

Materiale didactice suport
pentru pregătirea pentru examenul de bacalaureat la
disciplina
ISTORIE

Elaborat de
Lect. univ. dr. Eusebiu NARAI

Material elaborat în cadrul proiectului CNFIS-FDI-2021-0471 „UVT - Acces și echitate în învățământul superior”

Cuprins

CAPITOLUL I – POPOARE ȘI SPAȚII ISTORICE. ROMANITATEA ROMÂNILOR ÎN VIZIUNEA ISTORICILOR.....	5
I.1. DICȚIONAR ISTORIC.....	6
I.2. ROMANITATEA ROMÂNILOR. PREZENTARE GENERALĂ.....	7
I.3. FORMAREA LIMBII ROMÂNE.....	8
I.4. CONȘTIINȚA ROMANITĂȚII ROMÂNILOR.....	10
I.4.1. <i>Romanitatea românilor (sec. IV-IX).....</i>	<i>10</i>
I.4.2. <i>Romanitatea românilor după etnogeneză (sec. X-XII).....</i>	<i>10</i>
I.4.3. <i>Afirmarea romanității românilor în Evul Mediu (sec. XIII-XV).....</i>	<i>11</i>
I.4.4. <i>Secolul al XVI-lea.....</i>	<i>13</i>
I.4.5. <i>Marii cronicari din secolul al XVII-lea.....</i>	<i>15</i>
I.4.6. <i>Latiniștii (sec. XVIII-XIX).....</i>	<i>17</i>
I.4.7. <i>România modernă (1850-1918).....</i>	<i>20</i>
I.4.8. <i>După Marea Unire.....</i>	<i>25</i>
I.4.9. <i>După cel de-Al Doilea Război Mondial.....</i>	<i>27</i>
I.4.10. <i>După 1989.....</i>	<i>28</i>
CAPITOLUL II – OAMENII, SOCIETATEA ȘI LUMEA IDEILOR.....	30
a. SECOLUL AL XX-LEA ÎNTRE DEMOCRAȚIE ȘI TOTALITARISM. IDEOLOGII ȘI PRACTICI POLITICE ÎN ROMÂNIA ȘI ÎN EUROPA.....	30
1. Termeni istorici.....	31
2. Democrație versus totalitarism în lume.....	32
2.1. <i>Democrație versus totalitarism.....</i>	<i>32</i>
2.2. <i>Ideologie.....</i>	<i>34</i>
2.3. <i>Stat de drept-stat totalitar și practica drepturilor omului.....</i>	<i>35</i>
2.4. <i>Practica politică.....</i>	<i>36</i>
2.5. <i>Secolul XX în Europa – context.....</i>	<i>37</i>
2.6. <i>Deosebiri între sistemele politice democratice și totalitare.....</i>	<i>38</i>
2.7. <i>Ideologii și practici totalitare în Europa – secolul XX.....</i>	<i>39</i>
2.8. <i>Ideologii și practici democratice în Europa – secolul XX.....</i>	<i>45</i>
2.9. <i>Democrație versus totalitarism în România.....</i>	<i>49</i>
b. CONSTITUȚIILE ROMÂNIEI.....	61
I. Introducere.....	62
II. Regulamentele Organice.....	63
III. Convenția de la Paris.....	66
IV. Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris.....	67
V. Constituția din 1866.....	68
VI. Constituția din 1923.....	70
VII. Constituția din 1938.....	75
VIII. Constituțiile comuniste.....	78
IX. Constituția din 13 aprilie 1948.....	79
X. Constituția din 24 septembrie 1952.....	83
XI. Constituția din 21 august 1965.....	85

XII. <u>Constituția din 1991</u>	86
CAPITOLUL III – STATUL ȘI POLITICA	95
III.1. AUTONOMII LOCALE ȘI INSTITUȚII CENTRALE ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC (SECOLELE IX-XVIII)	96
III.1.a. <i>Termeni istorici</i>	96
III.1.b. <i>Autonomii locale (secolele IX-XIII)</i>	98
1) <u>Context</u>	98
2) <u>Ce sunt autonomiile locale?</u>	98
3) <u>Românii și autonomiile politice în izvoarele bizantine</u>	99
4) <u>Autonomii locale în spațiul românesc din secolele IX-XIII</u>	100
5) <u>Forme incipiente de autonomii românești</u>	101
6) <u>Autonomii românești în relație cu centrele de putere vecine</u>	102
7) <u>Semnificații și perspective ale autonomiilor românești</u>	104
III.1.c. <i>Constituirea statelor medievale românești</i>	104
1) <u>Context</u>	104
2) <u>Tradiția descălecatului</u>	105
3) <u>Unificarea teritorială prin lupta împotriva unui factor extern</u>	105
4) <u>Consolidarea statelor și formarea instituțiilor medievale</u>	107
III.1.d. <i>Instituția voievodatului în secolele IX-XVI</i>	108
III.1.e. <i>Instituția principatului în secolele XVI-XVIII</i>	111
III.1.f. <i>Instituția domniei în secolele XIV-XVIII</i>	112
III.1.g. <i>Instituții centrale în spațiul românesc: Sfatul Domnesc</i>	115
III.1.h. <i>Instituții centrale în spațiul românesc: Armata</i>	116
III.1.i. <i>Instituții centrale în spațiul românesc: Administrația</i>	116
III.1.j. <i>Instituții centrale în spațiul românesc: Biserica</i>	117
III.2. STATUL ROMÂN MODERN: DE LA PROIECT POLITIC LA REALIZAREA ROMÂNIEI MARI (SECOLELE XVIII-XX)	118
III.2.a. <i>Situația politică a Principatelor în secolul al XVIII-lea</i>	118
III.2.b. <i>Reformismul domnesc</i>	118
a) <u>Reforme politice și sociale</u>	118
b) <u>Reforme juridice</u>	118
c) <u>Reforme religioase și culturale</u>	118
III.2.c. <i>Reformismul boieresc</i>	119
a) <u>Internaționalizarea problemei Principatelor</u>	119
b) <u>Proiecte politice (1711-1821)</u>	119
c) <u>Proiect politic la 1821</u>	120
d) <u>Începuturile unui stat modern (1821-1848)</u>	121
e) <u>Proiecte care vizau aspectul național</u>	122
f) <u>Proiectul politic pașoptist</u>	123
g) <u>Unirea din 1859 și domnia lui A.I. CUZA</u>	129
h) <u>Instaurarea dinastiei străine. Independența</u>	135
i) <u>Statul în slujba idealului național</u>	139
j) <u>România Mare</u>	142
III.3. PROIECTELE PARTIDELOR POLITICE DIN SPAȚIUL ROMÂNESC ÎN EPOCA MODERNĂ	149
III.3.1. <i>Partida Națională</i>	149
III.3.2. <i>Grupări politice (1859-1866)</i>	150

III.3.3. <u>Începuturile liberalismului și conservatorismului în spațiul românesc</u>	151
III.3.4. <u>Ideologia liberală</u>	151
III.3.5. <u>Ideologia conservatoare</u>	152
III.3.6. <u>Înființarea și evoluția Partidului Național Liberal</u>	152
III.3.7. <u>Înființarea și evoluția Partidului Conservator</u>	154
III.3.8. <u>Constituirea altor partide politice în Vechiul Regat (1866-1918)</u>	156
III.3.9. <u>Partidele politice în teritoriile românești în afara Regatului (1866-1918)</u>	157
III.4. <u>STATUL DEMOCRATIC ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ</u>	158
III.4.1. <u>Monarhia</u>	158
III.4.2. <u>Dinamica partidelor politice</u>	159
III.4.3. <u>Viata parlamentară</u>	163
III.5. <u>DE LA STATUL AUTORITAR LA STATUL DE TIP TOTALITAR</u>	165
III.5.1. <u>Contextul instaurării monarhiei autoritare</u>	165
III.5.2. <u>Monarhia autoritară (1938-1940)</u>	165
III.5.3. <u>Statul totalitar (septembrie 1940-august 1944)</u>	167
a. <u>Preluarea puterii de către generalul Ion ANTONESCU</u>	167
b. <u>Guvernarea Antonescu-Garda de Fier</u>	167
c. <u>Dictatura militară (ianuarie 1941-august 1944)</u>	168
III.6. <u>ROMÂNIA POSTBELICĂ. PARTIDUL COMUNIST ROMÂN ÎNTRU PRELUAREA ȘI MENȚINEREA PUTERII ÎN ROMÂNIA</u>	169
III.6.1. <u>Mecanismele de preluare a puterii de către Partidul Comunist</u>	169
a. <u>Acțiuni diplomatice</u>	169
b. <u>Prezența Armatei Roșii</u>	169
c. <u>Folosirea P.C.R. ca element esențial în politica lui STALIN</u>	169
d. <u>Manipularea opiniei publice</u>	172
e. <u>Înlăturarea ultimelor instituții ale regimului democratic</u>	173
III.6.2. <u>Mecanismele P.C.R. de menținere a puterii</u>	173
III.7. <u>IMPACTUL REGIMULUI COMUNIST ASUPRA SOCIETĂȚII</u>	176
III.7.1. <u>Impactul regimului comunist asupra economiei</u>	176
a. <u>Naționalizarea industriei</u>	176
b. <u>Industrializarea forțată</u>	176
c. <u>Colectivizarea agriculturii</u>	177
III.7.2. <u>Impactul regimului comunist asupra culturii</u>	178
III.7.3. <u>Impactul regimului comunist asupra vieții private și a valorilor umane</u>	179
III.7.4. <u>Rezistența anticomunistă</u>	180
III.7.5. <u>Național-comunismul</u>	180
III.7.6. <u>Disidența anticomunistă</u>	182
III.8. <u>CONSTRUCȚIA DEMOCRAȚIEI POSTDECEMBRISTE</u>	185
III.8.1. <u>Prăbușirea regimului comunist în România</u>	185
III.8.2. <u>Revenirea la democrație și pluralismul politic</u>	185
III.8.3. <u>Societatea civilă și statul de drept</u>	186
III.8.4. <u>Instituțiile statului de drept prevăzute în Constituția României</u>	187

CAPITOLUL IV – RELAȚIILE INTERNAȚIONALE.....	190
IV.1. SPAȚIUL ROMÂNESC ÎNTRE DIPLOMAȚIE ȘI CONFLICT ÎN EVUL MEDIU ȘI LA ÎNCEPUTURILE MODERNITĂȚII.....	191
IV.1.1. <i>Dicționar.....</i>	191
IV.1.2. <i>Situația internațională între secolele XIV-XVII.....</i>	192
IV.1.3. <i>Țările Române și regatele catolice vecine.....</i>	192
IV.1.4. <i>Relațiile cu Imperiul Otoman.....</i>	194
IV.2. DE CE N-AU CUCERIT OTOMANII ȚĂRILE ROMÂNE?.....	197
IV.2.1. <i>Țările Române și Poarta.....</i>	197
IV.2.2. <i>Statutul juridic al Țărilor Române față de Poartă.....</i>	197
IV.2.3. <i>Regimul economic al dominației otomane.....</i>	198
IV.2.4. <i>Teritoriile românești sub administrație otomană.....</i>	198
IV.3. PRINCIPATELE ROMÂNE/ROMÂNIA CA MIZĂ A PROBLEMEI ORIENTALE.....	199
IV.3.1. <i>Context.....</i>	199
IV.3.2. <i>Principatele în problema orientală: un câmp de luptă.....</i>	199
IV.3.3. <i>Încercări externe de organizare a Principatelor în timpul crizei orientale.....</i>	200
IV.3.4. <i>Principatele între diplomație și război.....</i>	201
IV.4. ROMÂNIA INDEPENDENTĂ.....	202
IV.4.1. <i>O nouă etapă a chestiunii orientale.....</i>	202
IV.4.2. <i>Participarea la război.....</i>	202
IV.4.3. <i>Consecințele crizei orientale.....</i>	203
IV.5. ROMÂNIA DE LA OBTINEREA INDEPENDENȚEI LA MARILE ALIANȚE ALE SECOLULUI XX.....	205
IV.5.1. <i>Poziția României ca stat independent în relațiile internaționale. Sisteme de alianță.....</i>	205
IV.5.2. <i>Pierderi teritoriale.....</i>	207
IV.5.3. <i>Conflicte militare.....</i>	207
IV.6. ROMÂNIA ȘI RĂZBOIUL RECE.....	209
IV.6.1. <i>Războiul Rece.....</i>	209
IV.6.2. <i>Relațiile cu U.R.S.S. și blocul statelor comuniste.....</i>	209
IV.6.3. <i>România în cadrul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER).....</i>	209
IV.6.4. <i>România și Pactul de la Varșovia.....</i>	211
IV.6.5. <i>Relațiile României cu Europa Occidentală.....</i>	211
IV.7. STUDIU DE CAZ: DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE TRATATUL DE LA VARȘOVIA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ.....	213
IV.7.1. <i>România între Tratatul de la Varșovia și alianța cu statele democratice.....</i>	213
IV.7.2. <i>România și Uniunea Europeană.....</i>	213

I. POPOARE ȘI SPAȚII ISTORICE. ROMANITATEA ROMÂNILOR ÎN VIZIUNEA ISTORICILOR

I.1. DICȚIONAR ISTORIC:

- ROMANITATE = spațiu etno-lingvistic care cuprinde popoarele romanice; origine, descendență romană.
- VLAHI = nume consemnat în documentele externe care desemnează populația de limbă romanică de la nordul și sudul Dunării.
- ȘCOALA ARDELEANĂ = mișcare ideologică și culturală iluministă a intelectualității românești din Transilvania de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.
- ROMANIZARE = proces de preluare selectivă a trăsăturilor culturale romane (limbă, port, tradiții), de către populația autohtonă cucerită de romani.
- PROTOCRONISM = curent de idei preocupat să pună în valoare prioritatea unor idei, teme, etc.
- COSMOPOLITISM = doctrină, opinie specifică secolului al XVIII-lea, care se referă la acceptarea diversității.
- ILUMINISM = concepție culturală și politică din veacul al XVIII-lea, caracterizată prin respingerea autorității și fanatismului; în schimb, presupunea acceptarea diversității, progresului și rațiunii.
- ROMANTISM = mișcare artistică și literară care a apărut în Europa secolului al XIX-lea, caracterizată prin respingerea raționalismului epocii Luminilor și a clasicismului.
- EMIGRARE = părăsirea țării de origine pentru a se stabili într-o altă țară.
- IMIGRARE = deplasarea și stabilirea într-o țară străină.
- IMIGRAȚIONISM = curent în istoriografie care se opune ideii continuității de locuire a poporului român în spațiul fostei provincii Dacia, de la formarea sa și până astăzi.
- SUPPLEX = cerere, plângere, petiție.
- DESCĂLECAT = termen folosit, mai ales, de cronicari în legătură cu întemeierea statelor medievale românești. (A DESCĂLECA = a se așeza statornic într-un loc)
- OBÂRȘIE = locul din care se trage cineva (familie, neam).
- TROC = schimb de produse în natură, fără a se utiliza moneda.
- CONTINUITATE = persistența populației băștinașe (dacii și daco-romanii) pe teritoriul vechii Dacii.
- ETNOGENEZĂ = procesul de formare al unui popor.
- CATARACTĂ = ansamblu de cascade mai mici; cascadă.
- SPĂTAR = dregător din Țările Române, în Evul Mediu, care purta spada domnului și avea atribuții militare.
- IDIOM = termen general care denumește o unitate lingvistică (ex.: limbă, dialect sau grai); limbaj.

I.2. ROMANITATEA ROMÂNILOR. PREZENTARE GENERALĂ:

- **ROMANITATEA** este elementul esențial al identității lingvistice și culturale a poporului român. Asemenea altor popoare ale Europei (italieni, francezi, spanioli, portughezi), românii vorbesc o limbă romanică, formată pe baza limbii latine vorbite în Imperiul Roman. Procesul de romanizare lingvistică și culturală din secolele II-III d.Hr., când o mare parte a teritoriului României de azi era cuprins în provinciile romane *Moesia* și *Dacia*, a avut o mare intensitate. În consecință, limba latină a pătruns foarte repede nu numai în zonele urbane, ci și la sate, în viața comunităților de agricultori și de păstori care ocupau cea mai mare parte a teritoriului.

- Un mic număr de cuvinte (mai puțin de 200) din limba traco-dacă s-au transmis, formând **SUBSTRATUL** limbii române, multe dintre aceste cuvinte desemnând elemente fundamentale ale civilizației (vatră, copil, moș, a moșteni, brânză, moșie, etc.). Gramatica latină reprezintă structura fundamentală a limbii române. Aproximativ 80% din fondul principal de cuvinte al limbii române, inclusiv vocabularul creștin de bază, provin din latina vorbită (vulgară).

I.3. FORMAREA LIMBII ROMÂNE:

- În secolul al III-lea d.Hr., când împăratul AURELIAN a fost nevoit să renunțe la administrarea provinciei *Dacia*, idiomul latin era predominant. Acesta a continuat să evolueze în contact cu provinciile latinofone de la sud de Dunăre.

IODANES, în lucrarea sa „*Getica*”, susține următoarele: „Pe dacii din ținuturile de dincolo de Dunăre, care au o întindere de un milion de pași, i-a prefăcut în provincie TRAIAN, în timpul domniei sale, după ce regele lor DECEBAL a fost omorât. GALIENUS, însă, le-a pierdut în timpul domniei sale, iar împăratul AURELIAN, rechemând de acolo legiunile, le-a așezat în *Moesia* și acolo, într-o parte a acesteia, a întemeiat Dacia Mediteranee și Dacia Ripensis”.

Pe de altă parte, pe COLUMNA LUI TRAIAN apar 4 scene fundamentale: lupta de la Tapae; asaltul Sarmizegetusei; sinuciderea lui Decebal; întoarcerea dacilor la casele lor.

- După instalarea slavilor în nordul Peninsulei Balcanice (602 d.Hr., când limesul dunărean cedează; Dobrogea a fost anexată provinciei romane *Moesia* în anul 46 d.Hr.), complicatele relații dintre Imperiul Bizantin (unde limba greacă devine limbă oficială, în secolul al VII-lea d.Hr.) și formațiunile politico-militare din Peninsula Balcanică au avut, drept CONSECINȚĂ importantă, fragmentarea comunităților locale vorbitoare de limba latină și despărțirea lor de romanitatea nord-dunăreană, astfel încât fiecare a dezvoltat – în mod diferențiat – fondul original latin. Și în prezent există diferite dialecte ale limbii române: **DIALECTUL DACO-ROMÂN** – vorbit pe întregul teritoriu al României, în Republica Moldova, precum și în comunitățile românești din țările vecine (Ucraina, Serbia, Bulgaria, Ungaria) și **DIALECTELE SUD-DUNĂRENE (AROMÂN, ISTRO-ROMÂN și MEGLENO-ROMÂN)**. Diferențe locale de mai mică importanță caracterizează diferite graiuri (oltenesc, maramureșean, moldovenesc, etc.). Pe baza graiului din Muntenia, dar cu un aport important al operelor literare create în Moldova, în secolul al XIX-lea se constituie limba română literară, pe care o vorbim și o scriem și azi.

- Ca și în cazul celorlalte limbi romanice, în perioada de formare a limbii române, fondului latin i s-au adăugat cuvinte împrumutate din limbile popoarelor migratoare. Acest proces de evoluție este încheiat, în linii generale, în secolul al VIII-lea. O influență mai accentuată a rezultat din contactul cu limbile slave, mai ales cu limba sud-slavă, care a devenit LIMBA LITURGICĂ (limba în care se slujeau liturgiile în biserică – în secolele IX-X) și, mai târziu, și LIMBA DE CANCELARIE (limba în care erau redactate documentele oficiale ale statului). Slavona a jucat, pentru regiunile balcano-dunărene, un rol apropiat de cel pe care latina l-a jucat în Occidentul medieval.

- Caracterul latin al limbii vorbite pe ambele maluri ale Dunării și în interiorul arcului carpatic a fost, de timpuriu, recunoscut de popoarele vecine. Neamurile germanice i-au numit **W(A)LACH**, așa cum îi numeau pe toți vorbitorii idiomurilor latine; de la acest nume derivă etnonimele **VLAH, OLAH**, etc. (adică: „popor de origine romanică, neslav”). La rândul lor, „**vlahii**” își spuneau, probabil, **români**, adică **romani** – nume pe care l-au transmis din generație în generație, fie pentru a se desemna ca locuitori ai ținuturilor carpato-dunărene, vorbitori ai aceleiași limbi, fie pentru a se referi la anumite categorii sociale (de exemplu: **rumâni** = țărani dependenți). Memoria populară a păstrat, de-a lungul secolelor, conștiința ascendenței romane a românilor: de pildă, datinile și tradițiile care îl amintesc pe „bădica Troian” (împăratul TRAIAN) – în legătură cu momente importante ale sărbătorilor solstițiului de iarnă (Anul Nou).

- Creștinismul a constituit un factor esențial în procesul de romanizare. Obiectele paleocreștine, databile în secolele II-III d.Hr., sunt puțin numeroase, dar acest fapt se poate explica prin persecutarea noii religii. Însă, după ce creștinismul a devenit o religie licită (legală/oficială – sec. IV), vestigiile creștine au devenit tot mai numeroase. Chiar dacă

ARIANISMUL a avut un succes deosebit în rândul populațiilor germanice, la daco-romani s-a dezvoltat un **CREȘTINISM** de factură populară și de orientare niceeană. Acesta a fost, probabil, impulsionat de misionari proveniți din Dobrogea, cunoscut bastion al confesiunii niceene încă din timpul împăratului VALENS.

- Despre procesul de romanizare vorbește și EUTROPIUS, în „*Istoria romană*”: „HADRIANUS (urmașul lui TRAIAN – *n.n.*) ar fi voit să renunțe și la Dacia, dar amicii săi îl împiedică spunându-i că ar fi să dea pradă barbarilor o mulțime de cetățeni romani, deoarece TRAIANUS, după cucerirea Daciei, adusese aici, din toate părțile imperiului, o mulțime nenumărată de coloniști spre a cultiva pământurile și a locui orașele, depopulate de lungile războaie ale lui DECEBALUS”.

I.4. CONȘTIINȚA ROMANITĂȚII ROMÂNILOR:

I.4.1. *Romanitatea românilor (sec. IV-IX):*

- În lucrarea lui Adolf ARMBRUSTER, intitulată „*Romanitatea românilor*” (București, 1993), se definește – destul de clar – **ideea romanității românilor**: „Aceasta este, în primul rând, ideea despre descendența romană a românilor din coloniștii romani transplantați în Dacia traiană; de aci decurge, logic, o serie de idei înrudite și adiacente, dar care fac parte din ansamblul categoriei istorice de romanitate a românilor. Aceste **idei complementare** sunt: ideea stăruinței elementului roman în Dacia abandonată de AURELIAN năvălirilor barbare; ideea unității de neam a românilor din întregul teritoriu locuit de ei; ideea latinității limbii române; ideea esenței romane a unor obiceiuri și datini populare”.

- În contextul migrației slavilor în sudul Dunării, romanitatea orientală se va identifica cu poporul român. Această nouă realitate etnică s-a fixat în conștiința contemporanilor și a fost surprinsă și în DOCUMENTELE BIZANTINE din epocă. Atenția acordată de cronicarii bizantini teritoriilor locuite de români a fost determinată, pe de o parte, de politica Imperiului la Dunărea de Jos și de repetatele incursiuni ale unor populații migratoare, care au trecut – de multe ori – marele fluviu.

- Pe măsură ce „vălul milenar” datorat dominației migratorilor răsăriteni asupra spațiului carpatic se destramă, încep să apară **primele mărturii despre români**. Astfel, în lumea bizantină, identitatea etnică a românilor era bine cunoscută, prima mențiune găsindu-se într-un TRATAT MILITAR din secolul al VII-lea d.Hr. („STRATEGIKON”): datorită limbii, aceștia erau numiți romani.

I.4.2. *Romanitatea românilor după etnogeneză (sec. X-XII):*

- La puțin timp după încheierea etnogenezei românești există informații, în lucrările unor cărturari ai acelei epoci, despre populația romanică din Balcani și din actualul teritoriu al țării noastre.

- Astfel, românii din Balcani și de la nord de Dunăre sunt denumiți sub numele de „valahi”, „vlahi”, „volohi”, ba chiar „romani” (după numele cetății-mame, Roma) – de către eruditul împărat bizantin CONSTANTIN al VII-lea PORFIROGENETUL (912-959). El denumește populația neslavă din Balcani, în contextul așezării slavilor, cu numele de romani, în opoziție cu bizantinii, care sunt denumiți romei (lucrarea „**Despre administrarea imperiului**”). De aici rezultă faptul că românii alcătuiau un popor romanic distinct de alte popoare vecine (bulgarii, ungurii, rușii, cumanii, pecenegii, etc.).

- Noua realitate etnică datează documentar din anul 980, într-o **scrisoare** a împăratului bizantin VASILE al II-lea MACEDONEANUL. În documentul imperial, poporul român este cunoscut sub numele de vlahi.

Următoarea menționare datează din anul 1020, într-un **act** emis de același împărat.

- După anul 1020 (sec. XI), mențiunile asupra poporului român se înmulțesc în ritm accelerat, dovadă a prezenței noii realități în conștiința contemporaneității. La originea denumirii de vlah se află numele unui trib celt (volcae), amintit de CAESAR în „**De bello Gallico**” („**Despre războaiele gallice**”). De aici termenul a trecut la germani, desemnându-i – în germana veche – mai întâi pe vecinii din sud și apus (valh = „roman și gal romanizat”). Termenul a cunoscut, apoi, în limba germană, o restrângere, referindu-se doar la locuitorii din Peninsula Italică (wälcher). Slavii, venind în contact nemijlocit cu lumea germană începând cu secolul al IX-lea, au preluat acest termen. Chiar la începutul acestor contacte germano-slave, biograful apostolului slavilor (METODIE) a aplicat italienilor denumirea de wlach, primitivă – evident – prin filieră germană. Vlah înseamnă „un străin, un neslav de limbă romanică”. Termenul a cunoscut, apoi, diferite *variante*: vlah – la bizantini și la slavii sudici; voloh – la slavii răsăriteni;

valachus – în lumea latino-catolică apuseană; **blach** – la unguri, unde s-a transformat rapid în **ólah**, etc. Apariția acestui nume, dat românilor de către străini în Evul Mediu, marchează sfârșitul etnogenezei românești; el exprimă – exact – caracterul său romanic, conținutul de bază al expresiei fiind cel etnic.

- O altă știre prețioasă despre originea poporului român se găsește într-un tratat al geografului persan GARDIZI, intitulat „**Podoaba istoriilor**”, scris pe la mijlocul secolului al XI-lea.

- Pentru secolul al XII-lea, Ioan KYNNAMOS, secretar al împăratului Manuel COMNENUL (în lucrarea „**Epitome**”), descrie o campanie bizantină împotriva maghiarilor în 1167. Vorbind despre participarea la această campanie, cronicarul spune despre **vlahi**: „se zice că sunt coloni veniți demult din Italia”.

Fragment din lucrarea „**Epitome**”: „Iar împăratul fierbea din această pricină și voia să pornească, din nou, el însuși asupra țării hunilor; dar, dorind – mai curând – să le dovedească forța romeilor, iată ce plănuia. Pe ALEXIE, pe care-l logodise cu fiica sa, îl trimitea la Istru cu armate multe comandate de el, care era protostator, pentru ca să-i facă pe huni să creadă că vor fi atacați, iarăși, din locurile obișnuite; iar LEON, numit și VATATZES, care aducea altă oaste numeroasă din altă parte, ba chiar și o mare mulțime de **vlahi**, despre care se spune că sunt colonii de demult ai celor din Italia, îi poruncește să năvălească în țara hunilor dinspre ținuturile de lângă Pontul zis Euxin, de unde nimeni, niciodată, nu a năvălit asupra lor”.

- În corespondența dintre papa INOCENȚIU al III-lea și IONIȚĂ cel FRUMOS, ideea romanității românilor este un adevărat leitmotiv.

- Izvoare vechi confirmă prezența populației românești în Transilvania, la venirea ungarilor. În condițiile cuceririi maghiare a apărut voievodatul Transilvaniei, în cadrul Regatului Ungariei și locuit de o populație majoritar românească.

- Notarul anonim al regelui maghiar BELA al IV-lea afirma, în cronica sa („**Gesta Hungarorum**”/„**Faptele ungarilor**”), că, la sosirea lor, ungurii au găsit – în Pannonia – slavi, bulgari și „**blachi**, adică păstorii romanilor”.

Simon de KÉZA nota, în „**Gesta Hunnorum et Hungarorum**” („**Faptele hunilor și ale ungarilor**”), că românii erau în Pannonia la venirea hunilor, iar în vremea lui ATTILA, romanii, locuitori ai orașelor (**civitates**), s-au înapoiat în Italia, doar „vlahii, care au fost păstorii și agricultorii acestora, au rămas de bunăvoie în Pannonia”.

În aceste cronici, anterioare întemeierii Țărilor Române, nu se poate sesiza un ton de ostilitate față de români. În această perioadă, statul ungar nu suprimase, încă, autonomiile locale, iar românii din Transilvania nu erau excluși de la drepturi.

1.4.3. Afirmarea romanității românilor în Evul Mediu (sec. XIII-XV):

- Mai multe **evenimente** influențează afirmarea ideii romanității românilor:

1) **APARIȚIA STATELOR MEDIEVALE ȚARA ROMÂNEASCĂ și MOLDOVA** (sec. al XIV-lea), care au constituit cadrul de afirmare politică, economică și culturală a poporului român. În acest context, denumirea de Țara Românească este sugestivă pentru conștiința romanității poporului nostru.

2) **AMENINȚAREA OTOMANĂ**: la mijlocul secolului al XIV-lea a fost inițiată expansiunea otomană în Balcani; rând pe rând, principalele state creștine de la sud de Dunăre au fost cucerite de către otomani, care au amenințat direct independența tinerelor state românești.

- Oamenii de cultură ai epocii, umaniștii, istoricii și gânditorii ai Renașterii, activau pentru trezirea conștiinței contemporanilor în vederea stăvilirii expansiunii otomane, care punea în primejdie întreaga Europă.

Astfel, romanitatea românilor este afirmată de umaniștii veacului al XV-lea. Au existat două **MOTIVE** în preocuparea umaniștilor față de români: unul se datora preocupării occidentalilor de a stăvili ofensiva otomană, iar al doilea pornea din preocuparea acestora pentru Antichitatea clasică și pentru tot ce aceasta a lăsat în urma ei (vestigii materiale, crâmpete vii, populații și limbi de origine antică). Întâlnirea acestor două tendințe explică frecvența mărturiilor asupra romanității românilor în opera umaniștilor secolului al XV-lea.

De altfel, odată ce spațiul românesc a intrat în sfera de interese a Romei și misionarilor ei, papalitatea a luat cunoștință despre existența românilor și apartenența lor la „ritul grecilor”, nelegitim în viziunea curiei papale.

- POGGIO BRACCIOLINI (sec. XV) este primul umanist italian care afirmă originea romană a poporului român. Pe lângă numeroase elemente comune limbii latine și române, el a constatat existența – la românii nord-dunăreni – a unei tradiții referitoare la descendența lor dintr-o colonie fondată de TRAIAN. Era pentru prima oară când s-a argumentat latinitatea limbii române cu probe culese direct din spațiul românesc de cunoscători ai limbii latine.

- Afirmarea originii romane a poporului român reapare la FLAVIO BIONDO, secretar apostolic și erudit umanist. BIONDO afirma – despre românii cu care se întâlneau la Roma – că „invocau, cu mândrie, originea lor romană”.

- Umanistul italian care a contribuit cel mai mult la răspândirea teoriei despre originea romană a poporului român a fost ENEA SILVIO PICCOLOMINI (1405-1464), devenit papă sub numele de PIUS al II-lea (1458-1464), în egală măsură istoric al Renașterii. În legătură cu textele referitoare la Țările Române, el și-a cules informațiile de la misionarii dominicani și franciscani. PIUS al II-lea a influențat, mai mult decât alți istorici, opiniile despre originile romane ale poporului român.

În lucrarea „Cosmografia”, tipărită postum (în 1501), PICCOLOMINI susținea următoarele: „Acest pământ a fost locuit, odinioară, de geți... În cele din urmă au fost subjugați și zdrobiți de forțele romane. Și a fost dusă acolo o colonie de romani, care să-i țină în frâu pe daci, sub conducerea unui oarecare FLACCUS, după care a fost numită FLACCCHIA. Apoi, după o lungă perioadă de timp, alterându-se numele, așa cum se întâmplă, a fost numită VALAHIA, și, în loc de flacci, <locuitorii> au fost numiți valahi. Acest popor – până acum – are un grai roman, deși schimbat în mare parte și abia putând fi înțeles de un om din Italia”.

- Știrile despre români au continuat prin atenianul DEMETRIE CHALCOCONDIL, stabilit în Italia împreună cu numeroși conaționali ai săi, în preajma cuceririi Constantinopolului. Fratele sau vărul acestuia, LAONIC CHALCOCONDIL, a dat știri mult mai ample despre români. Acesta cunoștea, de altfel, originea comună a românilor, numindu-i „daci” pe cei din nordul Dunării și „vlahi” pe cei din sudul fluviului. El a fost primul care, după veacuri de gândire tipic medievală, revenea la teoria antică elină, care identifica limba cu neamul.

- ANTONIO BONFINI (1434-1503), umanist italian care a trăit ultimii ani ai vieții la curtea maghiară, a amintit – în câteva locuri – originea romană a neamului românesc. Toate afirmațiile lui BONFINI privind originea românilor au un element comun: românii sunt urmașii coloniei și ai legiunilor romane din Dacia; acest adevăr e dovedit de limba lor romană, pentru care românii s-au luptat, ținând la ea mai mult decât la propria lor ființă.

La comanda regelui MATEI CORVIN, BONFINI a scris o istorie a ungarilor („Decadele”), din care face parte fragmentul următor: „Căci românii se trag din romani, ceea ce mărturisește – până în vremea de acum – limba lor, care, deși se află în mijlocul unor neamuri barbare atât de felurite, nu a putut fi răpusă. Ei au locuit în partea cealaltă a Dunării pe care odinioară o populau dacii și geții, căci partea de dincoace au ocupat-o, apoi, bulgarii... Căci din legiunile și coloniile duse în Dacia de TRAIAN și de ceilalți împărați romani s-au tras românii, pe care PIUS (Enea Silvio PICCOLOMINI) îi derivă din FLACCUS... Deși năvălirile barbare de

tot felul s-au revărsat asupra provinciei Dacia și asupra poporului roman și regiunii geților împreună cu Pannonia, totuși s-a văzut că n-au putut fi răpuse coloniile și legiunile romane care se dezvoltaseră de curând. Încete de valurile de barbari, ele, totuși, mai exală limba romană, și ca să nu o părăsească nicicum, se împotrivesc cu îndârjire, încât îi vezi că luptă nu atât pentru păstrarea neatinsă a vieții, cât a limbii. Căci cine nu s-ar minuna dacă ar sta să socotească dese puhoai ale sarmaților și goților, și de asemeni ale hunilor, vandalilor și gepizilor și incursiunile germanilor și longobarzilor, că s-au păstrat încă până acum, la daci și geți, rămășițele limbii romane?”

- FILIPPO BUONACCORSI, consilier la curtea poloneză a Jagellonilor, a călătorit în Moldova, unde, cunoscându-i pe **localnici**, află despre „descendența românilor din coloniști romani”.

I.4.4. Secolul al XVI-lea:

- Este perioada unor **mari transformări** care au afectat atât Europa (Renașterea matură, descoperirea Lumii Noi și a drumului maritim spre Asia, Reforma, etc.), cât și Țările Române:

1) APOGEUL IMPERIULUI OTOMAN și ȘTIRBIREA AUTONOMIEI ȚĂRILOR ROMÂNE. Situația din ce în ce mai dificilă a Țărilor Române în relația cu Imperiul Otoman, aflat în culmea puterii sale în timpul lui SOLIMAN MAGNIFICUL (1520-1566), a determinat rezistența românilor, ce a culminat cu fapta lui MIHAI VITEAZUL și cu Unirea de la 1600.

2) APARIȚIA TIPARULUI și a SCRISULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ. Secolul al XVI-lea a adus mari progrese de natură economică și culturală în întreaga Europă (Renașterea matură, descoperirea Lumii Noi și a drumului comercial maritim spre Asia, Reforma, etc.), dar și în Țările Române. Astfel, în secolul al XVI-lea a apărut tiparul în spațiul românesc și scrisul în limba română, ceea ce dovedește conștiința romanității la români.

- **Ideea romanității nord-dunărene** s-a îmbogățit cu două **ELEMENTE NOI** în secolul al XVI-lea. **PRIMUL ELEMENT** este legat de începutul scrisului în limba română, iar **AL DOILEA ELEMENT** este legat de începutul politizării ideii originii romane a poporului român. Astfel, **romanitatea românilor** devine un element component al unei anumite ideologii politico-spirituale. Cei care se considerau moștenitorii politici ai Romei (Papa sau împăratul) pun accent pe apartenența antică a Daciei la Imperiul Roman, pretențiile lor fiind înfățișate – în Țările Române – ca un fel de recucerire. Cei care nu puteau invoca acest lucru, făceau apel la romanitatea românilor, știind prea bine că, la afirmarea ei, românii erau deosebit de receptivi.

- Umaniștii Francesco della VALLE și Johannes LEUNCLAVIUS sunt preocupați să explice existența insulelor de romanitate din Europa răsăriteană și să cunoască poporul român care dăduse mari luptători antiotomani și pentru cauza creștinismului (Mircea cel BĂTRÂN, Iancu de HUNEDOARA, Vlad ȚEPEȘ, Ștefan cel MARE, Mihai VITEAZUL). Ideea descendenței românilor din „coloniile romanilor”, aduse de TRAIAN la nord de Dunăre, stă la baza teoriei umaniste asupra autohtoniei românilor, asociată cu latinitatea limbii lor. Unul din argumentele de căpetenie în sprijinul romanității și autohtoniei românilor este numele de „romani”, pe care românii înșiși și-l dau.

Iată un fragment din lucrarea lui Francesco della VALLE, intitulată „**Însemnări despre originea, obiceiurile și orașele românilor**” (1532): „Limba lor e puțin deosebită de limba noastră italiană; ei își zic – în limba lor – romani, spunând că au venit din vremuri străvechi, de la Roma, pentru a se așeza în această țară; și când vreunul întreabă dacă știe careva să vorbească în limba lor valahă, ei spun în felul acesta: știi românește, adică știi să vorbești limba română, din cauză că limba lor s-a stricat”.

- Foarte interesantă, din același punct de vedere, este lucrarea lui Martin BIELSKI, intitulată **„Cronica lumii întregi”** (1550): „La Roma era obiceiul care este, și până astăzi, ca pe răufăcători să nu-iucidă, ci-i trimiteau peste mare, dar mai ales aici, unde este valul, căci aici a fost trimis și OVIDIU, ca să facă deosebite lucrări, slujbe și lupte. OVIDIU a scris despre parți, tătari și sarmați care locuiau aici și nu se temeau nici de Roma, nici de Dumnezeu. Iar, când acești răufăcători s-au înmulțit, au început a face deosebite slujbe romanilor, au păscut vitele și turmele romane, au zidit un pod peste Dunăre și au săpat un val la Nistru și în alte locuri. Iar, când s-au înmulțit, și-au ales un voievod și au alungat pe geți, daci, iazigi și alte popoare și ei însșiși s-au așezat la Dunăre, păstrând – și până azi – obiceiurile și limba italiană, însă puțin schimbate”.

- Cărturarul dalmat Anton VERANCSICS (1504-1573) confirmă, în opera sa, existența unei conștiințe a descendenței latine a românilor.

De altfel, VERANCSICS a fost un umanist erudit, aflat în legătură cu oameni de cultură celebri (ERASMUS, MELANCHTON, HONTERUS). A îndeplinit funcția de arhiepiscop de Strigoni (Esztergom) și vicerege al Ungariei în slujba Habsburgilor. A locuit o vreme la Alba Iulia.

Redăm, în continuare, un fragment din lucrarea lui Anton VERANCSICS, intitulată **„Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești”** (după 1549): „Dar chiar și în vremea noastră aceste state se deosebesc printr-o întreită împărțire în Transilvania, Țara Românească și Moldova. Și locuitorii acestora se numesc români, iar ai aceleia numite la început: secui, unguri și sași; și că această împărțire a rămas de la tradiția aceea străveche a geților și a dacilor [...] Poporul care locuiește aceste pământuri în vremea noastră este acel al valahilor, care își trage originea de la romani, deși cu un nume mult schimbat [...] Însă pentru ca să se lămurească această îndoială prin argumente mai sigure, și să se arate hotărât că valahii își trag originea de la romani, voi aduce două ARGUMENTE... Lăsând de o parte nenumeratele cuvinte pe care valahii le au întocmai și cu același înțeles ca în limba latină și în dialectele italienilor, când întrebă ei pe cineva dacă știe să vorbească pe limba valahă spun: <Oare știți românește?> sau când întrebă dacă este valah îl întrebă dacă este român”.

- Jan LASKI, episcop de Gnezno, vorbind – în **Conciliul din Lateran** (1514) – despre Moldova, a semnalat originea romană a populației, „căci ei spun că sunt oșteni de odinioară ai romanilor”.

- Primul român care a susținut unitatea de neam, limbă, obiceiuri și religie a românilor a fost NICOLAUS OLAHUS (1493-1568), umanist de faimă europeană. Contribuția lui OLAHUS la afirmarea romanității românilor trebuie apreciată la adevărata ei valoare, deoarece a avut înalte demnități religioase și laice în Regatul ungar. De altfel, NICOLAUS OLAHUS („Valahul”) a fost un mare umanist al secolului al XVI-lea. A corespondat cu mari oameni de cultură ai timpului său, în primul rând ERASMUS din ROTTERDAM. A ocupat funcții religioase importante (arhiepiscop de Strigoni și primat al Ungariei) și în slujba Habsburgilor (vicerege al Coroanei ungare în 1562).

Personalitate de anvergură europeană, OLAHUS consideră că românii din Moldova, Țara Românească și Transilvania sunt descendenții coloniștilor romani, ceea ce explică limba lor latină.

Iată un fragment din lucrarea sa, **„Hungaria”** (1536): „Acea parte... care este dincolo de râul Tisa se numea odinioară... Dacia. Aceasta, atingând – spre nord – o parte a Sarmăției [Poloniei], se întinde de la Munții Carpați până la cotitura râului Tyras [Nistrul]. Iar spre sud se mărginește cu Dunărea..., spre apus cu Tisa... Ea cuprinde țările: Valahia mare, care se numește Țara Românească (Transalpina), Moldova, Transilvania, Maramureșul, țara dintre Someșuri, Crișana [...] Moldovenii au aceeași limbă, rit [și] religie ca muntenii; pe alocuri, se deosebesc

parțial în port (...) Graiul lor și al celorlalți valahi a fost, cândva, latin, ca al unora ce se află într-o colonie a romanilor; în vremea noastră se deosebește foarte mult de acela, numai că multe cuvinte ale lor sunt de înțeles pentru cei [care vorbesc] latinește. (...) Valahii se susține că provin dintr-o colonie a romanilor... Valahii sunt încredințați că sunt coloni romani. Argumentul acestui lucru este faptul că au multe în comun cu limba română, și se află – în teritoriul lor – foarte multe monede ale acestui popor, fără dubiu indicii mari ale vechimii stăpânirii romane aici”.

- Învățații germani din ținuturile săsești descriu monumente și publică inscripții latine – surse importante pentru istoria provinciei romane Dacia.

Johannes HONTERUS, originar din Brașov, înscrie – în harta sa (1542) – numele Dacia pentru întreg teritoriul locuit de români.

- Domnia lui MIHAI VITEAZUL a marcat o epocă în istoria românilor, dar și în istoria ideii romanității românilor. Grație victoriilor strălucite obținute de domnul român împotriva oștilor turco-tătare, românii au devenit cunoscuți în întreaga Europă. Cunoașterea originii lor romane a depășit cadrul relativ restrâns al umaniștilor vremii, pentru a se difuza în cele mai largi cercuri ale societății europene. Stăpânirea lui MIHAI VITEAZUL în Transilvania i-a atras, însă, ostilitatea nobilimii maghiare, reflectată puternic în izvoarele vremii. Această schimbare de atitudine a nobilimii maghiare se poate exemplifica cu un caz tipic, cel al lui Ștefan/István SZAMOSKÖZY (1565-1612). În timpul studiilor sale umaniste la Heidelberg și Padova a publicat o lucrare, în care a dedicat un capitol Daciei romane, unde scria că românii sunt urmașii romanilor, descendența lor fiind atestată de limba acestora, care s-a desprins din limba latină. Umanistul maghiar a suferit mult în timpul stăpânirii lui MIHAI în Transilvania. La moartea domnitorului (1601) a compus un epitaf („Nero verus”), în care-l judeca aspru pe MIHAI. Schimbarea de atitudine s-a manifestat și în privința opiniei sale despre români: ei nu mai erau înrudiți și nici urmașii romanilor, ci doar urmași ai dacilor romanizați în timpul stăpânirii romane în Dacia.

Cuvinte dușmănoase la adresa românilor, după momentul MIHAI VITEAZUL, au existat și la alți cronicari maghiari ai vremii. Cert este faptul că reprezentanții nobilimii maghiare l-au urât pe MIHAI VITEAZUL și poziția lor s-a reflectat atât în actele oficiale ale vremii, cât și în istoriografia maghiară.

Nu toți reprezentanții nobilimii maghiare de la cumpăna secolelor XVI-XVII au fost ostili românilor. Aceste poziții obiective se întâlnesc, mai ales, la autori maghiari din afara Transilvaniei, care nu considerau că românii ar amenința știrbirea privilegiilor tradiționale ale „națiunii maghiare”. Așa este cazul episcopului Nicolae ISTVÁNFY, istoric și diplomat al împăratului RUDOLF al II-lea.

I.4.5. Marii cronicari din secolul al XVII-lea:

- Secolul al XVII-lea este secolul de înflorire al culturii medievale, marcat de emanciparea definitivă de slavonism și desprinderea de tiparele bizantine. Influențată de Renaștere (mulți tineri români mergeau la studii în Italia sau Polonia), cultura românească s-a deschis – într-o măsură mai mare – spre Occident. Drept urmare, originea latină și unitatea românilor este afirmată, cu forță, de marii cronicari ai secolului al XVII-lea, Grigore URECHE și Miron COSTIN.

- Primul reprezentant de seamă al culturii umaniste în mediul românesc a fost cronicarul GRIGORE URECHE (cca. 1590-1647). Afirmarea și demonstrarea romanității românilor și latinității limbii acestora a avut la bază serioasa sa educație în colegiile din Polonia, unde a învățat limba latină.

În lucrarea sa, „Letopisețul Țării Moldovei”, URECHE observă asemănarea dintre cuvintele românești și cele latinești, de unde concluzia originii comune a românilor din

Moldova, Transilvania și Țara Românească, care se trag toți „*de la Râm*”: „Așijderea și limba noastră din multe limbi ieste adunată și ne ieste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prinprejur, măcară că de la Râm [Roma] ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate [...] În țara Ardealului nu lăcuiesc numai unguri, ce și sași peste samă de mulți și români peste tot locul, de multu-i lătită țara de români decâtu de unguri... Rumânii, câți se află lăcuiitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroșu, de un loc suntu cu moldovenii și toți de la Râm se trag”.

- MIRON COSTIN (1633-1691) a fost pasionat de **problema originii românilor**, pe care a tratat-o în mai multe lucrări, fiind format tot la școala polonă.

În concepția cronicarului moldovean, istoria românilor începe cu cea a dacilor antici, cucerii și supuși de romanii lui TRAIAN, care era considerat descălecătorul cel dintâi. La retragerea romanilor din Dacia nu au plecat toți romanii, ci mulți au rămas pe loc rezistând năvălirilor barbare. Din aceste elemente romane s-a născut poporul român. După cronicar, originea sa era atestată atât de numele pe care și l-au dat înșiși românii din toate ținuturile românești, cât și de numele dat românilor de către străini. Romanitatea românilor era dovedită, în opinia cronicarului, de latinitatea limbii lor (din care reproducea o listă impresionantă de cuvinte), dar și de urmele lăsate de către romani în fosta Dacie. Originea neamului său a fost preocuparea de căpetenie a cronicarului moldovean.

Lucrarea „**De neamul moldovenilor**” reprezintă, în istoria literaturii române și în istoria ideii romanității românilor, **primul tratat savant consacrat exclusiv analizei originii neamului**: „Și suptu acel nume (al Daciei) au trăitu aceste țări, până la al doilea discălecatu cu Dragoș-vodă. Și acum mulți ne zic noao, țării noastre și Țării Muntenești, streinii, **Dația**, însă norodul, neamul lăcuiitorilor, nu și-au schimbat numele său, ci tot **romanus**, apoi cu vreamă și îndelungate vacu **romani**, apoi **rumâni**, până astăzi. Și țările megiaiași, știind de unde au ieșitu neamul acesta, că de la Italia, cării țări îi zicu streinii **vlah**, **vloh**, unii zic **valios**, ungurii **olas**, de pe **vloh**, adecă italian, au zis **vlah** și munteanii **Valahii**, mai târziu”.

- Stolnicul CONSTANTIN CANTACUZINO, în „**Istoria Țării Românești**”, a subliniat **continuitatea de viață a dacilor sub stăpânirea romană, unitatea și continuitatea românilor**: „Iară noi într-alt chip de ai noștri și de toți cât sânt rumâni, ținem și creadem, adevărindu-ne den mai aleșii și mai adeveriții bătrâni istorici și de alții mai încoace, că **valahii**, cum le zic ei, iară noi, **rumânii**, sântem adevărații romani și aleși romani în credință și bărbăție, den carii Ulpie Traian i-au așezat aici în urma lui Decheval, dupre ce de tot l-au supus și l-au pierdut, și apoi și alalt tot șireagul împăraților așa cum i-au ținut și i-au lăsat așezați aici și dintr-acelora rămășiță să trag până astăzi **rumânii** aceștea. Însă rumâni înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și den Ardeal, carii încă mai neaoși sânt, și moldovenii, și toți câți și într-altă parte să află și au această limbă, măcară fie și ceva și mai osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, tot **romani** îi ținem, că toți aceștea dintr-o fântână au izvorât și cură”.

Stolnicul CONSTANTIN CANTACUZINO a rămas o figură dominantă a istoriografiei muntene în epoca brâncovenească. Lucrarea amintită a fost redactată cam în același timp cu opera majoră a lui MIRON COSTIN. Ceea ce aduce nou stolnicul CANTACUZINO **este exprimarea cea mai clară și mai concisă a existenței conștiinței romanității la români**. Astfel, istoricul susține că românii țin și cred că sunt urmași ai romanilor și se mândresc cu această descendență glorioasă.

- Opera istoriografică a lui MIRON COSTIN, cu preocupările sale pentru trecutul antic și obârșia românilor, nu este izolată în marea și ampla producție literară ce marchează **epoca de aur a culturii medievale românești**.

Gândirea românească a acelei vremi a dat încă un titan moldovean, dar și european al prezentării romanității române: DIMITRIE CANTEMIR. Dacă până la DIMITRIE CANTEMIR,

lumea savantă românească apela la producția științifică externă pentru argumentarea și demonstrarea științifică a originii romane a românilor, începând cu opera lui, acest raport se inversează: lumea savantă europeană apelează la savanți români pentru a afla argumentarea și dovezile romanității. De acum înainte, erudiții români intervin activ pe plan european în dirijarea orientării și cercetării originii românilor.

Lucrarea destinată exclusiv problemei romanității românilor este „**Hronicul romano-moldo-vlahilor**”, care avea 343 foi în manuscris în varianta românească. Față de cronicarii anteriori, CANTEMIR inaugurează prestigiosul efort al istoriografiei române de a determina și fixa **locul românilor în istoria universală. ELEMENTELE de BAZĂ** ale concepției lui CANTEMIR despre originea românilor sunt: descendența pur romană din TRAIAN („săditorul și răsăditorul nostru”), stăruința neîntreruptă și unitatea romano-moldo-vlahilor în spațiul carpato-dunărean. Revenind la TRAIAN, CANTEMIR susținea extirparea totală a dacilor din provincia cucerită și colonizarea completă cu romani. CANTEMIR susținea, însă, cu tărie, dănuirea elementului roman în Dacia și după retragerea aureliană: „Aceștia dară (...) vestiți romani (...) sunt moșii, strămoșii noștri, a moldovenilor, muntenilor, ardelenilor (...)”. „**Hronicul**” lui CANTEMIR rămâne, și astăzi, cea mai întinsă lucrare istorică de analiză a originii românilor. Ea a fost depășită în detaliu, dar în ansamblul ei nu încă.

- Sinteza realizată, în mod nuanțat și gradat, de către cronicarii români în ceea ce privește elucidarea problemei romanității propriului neam, a urmărit informarea conaționaliilor, dar și amendarea teoriilor greșite apărute în străinătate. Astfel, cu ei se inaugurează seria de misionari naționali ai romanității românilor. Acțiunea lor s-a desfășurat în două **DIRECȚII**: în sânul propriului neam și în afara cadrului politico-geografic românesc.

Cronicarii moldoveni și munteni, cunoscători ai scrierilor umaniste, au transferat chestiunea romanității din sfera tradiției în sfera istoriografiei.

- În afirmarea autohtoniei românilor în ținuturile carpato-dunărene un rol important l-au jucat cărturarilor sași din Transilvania, aflați în contact direct cu românii, care arată că „atât cei de dincolo de Carpați, cât și cei din Transilvania, își trag **originea și numele**, ba chiar și **limba romană**, din coloniștii aduși de Traian”. (David HERMANN)

- În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, rivalitatea austro-otomană se reflectă și în mărturiile despre români. În acest context apare și **cronica** lui Ioan LUCIUS (LUČIĆ), în 1666, la Amsterdam. Autorul a urmărit istoria Croației și Dalmației, dar a făcut și considerații asupra vecinilor. Astfel, ultimul capitol a fost consacrat, exclusiv, discutării originii romane a poporului român. Cronicarul și-a exprimat anumite dubii și rezerve cu privire la românii nord-dunăreni. El nu a negat continuitatea elementului roman în Dacia traiană, dar a susținut că el a fost sporit printr-o imigrare provocată de către bulgari, de la sud la nord de Dunăre. Teoria lui LUCIUS a trecut neobservată timp de un secol.

I.4.6. Latiniștii (sec. XVIII-XIX):

- Atunci când, spre sfârșitul secolului al XVII-lea și în secolul al XVIII-lea, primele semne ale unei conștiințe naționale moderne apar în întreaga Europă, **problema originii popoarelor** se transformă, pretutindeni, din problemă istorică în problemă politică. Conflictul acut între „**Europa imperiilor**” și „**Europa națiunilor**” se complică în Transilvania, din cauza tensiunii între interesele dominației austriece și revendicările naționale maghiare, ambele în contradicție cu aspirațiile de emancipare ale românilor. Bătălia politică și simbolică pentru întâietate în Transilvania devine acerbă, cu atât mai mult cu cât, după lupta de la Mohács, Principatul Transilvaniei rămăsese ultima redută a Regatului Ungariei, ocupând, astfel, un loc deosebit de important în imaginarul politic și istoric al națiunii maghiare. Pe de altă parte, în

poftida faptului că **românii** reprezentau peste 60% din populația Transilvaniei, ei continuau să fie considerați „**națiune tolerată**”. Acest statut inferior al românilor era justificat de beneficiarii lui (cele 3 **națiuni privilegiate: maghiarii, sașii și secuii**) prin argumente confesionale (spre deosebire de ceilalți locuitori ai Transilvaniei, românii erau ortodocși) și prin argumentul pretensei întâietăți a celor 3 națiuni privilegiate pe pământul Transilvaniei.

- Secolul al XVIII-lea a fost marcat de **instaurarea dominației habsburgice în Transilvania** și de **sfârșitul domniilor pământene în Țara Românească și Moldova**. Această evoluție politică a Țărilor Române a însemnat înrăutățirea situației populației românești.

- **Unirea unei părți a clerului și a românilor ortodocși cu Biserica Catolică (greco-catolicii)**, realizată de Casa de Habsburg în intervalul 1699-1701, afecta ordinea tradițională favorabilă națiunilor privilegiate, iar acceptarea originii romane a românilor ar fi însemnat că aceștia, departe de a fi nou veniți, i-au precedat pe cuceritorii maghiari în ținuturile de dincolo de munți, conferind populației de origine latină o superioritate de civilizație și de tradiție greu de împăcat cu condiția lor de națiune tolerată.

- Efervescența cu care au apărut scrierile cronicarilor români a fost dublată de **cronicarii sași din Transilvania**, care, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, au adoptat o teorie umanistă germană, cu scopul de a demonstra presupusa lor origine dacă. Corolarul necesar al acestei ipoteze a fost **afirmarea**, de către ei, a **originii pur romane a românilor**. Confuzia cronicarilor sași a venit de la identificarea dacilor cu goții. Această teorie a fost desființată, cu argumente, de comitele sașilor Valentin Frank von FRANKENSTEIN, în secolul al XVII-lea, după care a dispărut cu totul (secolul al XVIII-lea). Cu toate acestea, istoricii sași au continuat, în lucrările lor, să afirme originea latină a românilor. Istoricul sas care a contribuit, poate, cel mai mult la răspândirea – în afara mediului românesc – a teoriei originii romane a românilor a fost brașoveanul Martin SCHMEITZEL; el a predat, ani de-a rândul, la Universitatea din Halle, **un curs despre istoria Transilvaniei** și a difuzat opiniile despre romanitatea românilor prin lucrările tipărite în străinătate.

- Afirmarea romanității românilor nu se întâlnește numai în **lucrări săsești**, cât și în cele **despre secui**. Astfel, într-o **scriere iezuită** de la începutul secolului al XVIII-lea, despre secui, se afirmă – în două rânduri – că **toți românii din cele 3 țări române nu sunt alții decât urmașii romanilor**.

- O situație particulară era în Transilvania, unde românii majoritari (în cea mai mare parte țărani, dominați de nobilimea maghiară) nu beneficiau de drepturi politice. În aceste condiții, **ideea romanității românilor (incluzând ideea vechimii și continuității românilor) a devenit o armă politică**.

- Până în secolul al XVIII-lea, continuitatea populației romanice în ținuturile carpato-dunărene nu a fost pusă la îndoială, fiind considerată un fapt normal și logic. Însuși împăratul Austriei, IOSIF al II-lea (1780-1790), îi socotea pe **români**, „**incontestabil, cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Transilvaniei**”. De asemenea, contele TELEKI (președinte al Cancelariei Aulice Transilvane) recunoștea, în 1791, că „**românii sunt locuitorii cei mai vechi ai Transilvaniei**”, iar istoricul maghiar HUSZTI Andras afirma, în același an: „**Nicio națiune nu are limba atât de apropiată de acea veche romană ca națiunea valahilor**, ceea ce este un semn sigur și care nu poate înșela că ei sunt, în Transilvania, urmașii vechilor colonii romane”.

- Mulți **erudiți**, mai ales **germani**, din secolul al XVIII-lea s-au convins ei înșiși și s-au străduit să dovedească întregii lumi savante și politice a vremii că **este cu neputință ca românii din Transilvania să fie urmașii direcți ai populației romane și romanizate din provincia Dacia**.

- Un număr de ortodocși a recunoscut Unirea cu Biserica romano-catolică, ceea ce a însemnat posibilitatea, pentru unii tineri români, de a urma studii la Roma și la Viena. Învățații

români au putut intra în contact cu documente noi și, astfel, a luat naștere varianta românească a Iluminismului european, „Școala Ardeleană”.

Istoricii aparținând „Școlii Ardelene” (Petru MAIOR, Gheorghe ȘINCAI, Samuil MICU, Ion BUDAI-DELEANU) au urmărit să obțină drepturi politice pentru români, asemenea națiunilor recunoscute: maghiarii, germanii și secuii. Romanitatea românilor constituia un argument important: românii aveau o origine nobilă, pur romană, și erau cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei. Pentru a demonstra această **origine nobilă, romană, a românilor**, istoricii Școlii Ardelene au demonstrat faptul că dacii ar fi fost exterminați în urma războaielor dintre Traian și Decebal. Astfel de concluzii au fost susținute, și în secolul următor (XIX), de către istoricii numiți „latiniști” (August Treboniu LAURIAN, etc.).

Inochentie MICU-KLEIN (1692-1768) era episcop unit și unicul român în Dieta Transilvaniei. A activat pentru recunoașterea drepturilor poporului său, utilizând **argumentele romanității românilor**: vechimea, numărul și continuitatea urmașilor Romei în Transilvania.

Samuil MICU (1745-1806) a elaborat lucrarea „**Elementa linguae daco-romanae sive valachicae**” (1780).

În lucrarea intitulată „**Istoria pentru începutul românilor în Dacia**”, Petru MAIOR susținea următoarele: „Deci pe unde ajungeau trămișii Romei ucidu pre Daci, aprindu locașurile lor și mulți d'in ei i robescu, pre carii afara de tóta indoiél'a. Románii, dupa dátina lor i-au adusu cu sine în Itali'a, cá sè le servésca, adeca sè le slugésca pana la mórte [...]”

Cá sè nu dicu nemicu despre aceea, cá insusi stralucirea sangelui Rómánu inca destulu erá a impedecá pre Románi, cá sè nu se casatorésca cu unele barbare cumu eráu muierile dáce”.

- **Lupta de emancipare a românilor ardeleni** are, drept **PRINCIPALĂ DIRECȚIE**, afirmarea legitimității revendicărilor populației românești din imperiu în calitatea sa de moștenitoare directă a Romei antice. Savanții din Școala Ardeleană au dovedit **latinitatea limbii române și a poporului român**, ceea ce argumenta existența sa neîntreruptă ca populație autohtonă în Transilvania, ca și în celelalte ținuturi locuite de români. Argumentele acestor revendicări au fost sintetizate într-un lung **memoriu („Supplex Libellus Valachorum”)**, adresat – în 1791 – Curtiții de la Viena: „Națiunea română este, cu mult, cea mai veche dintre toate națiunile Transilvaniei din vremea noastră, întrucât este un lucru sigur și dovedit, pe temeiul mărturiilor istorice, a unei tradiții niciodată întrerupte, a asemănării limbii, datinilor și obiceiurilor, că ea își trage originea de la coloniile romane aduse – la începutul secolului al doilea, de către împăratul Traian, în nenumărate rânduri, în Dacia, cu un număr foarte mare de soldați veterani, să apere provincia [...] Drept aceea, Națiunea română... se roagă și cere:

1) Ca denumirile odioase și pline de ocară: *tolerați, admiși, nesocotiți între Stări* și altele de acest fel [...] să fie cu totul îndepărtate, revocate și desființate în chip public, ca nedemne și nedrepte, și astfel, prin îndurarea Majestății Voastre Preasacre, națiunea română să fie repusă în folosința tuturor drepturilor...”

- Abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea „s-a descoperit” valoarea documentară a teoriei lui LUCIUS, pentru susținerea unor teorii care reprezentau arme ideologice în combaterea revendicărilor politice ale românilor. Istoricul austriac I.Chr. ENGEL **a turnat teoria lui LUCIUS în tipare noi**, falsificând, însă, în bună parte prin eliminarea afirmării stăruinței elementului roman în Dacia post-aureliană, printr-o deplasare cronologică a amintitei implantări romane din inițiativă bulgară, adăugându-i-se nuanța peiorativă din „teoria exilaților și răufăcătorilor” – lansată de istoriografia umanistă polonă. La rândul său, F.I. SULZER, ofițer de justiție al armatei austriece, susținea – într-o lucrare („**Geschichte des transalpinischen Daciens**” – 1781) – că românii nu se trăgeau din coloniștii romani și că poporul român s-ar fi format în sudul Dunării, de unde ar fi imigrat în secolul al XII-lea.

La aceste idei vor adera și istoricii I.C. EDER și Bolla MARTON. Aceștia identificau absența surselor scrise asupra românilor, în mileniul marilor migrații, cu absența însăși a românilor.

SZAMOSKÖZY István a fost combătut de cărturarii sași L. TOPPELTINUS și J. TRÖSTER, ultimul fiind autor al unei **lucrări despre Dacia**, în care și-a afirmat convingerea că „românii de azi ce trăiesc în Țara Românească, Moldova și munții Transilvaniei nu sunt decât urmașii legiunilor romane”, prin urmare „cei mai vechi locuitori ai acestei țări”. Mai târziu, BENKÖ Iozsef, în cartea „**Transilvania, sive magnus Transilvaniae Principatus**” (1778), arată că, la abandonarea provinciei traiane, „mulți romani, împreună cu dacii indigeni, au rămas pe loc”.

În replică la lucrarea lui SULZER, învățatul sas Michael LEBRECHT scria, chiar în timpul răscoalei lui HOREA (1784), că românii, ca urmași ai romanilor, sunt „cei mai vechi locuitori ai acestei regiuni”. În 1787, istoricul englez E. GIBBON, autor al unei celebre **istorii a Imperiului Roman**, arată că în Dacia, după retragerea aureliană, a rămas „o parte însemnată din locuitorii ei, care mai mare groază aveau de migrare decât de stăpânitorul got”; de la acești locuitori vor deprinde migrații „agricultura și plăcerile lumii civilizate”.

Netemeinicia afirmațiilor lui SULZER a fost reliefată și de marele slavist Paul Ioseph SCHAFARIK, care susținea (1844) că „valahii de la nord și de la sud de fluviu au toți aceeași origine”, evoluând din „amestecul tracilor și geto-dacilor cu romanii”.

- De remarcat că, în aceeași perioadă, **istoriografia din Principate**, intrată, odată cu domniile fanariote, în faza influenței grecești, aborda – ca pe un fenomen natural – fuziunea daco-romană. Acest punct de vedere se găsește la istoricii greci stabiliți în Principate (Daniel PHILIPPIDE, Dionisie FOTINO), dar și la românii Ienăchiță VĂCĂRESCU sau Naum RÂMNICEANU.

I.4.7. România modernă (1850-1918):

- A doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost dominată de două **evenimente**:

1) **apariția statului național român**, prin unirea Țării Românești cu Moldova (1859);

2) **obținerea Independenței** în urma participării României, alături de Rusia, la războiul împotriva Imperiului Otoman (1878).

- Este perioada când se impune denumirea statului național, aceea de România, care exprimă conștiința romanității la români. Termenul de **România** a apărut, se pare, încă din secolul al XIII-lea, fiind întâlnit la autori din secolele XVIII-XIX.

- În afirmarea romanității românilor, nu mai era nevoie de argumentul originii pur romane a poporului nostru. Românii realizaseră multe dintre obiectivele stabilite de patrioții epocii respective. Istoriografia românească a făcut mari progrese, ajungând la nivelul științei istorice din Europa; astfel, istoricii români și-au dat seama că procesele romanizării și etnogenezei erau extrem de complexe și că explicațiile privind doar originea romană a poporului nostru nu mai puteau fi luate în considerare. O problemă privind romanitatea poporului nostru și dezbătută de istoricii români era **problema continuității autohtonilor la nord de Dunăre după retragerea aureliană**. Această problemă avea o importanță de natură politică: numeroase teritorii românești se aflau în afara statului național și se încerca justificarea acestei situații prin argumente puse la dispoziție de știința istoriei.

- **Teoria imigraționistă** a fost sistematizată, în secolul al XIX-lea, de Robert ROESLER. Datorită acestui fapt, a mai fost numită și **teoria roesleriană**. Apariția lucrării lui ROESLER după realizarea dualismului austro-ungar (1867) evidențiază caracterul interesat și neștiințific al acestei teorii, reprezentând **baza ideologică a dominației maghiare asupra Transilvaniei**. Folosind izvoare istorice latine târzii și nesigure, el a susținut teza exterminării populației de

origine dacică odată cu cucerirea romană, precum și teza retragerii complete a populației romanizate din cuprinsul provinciei Dacia în secolul al III-lea d.Hr. Locuitorii fostei provincii ar fi fost strămutați în masă la sud de Dunăre, unde s-ar fi format limba română și poporul român. La venirea maghiarilor în Europa, Transilvania ar fi fost un ținut pustiu, pe care Coroana ungară l-ar fi anexat și populat, instalând, apoi, și coloniști germani pentru a-i apăra granițele. Abia după marea ciumă din secolul al XIV-lea, ținuturile de dincolo de Carpați, pustiite de molimă, ar fi fost colonizate cu păstori vlahi de la sud de Carpați și de Dunăre.

Principalele idei ale imigraționiștilor erau:

- 1) dacii au fost exterminați ca popor.
- 2) dispariția vechii toponimii dace.
- 3) romanizarea nu s-a putut realiza în cei 165 de ani de stăpânire romană.
- 4) toți locuitorii Daciei au părăsit provincia prin retragerea aureliană.
- 5) poporul român și limba română s-au format la sud de Dunăre, deoarece: lipsesc – din limba lor – elementele germanice; există elemente lexicale comune în limba română și albaneză; dialectele daco-român și macedo-român se aseamănă; influența slavă a fost posibilă numai la sud de Dunăre, unde românii devin ortodocși și preiau limba slavonă în cult.
- 6) românii sunt un popor de păstori nomazi.
- 7) lipsa izvoarelor istorice care să ateste existența românilor la nord de Dunăre înainte de secolul al XIII-lea.

8) maghiarii au găsit, la venirea lor în Transilvania, o *terra deserta*.

- Imediat după realizarea dualismului austro-ungar, Robert ROESLER redactează „**Dacien und Romänen**” (1868) și „**Romanische Studien**” (1871), unde reia, pe baza informațiilor timpului său, toate tezele formulate, timp de un secol, în sensul contestării permanenței românilor în vatra lor strămoșească.

Redăm, în continuare, două fragmente din lucrarea lui ROESLER, intitulată „**Studii românești**” (apud „**Istoria României în texte**”, Ed. Corint, București, 2001):

Primul fragment: „Romanitatea Daciei a fost, însă, diferită de cea a altor provincii cucerite de armata Romei. În Italia de Sus, Gallia, Spania... ea a fost produsul unei fericite deznaționalizări a unei populații numeroase preexistente care a continuat să reprezinte majoritatea, a atragerii acestei populații la un alt mod de a gândi și a vorbi, a amestecului unei părți a sângelui roman imigrat cu cel local... În Dacia, însă, a fost creată o adevărată țară de colonizare dintr-un teritoriu slab locuit și înconjurat de o populație dușmănoasă, în care, însă, romanitatea nu și-a înfipt rădăcini atât de adânci, nesprijinindu-se pe bazele sigure ale unei naționalități cucerite și din punct de vedere spiritual. De aici și ușurința cu care, mai târziu, a putut fi îndepărtată și a dispărut..., fiind ștearsă ca o simplă poleială. [...] Unii susțin că provincialii romani s-au refugiat în munți pentru a-și păstra acolo libertatea și viața”.

Al doilea fragment: „Cei care susțin menținerea unei populații romanice în Dacia se împart în două categorii. Unii susțin părerea că provincialii romani s-au refugiat în munți pentru a-și păstra libertatea și viața, alții... consideră că ei au rămas netulburați în văi și câmpii, în vechile lor case și așezări. Împotriva primei păreri putem ridica întrebarea de ce coloniștii romani, obișnuiți cu bunurile unei culturi mai dezvoltate, ar fi preferat să îmbrățișeze o viață în sălbăticie, să schimbe modul de viață urban și agricultura cu păstoritul... A doua părere își găsește respingerea în căutarea zadarnică a presupusei continuități a orașelor și populației Daciei în toate monumentele literare ale vecinilor”.

- De altfel, istoricul austriac Robert ROESLER a reluat, într-o formă nouă, mult mai elaborată, argumentele lansate de istoricii austrieci Franz Joseph SULZER și Johann Christian ENGEL în secolul al XVIII-lea.

În esență, ROESLER și adepții săi arătau că teritoriul provinciei romane Dacia a fost părăsit, în totalitate, de populație în timpul retragerii aureliene, că poporul român s-a format la sud de Dunăre, de unde a migrat mai târziu (prin secolul al XIII-lea) în România, în teritorii care fuseseră deja ocupate de unguri și sași. El se folosește de progresele înregistrate de cercetarea filologică, are abilitatea de a înlănțui adevărul cu falsul într-un ansamblu coerent, însoțit de un aparat științific menit să convingă pe unii contemporani de renume să susțină această teorie. George BARIȚIU observa că disputa pe această temă „nu a fost atât dorința sinceră de a descoperi adevărul, cât – mai vârtos – tendințe curat politice (...)”.

- Teoriile roesleriene, criticate în mediile academice contemporane, au fost preluate nu numai de alte lucrări savante, ci și de manualele școlare din Ungaria secolelor XIX-XX, alimentând imaginarul naționalist maghiar.

- Surprinde, în mod plăcut (și ca o replică la teoriile roesleriene), lucrarea lui Roberto FAVA (intitulată „**Amintiri din România**”), care evidențiază elemente ale romanității românilor vizibile pentru un străin, la sfârșitul secolului al XIX-lea: „Sunt frecvente – la bărbați – numele de TRAIAN, AURELIAN, DEMETRIUS, CEZAR, CONSTANTIN, iar – la femei – FLOAREA, DIANA, CORNELIA, VALERIA și altele asemănătoare. Chiar costumele pe care le poartă, astăzi, românii sunt cele ale dacilor de pe basoreliefurile Columnei lui Traian. De asemenea, limba nu este alta decât latina modificată pe alocuri, în care s-au introdus câteva cuvinte grecești și slave (...) În munții Transilvaniei se întâlnesc obiceiuri de pe vremea romanilor, pe care celelalte popoare latine le-au pierdut”.

- Istoriografia românească a secolului al XIX-lea a evoluat, însă, pe coordonatele naționale trasate de Școala Ardeleană. **Școala latinistă** s-a extins și în Principate, deoarece mulți ardeleni ocupau poziții importante în sistemul cultural de aici. Corifeul curentului latinist a fost AUGUST TREBONIU LAURIAN, care considera că istoria românilor începe de la fondarea Romei și care urmărea să „purifice” limba română, pentru a o apropia cât mai mult de latina originară. În intervalul 1871-1876 a apărut „**Dicționarul limbii române**”, care a constituit apogeul acestei tendințe. A.T. LAURIAN a scos – din dicționar – elementele nelatine și a adoptat un sistem ortografic etimologic, care nu mai semăna, decât vag, cu limba română autentică. Tentativa de a crea o limbă artificială a discreditat definitiv școala latinistă. Totuși, până la mijlocul secolului al XIX-lea, a continuat să existe o unanimitate față de originea doar romană a românilor.

- **Reprezentanții romantismului** nu au insistat asupra dacilor ca element fondator al poporului român, dar au contribuit la consolidarea temei dacice prin evidențierea curajului și a spiritului de sacrificiu al acestora.

Începutul l-a făcut Mihail KOGĂLNICEANU, care, în celebrul său **discurs** din 1843, a făcut un elogiu lui DECEBAL, „cel mai însemnat rigă barbar care a fost vreodată”.

- O pleiadă de **mari istorici români** (Bogdan P. HAȘDEU, A.D. XENOPOL, Dimitrie ONCIUL, Nicolae IORGA, Vasile PÂRVAN, etc.) a respins, utilizând argumente furnizate atât de istorie, cât și de alte științe, afirmațiile lui ROESLER.

Începând cu B.P. HAȘDEU, **știința istorică românească și străină a adus argumente și dovezi incontestabile privind latinitatea și continuitatea românilor**.

Istoricii și lingviștii români din secolul al XIX-lea (M. KOGĂLNICEANU, A.D. XENOPOL, B.P. HAȘDEU, Gr. TOCILESCU) au adunat un mare număr de dovezi referitoare atât la vechile populații getice și dacice din spațiul carpato-danubian, cât și la continuitatea populației romanizate pe teritoriul fostelor provincii *Dacia* și *Moesia*, demonstrând șubrezenia multora dintre argumentele invocate de istoriografia oficială maghiară. La nivelul reprezentărilor identitare comune, renunțarea la scrierea slavonă (chirilică) și generalizarea alfabetului latin, precum și predarea limbii române și a istoriei naționale în școlile organizate odată cu reformele

inițiate de A.I. CUZA au generalizat **conștiința romanității poporului român, a limbii și civilizației acestuia**.

- Odată cu formarea statului național român și dobândirea independenței, precum și cu impunerea curentului pozitivist în cercetarea istorică, **teza originii pur latine a poporului român** a început să fie considerată o eroare.

Începutul l-a constituit **studiul** lui B.P. HAȘDEU din 1860, intitulat „**Pierit-au dacii?**” Autorul* demonstrează că **Școala Ardeleană și continuatorii ei au făcut o interpretare forțată a izvoarelor antice**, „împuținarea bărbaților” – invocată de EUTROPIUS – fiind amplificată în mod abuziv, în sensul exterminării unui neam întreg. Concluzia lui HAȘDEU era că **dacii nu au pierit și nici colonizarea nu a însemnat o infuzie de romani puri, ci de cele mai diverse origini**. Rezulta, așadar, că **poporul român s-a format din câteva elemente, din care niciunul nu a fost predominant**. Apoi, HAȘDEU a demonstrat – printr-o serie de lucrări bine argumentate – că **substratul dacic al poporului român nu poate fi contestat**. HAȘDEU a formulat și **teoria circulației cuvintelor**, arătând că **structura unei limbi nu este dată de numărul brut al cuvintelor, ci de circulația acestora**, deoarece sunt cuvinte aproape uitate (depozitate în dicționare); altele, însă, sunt folosite de nenumărate ori. El a demonstrat că **slavismele din limba română, cu toate că nu sunt puține, în circulația lor, adică în activitatea vitală a graiului românesc, ele se pierd – aproape cu desăvârșire – față de latinisme**. Tot el a precizat că **se pot alcătui fraze întregi numai cu cuvinte din limba latină, dar nicio propoziție cu cuvinte exclusiv de alte origini**.

* **[B.P. HAȘDEU (1838-1907)** – scriitor, filolog, folclorist și istoric român. A subliniat rolul substratului dac în formarea poporului român. În domeniul istoriei a scris „**Ion-Vodă cel Cumplit**” și „**Istoria critică a românilor**”. **Spirit enciclopedic**, a proiectat un vast **dicționar al limbii române** („**Etymologicum Magnum Roumaniae**”), elaborat până la cuvântul „**bărbat**”. A fost **unul dintre întemeietorii folcloristicii comparate din România**.]

Cu toate acestea, viziunea dominantă a istoricilor rămânea pe susținerea faptului că **dacii au avut o pondere limitată în sinteza românească**. Pe această linie s-au situat Grigore TOCILESCU, Dimitrie ONCIUL și chiar A.D. XENOPOL și Nicolae IORGA.

Astfel, Dimitrie ONCIUL, pentru a respinge unele argumente greu de combătut ale teoriei roesleriene (cum ar fi asemănările dintre limba română și cea albaneză, ceea ce ar însemna că poporul român s-a format la sud de Dunăre), considera că **poporul nostru s-a format și la sud, și la nord de Dunăre**; s-a pus în evidență și **importanța dacilor și a slavilor în formarea poporului român**.**

** **[Dimitrie ONCIUL - „Scrieri istorice” (1885) (fragment):** „(...) Pe baza indiciilor istorice, noi nu putem susține **romanizarea** acestei țări decât **în partea apuseană a Ardealului cu Banatul timișan și Oltenia**, pe care teritoriu se mărginise colonizarea romană. În Moldova și Valahia răsăriteană, precum și în regiunea dintre Tisa superioară și Ardeal, lipsea această temelie; aici **nomenclatura topografică** a rămas – sub dominația romană – curat dacă, ca și **populația** (...) și, **după părăsirea provinciei, dacii** din țară susțin ostilități cu Imperiul Roman. Acest element ostil, în cea mai mare parte, nu se poate privi ca romanizat”.]

*** **[A.D. XENOPOL (1847-1920)** – istoric, economist și filosof, **membreu corespondent al Academiei Franceze**. Înfăptuirile sale în materie de sinteză și teorie istorică l-au impus în știința europeană. A susținut **autohtonismul și continuitatea românilor în spațiul carpato-dunărean** în lucrarea: „**Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței în Dacia Traiană**” (1884). A scris **prima sinteză de istorie românească - „Istoria românilor din Dacia Traiană”**. Este **unul dintre creatorii școlii istoriografice românești, adept al curentului criticist în scrierea istoriei, creator al unei teorii originale în filosofia istoriei**.]

Lucrarea elaborată de XENOPOL în anul 1884, o adevărată monografie a subiectului tratat, abordează argumentele contestatoare ale istoricului austriac și le răspunde apelând la **toate**

sursele fundamentale, precum și la comentariile autorilor creditați științific de-a lungul timpurilor. În legătură cu chestiunea părăsirii Daciei, XENOPOL a emis un principiu convingător: „Popoarele nomade se strămută înaintea unei năvăliri, cele așezate rămân lipite de teritoriul lor și năvălirea trece peste ele”. În același sens este combătută și teoria golirii de populație a Daciei la retragerea aureliană. În finalul lucrării atrage atenția analiza despre rolul tradițiilor popoarelor în ce privește obârșia acestora, cu referiri la așa-zisul „descălecat”, evocat în legendele românilor.

Redăm, în continuare, un *fragment* din lucrarea amintită mai sus: „... și inscripțiunile găsite atât în Dacia, cât și aiurea ne dovedesc – cu prisosință – ființarea poporului dac după cucerire, precum și romanizarea lui... Departe de a alcătui o castă despărțită de poporul cucerit, romanii se legau cu el prin căsătorii, îi înlesneau intrarea în cetățenia romană și, cu toate că îl întrebunțau în toate lucrările, îl făcea să se bucure de toate avantajele”.

- Filologul PHILIPPIDE demonstrează caracterul latin al limbii române, în timp ce D. PHOTINO admite – ca vatră de formare a poporului român – și teritoriul de la sud de Dunăre.

- Mai târziu, o nouă pleiadă de istorici români de mare anvergură au susținut autohtonismul românilor și romanitatea lor. Printre ei se numără Nicolae IORGA****, care evidențiază aceste adevăruri în baza unei documentații impresionante de izvoare scrise în contextul larg al istoriei europene.

**** [Nicolae IORGA (1871-1940) – istoric, scriitor, publicist și om politic. A editat și condus numeroase ziare și reviste. În domeniul istoriei naționale a elaborat lucrări de mare valoare. A susținut romanitatea și continuitatea românilor pe baza unei vaste documentații. A fondat *Școala Română de lângă Paris, Universitatea Populară de la Vălenii de Munte, Institutul de Studii Sud-Est Europene, Institutul de Istorie Universală din București*.]

- Evidențierea rolului dacilor a cunoscut și forme exagerate, în care Dacia – înainte de cucerirea romană – a fost centrul unei mari civilizații. Astfel, Nicolae DENSUȘIANU*****, în lucrarea apărută postum (în 1913), „Dacia preistorică” (1.200 pagini), reconstitua istoria unui presupus „imperiu pelasgic”, care, pornind din Dacia cu 6.000 ani î.Hr., s-ar fi întins pe o mare parte a globului. DENSUȘIANU susținea că de la Dunăre și Carpați s-a revărsat civilizația asupra celorlalte părți ale lumii. De aici ar fi pornit spre Italia și strămoșii romanilor, iar limba dacă și limba latină nu sunt decât dialecte ale aceleiași limbi. Istoricul ajungea la concluzia că limba dacă nu datora nimic latinei, fiind transmisă din timpuri imemorabile, ceea ce explică factura sa deosebită față de limbile romanice occidentale.

În perioada interbelică, teza lui DENSUȘIANU a fost preluată și dezvoltată de câțiva istorici amatori naționaliști.

***** [Nicolae DENSUȘIANU (1846-1911) a fost un mare erudit, membru al Academiei Române. Cartea sa („Dacia preistorică” – 1913) a fost scrisă într-o vreme în care arheologia nu pune la îndemâna savanților prea multe informații despre daci. În cartea amintită, în urma analizei unui material imens aparținând autorilor antici, N. DENSUȘIANU ajunge la concluzia că vechea Dacie a fost centrul celor mai importante evenimente ale istoriei din acea epocă și că limba română este moștenită de la daci.]

Redăm, în continuare, un *fragment* din această lucrare: „[Limba română] Nu este o limbă neolatină, ori un dialect al limbii italice de la Tibru, din contra ea este, în fond, numai o continuare a limbii pelasge [vorbită de populația care trăia pe teritoriul Europei înainte de venirea indo-europenilor] de la Carpați, de unde au emigrat – în diferite timpuri – o mulțime de triburi, unele spre apus, iar altele spre ținuturile meridionale”.

I.4.8. După Marea Unire:

- După Marea Unire din 1918, **negarea continuității românești în ținuturile de dincolo de Carpați și teoretizarea pretensei inferiorități a lumii rurale românești în raport cu ierarhiile nobiliare maghiare și cu cultura aulică și urbană a acestora** au alimentat masiv resentimentele pe care le-a provocat destrămarea monarhiei austro-ungare și politica revizionistă maghiară. În același interval de timp, școala istorică și lingvistică românească produce *opere științifice importante pentru înțelegerea etnogenezei românilor*: „**Începuturile vieții romane la gurile Dunării**” și „**Getica**” (Vasile PÂRVAN); primele volume ale monumentalei „**Istoria a românilor**” (Nicolae IORGA); „**Istoria limbii române**” (Alexandru ROSETTI); cartea lui Gh.I. BRĂTIANU – „**O enigmă și un miracol istoric: poporul român**” (1937).

- Cel care a reușit să fixeze **sinteza daco-romană într-un echilibru perfect** a fost marele arheolog Vasile PÂRVAN (1882-1927), **membru al Academiei Române, autorul primei hărți arheologice a României**. Prin temeinicia informației (literară și arheologică), V. PÂRVAN a demonstrat că **românii sunt, în cel mai înalt grad, și daci, și romani**: „Învățații cari scriu istoria popoarelor sunt de două feluri: unii, cari din copilărie și până la adânci bătrânețe au trăit tot între cărți, iar alții, cari au trăit și viața cea de toate zilele, cu luptele, necazurile, urăteniile și frumusețile ei, cunoscând în carne și oase oamenii de toate felurile [...] **Povestea începuturilor nației noastre românești a încăput, de vreo o sută cincizeci de ani încoace, pe mâna unor învățați străini** cari cetiseră multe cărți despre noi, dar țara, viața și firea noastră nu le înțelegeau. Și ei au scris așa cum au găsit în niște istorii vechi, că **acum șeisprezece sute de ani, strămoșii noștri daco-romani au plecat, în urma unei porunci împărătești, din țara asta ce o locuim între Nistru și Tisa, și s'au dus dincolo de Dunăre până în fundul Balcanilor și nu s'au întors înapoi decât acum șese sute de ani**, când adică hrisoavele vechi vorbesc iară deci, ca fiind aici în România. **Învățați de-ai noștri, tot cu cărți vechi, au căutat să dovedească drept greșite părerile învățaților străini pomeniți...** Dar **numai cu cărțile nu se poate dovedi nimic...** Căci aici trebuie întrebată și **viața**, nu numai cărțile, cari pentru zece veacuri, nu știu să spună mare lucru despre noi în țara noastră de astăzi [...] Și cum zicem noi: **dacă milionul ăsta de oameni [numărul de locuitori ai provinciei romane Dacia, calculat de Vasile PÂRVAN] a trecut tot la meazăzi de Dunăre**, cum spun cele două-trei scrieri vechi, după care s'au luat învățații cei noi, **atunci nu se poate să nu găsim dincolo de Dunăre, în ruinele și pietrele vechi scrise, ce ni s'au păstrat... semne că la anul 270 după Hristos populația de acolo s'a înmulțit dintr'odată cu un milion...** Și totuș. Toate știrile ce avem de la meazăzi de Dunăre: ruine, pietre scrise, cărți vechi... nu arată... nicio schimbare în anii de după 270”. (V. PÂRVAN - „**Începuturile vieții romane la gurile Dunării**”, București, Editura „Cultura Națională”, 1923)

- În 1935, C.C. GIURESCU susținea că **majoritatea locuitorilor Daciei romane au constituit-o dacii și că „romanismul a biruit în Dacia fiindcă el a câștigat pe autohtoni”**.

Iată un *fragment* din lucrarea lui Constantin C. GIURESCU, intitulată „**Formarea poporului român**”: „Care a fost rolul dacilor în formarea poporului român? Cu ce au contribuit ei sub raportul demografic, al limbii, al toponimiei și onomasticii?... Un lucru, credem noi, este sigur: **dacii alcătuiesc baza etnică a poporului român**. Această credință o întemeiem pe următoarea argumentare: **grosul populației din Dacia Traiană l-au format dacii**. Cu toate pierderile suferite în cele două războaie, cu tot numărul însemnat al coloniștilor de limbă latină, ei au păstrat, totuși, preponderența. Fiindcă **dacii erau locuitorii satelor și, oricât de numeroase au fost orașele în noua provincie, totuși satele le întreceau cu mult...** Dacă **romanismul a prins rădăcini atât de puternice și de stabile în stânga Dunării, e fiindcă a câștigat pe acești daci, pe bășinași**”.

„I-a trecut cuiva prin minte **să nege sau să conteste continuitatea poporului francez în Gallia, a celui spaniol și portughez în Peninsula Iberică ori a celui italian în Italia?** A admis, oare,

vreun istoric că galo-romanii și-au părăsit locuințele plecând din Gallia peste Alpi sau peste Pirinei, pentru a se întoarce mai târziu, după secole, îndărăt acasă? Sau că spaniolii au trecut strămoștoarea Gibraltar, în Africa, pentru a reveni, după sute de ani, în vechiul teritoriu? Simpla formulare a unor asemenea întrebări arată lipsa lor de temeii". (C.C. GIURESCU - „**Formarea poporului român și a limbii române**” – 1973)

„Când, cu prilejul unei sărbătoriri a colonizării sașilor în Transilvania, unul dintre aceștia a întrebat pe un țăran român din părțile Sibiului dacă ar putea și românii face o asemenea sărbătoare, țăranul român i-a răspuns: «Noi nu avem ce sărbători pentru că nu suntem veniți de aiurea: noi suntem de aici...»". (C.C. GIURESCU - „**Romanismul dacic**”, în «*Magazin istoric*», nr. 8/1973)

- Gheorghe I. BRĂȚIANU (1898-1953) s-a născut la Ruginoasa (Iași), fiind fiul lui Ion I.C. BRĂȚIANU, șeful Partidului Național Liberal și prim-ministru cu rol important în întregirea de stat a României (1918). Era nepotul lui Ion C. BRĂȚIANU, revoluționar de la 1848, fondator al P.N.L. și prim-ministru al României în timpul Războiului de Independență.

După absolvirea Universității din Iași, se înscrie la Universitatea Sorbona din Paris, unde își susține doctoratul cu teza „*Recherches sur le commerce génois dans la mer Noire au XIIIe siècle*” („*Cercetări asupra comerțului genovez la Marea Neagră în secolul al XIII-lea*”) (1929). Lucrarea avea să-l impună rapid lumii savante europene. În urma **Congresului internațional de științe istorice de la Zürich** (1938) este îndemnat să lanseze proiectul unei noi istorii medievale europene, dar acțiunea va fi zădărnicită de izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial.

A fost profesor universitar de istorie la Iași (1924-1940) și București (1940-1943) și membreu al Academiei Române. Îndepărtat de la catedră (1947), este arestat în 1950 și încarcerat în închisoarea de la Sighet, unde moare în 1953.

Principalele sale lucrări au fost: „**O enigmă și un miracol istoric: Poporul român**” (1937); „**Originile și formarea unității românești**” (1943); „**Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești**” (1945); „**Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană**” (München, 1969); „**Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele Române**” (Evry, 1977).

În lucrarea „**O enigmă și un miracol istoric: poporul român**” (1937), istoricul Gheorghe I. BRĂȚIANU demonstrează fără drept de apel, în context european, că **romanitatea și continuitatea românilor sunt procese reale, și nu miracole**: „Într-o epocă în care izvoarele istorice se ocupă de stăpânii locurilor, de căpetenii și de clasele conducătoare, este foarte firesc ca populația aservită să fie ignorată. Măcar că aceasta era mai numeroasă și, precis, mai evoluată, în unele regiuni cel puțin, decât nomazii care au năvălit peste ea și o exploatau”.

- Acestor mari savanți li s-au alăturat și alți istorici și filologi români de renume, precum: Aurelian SACERDOȚEANU, David PRODAN*, Constantin DAICOVICIU, Sextil PUȘCARIU, N. DRĂGAN, Emil PETROVICI.

* [**„Națiunea română este, cu mult, cea mai veche dintre toate națiunile Transilvaniei din vremea noastră**, întrucât este un lucru sigur și dovedit, pe temeiul mărturiilor istorice, a unei tradiții niciodată întrerupte, a asemănării limbii, datinilor și obiceiurilor, că ea își trage originea de la coloniile romane aduse la începutul secolului al doilea de către împăratul TRAIAN, în nenumărate rânduri, în Dacia, cu un număr foarte mare de soldați veterani, ca să apere provincia...”]. (D. PRODAN - „**Din istoria formării națiunii române**”, 1984)]

Ei demonstrează, în baza unui imens material arheologic și istoric, **romanitatea românilor și continuitatea lor într-un spațiu ce corespunde vechiului spațiu traco-geto-dac**.

- Miza politică pusă în joc a condus la **un blocaj în relațiile între specialiștii români și cei unguri**.

- Pe de altă parte, însă, mișcările de extremă dreaptă dezvoltă – asemenea extremei drepte germane, fascinată de trecutul legendar al „indo-germanilor” și al goților – **un discurs autohtonist**, care supraevalua importanța elementului dacic în contrast cu civilizația mediteraneană, pe care o considera decadentă.

- **Realitatea istorică este existența poporului român, continuator al romanității orientale și făuritorul unei civilizații de factură romană, parte componentă a civilizației europene.**

Românii au avut **conștiința originii comune, a unității de neam, a vechimii, continuității și originii latine** în tot cursul secolelor trecute, ceea ce a stat la baza formării conștiinței naționale și făuririi statului român modern.

I.4.9. După cel de-Al Doilea Război Mondial:

- În primii ani ai regimului comunist, instaurat după cel de-Al Doilea Război Mondial, **istoricul oficial** al acestui regim a fost Mihai ROLLER.

În **manualul de istorie a României** (1947), ROLLER și colaboratorii săi exagerau rolul elementului slav în etnogeneza românească, cu toate că romanitatea românilor nu a fost negată; ROLLER a orientat cercetarea spre **evidențierea rolului statului kievean în formarea statelor medievale românești.**

„Se vorbește mereu de **transformarea Daciei în provincie romană.** Unii istorici burghezi consideră aceasta ca una din minunile pe care le-a cunoscut istoria țării noastre. Dar, din analiza documentelor existente și accesibile fiecăruia, reiese **cruzimea cu care erau exploatate provinciile cotoșite de către Imperiul Roman, deci și Dacia.** Nu prea vorbesc unii istorici de **groaza care cuprindea popoarele, când auzeau de autoritățile romane.** Nu prea ne ocupăm de **lămurirea eroismului și a izvorului acestui eroism al dacilor, conduși de DECEBAL, în luptele contra cotoșitorilor romani, conduși de TRAIAN, eroism care își găsește explicația în dorința fierbinte a dacilor de a nu cădea în sclavia Imperiului Roman [...]** Exagerarea tendențioasă a latinității [are drept obiectiv] a evita studierea și cunoașterea popoarelor vecine, în absoluta lor majoritate slave, și a influenței pe care aceste popoare au exercitat-o asupra formării și dezvoltării poporului român”. (Mihai ROLLER, apud Florin CONSTANTINIU - „O fază sumbră a istoriografiei românești: Perioada rolleristă, 1947-1958”; http://www.itcnet.ro/history/archive/mi2002/current10/7_11.html)

- Teoriile staliniste despre **caracterul „imperialist” al stăpânirii sclavagiste romane** și despre **importanța civilizatoare a slavilor în istoria Europei** au modificat dramatic întregul context istoriografic.

- În acțiunea sa de consolidare a puterii obținute în 1965, N. CEAUȘESCU a declanșat o mare operațiune de reînviere a sentimentului național al românilor. În acest context, a putut fi reevaluată contribuția limbii latine și a civilizației romane la cristalizarea civilizației vechi românești. Ideea romanității românilor a fost relansată, dar considerându-se că **poporul nostru s-a format numai pe teritoriul țării noastre,** din dorința de a se sublinia absoluta independență pe care comuniștii pretindeau că a fost obținută în timpul guvernării lui Nicolae CEAUȘESCU.

Destul de repede, ideologia și istoriografia oficială au ajuns să fie dominate de **teorii care minimalizau aportul factorului roman,** din nou denunțat ca asupritor, de această dată **în favoarea civilizației locale a geto-dacilor.** Continuitatea și unitatea acestei civilizații erau obsesiv afirmate, trecându-se sub tăcere particularitățile locale; diferiți diletanți susțineau că **limba dacă,** nu latina, **reprezintă matricea limbii române;** lucrări oficiale se străduiau să probeze că **românii erau deja formați ca popor cu mult înainte de cucerirea romană,** deosebindu-se, astfel, de toate celelalte popoare romanice.

O polemică tot mai acerbă cu istoricii maghiari și bulgari traducea, în anii '80 ai secolului trecut, tendința regimurilor comuniste în declin de a folosi instrumentele naționalismului agresiv pentru salvarea dominației exercitate de partidele comuniste. În această dispută, arheologia a dobândit un loc tot mai important, cu atât mai mult cu cât sursele istorice scrise pentru secolele IV-X sunt aproape absente. Din păcate, elementele de cultură materială nu pot răspunde – prin ele însele – unor întrebări referitoare la originea etnică ori la limba vorbită de purtătorii lor, astfel încât pot fi invocate ca argument de ambele părți.

În ciuda faptului că România și Ungaria erau țări socialiste „frățești”, **controversa între istoricii români și cei maghiari în ceea ce privește continuitatea s-a menținut:**

→ „În analiza depopulării [Daciei] nu este indiferent nici faptul că tocmai partea centrală a țării lui Decebal a devenit provincie nouă. Era teritoriul a cărui populație a fost, mai ales, nimicită nu numai în război, care, în mare parte, s-a desfășurat, de asemenea, pe acest teritoriu, ci și pentru că aici dacii au rezistat până la sfârșit, au rămas fideli lui Decebal până la cupa cu otravă. Romanii au masacrat, în primul rând, populația acestei regiuni, ea a ajuns în sclavie sau s-a refugiat în fața cuceritorilor pe teritoriile neocupate [...] Înlocuirea limbii, care reprezenta gradul cel mai înalt al romanizării, preluarea – ca limbă maternă – a latinei, nu pot fi demonstrate în Dacia și nici dezvoltarea istorică și socială nu le-a făcut posibile [...] Cercetarea arheologică din Transilvania, veche de două sute de ani, nu a putut oferi – până acum – o dovadă certă a continuității populației <romane> din Dacia, care să poată fi luată în considerație”. („Istoria Transilvaniei”, Budapesta, 1987, apud Mircea MUȘAT - „Faptele istorice anulează teoriile reacționare”, în „Magazin istoric”, nr. 4/1987)

→ „Dar de ce atâta zel pentru a goli de populație daco-romană fosta provincie romană Dacia și, îndeosebi, spațiul intracarpatic?... în 894, <primul loc de descălecare a ungarilor a fost, deci, Transilvania. Drumul parcurs, apoi, de descălecare a fost prin valea Mureșului și a Crișului Repede și poate prin trecătoarea Meseș, în direcția Câmpiei Pannonice>. Adică exact invers decât s-au petrecut faptele. Se știe că în 896, triburile ungare au venit în Câmpia Panonică și au încercat să înainteze spre Apus, dar drumul lor a fost barat în această direcție; abia după aceea ele au început să efectueze incursiuni spre interiorul Transilvaniei. Și iată cum, printr-un simplu artificiu, Transilvania a devenit un străvechi <leagăn> al triburilor ungare, mai vechi decât Câmpia Panonică, unde se află statul maghiar azi”. (Mircea MUȘAT - „Faptele istorice anulează teoriile reacționare”, în „Magazin istoric”, nr. 4/1987)

I.4.10. După 1989:

- **Problema romanității românilor** a continuat să fie în centrul preocupărilor istoricilor. Au fost editate lucrări valoroase pe această temă, care a fost abordată cu multă obiectivitate.

- Importantele **sinteze de istorie**, publicate îndeosebi după 1996, au evidențiat – cu argumente solide – romanitatea românilor:

→ „Cercetările arheologice confirmă, de altfel, prezența populației daco-romane pe vechiul teritoriu al provinciei. La Sarmizegetusa, amfiteatrul și alte clădiri publice sunt folosite ca locuințe de o populație nevoiașă încă cel puțin un secol după părăsire; urme asemănătoare au fost identificate și la Napoca, Porolissum, Apulum, precum și în numeroase așezări de tip rural. (...) O astfel de așezare a fost săpată la Bratei (Medias), dând la lumină cel mai mare cimitir cunoscut în Dacia, cca. 500 de morminte din secolele IV-V (...) Descoperiri asemănătoare au fost făcute și în alte regiuni ale Daciei” (Vlad GEORGESCU - „Istoria românilor”, 1992)

→ „Drama istoriei românești este că aceasta se găsește confruntată cu istoria maghiară. (...) Drama celor două istorii este că ele își revendică același spațiu original, Transilvania. Maghiarii sunt cuceritorii bazinului carpatic la sfârșitul secolului al IX-lea. (...) Istoriografia română nu contestă așezarea, aici, a maghiarilor, dar se ridică împotriva tezei maghiare după care

Dacia fusese abandonată de AURELIAN și, deci, maghiarii ar fi primii ocupanți ai Transilvaniei". (C. DURANDIN - „Istoria românilor”, 1998)

→ „... momentul apariției conștiinței românilor despre originea lor romană; acesta coincide cu cel al înscrierii românilor pe tabelul popoarelor cu nume propriu. Ideea romanității izvorăște și decurge din conștiința romanității la români, iar evoluția ei reflectă îmbogățirea calitativă, adâncirea și lărgirea acestei conștiințe românești (...) Tradiția autohtonă a ideii și conștiinței romanității la români se bazează – înainte de toate – pe numele propriu purtat de români, etnicon care se regăsește atât în denumirile externe aplicate românilor, cât și în numeroasele nume de persoane și a toponimiei prezente pe întreg teritoriul locuit de români. Conștiința autohtonilor, așa cum s-a conservat în toate epocile, se baza pe amintirea Romei: români sunt de origine romană, descendenți ai romanilor din Dacia... Cronicarii români realizează, pentru prima dată, sinteza dintre fondul conștiinței autohtone a romanității românilor și argumentarea științifică, livrescă, a originii romane a poporului român". (Adolf ARMBRUSTER - „Romanitatea românilor. Istoria unei idei”, București, 1993)

- **O analiză extrem de onestă** a fost realizată de istoricul Lucian BOIA în lucrarea „Istorie și mit în conștiința românească”. Acesta susține că „singura raportare incontestabilă la origini este oferită, până la urmă, de limbă. Esența romanică a limbii române, la care se adaugă numele de român, înclină – într-un sens – balanța spre romani”.

- **Istoria este un domeniu al dialogului, care trebuie să-i unească pe oameni, nu să-i dezbine:**

„Dar, oare, ce s-ar întâmpla dacă s-ar dovedi, să zicem, că românii au venit, într-adevăr, mai târziu, de undeva din Balcani? Nu s-ar întâmpla nimic! O asemenea concluzie nu ar afecta cu nimic configurațiile naționale prezente. Nu cred că cineva s-ar gândi să-i reîntoarcă pe români la sud de Dunăre (evacuându-i, de aici, pe sârbi și pe bulgari!). Atunci ar trebui și ungerii să pornească îndărăt spre Urali, iar americanii să revină în Europa lăsând continentul indienilor autohtoni. Acesta este un joc stupid. Care poate deveni un joc periculos. Care poate deveni, însă, sângeros. Nu din vina istoriei, se înțelege, ci din vina oamenilor de astăzi care manipulează istoria urmărindu-și interesele”. (Lucian BOIA - „România, țară de frontieră a Europei”)

- **Afirmarea romanității românilor** a depășit, mereu, cadrul strict științific, în măsura în care a reprezentat și un semn al asumării unei identități europene, în vreme ce **absolutizarea tradiției traco-getice** a reflectat, mai degrabă, tendința contrară, de închidere într-o identitate istorică izolată și autarhică.

În condițiile actuale, când România, ca și statele vecine (Ungaria și Bulgaria), fac parte din Uniunea Europeană, **argumentul întâietății istorice nu mai are valoare politică**, iar reconstituirea trecutului nu mai are consecințe pentru drepturile inalienabile ale cetățenilor și comunităților acestei regiuni.

Romanitatea românilor nu mai trebuie să fie demonstrată și, cu atât mai puțin, contestată; **poate fi, acum, recunoscută ca fapt istoric cert. Dezbaterea științifică poate, astfel, progresa** spre o mai bună înțelegere a căilor și etapelor concrete prin care identitatea românească s-a cristalizat și s-a transmis din generație în generație.

II. OAMENII, SOCIETATEA ȘI LUMEA IDEILOR

a. SECOLUL AL XX-LEA ÎNTRE DEMOCRATIE ȘI TOTALITARISM. IDEOLOGII ȘI PRACTICI POLITICE ÎN ROMÂNIA ȘI ÎN EUROPA

1. Termeni istorici:

a) *Arian* = termen folosit de rasiști pentru a denumi populațiile albe, în general și pe germani, în special.

b) *Protectionism* = politică economică de protejare și de promovare a unor activități economice indigene prin măsuri de îngrădire a puterii concurenților externi pe piața internă.

c) *Constituția* = legea fundamentală a unui stat care stabilește principiile fundamentale ale funcționării acestuia, atribuțiile principalelor instituții, precum și drepturile și libertățile cetățenești.

d) *Totalitarism* = formă de organizare și funcționare a societății în care statul controlează toate aspectele vieții sociale și individuale; regim politic care aplică dictatura unei minorități, majoritatea populației fiind lipsită de drepturi; concept folosit pentru a defini regimurile antidemocratice din secolul XX (fascism, nazism, comunism), caracterizate prin lipsa controlului din partea instituțiilor reprezentative ale statului asupra guvernului, prin lipsa drepturilor și libertăților cetățenești.

e) *Holocaust* = totalitatea măsurilor și acțiunilor de planificare, organizare și înfăptuire care au vizat – în preajma și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial – exterminarea tuturor evreilor din Europa.

f) *Ideologie* = totalitatea ideilor și concepțiilor care constituie partea teoretică a unui curent politic.

g) *Adunare Constituantă* = adunare formată din reprezentanți aleși de cetățeni, pentru a redacta sau modifica Constituția.

h) *Convenție* = denumire dată unor tratate internaționale.

i) *Separarea puterilor în stat* = principiu conform căruia puterea legislativă, executivă și judecătorească trebuie să acționeze independent una față de alta, având dreptul de a se controla reciproc.

j) *Cetățenie* = condiția juridică a unei persoane care se bucură de drepturi și obligații față de un stat.

k) *Constituționalitate* = însușirea unei legi, a unui act, a unei acțiuni, etc., de a fi în conformitate cu Constituția.

l) *Drepturi ale omului* = drepturile proprii tuturor oamenilor, care îi protejează pe aceștia de eventualele abuzuri ale statului și care sunt etern valabile, neputând fi limitate de stat.

2. Democrație versus totalitarism în lume:

2.1. Democrație versus totalitarism

- **Democrația.** Regimul politic democratic se caracterizează prin următoarele *trăsături*:

- a) existența separării puterilor în stat;
- b) pluralismul politic (pluripartidism);
- c) puterea este legitimată prin intermediul alegerilor libere, care permit schimbarea conducerii statului periodic;
- d) respectarea drepturilor și libertăților cetățenești.

„Regimul democrației liberale este fondat pe doi termeni ce pot apărea drept antagoniști, acela de DEMOCRAȚIE, care presupune participarea cetățenilor la viața publică și acela de LIBERALISM, care subînțelege garanția tuturor formelor de libertate... Regimul democrației liberale este, în primul rând, un regim democratic, ceea ce înseamnă că cetățenii participă, direct sau indirect, la putere. Cea mai bună expresie a acestei democrații pare să fie votul universal, care permite tuturor cetățenilor adulți să-și desemneze reprezentanții... Dar acest tip de democrație se vrea și liberală, pentru că ea are – drept scop – menținerea și apărarea libertăților individuale... Libertățile politice, ca libertatea presei, întrunirilor, libertatea de conștiință, dreptul de a-și exprima în libertate opiniile, siguranța de a nu fi arestat fără motiv... Libertatea economică e fondată pe ideea că economia se supune unor legi naturale și că statul nu trebuie să le perturbe pe acestea prin intervenții care ar risca să le denatureze funcționarea. Liberalismul economic... se proclamă apărătorul celor două postulate de bază ale libertății economice: INIȚIATIVA INDIVIDUALĂ și PROPRIETATEA PRIVATĂ. Libertatea socială, strâns legată de libertatea economică, presupune că statul nu trebuie să intervină în raporturile dintre patroni și salariați...”.

(Pierre MILZA, Serge BERNSTEIN - „Istoria secolului XX”)

Democrația este exercitată în cadrul statului de drept (formă de organizare a statului, bazată pe respectul principiilor legalității și drepturilor indivizilor).

- **Totalitarismul.** În perioada interbelică, în Europa au fost instaurate, în mai multe state, regimuri totalitare. Secolul al XX-lea a cunoscut două *tipuri principale* de astfel de regimuri:

a) *regimurile fasciste* în Italia, Germania (unde a fost cunoscut sub numele de *nazism* sau *național-socialism*), Ungaria, Spania, Portugalia, etc.

b) *regimurile comuniste* – prima țară comunistă a fost Rusia (Uniunea Sovietică), urmată, după Al Doilea Război Mondial, de statele din Europa de răsărit (Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, România, Iugoslavia, Albania, Germania răsăriteană), unele state din Asia (China, Coreea de Nord, Vietnam), America Latină (Cuba).

„Semintele regimurilor totalitare sunt hrănite de mizerie și lipsuri. Ele cresc și se înmulțesc în solul arid al sărăciei și al dezordinii, și ajung la maturitate atunci când speranța unui popor într-o viață mai bună a murit. Această speranță, noi trebuie să o menținem în viață”. (Cuvântarea președintelui TRUMAN în Congresul american – martie 1947)

Un regim politic totalitar se caracterizează prin următoarele **elemente**:

a) întreaga putere aparține unei singure persoane sau unui număr restrâns de persoane, care o exercită prin intermediul unicei formațiuni politice admise (*Partidul fascist* în Italia, *Partidul național-socialist* în Germania, *partidele comuniste* în Uniunea Sovietică și alte țări de „democrație populară”).

b) puterea este exercitată prin teroare, prin intermediul poliției politice (*Gestapo* în Germania nazistă, *NKVD* în Uniunea Sovietică, *Securitatea* în România, etc.).

Totalitarismul a generat un uriaș spațiu concentraționar format din închisori, lagăre de muncă și de exterminare, în care erau aruncați opozanții regimului: „*Cea mai mare greșală a comandanților germani a fost subestimarea lui <Ivan>, soldatul de rând din Armata Roșie... Chiar din prima dimineață a <Operațiunii Barbarossa>, s-au înregistrat nenumărate cazuri*”

extraordinare de bravură și de sacrificiu de sine... Apărarea citadelei Brest-Litovsk este unul din cele mai pertinente exemple. Infanteria germană a ocupat complexul după o săptămână de lupte grele, dar unii ostași ai Armatei Roșii au rezistat aproape o lună de la atacul inițial fără a li se completa rezervele de muniție sau de alimente. Unul dintre apărători a scris pe un zid: <Mor, dar nu mă predau. Adio, Patria mea. 20/VII-41>. Această bucată de zid este păstrată, cu venerație, la Muzeul Central al Forțelor Armate de la Moscova. Nu se spune, însă, că mai mulți ostași răniți, capturați în citadelă, au reușit să supraviețuiască în lagărele de prizonieri naziste, până la eliberarea lor în 1945. În loc să fie tratați ca niște eroi, au fost trimiși... direct în Gulag în urma ordinului comandantului suprem, ca toți cei care căzuseră în mâinile inamicului, să fie considerați trădători". (Antony BEEVOR - „Stalingrad”)

Alexandr SOLJENIȚIN (n. 1918) – scriitor și istoric sovietic, laureat al Premiului Nobel pentru literatură, în urma publicării faimoasei cărți „Arhipelagul Gulag”, în care demască crimele comunismului: „Totuși, nu mă tem că greșesc, spunând că valul 1937-1938 nu a fost unicul și nici măcar principalul, ci, poate, doar unul dintre cele trei valuri foarte mari, care au umflat conductele sinistre și puturoase ale canalizării noastre penitenciare. Mai înainte a fost valul anilor 1929-1930, mare cât fluviul Obi, care a târât, în tundră și în taiga, vreo cincisprezece milioane de țărani (poate și mai mulți). Țăranii, însă – oameni lipsiți de darul cuvântului și al scrisului – n-au compus plângeri și nu și-au scris memoriile. Cu ei nu se chinuiau noaptea anchetatorii, pentru ei nu stricau niciun proces-verbal, era de ajuns hotărârea sovietului sătesc. Acest val a curs, a fost absorbit de pământurile veșnic înghețate, și nici chiar mințile cele mai înfierbântate aproape că nu își mai amintesc de el. Ca și cum el n-ar fi lezat, cătuși de puțin, conștiința rusă. Cu toate acestea, Stalin (și noi, împreună cu el) n-a făcut o crimă mai cumplită. După – a urmat valul anilor 1944-1946, mare cât fluviul Enisei: prin conductele de scurgere au fost proscrie națiuni întregi, apoi milioane și milioane de oameni care au trăit (tot din vina noastră!) în captivitate, deportați în Germania, și care s-au întors pe urmă. (Stalin cauteriza rănille ca să prindă crustă mai repede, și trupul întregului popor nu trebuia să se odihnească, să răsuflă, să se înzdrăvenească). Dar și în acest val au fost, mai mult, oameni simpli, care nu au scris memorii. În timp ce valul anului 1937 a luat și a dus în Arhipelag și oameni cu situație, oameni cu vechime în partid, oameni cu studii, și, în jurul lor, mulți răniți au rămas în orașe, și mulți dintre ei buni mânători de condei! Și acum, toți laolaltă scriu, vorbesc, își aduc aminte de anul 1937! Volga pătimirii populare! Dacă, însă, îi vorbești de anul <treizeci și șapte> unui tătar din Crimeea, unui calmuc ori cecen – acesta doar va ridica din umeri.

Ce înseamnă treizeci și șapte pentru Leningrad când, mai înainte, a fost treizeci și cinci? Iar, pentru recidiviști ori baltici n-au fost mai grei 1948-1949? Dacă ocrotitorii stilului și ai geografiei îmi vor reproșa că am scăpat din vedere alte fluvii din Rusia, le voi spune că nici valurile n-au fost toate pomenite, mai dați-mi pagini! Din valuri vor crește și celelalte fluvii”. (Alexandr SOLJENIȚIN - „Arhipelagul Gulag”)

c) controlul statului asupra mijloacelor de informare în masă;

d) este admisă o singură ideologie: naționalismul agresiv sau rasismul (în cazul fascismului sau nazismului), marxism-leninismul (în cazul comunismului).

„Art. 3. În Republica Socialistă România, forța politică conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român”. (CONSTITUȚIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA – 1965)

„Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conștiință și religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, singur sau împreună cu alții, atât în mod public, cât și privat, prin învățatură,

practici religioase, cult și îndeplinirea riturilor". (**Articolul 18** din **DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI – 10 decembrie 1948**)

e) în consecință, drepturile și libertățile cetățenești sunt încălcate; urmarea acestor încălcări au fost crimele împotriva umanității: Gulagul sovietic, Holocaustul căruia i-au căzut victime evreii.

Valorile statului de drept sunt negate.

De pildă – sala numelor de la memorialul dedicat Holocaustului de la Yad Vashem (Israel); pe pereți sunt trecute numele victimelor Holocaustului.

2.2. Ideologie

a) Originile ideologiei comuniste o constituie operele lui Marx [Karl Marx (1818-1883) – gânditor al secolului al XIX-lea, care, alături de prietenul său, Friedrich Engels, a pus bazele ideologiei partidelor comuniste din veacul următor], în special *Manifestul partidului comunist*, în care este fundamentat principiul „luptei de clasă”.

Marx considera că noua societate, cea comunistă, se va edifica – mai întâi – în țările dezvoltate, în care proletariatul, mai numeros și având o conștiință de clasă bine formată, va prelua, prin revoluție, puterea de la burghezie:

„Istoria tuturor societăților de până azi este istoria luptelor de clasă [...] Toate societățile de până acum s-au bazat, după cum am văzut, pe antagonismul dintre clasele asuprașoare și clasele asuprașite. Dar pentru ca o clasă să poată fi asuprașită, trebuie să i se asigure condițiile în care să-și poată târî, cel puțin, existența de rob. Iobagul a început să se ridice, în perioada iobăgiei, la starea de membru al comunei, după cum micul burghez a început să se ridice la starea de burghez sub jugul absolutismului feudal. Muncitorul modern, dimpotrivă, în loc să se ridice o dată cu progresul industriei, decade tot mai adânc sub condițiile proprii sale clase. Muncitorul devine pauper și pauperismul crește chiar mai repede decât populația și bogăția. Din aceasta reiese limpede că burghezia nu este în stare să rămână, mai departe, clasa dominantă în societate și să impună societății, ca lege regulatoare, condițiile de viață ale proprii ei clase. Ea este incapabilă să domine, fiindcă este incapabilă să asigure sclavului ei existența, chiar în limitele sclaviei lui, fiindcă este silită să-l lase să decadă într-o situație în care ea trebuie să-l hrănească, în loc să fie hrănită de dânsul... Progresul industriei, al cărui purtător involuntar și pasiv este burghezia, înlocuiește izolarea muncitorilor, izvorâtă din concurență, cu unirea lor revoluționară prin asociație. Cu dezvoltarea mării industrii, burgheziei îi fuge, așadar, de sub picioare însăși baza pe care ea produce și-și însușește produsele. Ea produce, înainte de toate, pe propriii ei gropari. Pieirea ei și victoria proletariatului sunt deopotrivă de inevitabile”. (Karl MARX, Friedrich ENGELS - „Manifestul Partidului Comunist”)

Vladimir Ilici Lenin (1870-1924), conducătorul revoluției bolșevice din Rusia (1917), principalul conducător și ideolog al bolșevicilor, a fundamentat ideea că și în Rusia (țară mai puțin dezvoltată) e posibilă victoria unei revoluții socialiste, cu condiția existenței unei conjuncturi social-economice propice, care să fie exploatată de un partid format din revoluționari de profesie. Acesta urma să fie partidul bolșevic (comunist), aripa radicală desprinsă din Partidul Social-Democrat Rus. Comuniștii declarau că obiectivul regimului lor politic este edificarea societății socialiste, ca primă etapă a comunismului, în care oamenii, eliberați de exploatare, să-și dezvolte – în mod unilateral – personalitatea. Temeiul acestor transformări o constituiau desființarea proprietății private, pentru eliminarea inegalităților economice între oameni, și instaurarea dictaturii proletariatului, ca modalitate de înfrângere – prin violență – a rezistenței împotriva noii societăți:

„Iar dictatura proletariatului, adică organizarea avangărzii celor asupriți în clasă dominantă pentru reprimarea asupritorilor, nu poate da naștere numai unei simple lărgiri a democrației. Alături de o uriașă lărgire a democratismului, care devine – pentru prima oară – un democratism pentru cei săraci, un democratism pentru popor, și nu un democratism pentru cei bogați, dictatura proletariatului aduce, totodată, o serie de îngrădiri ale libertății pentru asupritori, exploataatori, capitaliști.

Pe aceștia trebuie să-i reprimăm pentru a elibera omenirea de robia salariată, împotrivirea lor trebuie s-o sfărâmăm prin forță, și este limpede că acolo unde există reprimare, unde există violență, nu există libertate, nu există democrație... Democrație pentru imensa majoritate a poporului și reprimarea prin forță, adică excluderea, de la democrație, a exploataților și a asupritorilor poporului, - iată în ce constă schimbarea pe care o suferă democrația în perioada de trecere de la capitalism la comunism”. (LENIN - „Statul și revoluția”)

În realitate, dictatura proletariatului a însemnat dictatura sângeroasă a unei singure persoane, care a adus incomensurabile suferințe pentru milioane de oameni. Deși comunismul a proclamat egalitatea deplină a oamenilor în societate, deținătorii de funcții importante în partid („nomenclatura”) au format o categorie privilegiată, al căror nivel de trai era superior celorlalți cetățeni.

b) Ideologia nazistă se baza pe naționalismul exacerb, pe rasism și pe antisemitism. Lucrarea în care este expusă ideologia nazistă este *Mein Kampf* (*Lupta mea*) a lui Adolf Hitler. Acesta considera că germanii fac parte dintr-o rasă superioară (rasa ariană), purtătoarea progresului în istoria omenirii:

„Tot ceea ce avem astăzi în fața noastră ca civilizație umană, ca producții ale artei, științei și tehnicii este aproape exclusiv rodul activității creatoare a arienilor. Acest fapt permite să conchidem prin reciprocă, și nu fără temei, că ei au fost singurii întemeietori ai unei omeniri superioare și, prin urmare, că ei reprezintă tipul primitiv a ceea ce înțelegem prin cuvântul <om>. Arianul este Prometeul omenirii: scânteia divină a geniului a țâșnit, din toate timpurile, din fruntea sa luminoasă... Dacă el ar dispărea, pe pământ s-ar lăsa întunericul de nepătruns; în câteva secole, civilizația omenească ar dispărea și lumea ar deveni un deșert [...]

Nu întâmplător primele civilizații s-au născut acolo unde arianul a întâlnit popoare inferioare, le-a subjugat și le-a supus voinței lui. Ele au constituit primul instrument tehnic în slujba unei civilizații în devenire [...]

Nu, evreul nu posedă nici cea mai redusă capacitate de a crea o civilizație... Inteligența sa nu-i va servi niciodată să construiască, ci să distrugă... Orice progres al omenirii se realizează nu prin el, ci în ciuda lui”. (Adolf HITLER - „Mein Kampf”)

Societatea omenească, conducându-se după legile naturii, în care cel puternic supraviețuiește, este dreptul rasei superioare să se impună în fața oamenilor considerați inferiori (negrii, slavii, evreii, etc.). Astfel se justifică politica expansionistă a Germaniei naziste și încălcarea drepturilor omului.

În concepția lui Hitler, sistemul democratic este responsabil de scăderea prestigiului Germaniei în urma încheierii păcii de la Versailles, considerată a fi „rușinoasă” de către naționaliștii germani. La fel, evreii sunt vinovați pentru scăderea nivelului de trai al populației Germaniei după terminarea Primului Război Mondial și în urma crizei economice din anii 1929-1933. Împotriva evreilor, naziștii au dezlănțuit o persecuție sălbatică.

2.3. Stat de drept – stat totalitar și practica drepturilor omului

- **Statul de drept** este inseparabil de democrație și de respectarea drepturilor omului.

Problematika drepturilor omului își are începuturile încă din Antichitate, odată cu apariția primelor coduri de legi. Mai târziu, Epoca Luminilor a impus teoria drepturilor omului sub forma unor **documente**, precum: *Declarația de Independență a Statelor Unite* (1776) și *Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului* (1789). Aceste documente promovau egalitatea între oameni, dreptul la viață, la liberă exprimare, dreptul de a lua parte la guvernare, etc.

Teoria drepturilor omului s-a dezvoltat până la apariția *Declarației universale a drepturilor omului* (10 decembrie 1948, adoptată de către Organizația Națiunilor Unite). Această teorie a evoluat și sub forma altor documente – *Convenția europeană a drepturilor omului*, adoptată de Consiliul Europei în anul 1950, etc.

Practica drepturilor omului cunoaște mai multe **tipuri** de astfel de drepturi și libertăți:

a) Drepturile civile, care se referă la libertatea individuală (de ex.: libertatea cuvântului, libertatea credinței, etc.), sunt legate de Epoca Luminilor (secolul al XVIII-lea);

b) Drepturile politice, definite prin dreptul la vot, au apărut în secolul al XIX-lea:

„**Voința poporului trebuie să constituie baza puterii de stat; această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri nefalsificate, care să aibă loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal și exprimat prin vot secret sau urmând o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului**”. (**Articolul 21** din „**Declarația Universală a Drepturilor Omului**” – 10 decembrie 1948)

c) Drepturile sociale (dreptul la educație, la ocrotirea sănătății, ocrotire socială) sunt specifice secolului al XX-lea:

„Orice om are dreptul la un **nivel de trai** care să-i asigure sănătatea și bunăstarea lui și familiei sale, cuprinzând **hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală**, precum și **serviciile sociale necesare**; el are dreptul la **asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subsistență**, în urma unor împrejurări independente de voința sa”. (**Art. 25** din „**Declarația Universală a Drepturilor Omului**” – 10 decembrie 1948)

- **Statul totalitar** a încălcat sistematic drepturile omului, sub motiv că acestea trebuie subordonate intereselor superioare ale statului. S-a ajuns la terorism de stat împotriva propriilor cetățeni.

Prin încălcarea drepturilor omului, s-au produs crime împotriva umanității. Expresie a acestor crime sunt izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, Gulagul sovietic, lagărele de exterminare germane sau Holocaustul, îndreptat de naziști împotriva evreilor, genocidul practicat împotriva altor popoare (ruși, sârbi, polonezi, etc.)

2.4. Practica politică

- Cu excepția nazismului în Germania, celelalte regimuri totalitare au fost instaurate prin violență.

- Odată ajunse la putere, regimurile totalitare au condus prin teroare; adversarii lor politici erau urmăriți fără cruțare, asasinați ori internați în lagăre de concentrare, unde erau supuși unui regim de exterminare: „Pentru a evita să fim văzuți sau să comunicăm în vreun fel cu exteriorul **ni s-a interzis clasicul duș al închisorii**. Iar **interdicția a durat patru ani**, cât am ocupat **în Galați** această aripă. În tot acest timp, **niciunul dintre noi nu am văzut apă decât în cana de 3-400 de grame**, care ni se punea zilnic la dispoziție și din care trebuia să bem, să ne spălăm și să ne clătim vreo rufă. La instalarea în celule, am putut schimba câteva vorbe între noi: impresii de la proces, indignări și speranțe, planuri de viitor... Apoi am fost așezați la rând, în celularul de pe stânga coridorului: Iuliu Maniu, Ion Mihalache, eu, Radu Niculescu-Buzești, colonelul Stoica... **Celulele erau, mai curând, întunecoase**. Primeau lumină de la o ferăstruică situată sus, aproape de plafon, și prevăzută cu gratii. **Paturile erau de fier, saltele de paie**,

podeaua de ciment. Fiecare celulă a primit, pentru încălzire, un „primus” în care dimineța se și punea petrol: era singurul mijloc de încălzire în timpul iernii pe care o trăiam și a celor care aveau să urmeze”. (Nicolae CARANDINO - „Nopti albe și negre. Memorii”)

- Practicile antidemocratice au constituit o trăsătură comună a tuturor regimurilor totalitare: „Socrul meu fusese, în tinerețe, un adept al colectivizării în agricultură. «Întovărășiți-vă și o să mâncați jimblă!», le spunea el consătenilor. După o vreme, însă, lucrurile n-au mai mers bine. Oamenii îi spuneau: «Nea Gică, unde este jimbla pe care ne-ai promis-o?» De aceea, socrul meu a căutat soluții, nu numai în agricultură, dar și în alte domenii (de exemplu, în învățământ). Criticile adresate regimului, precum și măsurile despre care credea că sunt necesare, le trimitea lui Paul Niculescu-Mizil (nu știu de ce, dar avea încredere în Mizil). Pentru a nu fi depistat, trimitea scrisori din Caracal (domiciliul lui era într-o comună situată la circa 90 km de Craiova). El pune a acele scrisori direct în vagonul poștal. În acest mod, a trimis mai multe scrisori lui Paul Niculescu Mizil. Securitatea l-a depistat. Securității au venit într-o zi și au percheziționat casa. L-au luat pe socrul meu și l-au interogat. De asemenea, vecinii din stânga și din dreapta au fost interogați de Securitate”. (Mărturie a lui V.S., profesor). (Sursa: Valentin BĂLUȚOIU, Lucia COPOERU, Aurel Constantin SOARE, Ecaterina STĂNESCU - „Istoria secolului al XX-lea și educația pentru cetățenie democratică”, capitolul <Democrația și drepturile omului în secolul XX>, redactat de Valentin BĂLUȚOIU)

- Rolul propagandei era acela de a demonstra calitățile excepționale ale conducătorului:

„Aplecându-se cu nedezmințită pasiune asupra istoriei multimilenare a patriei, desprinzându-i semnificațiile, evocându-i momentele pilduitoare pentru noi, cei de astăzi, tovarășul Nicolae Ceaușescu a revenit – în repetate rânduri – asupra luptei purtate de poporul nostru pentru cucerirea independenței deplină de stat a României... Extrasele ce urmează sunt concludente pentru profundul simț al istoriei cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu reînvie evenimentele astăzi centenare, pentru înflăcăratul patriotism cu care investeste războiul de independență de acum un secol...”. (Introducere la articolul <Independența>, redactat din citate din volumele cuprinzând cuvântările lui Nicolae Ceaușescu - „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate”, în *Magazin istoric*, nr. 5/1977).

- Învățământul și educația erau subordonate obiectivului de formare a unui „om nou”, profund atașat idealurilor regimului politic totalitar:

„Însușirea materialismului dialectic și istoric constituie o condiție indispensabilă pentru formarea unor cadre cu o temeinică pregătire, cu un mod de gândire dialectic și cu un larg orizont cultural, cu o viziune filosofică adecvată asupra implicațiilor social-umane ale specialității pentru care se pregătesc și cu o înaltă conștiință revoluționară”. (prefață a unei cărți de filosofie publicată în România comunistă)

2.5. Secolul XX în Europa – context

- „Democrația a trecut ultima și cea mai grea dintre probe și triumfă acum în întreaga lume”, declara, la sfârșitul Primului Război Mondial, omul politic italian Giovanni Giolitti, unul dintre principalii reprezentanți ai liberalismului în Italia. Giolitti se înșela, deoarece pe ruinele Imperiului Țarist apăruse deja, în octombrie 1917, primul regim totalitar al secolului al XX-lea – cel sovietic -, iar în deceniile următoare regimuri totalitare, fasciste sau comuniste, se vor instaura în numeroase țări din Europa, Asia și America Latină. Partidele și regimurile totalitare au fost principalii adversari ai drepturilor omului și democrației între 1917 și 1989, iar înfruntarea dintre democrație și totalitarism este una dintre principalele caracteristici ale secolului al XX-lea.

- De altfel, secolul XX reprezintă perioada din istoria omenirii în care principiile legate de democrație și respectarea drepturilor omului s-au impus într-o mare parte a lumii. Același veac a cunoscut, însă, și încălcări ale drepturilor omului în țările în care au fost instaurate regimurile totalitare. Dimpotrivă, în statele în care democrația de tip liberal s-a impus, drepturile omului au fost garantate prin lege și aplicate de autorități, crescând prosperitatea cetățenilor.

- În perioada interbelică s-a afirmat o nouă formă de organizare social-politică, **totalitarismul**. Originile sale pot fi căutate în vechile guvernări de tip autoritar. Primul Război Mondial (1914-1918), prin războiul total și limitarea treptată a libertăților personale prin intermediul unui control accentuat din partea autorităților, a favorizat apariția totalitarismului.

Bazându-se pe experiența Primului Război Mondial, a evenimentelor din Rusia, totalitarismul s-a impus treptat, ajungând la maturitate în preajma anului 1930, în U.R.S.S., Germania și Italia.

2.6. Deosebiri între sistemele politice democratice și totalitare

- Caracteristic **regimurilor totalitare** a fost controlul exercitat de către stat asupra societății. Libertatea individului era considerabil redusă, acesta fiind supus autorității statului. Liderul atotputernic și partidul unic aveau un rol hotărâtor în statul totalitar. Baza socială a regimului o constituiau masele îndoctrinate politic cu ajutorul mijloacelor de propagandă. Totalitarismul a dominat toate sectoarele societății. Controlul economiei s-a realizat prin dirijism. Controlul partidului și al statului s-a manifestat și asupra culturii și a societății civile. În menținerea regimurilor totalitare, un rol important a avut teroarea, bazată pe diverse mijloace de represiune.

Țările socialiste aveau în comun aspirația spre realizarea unei societăți noi: societatea comunistă. Conform principiilor marxiste, se pornea de la ideea că omul trebuie să facă față intereselor colective înaintea intereselor particulare. Organizarea politică a U.R.S.S., primul stat socialist din lume, a servit ca model. Marx a prevăzut că faza preparatorie a comunismului va fi o democrație în care producția va fi organizată cu asociații libere și egalitate de producători, stăpâni pe mijloacele de producție și pe ansamblul activităților economice și sociale, această fază fiind numită «dictatura proletariatului».

„Partidele fasciste s-au adresat tuturor grupurilor populației, fără deosebire socială. Ele și-au câștigat coeziunea prin personalitatea conducătorului, despre care se spunea că are însușiri supraomenești și pentru care exista o venerație aproape religioasă. Ceremoniile rituale, un amestec de ceremonie religioasă și militară, caracterizau întrunirile lor. În schimb, conținuturile politice ale discursurilor erau, mai curând, incomplete. Se vorbea despre onoare, unitate, dreptate, puritate și despre dimensiunea națională (...) Faptul cel mai izbitor era dispoziția pentru violență, pentru teroare împotriva tuturor persoanelor și grupurilor situate în afara comunității naționale”. (Armin HEINEN - „Legiunea Arhanghelului Mihail. O contribuție la problema fascismului internațional”)

„Dictatura proletariatului, după bolșevici, nu este o stare, cu un regim recunoscut de Constituție, nu este dictatura majorității, ci a minorității, și nici a acestei minorități în întregime, ca clasă, ci a unui partid, adică a unui fragment din această clasă; dictatura de partid duce, însă, la aceea a unei grupe din mijlocul partidului, pentru a termina cu dictatura unora ori unuia din acest grup.

În acest mod, dictatura proletariatului, așa cum este înțeleasă de bolșevici, reprezintă o minoritate a minorității care dictează majorității și care duce, în mod fatal, prin oligarhia câtorva, la cazarismul unuia”. (Dimitrie GUSTI - „Comunism, socialism, anarhism, sindicalism și bolșevism”, 1920)

- **Practica democrației liberale** implica existența regimurilor constituționale. Contractul social dintre popor și putere era înscris în constituții. Aceste constituții au fost fondate pe regimuri reprezentative și pe separația puterilor. Toate regimurile de democrație liberală considerau că națiunea este sursa suveranității. Pentru a pune în aplicare acest principiu, constituțiile au prevăzut alegerea – de către cetățeni, prin sufragiu universal – a deputaților reuniți în adunări, care votează legile, bugetul și controlează activitatea puterii legislative: Adunarea Națională în Franța, Camera Comunelor în Marea Britanie. Separarea puterilor în stat este un alt principiu fundamental al democrației liberale. Statele cu democrație liberală au creat instituții proprii care vegheau la respectarea legilor: Consiliul constituțional în Franța și Italia.

Democrația liberală presupune libertatea de expresie a opiniei publice. Într-o democrație liberală, libertatea de expresie este un drept fundamental. Toate opiniile pot fi exprimate, chiar dacă ele sunt sau nu favorabile guvernării. Această libertate de expresie se acompaniază, natural, cu libertatea de întrunire și cu libertatea presei.

Partidele politice structurează și organizează opinia publică. Propriu unui regim de democrație liberală a fost și existența, în fiecare țară, a unor partide care au luptat între ele pentru cucerirea puterii și se înfruntau periodic în alegeri. Ele reprezentau multiplele tendințe ale opiniei publice. Fiecare dintre ele propunea soluții pentru redresarea problemelor care existau în societate.

În Europa, democrația liberală a îmbrăcat forma regimului parlamentar. În realitate, puterea aparține unui guvern care-și trage legitimitatea din susținerea majorității deputaților. În acest tip de regim, preponderența aparține adunării legislative alese. Puterea executivă este dirijată de către un șef de guvern, responsabil în fața acestei Adunări, și de șeful statului (regele sau președintele Republicii), care este obligat să reprezinte continuitatea statului, dar lipsit de o veritabilă putere. Acest regim a constituit substanța democrațiilor liberale în Anglia și Franța (pentru Franța, până în 1958).

Multe state de democrație liberală folosesc, astăzi, un regim parlamentar. În toate aceste state, Camerele parlamentului, alese prin vot universal, joacă un rol esențial: Camera Comunelor în Marea Britanie, Camera Deputaților în Italia, Bundestagul în Germania. Preponderența Parlamentului făcea ca partidele politice care desemnau candidații pentru alegeri să fie actorii ai puterii.

„1. Noi cerem unirea tuturor germanilor într-o Germanie Mare, conform cu dreptul popoarelor de a dispune de ei înșiși. 2. Noi cerem egalitatea de drepturi pentru poporul german față de alte națiuni și anularea tratatului de la Versailles și de la Saint-Germain. 3. Noi pretindem pământuri și un spațiu [colonii] pentru a ne hrăni poporul și a răspunde excedentului nostru de populație. Nu pot fi cetățeni decât frații de rasă. Nu pot fi frați de rasă decât aceia care sunt din sânge german, fără deosebire de confesiune. Niciun evreu, deci, nu poate fi un frate de rasă [...] 5. Cine nu este cetățean, nu poate trăi în Germania decât ca oaspete și trebuie să fie supus reglementărilor asupra străinilor”. (Programul Partidului Național-Socialist, 1920)

2.7. Ideologii și practici totalitare în Europa – secolul XX

- Cele două războaie mondiale au stat la originea apariției și proliferării mișcărilor și regimurilor totalitare. După 1918, au apărut mișcări politice fasciste mai întâi în țările învinse în Primul Război Mondial: Germania (1919), Ungaria sau Bulgaria (1923), ori nemulțumite, ca Italia (1919), de beneficiile teritoriale și politice obținute în urma conflictului. Partide cu caracter fascist au apărut și în România (1927), Spania, Portugalia, Belgia, Marea Britanie, Franța. Toate aceste mișcări aveau un naționalism agresiv, erau profund antiliberale, iar multe dintre ele – Partidul Național-Socialist (NSDAP) în Germania, Partidul Apărării Rasei în

Ungaria, Legiunea Arhanghelului Mihail în România – erau antisemite. Partidele fasciste întrebuițau, în mod obișnuit, violența în spațiul public, iar unele aveau și o componentă paramilitară. Violențele de stradă și asasinatul politic au fost practicate de toate mișcărilor fasciste.

În unele țări, partidele fasciste au ajuns la putere între cele două războaie mondiale (Italia – 1922, Germania – 1933), iar în altele, precum Slovacia, România sau Ungaria, acestea au fost aduse la putere în ajunul sau în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, cu sprijinul direct al Germaniei lui Hitler.

„Concepția rasistă nu crede deloc în egalitatea raselor, ci, dimpotrivă, recunoaște diversitatea lor și nivelul lor mai mult sau mai puțin elevat. Această recunoaștere îi conferă obligația de a favoriza victoria celor mai buni și mai puternici, de a pretinde subordonarea celor răi și slabi. Arienii au fost singurii fondatori ai unei umanități superioare, cea care a creat civilizația.

O fracțiune restrânsă, dar influentă, a populației lumii a ales parazitismul (...) Ei caută să se stabilească printre popoarele sedentare, privându-le de rodul muncii lor prin șiretlicuri mercantile și (...) preluând ei înșiși puterea. Speța cea mai cunoscută și cea mai periculoasă a acestei rase sunt evreii” (Adolf HITLER - „Mein Kampf”, 1925)

„Ei bine, declar aici, în fața acestei adunări și în fața întregului popor italian, că îmi asum singur responsabilitatea politică, morală, istorică în legătură cu ceea ce s-a întâmplat.

Dacă fascismul nu este altceva decât ulei de ricin (...) și nu pasiunea orgolioasă a ceea ce au mai bun tinerii, este greșeala mea! (...) Dacă toate violențele au fost rezultatul unui anumit climat istoric, politic și moral, ei bine! a mea este responsabilitatea, pentru că eu sunt cel care a creat acest climat (...).

Italia, da, domnilor, vrea pace, vrea liniște, vrea muncă. Noi i le dăruim, dacă e posibil prin dragoste și, dacă este necesar, prin forță” (Discursul lui MUSSOLINI în Parlament, la 3 ianuarie 1925, cu prilejul asasinării deputatului socialist MATTEOTTI de către un militant fascist)

„Carențele care se desenează actualmente lasă să apară influența profundă a doi gânditori ai secolului al XIX-lea, MARX și NIETZSCHE*, care, amândoi, marchează sfârșitul umanismului. MARX și NIETZSCHE luptă unul contra celuilalt și își împart lumea.

Influența lui NIETZSCHE este evidentă în fascism și în național-socialism (...) NIETZSCHE, gânditor solitar și aristocratic, și-ar fi întors, desigur, cu oroare fața de la consecințele sociale ale învățăturii lui (...) Nu era, cătuși de puțin, naționalist german (...)

Influența lui Marx asupra comunismului apare mult mai directă, dar revoluția rusă comunistă l-ar fi surprins foarte mult, (...) căci era în contradicție flagrantă cu doctrina lui” (Nicolai BERDIAEV - „Destinul omului în lumea actuală”, 1938)

* Friedrich NIETZSCHE (1844-1900): Adversar susținut al ideii existenței unei structuri obiective a lumii. Tema preferată a operei sale este supraomul, având capacitatea de a înfrunta mizeria vieții cu rigoare și disciplină. Libertatea de acțiune a supraomului e totală, căci, potrivit lui, „Dumnezeu a murit”.

- De altfel, o serie de **factori** (scăderea nivelului de trai, instabilitatea din primii ani ai perioadei interbelice, reacțiile față de modul cum s-au pus bazele păcii) au condus la apariția unor **mișcări extremiste** și la **instaurarea**, în multe state europene, **a unor regimuri dictatoriale**. În acest context își fac apariția **ideologiile extremiste**: fascistă, nazistă și comunistă.

- **Fascismul** a apărut în Italia și a îmbrăcat forma corporatistă. Acesta preconiza o societate organizată în grupuri profesionale, numite corporații. Pe plan politic – **corporatismul** urmărea înlocuirea Parlamentului cu o Adunare a delegațiilor corporațiilor, noua organizare

urmând, în concepția inițiatorilor ei, să asigure prosperitatea tuturor categoriilor sociale. Fasciștii au pus mare accent pe naționalism și pe promisiunile de restaurare a „onoarei naționale”. Ei considerau că statul-națiune avea viața sa proprie, diferită de viețile ființelor umane care-l compuneau.

Regimul fascist a fost instaurat, în Italia, de Benito Mussolini. Deceționată în privința ambițiilor sale teritoriale, zguduită de ample mișcări sociale, provocate și susținute de stânga socialistă, care amenința cu instaurarea dictaturii proletariatului, democrația liberală italiană a devenit incapabilă să rezolve problemele țării. În fața acestor primejdii, fascismul a apărut ca singurul capabil să apere ordinea în stat.

Fasciștii organizează „marșul asupra Romei”, determinându-l pe regele Victor Emanuel al III-lea, care se temea de tulburări sociale, să demită guvernul și să accepte numirea lui Mussolini ca prim-ministru la 29 octombrie 1922. O lună mai târziu, Parlamentul îi acordă puteri depline, iar în urma alegerilor din 6 aprilie 1924 Camera Deputaților devine majoritar fascistă, asigurându-i lui Mussolini toate pârghiile puterii.

Mussolini a organizat statul după principiile corporatismului. Activitatea sindicatelor a fost redusă la tăcere, libertatea presei a fost suprimată, activitatea partidelor politice a fost interzisă. Adversarii politici ai regimului au avut de înfruntat represiunea milițiilor fasciste „Ovra” și rigorile Tribunalului special înființat în 1925, care stabilea ani grei de închisoare împotriva adversarilor politici.

Propaganda fascistă susținea că a luat naștere „statul corporatist”, care asigura prosperitatea tuturor categoriilor sociale. Pentru atragerea maselor, „Il Duce” a impus adoptarea unor măsuri și programe care s-au bucurat de susținere populară: a încercat să controleze marele capital, să stăvilească abuzurile și corupția, a luat măsuri împotriva Mafiei. Printr-o propagandă abilă, fasciștii au urmărit să redeștepte, în sufletul italienilor, mândria de a fi demni urmași ai Romei.

Antrenarea Italiei în agresiuni externe și în Al Doilea Război Mondial a determinat scăderea popularității lui Mussolini și retragerea sprijinului popular. A fost înlăturat de la putere în iulie 1943 și executat de patrioții italieni în anul 1945.

- **Nazismul**, ca ideologie, a fost fundamentat de Adolf Hitler în lucrarea *Mein Kampf*. La baza acestei ideologii au stat naționalismul exacerbât, rasismul și antisemitismul.

Nazismul a apărut într-o perioadă dificilă pentru națiunea germană. Germania, care fusese învinsă în Primul Război Mondial, s-a considerat umilită prin prevederile Tratatului de Pace de la Versailles. Germanii considerau că li s-a impus un „dictat”. Naziștii au pus un mare accent pe naționalism și pe promisiunile de restaurare a onoarei naționale. Hitler considera vinovat pentru problemele economice și sociale ale Germaniei, sistemul democrației parlamentare. Singura soluție pe care o susținea Hitler era dictatura unui singur partid, condus de un lider providențial, care să supună națiunea în numele binelui general. El urmărea crearea unui imperiu (reich), care să-i cuprindă pe toți germanii. Justifica expansiunea germană prin nevoia de „spațiu vital” pentru rasa ariană, considerată superioară. Spre deosebire de Mussolini, Hitler a făcut din rasism și, în special, din antisemitism, o componentă esențială a programului său. Evreii erau găsiți vinovați de toate relele societății germane și, de aceea, naziștii susțineau eliminarea lor prin exterminare.

- Preluarea puterii de către naziști are loc în ianuarie 1933, când, pe baza rezultatelor alegerilor din 1932, președintele Hindenburg l-a numit cancelar al Germaniei pe Adolf Hitler, conducătorul Partidului Național-Socialist al Muncitorilor din Germania. Având majoritatea în Parlament, Hitler a obținut puteri dictatoriale, în martie 1933. Acest fapt semnifică sfârșitul Republicii de la Weimar și instaurarea dictaturii naziste în Germania. Primele măsuri luate de Hitler i-au vizat pe adversarii politici: toate partidele au fost scoase în afara legii, cu excepția

Partidului Național-Socialist; mișcarea sindicală a fost distrusă; au fost eliminați adversarii din propriul partid. În anul 1934, după moartea președintelui Hindenburg, a preluat și atribuțiile acestuia, proclamându-se „Führer”.

- De la început, evreii au fost ținta predilectă a persecuțiilor naziste. Până la sfârșitul anului 1934 cei mai mulți avocați, medici, profesori și funcționari evrei și-au pierdut slujbele sau dreptul de a-și practica meseriile. Prin *legile de la Nürnberg* (1935), evreilor le-au fost retrase toate drepturile civile în cadrul statului german.

- Cultura a fost subordonată scopurilor regimului. Tineretul era educat în spiritul unui devotament fanatic față de regim și înregimentat în organizații precum „Tineretul hitlerist”.

- Controlul regimului a fost instituit și asupra bisericii. Aceasta a fost supusă persecuțiilor, din cauza valorilor promovate de creștinism (iubire și respect față de aproapele tău), care constituiau contrariul valorilor promovate de național-socialiști.

- După cucerirea puterii în Rusia de către bolșevici, în 1917, au apărut numeroase partide comuniste pe toate continentele, însă până în 1945 doar în două țări – Uniunea Sovietică și Mongolia – au existat regimuri comuniste. Spre deosebire de partidele fasciste, partidele comuniste din perioada interbelică formau o organizație politică bine integrată – Internaționala Comunistă – coordonată din capitala sovietică. Așa se explică faptul că partidele comuniste au jucat, în țările lor, rolul de instrumente de subversiune politică și de spionaj ale Uniunii Sovietice.

- Dacă principalele regimuri fasciste (italian și german) au fost învinse în Al Doilea Război Mondial și s-au prăbușit, victoria obținută, cu acest prilej, de Uniunea Sovietică și ocuparea, de către armatele acesteia, a celei mai mari părți a Europei centrale și de răsărit au dus la instalarea, în intervalul 1944-1948, prin lovituri de forță și prin fraudarea alegerilor, a unor regimuri comuniste în Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România, Ungaria și în estul Germaniei. După 1944, comuniștii au luat puterea, cu sprijinul direct sau indirect al Uniunii Sovietice, și în alte țări: Iugoslavia, Albania, China, Coreea de Nord, Vietnam, Cuba.

- **Comunismul** își avea originea în operele lui Marx, care a fundamentat teoria „luptei de clasă”. El susținea că societatea comunistă se va edifica, mai întâi, în țările dezvoltate, în care proletariatul va prelua – pe cale revoluționară – puterea de la burghezie. Lenin a dezvoltat teoria marxistă, susținând că revoluția proletară poate să iasă victorioasă și într-un stat mai puțin dezvoltat, cum era Rusia.

În concepția lui Lenin, comuniștii reprezentau „avangarda” proletariatului. Ideologia comunistă promitea oamenilor o schimbare totală a modului de viață prin realizarea unei societăți fără clase, în care să fie instaurate egalitatea și dreptatea. Teoria marxistă susținea că în prima etapă, cea a construirii socialismului, era necesară menținerea statului, ca instrument al „dictaturii proletariatului”, pentru reprimarea oricărei forme de rezistență a dușmanilor clasei muncitoare.

Primul regim comunist s-a instalat în Rusia, în octombrie 1917, sub conducerea lui Lenin. Reformele adoptate de bolșevici au fost: naționalizarea fabricilor și băncilor, colectivizarea pământului, proclamarea dreptului la autodeterminare a națiunilor. Între anii 1918-1921 s-a desfășurat un război civil între partizanii vechiului regim (albii) și susținătorii bolșevicilor (roșii). Mai multe state europene au intervenit militar împotriva Rusiei Sovietice. Bolșevicii au dezlănțuit teroarea: au înființat poliția secretă (CEKA) – cu misiunea de a-i lichida pe toți cei care se opuneau noului regim, a fost suprimată libertatea presei, țăranilor le-a fost rechiziționată recolta, a fost decretată munca obligatorie, a fost înființată Armata Roșie. Cu ajutorul acesteia s-a asigurat ordinea internă și a fost respinsă intervenția străină. În 1922 s-a format Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS).

Totalitarismul și teroarea s-au consolidat în timpul conducerii lui Stalin. Economia URSS a înregistrat unele progrese, mai ales în domeniile: energetic, metalurgic, construcțiilor de mașini. S-a lichidat analfabetismul, au fost adoptate unele măsuri de protecție socială. Activitatea culturală a fost, însă, treptat, subordonată slăvirii lui Stalin, într-un cult al personalității de proporții nemaîntâlnite.

De altfel, după Al Doilea Război Mondial, comunismul s-a aflat în ascensiune în întreaga lume, dar în ultimul deceniu al secolului al XX-lea el s-a prăbușit, iar statele respective au optat pentru democrație.

- Cu toate că practicile politice ale fasciștilor și comuniștilor erau asemănătoare, anticomunismul a fost una dintre caracteristicile esențiale ale partidelor fasciste. Pe de altă parte, în sângeroasa confruntare a Războiului Civil din Spania (1936-1939) și, mai ales, după eșecul alianței dintre URSS și Germania hitleristă din perioada 1939-1941, partidele comuniste au reușit să confiște tema luptei antifasciste. De fapt, atât regimurile fasciste, cât și cele comuniste au fost adversare declarate ale democrației și pluralismului, ale drepturilor și libertăților politice individuale. Toate regimurile totalitare au suprimat aceste drepturi și libertăți, au lichidat orice formă de opozitie, instituind dominația partidului unic; au practicat cultul liderului suprem (Mussolini, Hitler, Stalin, Mao Ze-Dong, Nicolae Ceaușescu); au terorizat, închis și exterminat adversarii politici, reali sau potențiali. Atât regimurile comuniste, cât și cele fasciste au creat sau perfecționat instrumente de represiune, de manipulare și control al societății – poliție politică (*CEKA/NKVD/KGB* în Uniunea Sovietică, *Gestapo* în Germania nazistă, *Securitatea* în România comunistă), propagandă de stat, organizații oficiale de masă pentru înregimentarea și în doctrinarea politică a copiilor, tinerilor, femeilor, muncitorilor și intelectualilor.

- În fața acestor evoluții, statele cu regim democratic au avut o atitudine care a fluctuat în timp. După preluarea puterii de către bolșevici în Rusia, o serie de state occidentale (Franța, Anglia, Statele Unite ale Americii, Japonia) au intervenit direct, prin trimiterea de trupe, sau indirect, prin sustinerea opoziției armate, împotriva noului regim de la Moscova. Implicarea în războiul civil din Rusia era justificată de diferențele ideologice, de încercarea de „export al revoluției” (promovat de Troțki) – fapt demonstrat de atacul asupra Poloniei și apariția unor „republici ale sfaturilor” (bolșevici) în Ungaria și Germania -, dar și de resentimentele față de ieșirea din război (1917). Aceasta explică de ce anticomunismul manifestat de regimurile totalitare a contribuit la încercarea Angliei și Franței de a ajunge la o înțelegere cu Germania și Italia (politica de conciliatorism). Un al doilea factor este legat de nemulțumirea Statelor Unite ale Americii față de unele prevederi ale Tratatului de la Versailles. Absența acestora din jocul diplomatic european a contribuit la dezvoltarea regimurilor totalitare.

- Aceasta nu înseamnă că nu au existat eforturi constante de limitare a influenței regimurilor totalitare. O serie de tratate și alianțe internaționale, cum ar fi *Mica Înțelegere* și *Antanta Balcanică* sau *Pactul Briand-Kellogg*, au avut – ca scop – izolarea militară și diplomatică a unor state revizioniste (în primul rând – Germania, dar și Ungaria și Bulgaria). Un alt instrument al statelor democratice a fost *Liga Națiunilor*, care se dorea a fi un for de dezbateri pentru eliminarea războiului ca instrument al relațiilor internaționale. Cu toate acestea, *Liga Națiunilor* nu avea mijloace de a-și impune punctul de vedere sau de a face respectate „recomandările” adunării – este cazul eșecului embargourilor impuse Italiei sau recomandarea de neintervenție în Războiul Civil din Spania, dintre republicani și trupele generalului Franco.

- [**Statele democratice și politica de stăvilire a comunismului**]:

După Al Doilea Război Mondial, deși fuseseră aliate cu Uniunea Sovietică împotriva regimurilor fasciste, democrațiile occidentale au sfârșit prin a înțelege pericolul pe care îl reprezenta totalitarismul comunist pentru libertatea și reconstrucția democratică a Europei. Cu

toate că nu au putut să împiedice instaurarea – de către sovietici – a regimurilor comuniste în Europa de Est, Statele Unite ale Americii au inițiat, în 1947, politica de **containment** (stăvilire) a expansiunii comunismului în Europa de Vest și în restul lumii. Această politică, concepută de diplomatul american George F. Kennan și inițiată de președintele Harry Truman, a reprezentat prima reacție a „lumii libere” în fața totalitarismului comunist.

Diplomatul american George F. Kennan despre Uniunea Sovietică: „*Avem de-a face cu o forță politică ce crede cu fanatism că **nu poate coexista**, în mod permanent, **cu Statele Unite** și că este de dorit și necesar să fie sfâșiată **armonia internă a societății noastre**, să fie distrus **modul nostru de viață tradițional**, să fie sfărâmată **autoritatea noastră internațională**, pentru ca să fie asigurată puterea sovietică. Această forță politică controlează, în întregime, **energiile unuia dintre cele mai mari popoare și resursele unui teritoriu național dintre cele mai bogate**, fiind împinsă înainte de **curentul adânc și puternic al naționalismului rusesc**. (...) **Puterea sovietică**, spre deosebire de Germania lui Hitler, **nu este, însă, nici schematică, nici aventuristă**. (...) **Insensibilă la logica rațiunii**, este, totuși, **foarte sensibilă la logica forței**. De aceea, **se poate retrage cu ușurință** – și, de obicei, o face – **atunci când întâlnește o puternică rezistență**, într-un punct sau altul. Prin urmare, dacă un adversar (al Uniunii Sovietice) are destulă putere și îi demonstrează (acesteia) că este gata să o întrebuințeze, atunci va avea, rareori, ocazia să o și folosească”.*

(„**Telegrama cea lungă**” – 22 februarie 1946).

Unul dintre primele rezultate ale acestei politici a fost **lansarea** – de către SUA – a **Planului Marshall de ajutorare economică a țărilor europene ruinate de război**. Numai țările din vestul Europei au putut beneficia de Planul Marshall, deoarece URSS a interzis țărilor pe care le ocupa militar să accepte ajutorul economic american.

Un alt rezultat al politicii de „**containment**” l-a reprezentat **crearea**, la 4 aprilie 1949, a **unei alianțe militare defensive** – **Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO)** – menit să riposteze oricărui atac al URSS asupra Europei de Vest. Tot pe plan militar, **războaiele** – purtate de Statele Unite ale Americii și aliații lor – **în Coreea** (1950-1953) și **în Vietnam** (1961-1975) au reprezentat acțiuni semnificative de stăvilire a expansiunii comuniste, chiar dacă numai războiul din Coreea a fost încununat de succes.

- [Divizarea Europei]:

Instaurarea comunismului în jumătatea răsăriteană a Europei a dus la **o divizare fără precedent a continentului nostru** – politică, economică și culturală. **Frontierele apusene ale Ungariei, Cehoslovaciei și Republicii Democrate Germane**, care alcătuiau limita către vest a sistemului comunist, **au fost puternic militarizate**, devenind o barieră continuă, de mii de kilometri de sârmă ghimpată, presărată cu posturi de observație și menită să împiedice fuga – în Germania de Vest sau în Austria – a cetățenilor statelor comuniste. Un element aparte al acestei frontiere – care a devenit și un simbol al divizării Europei – l-a reprezentat **Zidul Berlinului**. Acesta a fost ridicat, în august 1961, de către autoritățile comuniste din Germania de Est, la presiunea Uniunii Sovietice, pentru a împiedica fuga în Berlinul Occidental – care nu făcea parte din Republica Democrată Germană – a cetățenilor est-germani. În ajunul ridicării acestui „zid al rușinii”, până la 12 500 de cetățeni est-germani se refugiau, săptămânal, în Berlinul Occidental – enclavă capitalistă și democratică pe teritoriul RDG.

Erodarea sistemului comunist s-a petrecut treptat, începând din 1953. Puternice **mișcări antisovietice**, înăbușite în cele din urmă, au avut loc în mai multe țări comuniste: Republica Democrată Germană (1953), Polonia (1956) și Ungaria (1956). În această din urmă țară, **revoluția anticomunistă** a fost înăbușită în sânge de trupele sovietice. În România, principala formă de rezistență anticomunistă a fost **rezistența din munți**, la care au participat țărani, foști ofițeri, studenți și chiar elevi; aceste mișcări de rezistență armată au fost lichidate oficial abia în 1961. În 1968, **mișcarea de reformare a sistemului comunist**, inițiată în Cehoslovacia

(„Primăvara de la Praga”), a fost înăbușită de armata sovietică și de trupe din Polonia, Germania de Est, Ungaria și Bulgaria. România, deși stat comunist, nu a participat la această intervenție militară.

- [Falimentul sistemului comunist]:

Anii 1970-1989 au scos în evidență falimentul economic al sistemului comunist, incapabil să satisfacă nevoile de bază ale populației, precum și să renunțe la reprimarea oricărei forme de contestare politică. Prin contrast, succesele economice ale lumii occidentale și forța de atracție a libertăților cetățenești și a democrației din Europa de Vest și Statele Unite ale Americii au compromis regimurile comuniste în ochii propriilor cetățeni. Acest lucru a favorizat aparitia unor mișcări de disidență în țări ca Polonia și Cehoslovacia – unde opoziția regimurilor comuniste și militanții pentru drepturile omului, ca Adam Michnik, Bronislaw Geremek (Polonia) și Vaclav Havel (Cehoslovacia), au fost supuși persecuțiilor politice de către autorități, devenind simboluri internaționale ale rezistenței anticomuniste.

Aventura militară a URSS în Afghanistan (1979-1988), unde trupele Moscovei n-au putut învinge rezistența mujahedinilor, sprijiniți de SUA, precum și revolta muncitorilor polonezi și crearea sindicatului liber „Solidaritatea” (1980), condus de Lech Walesa, au marcat începutul sfârșitului sistemului comunist. Tentativele de reformare a comunismului, întreprinse – în URSS – de către Mihail Gorbaciov, nu au făcut decât să accelereze descompunerea regimurilor comuniste din Europa, iar unii reprezentanți ai elitelor comuniste au devenit conștienți de caracterul inevitabil al acestei descompuneri. Teama pe care represiunea comunistă și URSS o insuflaseră, timp de zeci de ani, cetățenilor din statele Europei de Est a început să se risipească. În unele țări, ca Polonia și Ungaria, a început – în 1989 – un proces de negociere între forțele de opoziție recent recunoscute și partidele comuniste aflate la putere, pentru introducerea pluralismului politic și tranziția spre democrație. În altele, precum Cehoslovacia și Germania de Est, înlăturarea liderilor comuniști, opuși oricărei reforme, s-a petrecut în urma unor mari manifestații de stradă, care au avut loc în toamna anului 1989. Singura țară în care sfârșitul regimului comunist, în decembrie 1989, a dus la vărsare de sânge a fost România.

Căderea regimurilor comuniste din Europa de Est, în cursul anului 1989, a prefigurat chiar sfârșitul URSS. Incapabilă să se mai opună revendicărilor democratice și naționale ale popoarelor pe care le inclusese cu forța între granițele sale, Uniunea Sovietică, devenită o ficțiune politică, s-a dizolvat oficial în decembrie 1991, iar Mihail Gorbaciov a demisionat din toate funcțiile pe care le deținea.

2.8. Ideologii și practici democratice în Europa – secolul XX

- [Victoria democrației]:

În timpul Primului Război Mondial, principiile democrației liberale au avut de suferit datorită intervenției puternice a statului pentru obținerea victoriei. Mai mult, după încheierea războiului, statul caută să mențină controlul pentru soluționarea marilor probleme cu caracter economic sau social.

Sfârșitul Primului Război Mondial nu a reprezentat numai victoria militară a Statelor Unite ale Americii, Franței și Angliei împotriva Germaniei și Austro-Ungariei, ci și o victorie a democrației: marile imperii multinaționale s-au destrămat; monarhiile seculare rusă, germană și austro-ungară au fost înlăturate. Anul 1918 reprezintă apogeul ideii naționale în Europa Centrală, locul imperiilor multinaționale fiind luat de state naționale – Germania, Austria, Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven (Iugoslavia, din 1929), Finlanda și statele baltice. Noile state au adoptat fie regimuri politice republicane, fie monarhia parlamentară, în cazul Iugoslaviei.

În cele mai importante state democratice (Marea Britanie, Franța, S.U.A.), pentru rezolvarea gravelor probleme cu care se confruntă după război, electoratul a adus la putere partidele de dreapta: Partidul Conservator în Anglia, Blocul Național în Franța, Partidul Republican în S.U.A. Acestea au promovat o politică economică de redresare, dar cu efecte antisociale, ceea ce a dus la înmulțirea acțiunilor revendicative. Mai mult, în S.U.A. republicanii promovează o politică izolaționistă în plan extern, protecționistă (pe plan economic) și puritană, cu accente xenofobe (pe plan intern). Aceste partide au dominat scena politică până la marea criză economică din 1929-1933.

Adoptarea votului universal și reformele agrare consolidează regimurile democratice, mai noi sau mai vechi, din Europa. În Anglia (1918) și în Statele Unite ale Americii (1920), sufragiul universal devine o realitate, dreptul la vot fiind extins și asupra femeilor.

Noile state introduc, între 1919-1921, legi care, cu mici diferențe, prevăd desființarea marii proprietăți în schimbul despăgubirilor și redistribuirea pământului către țărani.

În același timp, guvernele elaborează constituții democratice. Spicuim, în acest sens, câteva articole ale **CONSTITUȚIEI de la Weimar** (11 august 1919):

„ART. 1 – Statul german este **o republică. Puterea statului vine de la popor.**

ART. 25 – **Președintele statului poate dizolva Parlamentul, dar o singură dată pentru același motiv.**

ART. 41 – **Președintele statului este ales prin vot universal. Este eligibil orice german care a împlinit 35 de ani.**

ART. 53 – **Cancelarul și, la propunerea sa, miniștrii sunt numiți de Președintele statului, care poate dispune – în egală măsură – încetarea activității acestora.**

ART. 54 – **Cancelarul și miniștrii trebuie să jure credință statului. Oricare dintre ei trebuie să se retragă dacă li se retrage încrederea”.**

Democrațiile parlamentare din statele învingătoare se consolidează. Alături de liberali și de conservatori, pe scena politică britanică apare **Partidul Laburist**. Alegerile din 1920 sunt câștigate de Lloyd George, care conduce un guvern de coaliție, alcătuit din conservatori și liberali. Alegerile ulterioare au asigurat, însă, alternanța la putere.

Viața politică americană este dominată, în continuare, de republicani și democrați. Regimul politic rămâne cel prezidențial, puterea președintelui fiind controlată de un parlament bicameral (Congresul SUA – Senat și Camera Reprezentanților). După ce câștigaseră alegerile din 1912 și 1916, democrații se recunosc învinși de republicani în 1920.

Viața politică a celei de-a III-a Republici Franceze este mai tumultuoasă: existența unui mare număr de partide induce un anumit grad de instabilitate. Deceniul al treilea a fost dominat de coaliții cu un contur politic nedefinit (Blocul Național și Uniunea Națională). Acestea au inclus forțe politice eterogene, de la dreapta moderată la stânga moderată, scopul politic principal fiind blocarea accesului la putere al extremelor politice care începuseră să-și facă simțită prezența imediat după încheierea Primului Război Mondial.

Iată un apel al Blocului Național („**Apel către electorat, Uniunea Națională și Republicană a Departamentului de Nord**”, Franța, 1919): „*Am acordat acces larg printre noi celor cărora le datorăm Victoria. Mai mult de jumătate dintre ai noștri pot revendica calificativul de **soldat glorios al Marelui Război**. De aceea, odată încheiată pacea, noi am cerut și urmărit **realizarea acestei sacre uniuni**. Noi dorim ca **Franța, sprijinită pe alianțele sale, să rămână puternică față în față cu un inamic întotdeauna gata de luptă**.*

Noi respingem lupta de clasă, care este forma cea mai criminală a războiului civil și care ne-ar conduce, cum a făcut în Rusia bolșevismul, complice al Germaniei, la teroarea roșie, la foamete și la moarte. Suntem prea loiali ca să nu ne referim la chestiunea religioasă. **Toți cei care și-au făcut datoria în timpul războiului au dreptul de a li se respecta credința, fără ca**

aceasta să fie cauză a excluderii funcționarilor sau de persecuție a particularilor. Libertatea de a învăța și de a se asocia, corolar al libertății de conștiință, trebuie să fie complete. Marea majoritate a legilor noastre trebuie să fie revizuite pentru a salvagarda viitorul Franței și pentru a asigura ajutor și protecție familiilor numeroase din regiunea noastră”.

Noile regimuri democratice, instituite după Primul Război Mondial, sunt, însă, cu mult mai fragile. Italia părea de neguvernare, nici vechiul partid liberal, nici socialiștii și nici noul Partid Popular neputându-și asigura majoritatea. Guvernul republican german de la Weimar (1919) a trebuit să facă față revoluției spartakiste de la Berlin. Noua Constituție crea un stat federal, condus de un președinte, ales prin vot universal și de un cancelar (șef al guvernului).

Iată un fragment din lucrarea „Weimar” (autor: Walter Lacqueur, apărută în 1974): „**Căderea republicii n-a fost, în niciun caz, o fatalitate; este tentant, dar împotriva victoriei, să se accentueze caracterul inevitabil. Forțele antirepublicane au obținut între 30 și 40 de procente la alegerile de după 1920, dar în 1928, după patru ani de pace și prosperitate, rezultatele lor au fost mai slabe ca niciodată. Democrația germană n-a fost tot atât de solid înrădăcinată; dar, înainte de toate, a fost la fel în Franța celei de-a treia republici**”.

La scară globală, asigurarea păcii părea un fapt realizabil. Punând în operă principiile securității colective, pentru prima dată în istoria umanității majoritatea statelor lumii erau reunite într-o singură organizație internațională, Liga Națiunilor (1919). Principalul țel al noii organizații era asigurarea păcii și a securității internaționale, prin respectarea principiilor dreptului internațional și al tratatelor internaționale.

În pofida ezitărilor și a dificultăților întâmpinate după 5 ani de război, democrația părea consolidată. Gravitatea problemelor ce le aveau de rezolvat, rivalitatea dintre partide, ambițiile conducătorilor și lipsa de experiență a electoratului, toate au dus la deteriorarea mecanismelor constituționale și la concentrarea puterii în mâinile executivului. În aceste condiții, viitorul democrației este tot mai legat de personalitatea șefului statului: dacă acesta respectă regulile constituționale, regimul respectiv evoluează în sens democratic, cum a fost în Cehoslovacia. În schimb, în alte state (de exemplu, Polonia) evoluția a fost spre autoritarism.

- [Liberalismul tradițional și criza post 1918]:

Sfârșitul crizelor politice și militare reprezentate de Primul Război Mondial nu a însemnat, însă, sfârșitul tuturor crizelor. Regimurile politice democratice au întâmpinat reale dificultăți de adaptare la provocările lumii postbelice.

Mișcările sociale, frustrările create de rezultatele tratatelor de pace, fenomenele economice negative apărute în anii imediat următori încheierii războiului puneau sub semnul întrebării viabilitatea vechilor principii liberale. Crizele politice majore generate de victoria sovietelor în Rusia – revoluția spartakistă de la Berlin (1919) și proclamarea Republicii Sovietice Ungare (1919) – au fost cu greu soluționate. Europa și lumea întreagă erau amenințate de extremismul politic.

Paradoxal, prima sursă a viitoarelor crize politice au fost tratatele de pace ce încheie Primul Război Mondial. În toate cele 5 cazuri, tratatele de pace continuau distrugerea foștilor adversari, de data aceasta prin mijloacele diplomației.

Cazul cel mai flagrant era cel al Germaniei, declarată unic vinovat pentru declanșarea războiului și obligată nu numai să plătească uriașe despăgubiri de război și să abandoneze orice pretenții coloniale, dar și să renunțe complet la propria armată. Germania pierdea 13% din teritoriu, 12% din populație, 48% din minereurile de fier, 15% din producția agricolă și 10% din industrie. Frustrarea poporului german este alimentată și de criza economică, de inflația galopantă și de ocuparea – de către francezi – a zonei demilitarizate a Ruhr-ului (1923). În aceste condiții, tânără republică de la Weimar (1919) făcea cu greu față atât ofensivei extremei stângi, cât și extremei drepte în curs de constituire:

„RĂZBUNARE, NAȚIUNE GERMANĂ! Astăzi, în Camera Oglinzilor, a fost semnat dezgustătorul tratat. Nu uitați acest moment. Poporul german își va recuceri locul pe care-l merită printre națiunile lumii. Apoi va veni răzbușunarea pentru rușinea anului 1919”. («Deutsche Zeitung», 28 iunie 1919)

„Așadar, totul a fost în zadar. În zadar toate sacrificiile. În zadar orele în care, cu sentimentul morții cuibărit în inimile noastre, ne-am făcut datoria. În zadar moartea a două milioane dintre noi. Pentru asta au murit ei, pentru ca o bandă de criminali ticăloși să pună mâna pe pământul nostru strămoșesc”. (Adolf HITLER - „Mein Kampf”, 1925)

Evoluția ratei de schimb dolar-marcă (1914-1923):

Anul	Valoarea mărcii pentru 1 USD
1914	4
1919	9
1921	70
ianuarie 1922	192
august 1922	1 000
ianuarie 1923	18 000
iulie 1923	160 000
august 1923	1 000 000
noiembrie 1923	4 200 000

Deși se număra printre statele învingătoare, Italia era departe de a fi o sursă de stabilitate. În timp ce comuniștii marchează precaritatea situației economice prin greve de proporții (1920), forțele ultranaționaliste fasciste nu ezitau să-și afișeze violent nemulțumirea atât față de tratatele de pace care nu ofereau Italiei toate teritoriile anterior promise, cât și față de ascensiunea stângii.

Serioase probleme economice și sociale au existat, însă, și în statele învingătoare. Inflația, creșterea lentă a salariilor, reconversia industriei militare conduc la marile greve ale anilor 1919-1920. Admiratorii revoluției ruse (1917) devin tot mai activi în Europa de Vest, determinând, pe de o parte, scindarea partidelor social-democrate și apariția celor comuniste, iar, pe de altă parte, loviturile de forță de genul „revoluției spartakiste”.

- Liberalismul tradițional părea să nu găsească soluții pentru această nouă și complexă realitate economică, socială și politică. Semnele declinului său încep să prindă, tot mai evident, contur în întreaga Europă.

Demisia lui Lloyd George (1922), „topirea” liberalilor în diversele grupări de forțe care aveau să conducă Germania, Italia sau Franța, ponderea tot mai mare pe care o au în viața politică partidele populare, cele socialiste, comuniste sau naționaliste sunt numai câteva dintre argumentele care pot fi aduse în acest sens.

Boom-ul economic american al anilor '20 și cei câțiva ani de creștere economică, de atenuare a problemelor sociale și de creștere a consumului ce au urmat (aproximativ 1923-1928) păreau să readucă încrederea în soluțiile oferite de liberalismul tradițional. Declanșată chiar în patria „laissez-faire-ului”, marea criză economică a anilor 1929-1933 avea să dea acestuia lovitura de grație.

Deci, marea criză din 1929-1933 pune în dificultate democrațiile liberale, care se confruntă cu grave probleme economice și sociale. În timp ce în state precum Marea Britanie, Franța, Olanda, Belgia, Elveția, Danemarca, Norvegia, Suedia sau în Cehoslovacia, regimurile democratice supraviețuiesc, în altele – Germania, Italia, Spania, Portugalia, Grecia – se instalează regimuri autoritare.

„Tratatul nu conține nicio prevedere referitoare la refacerea economică a Europei, nu decide nimic pentru a stabili relații de bună vecinătate între imperiile centrale și vecini, nimic

pentru organizarea noilor state europene, sau pentru salvarea Rusiei. Nu creează niciun fel de contract de solidaritate economică între aliații înșiși. Nicio dispoziție nu este prevăzută pentru a reface finanțele dereglate ale Franței și ale Italiei și a reorganiza funcționarea lumii vechi și a celei noi.

Consiliul celor patru nu a luat în considerare aceste probleme. (...) **Clémenceau dorea abolirea existenței economice a inamicului;** Lloyd George dorea să prezinte Angliei ceva care să fie acceptat într-o săptămână și președintele Wilson să nu facă nimic care să nu fie corect și drept. **Problema reparațiilor de război** a fost principala lor incursiune în domeniul economic și au reglat această problemă ca pe una de politică și de tactică electorală, ocupându-se de toate punctele de vedere în afara celui privind viitorul economic al statelor al căror destin îl aveau în mână”. (J.M. Keynes - „Consecințele economice ale păcii”, 1920)

„**Austria**, pe harta Europei, nu mai era decât o licărire crepusculară și ca o umbră cenușie, incertă și fără viață a vechii monarhii imperiale; (...) ceea ce-i rămânea nu era decât un trunchi mutilat și sângerând. (...)

După toate previziunile, această țară, creată artificial de către statele victorioase, nu putea trăi independent și – toate partidele o proclamau cu o singură voce, socialiștii, partidele creștine, naționaliștii – și nu vroia deloc să trăiască independent. (...) Se producea acel fapt paradoxal, **o țară era constrânsă la o independență pe care ea însăși o respingea cu îndârjire.** Austria dorea să fie reunită sau cu statele vecine, ca în trecut, sau cu Germania, cu care se înrudea, dar nu dorea deloc, mutilată cum era, să ducă o existență umilitoare, de cerșetoare. Statele vecine, în schimb, nu mai doreau o alianță economică cu această Austrie, fie pentru că o considerau prea săracă, fie pentru că le era frică de o întoarcere a Habsburgilor. Pe de altă parte, Aliații se opuneau unirii cu Germania, pentru a nu întări acest stat învins. Astfel s-a decretat: republica germană Austria trebuie să subziste. **Fapt unic în istorie, unei țări care nu dorea să existe i se comanda: «Tu trebuie să exiști»**”. (Stefan ZWEIG - „Lumea de ieri – amintiri ale unui european”, 1948)

2.9. Democrație versus totalitarism în România

- **Construcția democrației în România** a fost inițiată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în timpul domniilor lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) și Carol I (1866-1914) prin **receptarea modelului occidental**. Receptarea acestui model a avut unele **caracteristici**:

1) Democrația în România s-a bazat pe introducerea unei legi fundamentale (*Constituția din 1866*), una dintre cele mai liberale în Europa acelei epoci. Aceasta marca însemnătatea câtorva instituții fundamentale: *Monarhia* (ca un factor de echilibru în viața politică și în societate) și *Parlamentul* (ca for legislativ).

2) Societatea românească era rămasă în urmă din punct de vedere economico-social.

3) De aici, moravurile turco-fanariote ale clasei politice românești; de multe ori, politica s-a transformat în politicianism, viața politică fiind caracterizată de scandaluri și corupție.

„... trebuie să zic că puțin folos am putut aduce acestei frumoase țări. Adesea mă întreb: a cui este vina?... Prin numeroasele mele călătorii în toate regiunile celor două Principate și prin feluritele atingeri cu toate păturile societății, am dobândit încredințarea că **vina nu este a mea, nici a poporului în întregimea lui, ci mai ales a celor ce și-au însușit dreptul de a conduce Țara în care s-au născut.** Acești oameni care și-au făcut educația lor politică și socială mai mult în străinătate, uitând cu desăvârșire de împrejurările patriei lor, nu caută alta decât a aplica aici ideile de care s-au adăpat acolo, îmbrăcându-le în niște **forme utopice**, fără a cerceta dacă se potrivesc sau nu. Astfel, **nefericita Țară**, care a fost întotdeauna îngenucheată sub jugul cel mai aspru, **a trecut deodată și fără mijlocire de la un regim despotic la cea mai liberală Constituție, precum nu o are niciun popor din Europa.** După experiența făcută, cred

că aceasta e o nenorocire cu atât mai mare, cu cât **românii nu se pot lăuda cu virtuțile cetățenești** ce se cer pentru o formă de stat cvasirepublicană”. (Scrisoare a lui CAROL I, publicată în *Augsburger Allgemeine Zeitung*, 15/27 ianuarie 1871)

4) În ciuda acestui fapt, clasa politică românească s-a adaptat jocului politic, care nu a cunoscut tensiuni prea puternice, cum ar fi asasinatele politice, cu o singură excepție, moartea lui Barbu Catargiu, șeful primului guvern al României, în 1862.

5) Astfel, în viața politică înainte de Primul Război Mondial se întâlnește alternanța la putere între cele două partide principale – cel liberal și cel conservator („rotativa guvernamentală”). Liberalii reprezentau interesele burgheziei românești în formare, în timp ce conservatorii erau partidul marilor proprietari.

6) La începuturile ei, democrația românească a fost dominată de câteva personalități puternice: Alexandru Ioan Cuza (inițiatorul unor reforme decisive care au condus la apariția statului modern), Carol I (cel care a încercat să introducă în viața noastră politică rigoarea și seriozitatea occidentală), Ion C. Brătianu – cu o lungă guvernare în calitate de prim-ministru.

7) O caracteristică a democrației românești era aceea că regele desemna guvernul, apoi era dizolvat Parlamentul. Se organizau alegeri parlamentare, care dădeau câștig de cauză guvernului. În acest mod, în loc ca guvernul să fie expresia Parlamentului, se petrecea invers: puterea legislativă era emanație a executivului.

8) Democrația românească era limitată de participarea redusă a cetățenilor la viața politică. Cea mai mare parte a populației, cu un nivel de viață și de civilizație scăzut (țărănimea și categoriile sărace de la orașe), nu avea acces la rezolvarea problemelor statului, datorită sistemului de vot cenșitar. Necesitatea introducerii votului universal a fost prevăzută în programul social-democraților români (care au format un partid muncitoresc în 1893) și al liberalilor (în 1913).

„Principala, aproape exclusivă preocupare a candidatului erau vizitele, căci în colegiile restrânse fiecare alegător trebuia să fie vizitat și convins [...] Există pentru aceste vizite o tradiție, era să zic un protocol, de la care niciun candidat nu se abătea [...] Toamna și primăvara vizitele electorale mai mergeau, vara pe căldură... și iarna mai ales, pe ger, era un supliciu. Intrați într-o casă încălzită la 30 de grade și în cea următoare erai primit într-o încăpere neîncălzită. Treceai așa toată ziua din cuptorul iatacului intim în ghețaria huselor și oglinzilor diferitelor <salonuri>. Ce să mai spui de cafelele negre, de paharul de pelin amar, de diferite «șerbaturi» ce urmau fără nicio ordine, pe care nu le puteai refuza sub pedeapsa de pierdere a votului și care pedepseau stomacurile și intestinele neobișnuite cu asemenea amestecături! O campanie electorală iarna, sub regim cenșitar, era un examen de sănătate și de rezistență pe care foarte puțini puteau să-l treacă nevătămați”. (Constantin ARGETOIANU - „Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri”)

9) În ciuda imperfecțiunilor, societatea românească a făcut progrese în perioada de dinaintea Primului Război Mondial, pe plan economic, social, politic și cultural. România a făcut pași spectaculoși pe drumul modernizării.

- Democrația românească interbelică:

→ Statul național român, apărut în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, a fost desăvârșit – în 1918 – prin unirea cu Basarabia, Bucovina și Transilvania. Elementul fundamental pe care s-a sprijinit democrația românească în perioada interbelică a fost Constituția din 1923; aceasta consacra hotărârile luate de poporul român în anul 1918 și definea statul român drept „stat național unitar și indivizibil”, în care toți cetățenii sunt egali în drepturi.

→ Democrația românească a cunoscut o evoluție firească în urma introducerii votului universal (1918). De o mare însemnătate pentru viitorul României Mari era rezolvarea problemei agrare în spiritul hotărârilor luate de guvern și parlament în 1917. De aceea, legislația privind

reforma agrară (1918-1921), prin care se împrăștiară țărani, a cuprins întreg teritoriul țării, cu menținerea unor elemente particulare în funcție de situația fiecărei provincii. Reforma electorală și reforma agrară au influențat decisiv viața politică.

→ **Partidul Național Liberal** și-a păstrat forța în viața politică, în timp ce **Partidul Conservator** și-a pierdut orice influență.

→ Au apărut noi partide politice. Dintre acestea, cea mai mare influență a avut-o **Partidul Țărănesc** (1918), care exprima interesele celei mai numeroase categorii sociale, țărănimea.

→ Partidele politice își extindeau activitatea la scara întregii țări, iar liderii din provinciile recent alipite se afirmă în viața politică a României Mari. Se realizau fuziuni între formațiunile politice din Vechiul Regat și din celelalte provincii. Cea mai semnificativă a fost cea dintre Partidul Național din Transilvania și Partidul Țărănesc din Vechiul Regat (1926), în urma căreia a luat naștere cea de-a doua forță politică importantă, **Partidul Național-Țărănesc**.

→ Au apărut partide ale minorităților naționale (maghiară, germană, evreiască, etc.).

→ Instituția monarhică a avut un important rol integrator, în special prin funcția de simbol al unității tuturor românilor. Dacă regele Ferdinand I (1914-1927) a înțeles să nu-și depășească atribuțiile stabilite prin Constituție, fiul acestuia (Carol al II-lea, 1930-1940) a minat democrația românească, în efortul de a-și impune propria guvernare personală (1938).

→ S-a menținut vechea practică prin care regele numea guvernul, apoi Parlamentul era dizolvat și se organizau alegeri care erau câștigate de guvern. În același timp, clasa politică nu s-a dezbărat de vechea mentalitate de sorginte turco-fanariotă. Politicianismul clasei politice s-a manifestat prin demagogie, corupție și venalitate.

Despre alegerile parlamentare din 1931 în **relatarea** lui Grigore GAFENCU: „*A fost o urgie absurdă și barbară, dezlănțuită de sus până jos, peste o populație pașnică și liniștită. S-au arestat delegații și candidații, s-au furat urnele și cărțile de alegător, s-au bătut mai ales, s-au schingiuit și snopit, sub lovituri de ciomege, sute și mii de alegători*”.

„*Șkoda... Un cuvânt. Două silabe. Atât. Dar sub cuvântul acesta, dincolo de aceste două silabe scurte și răsunătoare, ca două zdravene perechi de palme, se ascunde cea mai urâtă afacere din câte s-au săvârșit în această țară atotrăbdătoare. O afacere urâtă aici, la noi, în epoca de după război, nu este – din păcate – lucru mare... Au fost, slavă Domnului, destule! Niciuna, însă, nu s-a săvârșit cu atâta nerușinare, cu atâta îndrăzneală, cu atâta cinism, ca afacerea Șkoda. Întâmplarea e simplă. Cineva face un denunț: Șkoda nu-și plătește impozitele. În țara noastră, unde fiscul ia ultimul leu din leafa de foamete a funcționarului sau din pensia nenorocită a văduvei, unde receptorul vinde – cu toba – foalele țaranului care nu și-a achitat «impozitul agricol», Șkoda, ca și mai toate societățile străine, nu-și plătește impozitele... Urmează o descindere. Inspectorul financiar, căutând să vadă cât câștigă Șkoda, găsește alte lucruri mult mai grave...*

În fața acestor fapte grave, niciun om politic din opoziție, nici d. Duca, șeful marelui partid liberal, nici d. Iorga, nici d. Iunian, nici d. mareșal Averescu, nici d. Cuza – mâncătorul de «jidani», nici d. Zelea Codreanu, cu «gardul de fier», nimeni nu suflă un cuvânt”. (Tudor TEODORESCU BRANIȘTE - „Afacerea Șkoda”, apud *Historia*, nr. 4/2002)

„Politicienii aceștia, cu familiile și cu agenții lor, au nevoie de bani. Bani pentru petrecere, bani pentru a-și întreține clientela politică, bani pentru voturi, bani pentru cumpărarea de conștiințe omenești. Rând pe rând, cetele lor se vor năpusti și vor spolia țara. Aceasta va însemna, în ultimă analiză, guvernarea ei, opera de guvernare. Vor secătui bugetele statului, ale prefecturilor, primăriilor. Se vor înfige – ca niște căpuși – în consiliile de administrație ale tuturor întreprinderilor, de unde vor încasa tantieme, de zeci de milioane, fără nicio muncă, din sudoarea și din sângele muncitorului istovit”. (Corneliu ZELEA CODREANU - „Pentru

legionari”, apud Florin MÜLLER - „Căpitanul, politica și marea finanță”, în *Dosarele istoriei*, nr. 7/1998)

În consecință, au apărut partide cu ideologii totalitare, iar regele Carol al II-lea a putut să-și impună guvernarea personală în 1938.

De remarcat, totuși, că în răsăritul Europei, cu excepția Cehoslovaciei, toate celelalte state aveau regimuri autoritare sau dictatoriale. Eșecul democrației românești, în deceniul al patrulea al secolului trecut, s-a datorat și schimbării situației internaționale, în special după venirea lui Hitler la putere (1933).

→ Prevederile Constituției din 1923 au constituit baza democrației românești interbelice, dar funcționarea mecanismului democratic stabilit prin aceasta s-a dovedit a fi dificilă. Lipsa de experiență a electoratului, rivalitatea dintre partide, ambiția conducătorilor, gravitatea problemelor ce urmau a fi rezolvate au dus la o deteriorare a mecanismelor constituționale și la concentrarea puterilor în mâinile executivului și ale șefului statului.

- Se înregistrează, în intervalul 1918-1921, o maximă proliferare a partidelor politice, unele intitulându-se „agrariene” (sau „țăraniste”) – cu scopul de a atrage electoratul din mediul rural, majoritar; altele, naționaliste, care urmăreau atragerea celor sensibili la ideea de patriotism.

→ Scena politică interbelică a fost dominată de două partide: **Partidul Național-Liberal** și **Partidul Național-Țărănesc**, care au guvernat țara în cea mai mare parte a perioadei interbelice.

- **Liberalismul** punea – în centrul societății – individul, teorie care a fost susținută până la Primul Război Mondial. **Neoliberalismul**, apărut după Primul Război Mondial, a pus accentul pe intervenția statului, apreciind că interesul general primează asupra interesului individual. Această concepție a fost dezvoltată de personalități de marcă (Ștefan Zeletin, Mihail Manoilescu, Vintilă Brătianu, Victor Slăvescu ș.a.). Ei au adus importante contribuții la teoria și practica industrializării, punctul esențial al doctrinei neoliberale. Viitorul societății consta în industrializare și urbanizare. Ei au accentuat rolul industriei și au întrevăzut o strânsă legătură între industrializare, modernizare și consolidarea independenței politice.

Reprezentanții neoliberalismului au dezvoltat teoria privind „protecționismul”, concretizată în formula „prin noi înșine” – prin care se putea asigura o valorificare superioară a resurselor naționale, în primul rând prin forțe proprii; deviza „prin noi înșine” nu trebuie interpretată ca o atitudine exclusivistă, de înlăturare a capitalului străin, ci ca o colaborare cu acesta în condiții mai avantajoase ca până atunci.

Pentru Ștefan Zeletin, Constituția din martie 1923 reprezenta documentul oficial de naștere a neoliberalismului românesc. Regimul politic avea un caracter democratic și se întemeia pe separația puterilor în stat. El aprecia: „Pentru întâia oară, acest act istoric pleacă de la următoarele puncte de vedere, care alcătuiesc esența noului liberalism: a) intervenția puterii de stat și b) concepția libertăților individuale ca <funcții sociale>”.

Democrația (ideea de bază a gândirii liberale de pretutindeni) s-a bucurat, pe plan teoretic, de atenția ideologilor liberali, cu deosebire în perioada interbelică, în care aceasta era virulent combătută de grupările extremiste de dreapta.

- **Țărănismul** a fost cea de-a doua concepție cu un impact deosebit în societatea românească. Această concepție a fost promovată de Constantin Stere, Virgil Madgearu, Ion Mihalache, Gheorghe Zane ș.a. Ei susțin că România (ca și celelalte state agrare) evolua pe o cale necapitalistă, întemeindu-se pe mica proprietate țărănească. În timp ce **Partidul Național Liberal** considera problema agrară rezolvată, în linii generale, prin aplicarea reformei agrare după Primul Război Mondial, **Partidul Țărănesc** și, apoi, **Partidul Național Țărănesc**, au acordat o atenție sporită gospodăriei țărănești și agriculturii.

Țărănismul susținea primatul țărănimii, ca o clasă omogenă și independentă, cu un rol deosebit în evoluția ulterioară a societății românești. Se afirma că, prin aplicarea doctrinei țărăniste și, apoi, a „statului țărănesc” (cea mai autentică expresie a democrației) se putea realiza gospodăria țărănească trainică, bazată pe „proprietatea de muncă”. Țărăniștii susțineau creșterea rolului statului în economie, considerând-o chiar o necesitate. Pornind de la concepția că România trebuie să rămână un stat preponderent agrar, reprezentanții țărănismului n-au negat necesitatea dezvoltării unor ramuri industriale, în mod special a celor care valorificau produsele agricole și bogățiile subsolului. În schimb, ei se împotriveau protecționismului vamal ridicat, susținut de liberali.

Reprezentanții țărănismului apreciau că România nu dispunea de suficient capital pentru susținerea dezvoltării economiei și se pronunțau pentru politica „porților deschise” față de capitalul străin.

Din punct de vedere politic, C. Stere aprecia – în anul 1920 – că statul român nu poate fi decât un stat țărănesc, pentru că poporul român este un popor de țărani și pentru că munca țărănească condiționa toată viața economică și socială. La început (1919-1924), țărăniștii au susținut „lupta de clasă” a țărănimii și muncitorimii împotriva „burgheziei oligarhice”; apoi (după 1924), au preconizat „apărarea de clasă” împotriva agresiunii la care țărănimea era supusă din partea burgheziei. În moțiunea adoptată în 1935, la **Congresul** Partidului Național Țărănesc, se insista pe ideea de colaborare a tuturor forțelor sociale în cadrul statului național țărănesc, pe baza unei reale democrații.

→ Mecanismul democratic, stabilit de Constituția din 1923, s-a dovedit a fi extrem de dificil de pus în aplicare. Dificultatea a fost dată, în primul rând, de faptul că – și după 1918 – s-a menținut vechea practică, instituită de Carol I, ca regele să numească guvernul, după care urma dizolvarea corpurilor legiuitoare și organizarea de alegeri. Nu legislativul desemna executivul, ci invers. În perioada interbelică s-a înregistrat o mare instabilitate guvernamentală; în cei 20 de ani ai perioadei interbelice s-au perindat, la cârma țării, 30 de guverne și au avut loc 10 alegeri generale.

→ Primul deceniu interbelic a fost dominat de liberali. Guvernele liberale, punând în aplicare politica „prin noi înșine”, au urmărit – prin măsurile luate – valorificarea bogățiilor țării și emanciparea economiei țării de sub dependența capitalului străin. A fost adoptată noua Constituție (1923); au fost adoptate legi privind comercializarea și controlul întreprinderilor statului (1924); legea minelor (1924); legea energiei (1924); legea pentru organizarea și exploatarea căilor ferate (1925), etc.

→ Cel de-al doilea deceniu interbelic are, ca trăsătură, alternanța la guvernare a național-țărăniștilor și liberalilor. Țărăniștii au guvernat, în intervalele 1928-1931 și 1932-1933, punând în practică politica economică a „porților deschise”. Reveniți la guvernare, în 1933, liberalii au promovat măsuri de încurajare a industriei naționale și de creștere a rolului statului în economie. Datorită unui complex de factori interni, dar și pe un fond internațional caracterizat prin ofensiva forțelor de extremă dreaptă, regimul democratic stabilit prin Constituția din 1923 a început să funcționeze tot mai defectuos și a eșuat în urma alegerilor parlamentare din 1937.

- **Ideologia totalitară în România:** S-au constituit și partide extremiste: Partidul Comunist din România (1921) și Legiunea Arhanghelului Mihail (1927).

În România, extremismul de dreapta a fost reprezentat, după Primul Război Mondial, de oameni politici precum A.C. Cuza, care a înființat Liga Apărării Național-Creștine (L.A.N.C., 1923). Această organizație viza eliminarea evreilor din viața economică și socială a României.

Unul dintre liderii L.A.N.C. a fost Corneliu Zelea Codreanu, care, nemulțumit de metodele considerate prea puțin energice ale lui A.C. Cuza, a înființat – în anul 1927 – Legiunea

Arhanghelului Mihail. Membrii Legiunii își spuneau legionari, aveau uniforme de culoare verde, umblau înarmați, iar conducătorul lor, Corneliu Zelea Codreanu, își zicea „Căpitan”. Legionarii au încercat să se impună în viața politică a țării prin afișarea naționalismului, atașamentul față de Biserica ortodoxă, discursul antidemocratic și antisemit. La sfârșitul anilor '20 ai secolului trecut, mulți oameni (în special, tineri), erau dezamăgiți de spectacolul vieții politice românești, pe care o considerau dominată de minciună și corupție. În ciuda acestui fapt, formațiunea condusă de C.Z. Codreanu n-a izbutit să se impună, atrăgând un număr redus de adepți.

În 1930 a luat naștere **Garda de Fier**, care a funcționat ca secție politică a Legiunii Arhanghelului Mihail. La sfârșitul aceluiași an era alcătuit programul Gărzii de Fier, ce cuprindea o critică aspră a situației economice, sociale și politice din România. Răspunderea pentru această situație o aveau, în concepția legionarilor, partidele politice și sistemul democratic bazat pe Constituția din 1923.

„Democrația este incapabilă de continuitate în efort. Pentru că, împărțită în partide care guvernează câte un an, doi sau trei, este incapabilă de a concepe și a realiza un plan de lungă durată. Un partid anulează planurile și eforturile celui alt. Ce s-a conceput și clădit de unul azi, se dărâmă – în ziua următoare – de altul... Democrația pune în imposibilitate pe omul politic de a-și face datoria către neam. Omul politic de cea mai mare bunăvoință devine, în democrație, sclavul partizanilor săi, întrucât ori le satisface poftele personale, ori aceștia îi distrug gruparea... El e pus în situația de a alege ori desființarea muncii sale de o viață, ori satisfacerea partizanilor. Și atunci omul politic le satisface toate poftele. Dar nu din buzunarul său, ci din buzunarul țării. Creează posturi, funcții, misiuni, comisiuni, sinecure, toate puse în sarcina bugetului țării, care apasă tot mai mult pe spinarea, din ce în ce mai istovită, a poporului”. (Corneliu ZELEA CODREANU - „Pentru legionari”, apud Ioan SCURTU - „Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură”)

Contrastul dintre atitudinea politicienilor români, care urmăreau doar propriile interese, și hotărârea de care dădeau dovadă legionarii în promovarea unor valori naționale, a convins pe o serie de intelectuali (Mircea Eliade, Nae Ionescu, Emil Cioran și alții) să adere la mișcarea legionară. Publicații, precum „Buna Vestire”, „Sfarmă Piatră”, „Axa” și altele au căutat să impună ideologia legionară. Aceasta consta într-un amestec eterogen, în care se întâlneau idei naționaliste, mistice, antisemite, antidemocratice și în care se făcea apel la violență și intoleranță. În politica externă, legionarii se orientau către alianța cu statele totalitare din vestul Europei, Germania și Italia.

Doctrina legionară se proclamă, înainte de toate, creștină, element menit să sublinieze atât orientarea antisemită, cât și condamnarea morală a oamenilor politici din partidele democratice acuzați de materialism, de lipsa de credință în Dumnezeu. Legionarii au lansat teoria purificării prin moarte, exacerbând misticismul, promovând ura, intoleranța și apologia morții. În viziunea lor, democrația parlamentară era condamnată la pieire, fiind socotită vinovată de scindarea națiunii prin lupta dintre partide, de slăbirea autorității statului, sărăcirea populației, lipsa de moralitate, facilitarea acaparării avuției țării de către politicieni și evrei și subordonarea României marii finanțe internaționale evreiești. În locul sistemului democratic de alegere a conducătorilor țării, legionarii susțineau teoria elitelor. Legionarii afirmau că șeful lor, C.Z. Codreanu, va face din România „o țară mândră ca soarele de pe cer”.

Legionarii au ajuns la putere în septembrie 1940. Ei au instaurat un regim dictatorial, au promovat o politică profund antidemocratică, de teroare.

Partidul Comunist din România a luat naștere în 1921. Înființarea unui partid comunist se înscria într-un proces care avea loc în întreaga Europă. În România exista un partid socialist

care s-a transformat în partid comunist, în mai 1921. Cu același prilej, noul partid comunist a aderat la Internaționala a III-a (Comunistă), devenind o agentură a Uniunii Sovietice în România.

„*ART. 1. Partidul Comunist din România este **o secțiune a Internaționalei Comuniste**. El nu are alte scopuri decât acelea ale Internaționalei căreia îi aparține.*

*ART. 2. **Tezele și hotărârile de orice fel ale Internaționalei a III-a Comuniste sunt obligatorii** pentru toți membrii și toate comitetele, comisiunile, grupele, etc. ale Partidului Comunist din România”. (Statutul Partidului Comunist din România, adoptat la Congresul al II-lea al Partidului Comunist din România, apud Ioan SCURTU - „Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură”)*

Ideologia noului partid nega posibilitatea dezvoltării României în cadrul democratic. Comuniștii apreciau că România este o țară capitalistă slab dezvoltată, în care agricultura este principala ramură a economiei. Comuniștii considerau că sistemul capitalist împiedică dezvoltarea în țara noastră și conduce la un nivel scăzut de viață și civilizație al poporului.

La Congresul al V-lea al partidului comunist (1931) se aprecia că România se află în stadiul de desăvârșire al „revoluției burghezo-democratice”, care va fi realizată de clasa muncitoare (proletariat) împotriva burgheziei; victoria acestei revoluții va conduce la instaurarea dictaturii proletariatului și la distrugerea societății burgheze.

Apartenența comuniștilor la Internaționala Comunistă a determinat sciziunea mișcării socialiste și slăbirea acesteia, deoarece acei socialiști care nu au fost de acord cu aderarea la Internaționala a III-a au părăsit partidul.

Documentele Partidului Comunist apreciau că România era „o verigă slabă a lanțului imperialist” și că, de aceea, trebuia pregătită revoluția în vederea înlăturării – de la putere – a burgheziei și moșierimii, instaurării puterii proletariatului, naționalizării principalelor mijloace de producție în scopul edificării societății socialiste.

Întrucât partidul comunist milita pentru dezmembrarea României, în numele recunoașterii drepturilor minorităților la autodeterminare, a fost scos în afara legii în anul 1924.

„*România contemporană nu reprezintă – prin sine – o unire a tuturor românilor, ci **un stat tipic cu mai multe națiuni, creat pe baza sistemului prădalnic de la Versailles, pe baza ocupării de teritorii străine și pe baza înrobirii popoarelor străine**”. (Rezoluție a Congresului al V-lea al Partidului Comunist din România – 1931, apud Ioan SCURTU, Gheorghe BUZATU - „Istoria românilor în secolul XX”)*

Numărul de membri ai partidului a scăzut continuu; influența sa în rândurile cetățenilor a fost foarte slabă.

Partidul Comunist din România a reintrat în viața politică românească la 23 august 1944, când România s-a alăturat Națiunilor Unite în războiul împotriva Germaniei hitleriste. Până în anul 1947, comuniștii au preluat, cu sprijinul armatei sovietice, întreaga putere, instaurând un regim totalitar, în care au fost puse în practică tezele „luptei de clasă” și „dictaturii proletariatului” (în realitate, dictatura unei singure persoane).

- Oameni, fapte și idei:

→ **Alexandru Ioan Cuza (1859-1866)** a fost una din marile personalități ale istoriei României. Este nu numai domnul Unirii, ci și inițiatorul reformelor care au propulsat România în epoca modernă a dezvoltării sale: **Legea rurală** (1864) [„Se desființează – odată pentru totdeauna și în toată întinderea României – claca (boierescul), dijma, podvezile, zilele de meremet, carele de lemne și alte asemenea sarcini, datorite stăpânilor de moșii sau în natură sau în bani” (Articolul X din **Legea rurală**, adoptată în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, 14/26 august 1864)]; **Legea instrucțiunii publice** (1864); **Legea comunală**; **Legea contabilității publice**; **Legea Curții de Conturi**; **Legea Camerelor de Comerț**; **Legea secularizării averilor mănăstirești** (1863), etc.

A introdus sistemul metric, iar Biserica Ortodoxă Română a devenit autocefală.

A dat dovadă de mare patriotism și de înțelegere a interesului național.

Pentru a-și promova reformele (în special, cea rurală) a utilizat metoda loviturii de stat, în urma căreia a obținut puteri extinse spre a înfrânge rezistența marilor proprietari care se opuneau expropriării moșiilor lor (2 mai 1864).

Legea rurală a fost cea mai importantă în efortul de a democratiza societatea românească, deoarece încerca să-l transforme pe țaran dintr-un om neavând niciun drept, într-un cetățean; astfel, legea împroprietărea aproximativ 500 000 de țărani cu peste două milioane de hectare de teren, dar, în același timp, desființa toate obligațiile medievale pe care țaranul le avea față de proprietar.

O altă lege, importantă pentru democrația aflată în proces de formare, a fost cea a instrucțiunii publice, întrucât participarea cetățenilor la luarea deciziilor în societate se poate face cu oameni știutori de carte: legea stabilea că învățământul primar este gratuit și obligatoriu. Au fost înființate și primele instituții moderne de învățământ superior la Iași (1860) și București (1864).

Nu toate lucrurile au mers bine în domnia lui. Corupția a fost un flagel de care au fost atinși, în special, oamenii din jurul său. Au existat mișcări sociale, uneori violente, împotriva guvernării sale (la Craiova sau la Ploiești).

Cu toate acestea, a fost foarte popular în rândul oamenilor [„*Fapta pe care Măria Voastră ați isprăvit, slobozind neamul românesc din boieresc, munca silită, ce era mai rea și decât robia, este atât de mare cât nu o poate scrie niminia. Dumnezeu părinților noștri păstreze zilele Măriei Tale ferice, nebântuite; îl rugăm să ia din zilele noastre și ale copiilor noștri și să adoage pe ale Măriei Voastre, să ne pui la cale până la sfârșit. Rugămu-te... dă-ne voe ca, de acum înainte, să te numim Părintele cel binevoitor și slobozitoul neamului țărănesc*”. (Telegramă a țăranilor din județul Fălciu către Alexandru Ioan Cuza)], pentru că aceștia au simțit că activitatea domnului a fost benefică pentru națiune. Așa se explică numărul mare de povești și legende care circulă pe seama lui și care demonstrează că a fost unul dintre cei mai iubiți șefi de stat ai românilor.

→ Carol I, domn al României (1866-1881), rege al României (1881-1914).

Era de origine germană, fiind membru al unei ramuri din dinastia Hohenzollern.

A fost adus ca domn al României după abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza. În mare măsură, domnia lui Carol I a fost o continuare a celei a lui Cuza.

S-a continuat efortul de modernizare economică, socială și politică a țării. Viața politică s-a desfășurat pe baza uneia dintre cele mai avansate Constituții ale epocii, pe care domnul a promulgat-o în 1866. În timpul domniei sale, România a obținut independența de stat (1877), recunoscută în 1878. În război a comandat – cu mare pricepere – armata română, grație pregătirii militare pe care o primise în țara sa natală.

În anul 1881, România a fost proclamată regat, iar Carol I a fost încoronat ca rege (coroana era confecționată din oțelul unui tun otoman capturat la Plevna).

Carol I s-a străduit să introducă – în viața politică românească – seriozitatea specifică țării sale de origine, având merite incontestabile în funcționarea, în țara noastră, a principiilor democratice de origine occidentală, în ciuda numeroaselor obstacole.

„*Cel mai mare merit al lui Carol I este, însă, că a îndeplinit menirea pentru care Români chemaseră dinastia străină, înființând anume stabilitatea Domniei... Se înțelege că stabilitatea s-a realizat numai pentru așezământul de temelie al Domniei, și că aplecarea către schimbare, înrădăcinată în deprinderile poporului român, s-a abătut asupra roșilor de a doua mână a mașinii guvernamentale, asupra ministeriilor și, prin ele, asupra întregului sistem de ocârmuire: căci la noi toată ierarhia dregătorilor atârnă de capii serviciilor publice.* Când se

*schimbă ministerul, se schimbă numaidecât prefectii de județ și de poliție și polițaii orașelor, consiliile județene și comunale, primarii orașelor și, adesea, și ai satelor, directorii departamentelor din deosebitele ministere, acel al poștelor, acei ai școalelor de toate felurile, acei ai conservatoarelor de muzică, și până și acei ai teatrelor! [...] Adevărul înfăptuitor al acestor rele este **spiritul moștenit de la trecut și urmarea înainte, sub altă formă, a apucăturilor învechite...***

... Capul statului trebuia să limpezească conflictele, să dea dezlegare crizelor, să caute a menține țara în mersul ei normal, cu cât mai puțin zbucliu cu puțință. Aici intervenea El ca putere hotărâtoare, și numai aici s-a amestecat Principele, mai târziu Regele Carol I, în mersul politic al țării”. (A.D. XENOPOL - „Regele Carol I”)

A colaborat cu marii oameni politici ai vremii: Lascăr Catargiu, Petre P. Carp, D.A. Sturdza și, în special, Ion C. Brătianu.

→ **Dimitrie A. Sturdza (1833-1914)**, om de cultură și om politic liberal. În mai multe rânduri prim-ministru, a exercitat și funcția de președinte al Academiei Române (1882-1884).

Deși dorea ca România să se alieze cu Germania în momentul începutului Primului Război Mondial, s-a plecat în fața dorinței celei mai mari părți a oamenilor politici, care au optat pentru neutralitate.

Saltul făcut de România, în lunga sa domnie, a fost impresionant.

Exemplu: Colegiul Național „Carol I” din Craiova, școală cu o mare tradiție, a primit numele primului rege al României încă în timpul domniei acestuia. În timpul domniei lui Carol I, învățământul românesc a făcut progrese remarcabile datorită activității ministrului Spiru Haret.

→ **Ion I.C. Brătianu (1864-1927)** făcea parte din vestita familie a Brătienilor, care a jucat un rol foarte important în istoria românilor. Tatăl său, Ion C. Brătianu, a participat, în calitate de actor principal, la marile evenimente care au marcat constituirea României moderne: Revoluția de la 1848, Unirea de la 1859, Războiul de Independență (1877-1878). Acest ilustru tată s-a preocupat de educația fiului său, care a îmbrățișat profesia de inginer, pe care a slujit-o – un timp – cu talent și competență (avându-l ca șef pe Anghel Saligny, autorul vestitului pod de peste Dunăre, de la Cernavodă).

Ion I.C. (Ionel) Brătianu a adus un suflu nou în viața Partidului Național Liberal, al cărui șef a ajuns în 1909.

A fost un lider de partid care a impus prin calități de excepție.

„Elaborarea hotărârilor sale [ale lui Ion I.C. Brătianu] era totdeauna înceată, uneori greoaie, fiindcă, înzestrat – în cel mai înalt grad – cu simțul contingentelor, din primul moment îi apăreau – în mintea lui – toate repercusiunile probabile și posibile ale unui act, așa încât, înainte de a se hotărî să facă acel act, examina, reexamina, contraexamina toate urmările lui și nu trecea de la intenție la fapt decât după ce, cântărind bine toate argumentele, favorabile și nefavorabile, foloasele îi apăreau mai puternice, mai determinante decât neajunsurile. Din profesiunea lui de inginer rămăsese cu obișnuința de a nu pune piciorul pe un teren, înainte de a-l fi sondat și de a cunoaște bine soliditatea lui. Dar, odată gestațiunea terminată, odată hotărârea luată, nu am întâlnit, în toată viața și în toată cariera mea politică, om mai neclintit în ducerea – până la capăt – a hotărârilor sale”. (I.G. DUCA - „Portrete și amintiri”, apud Ioan SCURTU - „Portrete politice”)

Conștient fiind de disfuncționalitățile sistemului politic românesc, puse în evidență de răscoala țărănească din 1907, el a inițiat o schimbare fundamentală în programul liberal, și anume înscrisura – în acesta – a reformei agrare și celei electorale (1913).

În calitate de prim-ministru al României în timpul Primului Război Mondial, a contribuit la luarea deciziei prin care România se alătură Antantei (1916).

După terminarea războiului, a participat la tratativele de pace care recunoșteau Marea Unire de la 1918.

În calitate de prim-ministru al unui guvern liberal, Ionel Brătianu a avut un rol determinant în adoptarea Constituției de la 1923, un pas considerabil în perfecționarea democrației românești interbelice.

În perioada de după Primul Război Mondial, grație calităților personale, culturii și influenței asupra regelui Ferdinand, a dominat viața politică românească până la moartea sa neașteptată (1927).

→ **Iuliu Maniu (1873-1953)** s-a născut în Transilvania. A urmat studii la Cluj, Budapesta și Viena și a devenit doctor în drept. De tânăr a activat în cadrul Partidului Național Român, acționând în sprijinul memorandiștilor (1892). A ajuns vicepreședinte al Partidului Național Român (1904). Fiind mobilizat în armata austro-ungară în timpul Primului Război Mondial, la sfârșitul acestuia, practic a preluat, în fruntea soldaților români pe care îi comanda, controlul asupra capitalei imperiale, Viena, unde a restabilit ordinea. Iuliu Maniu a fost una dintre personalitățile cu un rol decisiv în marele act de la 1 Decembrie 1918, prin care românii din Transilvania se uneau cu Patria. În calitate de om politic al României Mari, „*Iuliu Maniu s-a pronunțat și a acționat pentru consolidarea statului național unitar român, pentru un regim democratic, întemeiat pe respectul legii, pe un parlamentarism nefalsificat, pentru dreptate socială și moralitate în viața publică și privată*” (Ioan SCURTU - „Portrete politice”). În 1919 a devenit conducătorul Partidului Național, care, pentru a-și extinde influența la scara întregii țări, a fuzionat – în 1926 – cu Partidul Țărănesc, eveniment în urma căruia a luat naștere al doilea mare partid al României, Partidul Național-Țărănesc. A ocupat, în mai multe rânduri, funcția de prim-ministru în fruntea unui guvern național-țărănesc. Împrejurările în care acest guvern a funcționat nu erau favorabile, datorită crizei economice (1929-1933); atitudinea dură a guvernului în fața mișcărilor revendicative (greva minerilor de la Lupeni, din 1929, a fost reprimată cu prețul morții a 22 de greviști) a scăzut popularitatea lui Iuliu Maniu. În anii '30 ai secolului trecut, Iuliu Maniu a fost cel mai important adversar al încercărilor regelui Carol al II-lea de a impune un regim de autoritate monarhică, dar nu a putut împiedica realizarea acestuia (1938). A acționat pentru apărarea integrității teritoriale a României în vara anului 1940, când România a pierdut, într-o conjunctură externă defavorabilă, Basarabia, Transilvania de Nord-Vest și Dobrogea de Sud (Cadrilaterul). Iuliu Maniu considera că regele Carol al II-lea este responsabil pentru aceste pierderi teritoriale; în consecință, a sprijinit venirea la putere a generalului Ion Antonescu (1940). A protestat energic împotriva crimelor săvârșite de legionari (asasinarea marelui istoric Nicolae Iorga și a economistului Virgil Madgearu, în noiembrie 1940). Când România a intrat în războiul antisovietic (iunie 1941), Iuliu Maniu a avut o atitudine de respingere a continuării operațiunilor militare dincolo de Nistru.

În mai multe **memorii adresate lui Ion Antonescu**, Iuliu Maniu a protestat împotriva încălțării drepturilor și libertăților cetățenești impuse de conducerea generalului. În situația în care era clar că Germania și aliații săi au pierdut războiul, Iuliu Maniu a participat la actul de la 23 august 1944, prin care Ion Antonescu a fost înlăturat de la putere și România s-a alăturat Națiunilor Unite în războiul împotriva Germaniei naziste. După 23 august 1944, Iuliu Maniu a fost cel mai consecvent partizan al apărării democrației, amenințată de prezența trupelor sovietice pe teritoriul României și de creșterea influenței partidului comunist. El a încercat să împiedice instaurarea dictaturii comuniste, contând pe sprijinul puterilor occidentale, Statele Unite și Marea Britanie; el nu a înțeles, însă, că soarta României era decisă de înțelegerile anterioare ale Statelor Unite, Marii Britanii și Uniunii Sovietice, care plasau România în sfera de influență sovietică. În urma unei înscenări, în 1947, principalii lideri ai P.N.T. au fost arestați, partidul a fost dizolvat, iar Iuliu Maniu a fost condamnat, într-un simulacru de proces, de către

autoritățile comuniste, la închisoare pe viață. S-a stins din viață în închisoarea de la Sighet, la vârsta de 80 de ani.

→ **Petru Groza (1884-1958)**, transilvănean de origine, a urmat studii de drept la Universitatea din Budapesta, unde a obținut titlul de doctor în drept. S-a înscris în partidul care apăra drepturile românilor din Transilvania (P.N.R.), aflată în componența Imperiului Austro-Ungar. Petru Groza a participat la marea adunare de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918). A făcut parte din Partidul Poporului (condus de generalul Alexandru Averescu) și a îndeplinit funcții în mai multe guverne, în anii '20 ai secolului al XX-lea. Era foarte bogat, membru în consiliul de administrație a zeci de firme, mare proprietar funciar, etc. S-a retras din guvern și a devenit, spre surprinderea generală, liderul unei formațiuni politice minore (Frontul Plugarilor). În anii '30 ai secolului al XX-lea, a sprijinit financiar Partidul Comunist sau organizații legale aflate sub influența acestuia. [*„Am fost, și eu, în Arcadia vârfurilor industriale, bancare și politice, plecând de acolo cu bagajul experiențelor inerente acestor funcții multiple [...] Prin distanța pe care am luat-o voit, am câștigat obiectivitatea și perspectiva necesară pentru a judeca clar, stabilind adevărul că aceste realități izvorăsc ciocnirea dintre exploatații tot mai mulți și beneficiarii tot mai puțini ai sistemului economic dominant, adâncindu-se dezechilibrul între factorii producției. În marele cântar al forțelor, greutatea se situează pe planul celor mulți, care – zilnic – se sporesc, față de cei puțini, care se concentrează – pe tot globul – în trusturi și carteluri, până la monopolul mijloacelor mari de producție. Un creier disciplinat, secondat de inimă, din care n-a pierit – cu totul – dragostea de neam și compătimirea suferințelor aproapelui, văzând această mișcare în cumpăna frământărilor, trage consecință asupra procesului de evoluție și se angajează pe planul celor mulți”*]. (Interviu acordat de Petru Groza ziarului «Adevărul», în 1937, apud Ioan SCURTU - „Portrete politice”). A protestat împotriva Dictatului de la Viena (1940) și a fost favorabil adoptării unei politici de rezistență. Fiind cunoscut pentru legăturile cu comuniștii, a fost arestat în timpul războiului pe care România îl purta cu Uniunea Sovietică, dar a fost eliberat la intervenția lui Ion Antonescu. După 23 august 1944, a colaborat permanent cu comuniștii. Formațiunea sa politică, Frontul Plugarilor, a făcut parte din alianțele patronate de comuniști (Frontul Național Democrat – 1944 și Blocul Partidelor Democratice – 1946). Sub presiunea trimisului sovietic, A.I. Vișinski, regele Mihai I l-a numit prim-ministru al celui dintâi guvern controlat de comuniști (6 martie 1945).

La scurtă vreme, nord-vestul Transilvaniei (teritoriu anexat de Ungaria în urma Dictatului de la Viena și aflat în administrarea Uniunii Sovietice) a fost, din nou, alipit României (13 martie 1945). Guvernul lui Petru Groza a fost inițiatorul reformei agrare (23 martie 1945), prin care peste 900 000 de familii de țărani erau împroprietăriți cu circa 1,5 milioane de hectare de pământ. În același timp, însă, guvernul prezidat de Petru Groza era un instrument prin care comuniștii, sprijiniți de sovietici, și-au impus puterea. Petru Groza a respins cererea regelui Mihai I prin care îi solicita președinția unui guvern democratic, recunoscut de Marile Puteri (august 1945). În aceste condiții, regele a intrat în „grevă”, nesemnând actele trimise de guvern (august 1945-ianuarie 1946). Petru Groza, în urma unei vizite la Moscova (septembrie 1945), s-a asigurat de sprijinul Uniunii Sovietice. În timpul acestei vizite, a făcut o bună impresie lui Stalin, datorită farmecului personal, culturii vaste, talentului de a spune anecdote. Greva regală a încetat în urma cooptării – în guvern – a unui membru al PNL și a unui membru al PNT. Deși aliat al comuniștilor, Petru Groza a căutat să mențină o oarecare independență, lucru care se putea realiza destul de greu. În perioada guvernării sale, în urma „procesului mării trădări naționale”, Ion Antonescu, împreună cu colaboratorii săi, a fost condamnat la moarte (1946). Partidul Național Țărănesc a fost dizolvat, iar conducătorii săi au fost condamnați la ani grei de închisoare. Guvernul condus de Petru Groza a câștigat alegerile din noiembrie 1946, în urma

falsificării rezultatelor votului. [... ***Libertatea presei nu există. Libertatea întrunirilor și mai puțin. Viața de partid este complet stânjenită. S-a făcut o lege electorală*** – datorită slăbiciunii regelui și a guvernelor Națiunilor Unite, și din ticăloșia guvernului, mai rea decât oricare altă lege care a fost vreodată în vigoare – lege care deschide larg porțile pentru orice ticăloșie și abuz. Dacă se vor face alegeri sub regimul acestei legi, guvernul poate să scoată majoritatea parlamentară pe care o va vrea. În această lege sunt prevăzute texte speciale pentru a înlesni falsificarea rezultatelor; votarea sub teroare, controlul voturilor exprimate... În același timp, ***echipele de șoc ale partidului comunist și ale guvernului organizează, în mod sistematic, agresiuni împotriva oamenilor și ședințelor noastre***”. (Scrisoare a lui Iuliu MANIU, 27 august 1946)] Deși regele Mihai a fost sfătuit de Iuliu Maniu să nu participe la ședința de deschidere a Parlamentului, acesta a citit mesajul prin care recunoștea legalitatea alegerilor. Independența – în luarea deciziilor – de către primul-ministru a fost progresiv redusă, mai ales după cooptarea – în guvern – a unor comuniști apropiați de interesele Moscovei (Ana Pauker, Vasile Luca). A participat la acțiunea prin care regele Mihai a abdicat (30 decembrie 1947). În anii următori, a avut o contribuție mult diminuată la luarea deciziilor (care erau discutate numai de conducerea partidului comunist, rebotezat Partidul Muncitoresc Român – februarie 1948), mai ales după ce toate partidele politice (cu excepția celui comunist), între care Frontul Plugarilor, au fost dizolvate. Guvernul condus de Petru Groza a girat toate acțiunile prin care regimul comunist a încălcat drepturile și libertățile cetățenești (dreptul la proprietate – prin naționalizare și colectivizare, distrugerea morală și fizică a elitei politice și culturale din perioada interbelică, etc.), fără ca primul-ministru să intervină. După ce Gheorghe Gheorghiu-Dej (liderul partidului comunist, numit – după absorbția social-democraților – Partidul Muncitoresc Român) a devenit prim-ministru în 1952, Petru Groza a ocupat funcția de președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale. În această calitate, a acționat în sprijinul unor intelectuali persecutați de regimul comunist: Constantin C. Giurescu, Tudor Arghezi, Onisifor Ghibu, etc. Deși regimul comunist se declara ateu, Petru Groza a păstrat legăturile cu Biserica Ortodoxă Română.

II. OAMENII, SOCIETATEA ȘI LUMEA IDEILOR

b. CONSTITUȚIILE ROMÂNIEI

I. Introducere

Încă de la început, trebuie să specificăm semnificația unor **termeni istorici**, precum:

a) *Constituția* reprezintă legea fundamentală a unui stat care stabilește principiile fundamentale ale funcționării acestuia, atribuțiile principalelor instituții, drepturile și libertățile cetățenești.

b) *Separația puterilor în stat* este un principiu conform căruia puterea legislativă, executivă și judecătorească trebuie să acționeze independent una față de alta, având dreptul de a se controla reciproc.

c) *Cetățenia* desemnează condiția juridică a unei persoane care se bucură de drepturi și obligații față de un stat.

Până la primele Constituții, în sensul modern al cuvântului (lege fundamentală), actele cu caracter constituțional s-au concretizat în **documente** care au rămas la stadiul de:

a) *declarații de principii* („Cererile norodului românesc”, în 1821);

b) *declarații de drepturi* („Proclamația de la Islaz”, în 1848);

c) *proiecte de reformă* („Constituția cărvunarilor” din 1822, redactată de Ionică Tăutul; „Osăbitul Act de numirea suveranului românilor” din 1838, redactat de Ion Câmpineanu);

d) *programe interne* (rezoluțiile Adunărilor Ad-hoc din Moldova și Țara Românească, din 1857).

Evoluția constituțională a României, de la Unirea Principatelor (1859) până la revoluția română din 1989, a cunoscut 4 **etape distincte**:

1) *o etapă de așezare a instituțiilor constituționale* (24 ianuarie 1859-1 iulie 1866, data când a fost adoptată prima Constituție propriu-zisă);

2) *o etapă de continuitate a instituțiilor constituționale* (1 iulie 1866-20 februarie 1938);

3) *o etapă de instabilitate constituțională* (20 februarie 1938-30 decembrie 1947);

4) *etapa dictaturii comuniste* (30 decembrie 1947-decembrie 1989).

II. Regulamentele Organice

În anul 1828, Principatele dunărene au intrat sub ocupația militară rusă până în anul 1834. Așa cum s-a stabilit prin *Tratatul de la Adrianopol*, în Principate urmau să fie introduse *regulamente privind organizarea internă*.

Textul lor a fost dezbătut la Petersburg, supus aprobării Adunărilor Obștești de la București și Iași și ratificat de Poartă.

Aceste prime acte constituționale, puse în aplicare la 1 iulie 1831 în Țara Românească și 1 ianuarie 1832 în Moldova, au pus bazele parlamentarismului în Principate și au prevăzut necesitatea unirii.

Regulamentele Organice au fost întocmite sub supravegherea atentă a lui Pavel Kiseleff, pentru partea administrativă.

Evident, **măsurile administrative** din Regulamentul Organic sunt menite a contribui la procesul de modernizare. Ele cuprindeau: **administrația orașelor, pavarea și iluminatul străzilor, stingerea incendiilor**. Se înființează o **contabilitate** care să facă posibil controlul exercitării funcțiilor în stat, se reglementează **dreptul la pensie**, se organizează **serviciul caselor publice, învățământul public, serviciul medical** prin înființarea unui **comitet sanitar, regulament al farmaciilor, serviciu de păstrare a curățeniei orașelor și de îmbunătățiri edilitare, orânduirea penitenciarelor**. Se înființează **serviciul stării civile, o nouă organizare judecătorească, inamovibilitatea magistraților**, se înființează **judecătorii rurale**, se instituie **principiul lucrului judecat și procedee de întocmire a hotărârilor**. Prin Regulamentul Organic se restrâng abuzurile prin **norme stabilite** și se instituie **răspunderea legală** în locul niciunei responsabilități. Apare, pentru prima dată, ideea de **interes public**, pus pe un plan superior față de cel particular.

O succintă analiză a cuprinsului Regulamentelor Organice este edificatoare pentru caracterul heteroclit al acestei constituții aristocratice, care urmărea asigurarea privilegiilor boierilor și cea a protecției Curții din Petersburg. Astfel, fiecare Regulament avea câte 9 capitole și anexe. Primul capitol se referea la **alegerea domnului pe viață**. **Condițiile** de întrunit erau: vârsta de 40 de ani, funcția sau rangul de ministru, fiul cel mai mare al domnului decedat sau înlocuit, fiu sau nepot de mare boier de naționalitate română sau împământenit. Prevederile limitau dreptul de a candida chiar între marii boieri. Domnul urma să fie ales de către **Adunări extraordinare** alcătuite din **mitropolit**, ca președinte, trei **episcopi** în Țara Românească și doi în Moldova, 50 de **boieri de rangul I** în Țara Românească și 45 în Moldova, născuți români și locuitori în țară, 73 de **boieri de rangul II** în Țara Românească și 32 în Moldova, 27 **deputați ai isnafurilor (breslelor) orășenești** în Țara Românească și 21 în Moldova. În Moldova mai era un **deputat „ales din trupul academiilor”**.

Adunările legiuitoare erau alcătuite din **mitropolit**, ca președinte, **episcopi**, 20 de **boieri de rangul I** în Țara Românească și 16 **boieri de rangul I sau II** în Moldova, având vârsta de 30 de ani, pământeni sau împământeniți, aleși – numai în Capitală – de către boieri de același rang. Mai intrau 10 **deputați de județe** în Țara Românească și 16 în Moldova, aleși de semenii de ai lor în vârstă de 25 ani. Așadar, Adunarea legiuitoare a Țării Românești avea 43 de membri, iar cea a Moldovei 35, numai boieri. În ambele, marea boierime constituia majoritatea, căci i se adăugau și înalții prelați. Miniștrii în funcțiune nu aveau dreptul de a fi aleși în Adunarea legiuitoare. Ei participau, însă, la ședințele Adunării spre a da răspuns și a relata domnului.

În Adunarea legiuitoare, marea boierime avea majoritatea. Nu exista nicio toleranță față de minoritate, deputații opozanți la diverse proiecte fiind destituiți din Adunare. Adunările obișnuite dezbăteau și adoptau proiecte de legi trimise de domn prin mesaj, contrasemnat de secretarul de stat. Legile se votau cu majoritate absolută, rezultatul fiind comunicat domnului

printr-o adresă semnată de toți deputații participanți la ședință. Legea intra în vigoare numai după sancționarea ei de către **domn**. El avea dreptul de a repune legea în dezbateră Adunării, de a propune schimbări sau de a refuza sancțiunea fără a da explicații. Inițiativa legilor aparținea numai domnului, nu și Adunării. **Adunarea** era aleasă pe 5 ani, putând fi dizolvată de domn, cu acordul celor două puteri (suzerană și protectoare), care primeau motivări și autorizau convocarea noilor adunări. Prin aceasta, se leza dreptul de autonomie al Principatelor Române.

În cele mai importante acte ale domnului și Adunării trebuiau cerute aprobări de la Poartă și Curtea din Petersburg (capitolul referitor la finanțe nu putea fi modificat fără acordul celor două Puteri). Modificări nu se puteau face nici prevederilor din Regulamentul Organic care implicau relații speciale cu cele două Mari Puteri. Adunarea vota bugetele și impozitele, analizând bilanțul de venituri și cheltuieli.

În virtutea principiului separării puterilor în stat, **domnul** avea puteri depline în administrația de stat și în menținerea ordinii interne, deci puterea executivă. Monopolurile statului se arendau în fața Adunării prin licitație. **Adunarea** supraveghea conservarea proprietății publice, ocupându-se de dezvoltarea economiei naționale, de controlul școlilor, averilor bisericești, carantinelor, închisorilor, așezămintelor de binefacere și ale miliției (armatei). **Domnitorul** avea obligația de a convoca Adunarea la 1 decembrie, a cărei sesiune dura două luni, dar putea fi prelungită. Pentru a delibera, **Adunarea** trebuia să întrunească două treimi din numărul deputaților.

Domnitorii nu aveau independență, în acțiunile lor, față de puterea protectoare, iar în cazul că ar fi încercat, se iniția – cu abilitate – detronarea lor prin influențarea deputaților din Adunare.

Pentru prima dată, se înființează **departamente (ministere)** prin prevederile Regulamentului Organic. Anterior, funcțiile acestea erau îndeplinite de **înalți dregători**, care alcătuiau *Divanul domnesc*.

În locul *Divanului domnesc* era creat **Sfatul administrativ**, necesar consilierii domnului și pregătirii proiectelor pentru dezbaterile Adunării obștești. Acest organism era compus din miniștrii de interne, de finanțe și secretarul de stat, aflat sub președinția domnului sau a marelui vornic dinlăuntru. El supraveghea relațiile dintre boieri și clăcași, întrunindu-se de două ori pe săptămână. Au fost înființate funcții de directori.

În Țara Românească se prevedea înființarea și a unui **Sfat administrativ extraordinar**, adică un „**mare sfat al miniștrilor**”, ca urmare a unui amendament în *Adunarea extraordinară de revizie*, depus de către marele spătar Al.Dim. Ghica. Acest organism era alcătuit din *Sfatul administrativ obișnuit* și *titularii celorlalte departamente*: al dreptății, al credinței și șeful miliției.

Un alt capitol al Regulamentelor Organice se referea la **împărțirea administrativă**. Conform Regulamentului Organic, în Țara Românească se hotăra ca „**ocârmuitorii județelor**” să fie numiți de domn, la fel ca **ispavnicii** în Moldova. La fiecare județ urma să fie numit un **unic ocârmuitor**, cu atribuții strict administrative și lefuri fixe. **Județele** se bucurau de *personalitate juridică*, fiind împărțite în **ocoale** în Moldova și **plăși** în Țara Românească.

Regulamentul Organic a sporit obligațiile țărănimii dependente. Stăpânul de domeniu avea, și el, obligația de a ceda pământ de muncă, dar clăcașii răspund cu o cantitate mai mare de muncă.

Prin Regulamentele Organice se organizează **casele de binefacere** și **pensiile**. Ca **instituții de binefacere** erau: Casa milelor, Casa copiilor aflați. Se înființează trei categorii de **pensii**: una pentru scutelnici, acordată boierilor; alta acordată tot lor, pentru slujbe excepționale; ultima acordată civililor și militarilor, introduse pentru prima dată. Serviciul pensiilor aparținea

de Ministerul de Interne. Listele pensionarilor erau aprobate de Adunare, la propunerea domnului.

Regulamentul Organic prevedea înființarea **miliției naționale**, care puneau bazele armatei. Avea doar misiunea de a apăra granițele și de a face paza internă. Straja pământeană era direct supusă ordinelor **domnului** și comandată de un **mare spătar** sau un **mare hatman**.

Regulamentul Organic a legitimat **școala**, făcând-o **obligatorie** și introducând **limba națională** ca *limbă de studii*. Astfel, urmau a se înființa **școli primare de ambele sexe**. **Accesul la slujbe în stat** era admis celor cu studii în școlile superioare.

Se constată **denaturarea principiului electiv**, domnul fiind ales dintre 15-20 boieri din protipendadă, alegerea fiind făcută numai de boieri. Adunările erau alcătuite numai din boieri.

III. Convenția de la Paris

Statutul Principatelor a fost adus, din nou, în discuția Marilor Puteri garante, care, în 1858, au elaborat „*Convențiunea pentru organizarea definitivă a Principatelor Dunărene ale Moldovei și Valahiei*” și au pus, la baza organizării Principatelor, **principiul separației puterilor în stat**, concretizat pentru prima oară în Regulamentele Organice. Principatele erau organizate sub forma unei **uniuni**, sub numele de „Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei”. **Singurele puteri constituite comune** erau: *puterea domnului*, impus de Adunările Elective; *Comisia Centrală și Înalta Curte de Justiție și Casație*, cu sediul la Focșani. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a reușit să transforme uniunea personală într-o **uniune reală**, să formeze **primul guvern unic și primul Parlament unicameral**.

„**Art. 3.** *Puterile publice* vor fi încredințate, în fiecare principat, unui hospodar și unei adunări electivă acționând, în cazurile prevăzute de prezenta convenție, cu concursul unei comisii centrale comune celor două principate.

Art. 4. *Puterea executivă* va fi exercitată de către hospodar.

Art. 5. *Puterea legislativă* va fi exercitată în mod colectiv, de către hospodar, adunare și comisia centrală.

Art. 6. *Legile prezentând un interes special pentru fiecare principat* vor fi pregătite de către hospodar și votate de către adunare.

Legile prezentând un interes special pentru ambele principate vor fi pregătite de către comisia centrală și supuse votării adunărilor de către hospodari.

Art. 7. *Puterea judecătorească*, exercitată în numele hospodarului, va fi încredințată magistraților numiți de el, fără ca nimeni să se poată sustrage judecătorilor săi naturali.

O lege va determina condițiile de admitere și înaintare în magistratură, luând – ca bază – aplicarea, în mod progresiv, a principiului inamovibilității”. (Statutul celor două țări românești, fixat prin **Convenția de la Paris** – 7/19 august 1858, Paris)

IV. Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris

În anul 1864 a izbucnit un *conflict* între puterea executivă – domn și guvern, pe de o parte – și puterea legislativă, pe de altă parte. După *lovitura de stat* din 2 mai 1864, Cuza a organizat un *plebiscit* în zilele de 10/22 mai și 14/26 mai 1864, prin care este aprobat ***un nou act constituțional*** și ***o nouă lege electorală***. ***Noul act constituțional***, introdus cu acordul Porții și Puterilor garante, a menținut principiul separației puterilor în stat, dar a prevăzut modificări esențiale în organizarea legislativului. Cuza a introdus al doilea Corp legislativ, *Senatul*, numit și *Corp Ponderator*, punând *bazele sistemului bicameral*.

„**Art. 1.** *Puterile publice* sunt încredințate Domnului, unei Adunări ponderatice și Adunării electivă.

Art. 2. *Puterea Legiuitoare* se exercită colectiv de Domn, de Adunarea ponderatică și de Adunarea electivă.

Art. 3. *Domnul* are, singur, inițiativa legilor; el le pregătește cu concursul Consiliului de Stat și le supune Adunării electivă și Corpului ponderatoriu, spre votare”. (***Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris***)

V. Constituția din 1866

Este *prima Constituție internă românească*, elaborată de reprezentanții națiunii române aleși prin vot liber și secret. Sub raportul formulărilor constituționale, modelul urmat a fost Constituția belgiană din 1831.

Constituția nu menționa raporturile cu Poarta și cu Puterile garante. Astfel, **art. 1** prevedea că „Principatele Unite Române constituie un stat indivizibil sub numele de România”, iar **art. 2** arăta că „Teritoriul României este inalienabil”. Limitele statului nu pot fi schimbate sau ratificate decât în virtutea unor legi.

Ca formă de guvernământ, România era o monarhie constituțională ereditară – **art. 82**, iar prerogativele domnului erau stabilite prin **art. 93-95**.

„**Art. 82.** *Puterile constituționale ale Domnului sunt ereditare*, în linie coborătoare directă și legitimă a Măriei Sale Principelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură și cu escluderea perpetuă a femeilor și coborâtorilor lor. Coborătorii Măriei Sale vor fi crescuți în religia ortodoxă a răsăritului”. (*Constituția din 1866* – 1/13 iulie 1866)

„**Art. 93.** *Domnul* numește și revocă pe Miniștrii săi. El sancționează și promulgă legile. El poate refuza sancțiunea sa. El are dreptul de amnistie în materie politică. Are dreptul de a ierta sau micșora pedepsele în materii criminale; afară de ceea ce se statornicește în privința Miniștrilor. El nu poate suspenda cursul urmăririi sau al judecaterii, nici a interveni, prin niciun mod, în administrația justiției. El numește sau confirmă în toate funcțiunile publice. El nu poate crea o nouă funcțiune fără o lege specială. El face regulamentele necesare pentru executarea legilor, fără să poată vreodată modifica sau suspenda legile și nu poate scuti pe nimeni de executarea lor. El este capul puterii armate. El conferă gradele militare în conformitate cu legea. El va conferi decorațiunea română conform unei anume legi. El are dreptul de a bate monedă, conform unei legi speciale. El încheie – cu Statele străine – Convențiunile necesare pentru comerț, navigație și alte asemenea; însă, pentru ca aceste acte să aibă autoritate îndatoritoare, trebuie, mai întâi, a fi supuse puterii legislative și aprobate de ea”. (*Constituția din 1866* – 1/13 iulie 1866)

Puterile statului erau organizate pe baza a trei principii:

1. principiul suveranității naționale. (**art. 31**)
2. principiul separației puterilor. (**art. 32, 35, 36**)
3. principiul guvernării reprezentative. (**art. 38**)

„**Art. 31.** *Toate puterile Statului emană de la națiune*, care nu le poate exercita decât numai prin delegațiune și după principiile și regulile așa date în Constituțiunea de față.

Art. 32. *Puterea legislativă* se exercită colectiv de către Domn și Reprezentațiunea Națională. Reprezentațiunea Națională se împarte în două Adunări: Senatul și Adunarea Deputaților. Orice lege cere învoirea a câtor trei ramuri ale puterii legiuitoare. Nicio lege nu poate fi supusă sancțiunii Domnului decât după ce va fi discutată și votată liber de majoritatea ambelor Adunări.

Art. 35. *Puterea executivă* este încredințată Domnului, care o exercită – în modul regulat – prin Constituțiune.

Art. 36. *Puterea judecătorească* se exercită de Curți și Tribunale. Hotărârile și sentințele lor se pronunță în virtutea legii și se execută în numele Domnului.

Art. 38. *Membrii ambelor Adunări reprezintă națiunea*, nu numai județul sau localitatea care i-a numit”. (*Constituția din 1866*)

Titlul al II-lea („*Despre drepturile românilor*”) prevedea largi drepturi și libertăți cetățenești. O singură interdicție era pusă cetățenilor români, aceea de a nu intra în serviciul altui stat fără autorizația guvernului, sub sancțiunea pierderii cetățeniei române. (**art. 30**)

Există și o discriminare cu privire la acordarea cetățeniei române și a tuturor drepturilor în stat. Astfel, **art. 7** stabilea un regim preferențial celor de religie creștină. („Numai străinii de rit creștin pot dobândi împământarea”). În acest mod erau excluși – de la exercitarea drepturilor politice – evreii și turcii. Constituția din 1866 a fost promulgată de domnitorul Carol I, la 30 iunie 1866 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1866. Ea a creat cadrul necesar funcționării instituțiilor interne și a rămas în vigoare până în 1923, cu unele modificări.

Modificări constituționale:

1) octombrie 1879 – este modificat **art. 7**, prin care era anulată interdicția obținerii cetățeniei române de către cei de altă religie sau confesiune decât cea ortodoxă (în speță, evreii și musulmanii).

2) iunie 1884 – se introducea *noua titulatură*, aceea de Regat. A fost redus *numărul colegiilor electorale*, de la 4 la 3, s-a extins *dreptul de vot* prin scăderea censului și înlăturarea lui pentru cei ce absolviseră clasele primare.

3) iunie 1917 – sunt votate proiectele de revizuire a Constituției, privind *lărgirea dreptului de vot* și *înfăptuirea reformei agrare*.

VI. Constituția din 1923

Constituția a fost votată în Cameră la 26 martie 1923, iar în Senat la 27 martie 1923. Ea a fost promulgată prin *Decretul* din 28 martie 1923 și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 282 din 29 martie 1923. Constituția a fost *contestată*, până la adoptare, de Partidul Național Român și Partidul Țărănesc, dar după adoptare a fost acceptată unanim și aplicată de toți factorii politici.

Spre deosebire de Constituția din 1866, în care se accentua caracterul indivizibil al statului, acum se insista asupra caracterului național al statului român. **Art. 1** prevedea că „Regatul României este un stat național, unitar și indivizibil”.

Art. 5 enumera principalele drepturi ale românilor: „Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de *libertatea conștiinței*, de *libertatea învățământului*, de *libertatea presei*, de *libertatea întrunirilor*, de *libertatea de asociație* și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi”.

În schimb, unele drepturi ale femeilor erau ignorate, așa cum rezultă din **art. 6**: „Constituțiunea de față și celelalte legi relative la *drepturile politice* determină care sunt, oșebit de calitatea de român, condițiunile necesare pentru exercitarea acestor drepturi. Legi speciale, votate cu majoritate de două treimi, vor determina condițiunile sub care femeile pot avea exercițiul drepturilor politice. *Drepturile civile* ale femeilor se vor stabili pe baza deplinei egalități a celor două sexe”.

Art. 7 înlătura alte discriminări: „Deosebirea de credințe religioase și confesiuni, de origină etnică și de limbă, nu constituie – în România – o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita. Numai naturalizarea aseamănă pe străin cu românul pentru exercitarea drepturilor politice. Naturalizarea se acordă, în mod individual, de Consiliul de Miniștri, în urma constatării unei comisiuni, compusă din: primul-președinte și președinții Curții de Apel din Capitala țării, că solicitantul îndeplinește condițiunile legale. O lege specială va determina condițiunile și procedura prin care străinii dobândesc naturalizarea. Naturalizarea nu are efect retroactiv. Soția și copiii minori profită, în condițiunile prevăzute de lege, de naturalizarea soțului sau tatălui”.

Art. 8 prevedea următoarele: „Nu se admite, în stat, nicio deosebire de naștere sau de clase sociale. Toți românii, fără deosebire etnică, de limbă sau de religie, sunt egali înaintea legii și datori a contribui, fără oșebire, la dările și sarcinile publice. Numai ei sunt admisibili în funcțiunile și demnitățile publice, civile și militare. Legi speciale vor determina Statutul funcționarilor publici. Străinii nu vor fi admiși în funcțiunile publice decât în cazuri excepționale și anume statornicite de legi”.

Articolul 10 elimina alte nedreptăți: „Toate privilegiile de orice natură, scutirile și monopolurile de clasă sunt oprite, pentru totdeauna, în statul român. Titlurile de noblețe sunt și rămân neadmise în statul român. Decorațiunile străine se vor purta de români numai cu autorizarea regelui”.

Art. 15 („Nicio lege nu poate înființa pedeapsa confiscării averilor”) și **art. 16** („Pedeapsa cu moartea nu se va putea reînființa afară de cazurile prevăzute în Codul penal militar în timp de război”) imprimau un caracter mult mai democratic Constituției din 1923.

Art. 17 arăta o modificare a regimului proprietății în România: „Proprietatea de orice natură, precum și creanțele asupra statului sunt garantate... Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru cauză de utilitate publică și după o dreaptă și prealabilă despăgubire stabilită de justiție... În afară de expropriere pentru căile de comunicație, salubritate publică, apărarea țării și lucrări de interes militar, cultural și acele impuse de interese generale directe ale statului și administrațiilor

publice, celelalte cazuri de utilitate publică vor trebui să fie stabilite prin legi votate cu majoritatea de două treimi...”.

Articolele 19 și 20 veneau în completarea articolului 17. Astfel, conform **articolului 19**, „zăcămintele miniere, precum și bogățiile de orice natură ale subsolului sunt proprietatea statului... se exceptează masele de roci comune, carierele de materiale de construcție și depozitele de turbă, fără prejudiciul drepturilor dobândite de stat pe baza legilor anterioare”, iar potrivit **articolului 20**, „căile de comunicație, spațiul atmosferic și apele navigabile și flotabile sunt de domeniul public”.

Constituția din 1923 a reprezentat *o sinteză între vechea Constituție și reformele votate la Iași în 1917*, păstrând principiile esențiale stabilite în 1866, care erau la baza organizării puterilor statului. (**art. 33, 34, 39, 40**)

„**Art. 33.** *Toate puterile Statului emană de la națiune*, care nu le poate exercita decât numai prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în Constituțiunea de față.

Art. 34. *Puterea legislativă se exercită colectiv de către Rege și Reprezentațiunea Națională.* Reprezentațiunea Națională se împarte în două Adunări: Senatul și Adunarea Deputaților. Orice lege cere învoirea a câtor trei ramuri ale puterii legiuitoare. Nicio lege nu poate fi supusă sancțiunii regale decât după ce se va fi discutat și votat liber de majoritatea ambelor Adunări.

Art. 39. *Puterea executivă este încredințată Regelui, care o exercită – în mod regulat – prin Constituțiune.*

Art. 40. *Puterea judecătorească se exercită de organele ei. Hotărârile lor se pronunță în virtutea legii și se execută în numele Regelui”.* („*Monitorul Oficial*” nr. 282 din 29 martie 1923)

Prin revizuirea, din 1917, a **articolelor 57 și 67**, se stabilește **principiul votului universal, egal și direct, cu scrutin pe listă**. Conform **articolului 64** din noua Constituție, „*Adunarea Deputaților se compune din deputați aleși de cetățeni români majori (minimum 21 de ani), prin vot universal, egal, direct, obligator și secret, pe baza reprezentării minorităților*”. Pentru a fi aleși deputați, candidații trebuiau să îndeplinească condițiile prevăzute în **art. 66**, iar candidații pentru Senat pe cele prevăzute în **art. 75**.

„**Art. 66.** *Spre a fi eligibil la Adunarea Deputaților se cere:*

- a) A fi cetățean român;
- b) A avea exercițiul drepturilor civile și politice;
- c) A avea vârsta de 25 ani împliniți;
- d) A avea domiciliul în România.

Legea electorală va determina incapacitățile”. („*Monitorul Oficial*” nr. 282 din martie 1923)

Din **art. 67** al Constituției aflăm că „*Senatul se compune din senatori aleși și din senatori de drept*”.

De asemenea, **articolele 68, 69, 70 și 71** enumeră categoriile de **senatori aleși**.

„**Art. 68.** *Toți cetățenii români de la vârsta de 40 ani împliniți aleg, pe circumscripții electorale, care nu pot fi mai mari decât județul, prin vot obligator, egal, direct și secret, un număr de senatori*”.

„**Art. 69.** *Membrii aleși în consiliile județene și membrii aleși în consiliile comunale urbane și rurale, întruniți într-un singur colegiu, aleg, prin vot obligator, egal, direct și secret, câte un senator de fiecare județ*”.

„**Art. 70.** *Membrii Camerelor de Comerț, de Industrie, de Muncă și de Agricultură, întruniți în colegii separate, aleg – din sânul lor – câte un senator de fiecare categorie și pentru fiecare circumscripție electorală. Aceste circumscripții electorale speciale se fixează de legea electorală, numărul lor neputând fi mai mare de șase*”.

„**Art. 71.** Fiecare universitate alege, din sânul său, prin votul profesorilor săi, câte un senator”. **Articolele 72 și 73** precizează categoriile de *senatori de drept*.

„**Art. 72.** Sunt de drept membri ai Senatului, în virtutea înaltei lor situațiuni în stat și bisericească:

a) Moștenitorul Tronului de la vârsta de 18 ani împliniți; el, însă, nu va avea vot deliberativ decât la vârsta de 25 ani împliniți;

b) Mitropoliții țării;

c) Episcopii eparhioți ai bisericii ortodoxe române și greco-catolice, întrucât vor fi aleși conform legilor țării;

d) Capii confesiunilor recunoscute de stat, câte unul de fiecare confesiune, întrucât sunt aleși sau numiți conform legilor țării și reprezintă un număr de peste 200 000 credincioși, precum și reprezentantul superior religios al musulmanilor din Regat;

e) Președintele Academiei Române.

Mandatul acestor senatori încetează odată cu calitatea sau demnitatea care le atribuie dreptul”.

„**Art. 73.** Devin senatori de drept:

a) Foștii președinți de Consiliu (de Miniștri – *n.n.*), întrucât vor avea o vechime de patru ani ca președinți de Consiliu titulari și foștii miniștri având o vechime de cel puțin șase ani într-una sau mai multe guvernări;

b) Foștii președinți ai Corpurilor Legiuitoare care vor fi exercitat această demnitate cel puțin în cursul a opt sesiuni ordinare;

c) Foștii senatori și deputați aleși în cel puțin zece legislaturi independent de durata lor;

d) Foștii primi-președinți ai Înaltei Curți de Casație și Justiție care au ocupat această funcție sau pe aceea de președinte la Casație cinci ani;

e) Generalii de rezervă și în retragere:

1. Care vor fi exercitat comanda unei armate în fața inamicului, ca titulari cel puțin 3 luni.

2. Care au îndeplinit funcțiunea de șef al Marelui Stat Major sau de inspector general de armată (comandant de armată), în timp de pace, cel puțin patru ani.

Numărul celor din categoria a doua nu va fi mai mare de patru, luați în ordinea vechimei, la vacanțe existente;

f) Foștii președinți ai Adunărilor Naționale din Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia, care au declarat Unirea”.

„**Art. 75.** *Spre a fi eligibil la Senat se cere:*

a) A fi cetățean român;

b) A avea exercițiul drepturilor civile și politice;

c) A avea vârsta de 40 ani împliniți;

d) A avea domiciliul în România.

Aceste condițiuni, afară de vârstă, se cer și senatorilor de drept”. („*Monitorul Oficial*” nr. 282 din 29 martie 1923)

Parlamentul ales pe baza votului universal avea rolul principal, „Membrii Adunărilor reprezentând națiunea” (**art. 42**).

Regele exercita, prin intermediul guvernului, *puterea executivă*, prerogativele sale rămânând cele stabilite prin Constituția din 1866.

Constituția din 1923 introducea *controlul preventiv al constituționalității legilor prin Consiliul Legislativ (art. 76)*, cât și *controlul represiv prin Curtea de Casație și Justiție*. În competența puterii judecătorești intrau și actele puterii executive, prin *înființarea consiliului administrativ*. *Inamovibilitatea judecătorilor* era introdusă, și ea, în **art. 104**.

Mai multe articole se referă la *rege*:

„**Art. 77.** Puterile constituționale ale regelui sunt *ereditare* în linie coborâtoare directă și legitimă a Maiestății Sale regelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură și cu exclusiunea perpetuă a femeilor și coborâtorilor lor. Coborătorii Maiestății Sale vor fi crescuți în religia ortodoxă a Răsăritului”.

„**Art. 79.** La caz de *vacanță a Tronului*, ambele Adunări se întrunesc, de îndată, într-o singură Adunare, chiar fără convocare, și, cel mai târziu până la 8 zile de la întrunirea lor, aleg un rege dintr-o dinastie suverană din Europa occidentală.

Prezența a trei pătrimi din membrii care compun fiecare din ambele Adunări și majoritatea de două treimi a membrilor prezenți sunt necesare pentru a se putea proceda la această alegere.

La caz când Adunarea nu se va fi făcut în termenul mai sus prescris, atunci, în a doua zi, la amiazi, Adunările întrunite vor păși la alegere, oricare ar fi numărul membrilor prezenți și cu majoritatea absolută a voturilor.

Dacă Adunările s-ar afla dizolvate în momentul vacanței Tronului, se va urma după modul prescris la articolul următor.

În timpul vacanței Tronului, Adunările întrunite vor numi o locotenentă regală, compusă din trei persoane, care va exercita puterile regale până la suirea regelui pe tron.

În toate cazurile mai sus arătate, votul va fi secret”.

„**Art. 82.** Regele este *major* la vârsta de 18 ani împliniți...”.

„**Art. 83.** Regele, în viață fiind, poate numi o *regență*, compusă din trei persoane, care, după moartea regelui, să exercite puterile regale în timpul minorității succesorului Tronului. Această numire se va face cu primirea Reprezentațiunii Naționale, dată în forma prescrisă la art. 79 din Constituțiunea de față. Regența va exercita, totdeauna, și tutela succesorului Tronului în timpul minorității lui.

Dacă, la moartea regelui, regența nu s-ar găsi numită și succesorul Tronului ar fi minor, ambele Adunări întrunite vor numi o regență, procedând după formele prescrise la art. 79 din Constituțiunea de față”.

„**Art. 87.** Persoana regelui este inviolabilă. Miniștrii lui sunt răspunzători.

Niciun act al regelui nu poate avea tărie dacă nu va fi contrasemnat de un ministru, care, prin aceasta, chiar devine răspunzător de acel act”.

„**Art. 88.** Regele numește și revocă pe miniștrii săi.

El sancționează și promulgă legile.

El poate refuza sancțiunea sa.

El are dreptul de amnistie în materie politică.

Are dreptul de a ierta sau micșora pedepsele în materii criminale, afară de ceea ce se statornicește în privința miniștrilor.

El nu poate suspenda cursul urmăririi sau al judecății, nici a interveni – prin niciun mod – în administrația justiției.

El numește sau confirmă în funcțiunile publice, potrivit legilor.

El nu poate crea o nouă funcțiune, fără o lege specială.

El face regulamente necesare pentru executarea legilor, fără să poată, vreodată, modifica sau suspenda legile și nu poate scuti pe nimeni de executarea lor.

El este capul puterii armate.

El conferă gradele militare în conformitate cu legea.

El va conferi decorațiunile române, conform unei anume legi.

El are dreptul de a bate monedă, conform unei legi speciale.

El încheie, cu statele străine, convențiunile necesare pentru comerț, navigațiune și alte asemenea; însă, pentru ca aceste acte să aibă autoritate îndatoritoare, trebuie – mai întâi – a fi supuse puterii legislative și aprobate de ea”.

„**Art. 89.** Legea fixează lista civilă pentru durata fiecărei domnii”.

„**Art. 90.** La 15 octombrie al fiecărui an, Adunarea Deputaților și Senatul se întrunesc fără convocare, dacă regele nu le-a convocat mai înainte.

Durata fiecărei sesiuni este de cinci luni.

Regele deschide sesiunea prin Mesajul Tronului, la care Adunările fac răspunsurile lor.

Regele pronunță închiderea sesiunii.

El are dreptul de a convoca, în sesiune extraordinară, Adunările.

El are dreptul de a dizolva ambele Adunări deodată sau numai una din ele.

Actul de dizolvare trebuie să conțină convocarea alegătorilor până în două luni de zile și a Adunărilor până în trei luni.

Regele poate amâna Adunările; oricum, amânarea nu poate depăși termenul de o lună, nici a fi reînnoită – în aceeași sesiune – fără consimțământul Adunărilor”.

„**Art. 91.** Regele nu are alte puteri decât acele date lui prin Constituțiune”.

Articolul 108 se referă la *instituțiile județene și comunale*:

„**Art. 108.** Instituțiunile județene și comunale sunt regulate de *legi*.

Aceste legi vor avea, de bază, *descentralizarea administrativă*.

Membrii consiliilor județene și consiliilor comunale sunt *aleși* de către cetățenii români prin votul universal, egal, direct, secret, obligatoriu și reprezentarea minorității după formele prevăzute de lege. La aceștia se vor putea adăuga, prin lege, și *membri de drept* și *membri cooptați*. Între membrii cooptați pot fi și femei majore”.

Câteva articole din Constituție sunt consacrate *puterii armate*:

„**Art. 119.** Tot românul, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, face parte din unul din elementele puterii armate, conform legilor speciale.

Puterea armată se compune din: *armata activă* cu cadrele ei *permanente*, *rezerva* ei și *milițiile*”.

„**Art. 122.** Se va înființa un *Consiliu superior al apărării țării*, care va îngriji, în mod permanent, de măsurile necesare pentru organizarea apărării naționale”.

„**Art. 123.** Nicio trupă armată străină nu poate fi admisă în serviciul statului, nici nu poate intra sau trece pe teritoriul României, decât în puterea unei anume legi”.

Conform **articolului 128**, „Constituțiunea de față nu poate fi *suspendată* nici în total, nici în parte. În caz de pericol de stat se poate, prin lege, institui *starea de asediu generală sau parțială*”.

Constituția din 1923 a perfecționat sistemul de control al respectării libertăților cetățenești și al regimului politic în stat și a consacrat, în plan juridic, Marea Unire din 1918.

VII. Constituția din 1938

Prin **decretul regal nr. 1045 din 27 februarie 1938**, regele Carol al II-lea a promulgat noua Constituție. *Separarea puterilor în stat era, în fapt, desființată și se producea o concentrare masivă a puterii în mâinile regelui. Puterea legislativă se exercita de Rege prin Reprezentanța Națională, iar puterea executivă era deținută de rege, care o exercita prin guvernul său. Inițiativa legislativă era tot de competența Regelui; inițiativa parlamentară era limitată numai la legile de interes obștesc.*

Regele putea convoca, închide, dizolva ambele camere ale Adunării sau numai una dintre ele și le putea amâna lucrările.

Puterile constituționale aparțin regelui. Constituția din 1938 a fost temeiul juridic al monarhiei autoritare și a pus capăt continuității constituționale.

„**Art. 46.** Regele numește și revocă pe Miniștrii Săi.

El are dreptul de a ierta sau micșora pedepsele în materii criminale, afară de ceea ce se statornicește în privința Miniștrilor.

El nu poate suspenda cursul urmăririi sau judecării, nici a interveni – prin niciun mod – în administrarea justiției.

El numește sau confirmă în funcțiunile publice, potrivit legilor.

El nu poate crea o nouă funcțiune fără o lege specială.

El face regulamentele necesare pentru executarea legilor, fără să poată modifica legile și scuti pe cineva de executarea lor.

El poate, în timpul când Adunările Legiuitoare sunt dizolvate și în intervalul dintre sesiuni, să facă, în orice privință, Decrete cu putere de lege, care urmează a fi supuse Adunărilor spre ratificare la cea mai apropiată a lor sesiune.

El este Capul Oștirii.

El are dreptul de a declara războiul și de a încheia pacea.

El conferă gradele militare, în conformitate cu legea.

El conferă decorațiunile române.

El acreditează Ambasadorii și Miniștrii Plenipotențari pe lângă Șefii Statelor Străine.

El are dreptul de a bate monedă, conform unei legi speciale.

El încheie, cu Statele Străine, tratatele politice și militare. Convențiunile necesare pentru comerț, navigațiune și alte asemenea de El încheiate, pentru a avea putere de lege în interior trebuie să fie, însă, supuse Adunărilor Legiuitoare și aprobate de ele”. („*Monitorul Oficial*”, partea I, nr. 48 din 27 februarie 1938)

Guvernul era numit de suveran și răspundea de actele sale numai în fața acestuia, nu și în fața parlamentului. Dintr-un factor politic esențial, parlamentul a devenit un organism lipsit de principalele sale atribuții. Proclamate în Constituție, principalele drepturi și libertăți cetățenești, în realitate, erau serios eludate.

În schimb, mai multe articole ale Constituției carliste se refereau la *datoriile românilor*:

„**Art. 4.** Toți românii, fără deosebire de origine etnică și credință religioasă, sunt datori: a socoti Patria drept cel mai de seamă temei al rostului lor în viață, a se jertfi pentru apărarea integrității, independenței și demnității ei; a contribui, prin munca lor, la înălțarea ei morală și propășirea ei economică; a îndeplini, cu credință, sarcinile obștești ce li se impun prin legi și a contribui, de bună voie, la îndeplinirea sarcinilor publice, fără de care ființa statului nu poate viețui”.

„**Art. 5.** Toți cetățenii români, fără deosebire de origine etnică și credință religioasă, sunt egali înaintea legii, datorându-i respect și supunere.

Nimeni nu se poate socoti dezlegat de îndatoririle sale civile ori militare, publice ori particulare, pe temeiul credinței sale religioase sau de orice altfel”.

„**Art. 6.** Nu se admite, în statul român, nicio deosebire de clasă socială. Privilegiile în așezarea dărilor sunt oprite. Micșorările și măririle de impozite nu pot fi decât generale și statornicite prin legi”.

„**Art. 7.** Nu este îngăduit niciunui român a propovădui, prin viu graiu sau în scris: schimbarea formei de guvernământ a statului, împărțirea ori distribuirea averii altora, scutirea de impozite, ori lupta de clasă”.

„**Art. 8.** Este oprit preoților, de orice rit și credință religioasă, a pune autoritatea lor spirituală în slujba propagandei politice, atât în locașurile destinate cultului și funcțiunilor oficiale, cât și în afară de ele.

Propaganda politică, în locașurile destinate cultului, ori cu prilejul manifestațiunilor religioase, nu este îngăduită nimănui.

Orice asociațiune politică pe temeiuri ori pretexte religioase este oprită.

În afară de persoanele, de condițiunile și de formele prevăzute în legi, nimeni nu poate lua ori presta jurăminte de credință”.

„**Art. 9.** Românul care, fără prealabilă autorizație a guvernului, va intra în orice serviciu al unui stat străin, sau se va alătura pe lângă o corporație militară străină, pierde – de plin drept – cetățenia română.

Supunerea – pentru oricât timp și din orice fapt ar rezulta ea – la vreo protecție străină trage, după sine, pierderea – de plin drept – a cetățeniei române.

Naționalitatea română, pierdută în condițiunile aici arătate, nu se poate redobândi prin naturalizare”.

În capitolul despre *drepturile românilor* apar câteva restricții:

„**Art. 15. Pedeapsa cu moartea** se aplică în timp de război, potrivit codului de justiție militară.

Consiliul de Miniștri va putea decide aplicarea dispozițiunilor din alineatul precedent și în timp de pace, pentru atentate contra suveranului, membrilor familiei regale, șefilor statelor străine și demnitarilor statului din mobile în legătură cu exercițiul funcțiunilor ce le sunt încredințate, precum și în cazurile de tâlhărie cu omor și asasinat politic”.

„**Art. 16.** Proprietatea de orice natură, precum și creanțele atât asupra particularilor, cât și asupra statului, sunt inviolabile și garantate ca atare...

... Nicio lege nu poate înființa pedeapsa confiscării averilor, afară de cazurile de înaltă trădare și delapidare de bani publici”.

„**Art. 19. Libertatea conștiinței** este absolută.

Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și siguranței statului.

Biserica ortodoxă creștină și cea greco-catolică sunt biserici românești. Religia creștină ortodoxă fiind religia marei majorități a românilor, biserica ortodoxă este biserica dominantă în statul român, iar cea greco-catolică are întâietate față de celelalte culte...”.

„**Art. 21. Învățământul** este liber în condițiunile stabilite prin legi speciale și întrucât nu va fi contrar bunelor moravuri, ordinii publice și intereselor de stat.

Învățământul primar este obligator. În școlile statului, acest învățământ va fi gratuit”.

Apar modificări și în ceea ce privește *Adunarea Deputaților*:

„**Art. 61.** Adunarea Deputaților se compune din *deputați aleși* de cetățenii români, care au *vârsta* de 30 de ani împliniți și practică efectiv o *indeletnicire* intrând în vreuna din

următoarele trei categorii: 1. Agricultură și munca manuală; 2. Comerțul și industria; 3. Ocupațiuni intelectuale.

Alegerea se face cu **vot secret, obligator** și exprimat prin **scrutin uninominal**, pe circumscripțiuni care să asigure reprezentarea felului de îndeletnicire a alegătorilor.

Durata mandatului este de șase ani”.

„**Art. 62.** Spre a fi **eligibil** în Adunarea Deputaților se cere:

- a) A fi cetățean român;
- b) A avea exercițiul drepturilor civile și politice și a practica efectiv îndeletnicirea respectivă a uneia din cele trei categorii arătate în articolul precedent, pe ai cărei alegători urmează a-i reprezenta;
- c) A avea vârsta de 30 ani împliniți;
- d) A avea domiciliul în România”.

Se constată schimbări și raportat la *Senat*:

„**Art. 63.** Senatul se compune din **senatori numiți de rege**, din **senatori de drept** și din **senatori aleși** cu vot obligator, secret și exprimat prin scrutin uninominal de membrii corpurilor constituite în stat, în numărul și condițiunile, pentru alegătorii și eligibilii, bărbați și femei, ce se vor stabili prin legea electorală. Proporția senatorilor numiți în raport cu cei aleși este de jumătate”.

„**Art. 64.** Sunt **de drept** membri ai Senatului, în virtutea înaltei lor situațiuni în stat și biserică:

- a) Moștenitorul Tronului de la vârsta de 18 ani împliniți;
- b) Toți principii familiei regale, majori;
- c) Patriarhul și mitropoliții țării;
- d) Episcopii eparhioți ai bisericilor ortodoxe române și greco-catolice, întrucât vor fi aleși conform legilor țării;
- e) Capii confesiunilor recunoscute de stat, câte unul din fiecare confesiune, întrucât sunt aleși sau numiți conform legilor țării și reprezintă un număr de peste 200 000 credincioși;
- f) Actualii senatori de drept recunoscuți până la data promulgării prezentei Constituții.

Mandatul senatorilor de drept, enumerați la paragrafele *a-e* inclusiv, încetează o dată cu calitatea sau demnitatea în virtutea căreia îl dețin.

Durata mandatelor senatorilor numiți și aleși va fi de nouă ani. Mandatele senatorilor aleși se reînnoiesc din trei în trei ani de la data depunerii jurământului prevăzut de art. 48 din Constituție, în proporție de o treime. Ultima treime neieșită la sorți pentru reînnoire păstrează mandatele până la expirarea termenului de nouă ani. Pentru mandatele ieșite la sorți se va proceda la noi alegeri, conform legii electorale”.

Au fost sesizate unele restricții și în privința *miniștrilor*:

„**Art. 67.** Nu poate fi ministru decât cel care este **român** de cel puțin trei generații. Se exceptează acei cari au fost miniștri până acum”.

„**Art. 68.** **Membrii familiei regale** nu pot fi miniștri”.

„**Art. 70.** ... **Legea responsabilității ministeriale** determină cazurile de răspundere și pedepsele aplicabile miniștrilor.

Miniștrii de justiție ieșiți din funcțiune nu pot exercita profesiunea de **avocat** timp de un an de la data ieșirii.

Miniștrii ieșiți din funcțiune nu pot face parte din **consiliile de administrație ale întreprinderii** cu care au încheiat contracte în cei trei ani următori”.

VIII. Constituțiile comuniste

În perioada regimului comunist au existat trei *Constituții*:

- 1) *Constituția Republicii Populare Române*, din 13 aprilie 1948;
- 2) *Constituția Republicii Populare Române*, din 24 septembrie 1952;
- 3) *Constituția Republicii Socialiste România*, din 21 august 1965.

IX. Constituția din 13 aprilie 1948

În *Constituția din 13 aprilie 1948*, **prevederile economice prevalau asupra celor politice**, fiind instrumentul legal prin care se pregătea trecerea întregii economii sub controlul statului. Astfel, **art. 11** prevedea că **mijloacele de producție, băncile și societățile de asigurare** pot deveni proprietatea statului când interesul general o cere; **art. 14** prevedea că atât **comerțul intern**, cât și **comerțul exterior** trec sub controlul statului; **art. 15** prevedea **planificarea economiei naționale**. A menținut, formal, **votul universal, egal, direct și secret**.

„**Art. 1.** Republica Populară Română este un **Stat popular, unitar, independent și suveran**.

Art. 3. În Republica Populară Română **întreaga putere de stat emană de la popor și aparține poporului**. Poporul își exercită puterea prin organe reprezentative, alese prin vot universal, egal, direct și secret”. („*Monitorul Oficial*” Nr. 87 bis din 13 aprilie 1948)

Titlul II (Structura social-economică) reprezintă un amalgam de principii, de multe ori contradictorii:

„**Art. 5.** În Republica Populară Română, **mijloacele de producție** aparțin sau Statului, ca bunuri ale întregului popor, sau organizațiilor cooperatice, sau particularilor, persoane fizice sau juridice”.

„**Art. 6.** **Bogățiile** – de orice natură – ale **subsolului, zăcămintele miniere, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație ferate, rutiere, pe apă și în aer, poșta, telegraful, telefonul și radio-ul** aparțin Statului, ca bunuri comune ale poporului.

Prin lege se vor stabili modalitățile de trecere, în proprietatea Statului, a bunurilor enumerate în alineatul precedent, care, la data intrării în vigoare a prezentei Constituții, se aflau în mâini particulare”.

„**Art. 8.** **Proprietatea particulară și dreptul de moștenire** sunt recunoscute și garantate prin lege.

Proprietatea particulară, agonisită prin muncă și economisire, se bucură de o protecție specială”.

„**Art. 9.** **Pământul** aparține celor ce-l muncesc. Statul protejează proprietatea de muncă țărănească. Statul încurajează și sprijină cooperarea sătească. Pentru a stimula ridicarea agriculturii, statul poate crea întreprinderi agricole, proprietatea statului”.

„**Art. 10.** Pot fi făcute **exproprieri** pentru cauză de utilitate publică, pe baza unei legi și cu o dreaptă despăgubire stabilită de justiție”.

La *Titlul III (Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor)* figurează mai multe articole cu un conținut aparent democratic:

„**Art. 16.** Toți cetățenii Republicii Populare Române, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie sau grad de cultură, sunt **egali în fața legii**”.

„**Art. 17.** Orice **propovăduire sau manifestare a urei de rasă sau de naționalitate** se pedepsește de lege”.

„**Art. 18.** Toți cetățenii, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie, grad de cultură, profesie, inclusiv militarii, magistrații și funcționarii publici, **au dreptul să aleagă și să fie aleși** în toate organele Statului. Dreptul de a alege îl au toți cetățenii care au împlinit vârsta de 18 ani, iar dreptul de a fi aleși, cei care au împlinit vârsta de 23 ani. Nu se bucură de dreptul de vot persoanele interzise, lipsite de drepturi civile și politice și nedemne, declarate – ca atare – de organele în drept, conform legii”.

„**Art. 19.** Cetățenii au **drept la muncă**. Statul asigură, treptat, acest drept prin organizarea și dezvoltarea planificată a economiei naționale”.

„**Art. 20.** Cetățenii au **drept la odihnă**. Dreptul la odihnă este asigurat prin reglementarea orelor de muncă, prin concedii plătite, în conformitate cu legea, prin organizarea de case de odihnă, sanatorii, cluburi, parcuri, terenuri de sport și așezăminte special amenajate”.

„**Art. 21.** **Femeia are drepturi egale cu bărbatul** în toate domeniile vieții de Stat, economic, social, cultural, politic și de drept privat.

La muncă egală, femeia are drept de salarizare egală cu bărbatul”.

„**Art. 22.** În Republica Populară Română, toți cetățenii au **drept la învățătură**. Statul asigură îndeplinirea acestui drept prin *organizarea și dezvoltarea învățământului primar, obligatoriu și gratuit, prin burse de Stat acordate elevilor și studenților merituosi și prin organizarea și dezvoltarea învățământului profesional și tehnic*”.

„**Art. 23.** Statul încurajează și sprijină **dezvoltarea științei și a artei** și organizează **institute de cercetări, biblioteci, edituri, teatre, muzee, conservatoare**”.

„**Art. 24.** În Republica Populară Română se asigură **naționalităților conlocuitoare** dreptul de folosire a limbii materne și organizarea învățământului de toate gradele în limba maternă. Administrația și justiția, în circumscripțiile locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, vor folosi – oral și scris – și limba naționalității respective și vor face numiri de funcționari din sânul naționalității respective sau din altă naționalitate, care cunosc limba populației locale. Predarea limbii și literaturii române este obligatorie în școlile de orice grad”.

„**Art. 26.** **Căsătoria și familia** se bucură de protecția Statului. Mama, precum și copiii până la vârsta de 18 ani, se bucură de protecție deosebită, stabilită prin lege. Părinții au aceleași îndatoriri față de copiii născuți în afara căsătoriei, ca și pentru cei născuți în căsătorie. Sunt valabile numai actele de stare civilă, încheiate de organele Statului”.

„**Art. 27.** **Libertatea conștiinței și libertatea religioasă** sunt garantate de Stat. Cultele religioase sunt libere să se organizeze și pot funcționa liber dacă ritualul și practica lor nu sunt contrarii Constituției, securității publice sau bunelor moravuri. Nicio confesiune, congregație sau comunitate religioasă nu poate deschide sau întreține instituții de învățământ general, ci numai școli speciale pentru pregătirea personalului cultului sub controlul Statului. Biserica ortodoxă română este autocefală și unitară în organizarea sa. Modul de organizare și funcționare a cultelor religioase va fi reglementat prin lege”.

„**Art. 32.** ... Orice **asociație cu caracter fascist sau antidemocratic** este interzisă și pedepsită de lege”.

„**Art. 35.** Republica Populară Română acordă **drept de refugiu** tuturor străinilor urmăriți pentru activitatea lor democratică, pentru lupta de eliberare națională, pentru activitate științifică sau culturală”.

„**Art. 36.** **Apărarea patriei** este o datorie de onoare a tuturor cetățenilor. Serviciul militar este obligatoriu pentru toți cetățenii, în conformitate cu legea. Trădarea de patrie – călcarea jurământului, trecerea în slujba dușmanului, aducerea de prejudicii puterii militare a Statului – constituie crima cea mai gravă față de popor și se pedepsește cu toată asprimea legii”.

Titlul IV se referă la **organul suprem al puterii de Stat** în Republica Populară Română:

„**Art. 37.** Organul suprem al puterii de stat a Republicii Populare Române este **Marea Adunare Națională a R.P.R.**”.

„**Art. 38.** **Marea Adunare Națională a R.P.R.** este unicul organ legislativ al Republicii Populare Române”.

„**Art. 39.** **Marea Adunare Națională a Republicii Populare Române** are, în *competința sa directă*: 1) Alegerea Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române; 2) Formarea Guvernului R.P.R.; 3) Modificarea Constituției; 4) Stabilirea numărului,

atribuțiunilor și denumirii ministerelor și desființarea, contopirea sau noua denumire a celor existente; 5) Votarea bugetului Statului, a încheierii exercițiilor bugetare, fixarea impozitelor și a modului lor de percepere; 6) Chestiunile războiului și ale păcii; 7) Să decidă consultarea poporului prin referendum; 8) Acordarea amnistiei”.

„**Art. 40.** Marea Adunare Națională a Republicii Populare Române alege, din sânul său, **Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române.**

Prezidiul se alege cu jumătate plus unul din numărul total al deputaților”.

„**Art. 41. Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române** se compune dintr-un președinte, trei vice-președinți, un secretar și din 14 membri aleși direct de Marea Adunare Națională a R.P.R.”.

„**Art. 43. Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române** este răspunzător de întreaga sa activitate față de Marea Adunare Națională a Republicii Populare Române”.

„**Art. 44. Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române** are următoarele atribuțiuni: 1. Convoacă Marea Adunare Națională a Republicii Populare Române în sesiuni ordinare și extraordinare; 2. Emite decrete; 3. Interpretează legile votate de Marea Adunare Națională a Republicii Populare Române; 4. Exerciță dreptul de grațiere și comută pedepsele; 5. Conferă decorațiile și medaliile Republicii Populare Române; 6. Reprezintă Republica Populară Română în relațiile internaționale; 7. Acreditează și recheamă, la propunerea guvernului, pe reprezentanții diplomatici ai Republicii Populare Române; 8. Primește scrisorile de acreditare și rechemare ale reprezentanților diplomatici ai Statelor străine, acreditați pe lângă ei; 9. În intervalul dintre sesiunile Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, numește și revocă pe miniștri, la propunerea Președintelui Consiliului de Miniștri; 10. Stabilește gradele militare, rangurile diplomatice și titlurile onorifice, la propunerea guvernului; 11. Face numiri și confirmări în funcțiunile publice, la propunerea miniștrilor de resort sau a guvernului, conform legii; 12. În intervalul dintre sesiunile Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, la propunerea guvernului, declară starea de război și mobilizarea parțială sau generală, în caz de agresiune împotriva Republicii Populare Române, sau împotriva unui alt Stat, față de care are obligații de apărare mutuală ce decurg din tratatele internaționale; 13. Ratifică sau denunță tratatele internaționale, la propunerea guvernului; 14. Rezolvă orice chestiune cu care este însărcinat de către Marea Adunare Națională a Republicii Populare Române și exercită orice atribuție ce i se dă prin lege”.

Din **Titlul V (Organele administrației de stat: Consiliul de Miniștri și ministerele)** aflăm, potrivit **articolului 73**, că „miniștrii sunt răspunzători de faptele lor penale săvârșite în exercițiul funcțiunii”.

Titlul VI se referă la **organele locale ale puterii de Stat:**

„**Art. 75. Teritoriul** Republicii Populare Române se împarte, din punct de vedere administrativ, în: comune, plăși, județe și regiuni. Prin lege se pot aduce modificări acestor împărțiri”.

„**Art. 76.** Organele locale ale puterii de Stat sunt **consiliile populare locale**”.

„**Art. 77. Consiliile populare locale** sunt organe reprezentative, alese pe 4 ani, prin vot universal, direct, egal și secret”.

„**Art. 80. Consiliile populare locale** fac dări de seamă în fața poporului”.

Titlul VII se raportează la **organele judecătorești și Parchetul:**

„**Art. 86. Instanțele judecătorești** sunt: Curtea Supremă, una pentru întreaga țară, Curțile, tribunalele și judecătoriile populare”.

„**Art. 88.** La toate instanțele, cu excepția Curții Supreme, judecarea are loc cu **asesori populari**, afară de cazurile când legea dispune altfel”.

„**Art. 89.** Primul președinte, președinții și membrii **Curtii Supreme** sunt numiți de Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R., la propunerea guvernului”.

„**Art. 90. Curtea Supremă** supraveghează activitatea judiciară a instanțelor și organelor judiciare, în condițiile legii”.

„**Art. 91.** La toate instanțele de judecată, **dezbaterile** sunt publice, afară de cazurile și condițiile prevăzute de lege”.

„**Art. 92. Dreptul de apărare** în fața tuturor instanțelor este garantat”.

„**Art. 95.** În Republica Populară Română, **Parchetul** supraveghează respectarea legilor penale, atât de către funcționarii publici, cât și de către ceilalți cetățeni”.

„**Art. 96. Parchetul** veghează, îndeosebi, la urmărirea și pedepsirea crimelor împotriva ordinii și libertății democratice, a intereselor economice, a independenței naționale și a suveranității Statului Român”.

„**Art. 97. Parchetul** se compune dintr-un procuror general al Republicii Populare Române și mai mulți procurori. Prin lege se vor determina modul de organizare, atribuțiile și funcționarea Parchetului”.

„**Art. 98. Procurorul general** al Republicii Populare Române se numește de Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R., la propunerea guvernului”.

X. Constituția din 24 septembrie 1952

Constituția Republicii Populare Române din 24 septembrie 1952 este Constituția prin care se consfințește totala aservire a României față de Uniunea Sovietică, după cum rezultă din Capitolul introductiv:

„Republica Populară Română este **un stat al oamenilor muncii de la orașe și sate**. Republica Populară Română a luat naștere ca urmare a victoriei istorice a Uniunii Sovietice asupra fascismului german și a eliberării României de către glorioasa Armată Sovietică, eliberare care a dat putință poporului muncitor, în frunte cu clasa muncitoare condusă de Partidul Comunist, să doboare dictatura fascistă, să nimicească puterea claselor exploatare și să făurească statul de democrație populară, care corespunde pe deplin intereselor și năzuințelor maselor populare din România.

Astfel s-au putut încununa, cu o victorie istorică, lupta de secole dusă de poporul muncitor român pentru libertate și independență națională, luptele eroice ale clasei muncitoare, aliată cu țărănimea muncitoare, pentru doborârea regimului capitalisto-moșieresc și scuturarea jugului imperialist.

Făurirea și întărirea statului de democrație populară, prietenia și alianța cu marea Uniune Sovietică, sprijinul și ajutorul ei dezinteresat și frățesc asigură independența, suveranitatea de stat, dezvoltarea și înflorirea Republicii Populare Române.

Forțele armate ale Republicii Populare Române stau de strajă hotarelor țării, suveranității și independenței poporului român, securității sale și păcii.

Politica externă a Republicii Populare Române este o politică de apărare a păcii, de prietenie și alianță cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste și cu țările de democrație populară, o politică de pace și prietenie cu toate popoarele iubitoare de pace.

Minoritățile naționale din Republica Populară Română se bucură de deplină egalitate în drepturi cu poporul român. În Republica Populară Română se asigură autonomie administrativ-teritorială populației maghiare din raioanele secuiești, unde ea formează o masă compactă.

Prezenta Constituție a Republicii Populare Române consacră rezultatele obținute, până acum, de oamenii muncii, în frunte cu clasa muncitoare, în opera de construire a societății socialiste în țara noastră.

Politica statului de democrație populară este îndreptată spre lichidarea exploatării omului de către om și construirea socialismului”.

În această Constituție se vorbește, pentru prima oară, despre **proprietatea socialistă (art. 6)**, care a constituit mijlocul economic de aservire a cetățeanului, precum și de **„rolul conducător al partidului” (art. 86, alin. IV)**, mijlocul politic de aservire a lui.

„**Art. 1.** Republica Populară Română este **un stat al oamenilor muncii de la orașe și sate”.**

„**Art. 2.** Baza puterii populare în Republica Populară Română este **alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, în care rolul conducător aparține clasei muncitoare”.** (*Constituția din 1952*)

Capitolul 2 (Orânduirea de stat) cuprinde următoarele articole:

„**Art. 16.** Regimul de stat al Republicii Populare Române este **regimul democrației populare, care reprezintă puterea oamenilor muncii”.**

„**Art. 17. Statul român democrat-popular – stat unitar, suveran și independent:**
a) apără independența și suveranitatea poporului român, cuceririle oamenilor muncii de la orașe și sate, drepturile, libertățile și puterea oamenilor muncii, împotriva dușmanilor poporului

muncitor; b) asigură întărirea și dezvoltarea forțelor de producție ale țării prin industrializarea ei socialistă, prin lichidarea înapoierii economice, tehnice și culturale, prin transformarea socialistă treptată a agriculturii pe baza liberului consimțământ al țăranilor muncitori; c) organizează și dezvoltă economia planificată, bazându-se pe întreprinderile de stat și cooperatiste; d) organizează apărarea Republicii de dușmanii externi și conduce forțele armate ale țării; e) asigură securitatea internă a cetățenilor, face inofensivi și reprimă pe dușmanii poporului; f) conduce sistemul bănesc și de credite, elaborează și realizează bugetul de stat, stabilește impozitele, taxele și veniturile necesare pentru nevoile statului; g) administrează băncile, întreprinderile și instituțiile de stat industriale, agricole și comerciale; h) conduce învățământul public de toate gradele; i) asigură creșterea continuă a bunei stări și sănătatea maselor populare de la orașe și sate; j) asigură dezvoltarea culturii poporului român și a culturii minorităților naționale, socialistă în conținut, națională în formă; k) veghează la aplicarea și respectarea Constituției și legilor Republicii Populare Române, ele fiind expresia voinței și intereselor poporului muncitor.

Respectarea și aplicarea întocmai a Constituției și a legilor țării este datoria principală a fiecărei instituții de stat și a fiecărui cetățean, ele fiind obligatorii pe întreg teritoriul Republicii”.

„**Art. 18.** Republica Populară Română are următoarea **împărțire administrativ-teritorială: Regiunile:** Arad, Bacău, Baia Mare, Bârlad, București, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Hunedoara, Iași, Oradea, Pitești, Ploiești, Stalin, Suceava, Timișoara, **Regiunea Autonomă Maghiară”.**

„**Art. 19. Regiunea Autonomă Maghiară a Republicii Populare Române** este formată din teritoriul locuit de populația compactă maghiară secuiască și are conducere administrativă autonomă, aleasă de populația Regiunii Autonome. **Regiunea Autonomă Maghiară cuprinde raioanele:** Ciuc, Gheorgheni, Odorhei, Reghin, Sângeorgiu de Pădure, Sf. Gheorghe, Târgu-Mureș, Târgu-Săcuiesc, Toplița. **Centrul administrativ al Regiunii Autonome Maghiare este orașul Târgu-Mureș”.**

„**Art. 20. Legile Republicii Populare Române, hotărârile și dispozițiile organelor centrale ale statului sunt obligatorii pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare”.**

„**Art. 21. Regulamentul Regiunii Autonome Maghiare este elaborat de Sfatul Popular al Regiunii Autonome și supus, spre aprobare, Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române”.**

XI. Constituția din 21 august 1965

Marea Adunare Națională a adoptat, la 21 august 1965, *o nouă Constituție*, ce proclamă țara noastră „Republica Socialistă România” (**art. 1**), considerând că s-a ajuns la un înalt stadiu de dezvoltare în drumul ei spre comunism, cu o economie socialistă (**art. 5**), cu o proprietate socialistă (**art. 6**), ca bază a oricărei proprietăți și cu monopol asupra comerțului exterior (**art. 8**). Rolul conducător al partidului comunist este reliefat și mai pregnant, el figurând acum printre principiile călăuzitoare ale Constituției, făcând obiectul unui articol special chiar la începutul ei: „**Art. 3.** În Republica Socialistă România, forța politică conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român”.

Așadar, *Constituțiile comuniste* au reprezentat voința unui singur partid, Partidul Comunist Român, care se manifesta prin **monopolizarea puterii și proliferarea abuzului**.

XII. Constituția din 1991

După evenimentele din decembrie 1989, *noua Constituție* a fost adoptată de către Adunarea Constituantă la 21 noiembrie 1991, iar la 8 decembrie 1991 românii au fost consultați – prin *referendum* – cu privire la noua Constituție adoptată. Forma de guvernământ introdusă este republica, iar pluralismul devine – în societatea românească – o condiție și o garanție a democrației. **Principalele instituții ale Republicii** sunt:

1) Parlamentul, organ reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării.

2) Președintele, care reprezintă statul român și este garantul independenței naționale, al unității și al integrității teritoriale.

3) Guvernul, care exercită conducerea generală a administrației publice.

Această Constituție a fost *revizuită* în anul 2003, pentru a pune legea fundamentală în concordanță cu noile realități impuse de viitoarea aderare a României la Uniunea Europeană. Articolele revizuite ale Constituției din 1991 au fost supuse aprobării națiunii prin *referendum* (18 octombrie 2003).

CONSTITUȚIA DIN 21 NOIEMBRIE 1991 (aprobată prin referendum la 8 decembrie 1991)

ARTICOLUL 1 (STATUL ROMÂN)

- (1) România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil.
- (2) Forma de guvernământ a statului român este republica.
- (3) România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

ARTICOLUL 5 (CETĂȚENIA)

- (2) Cetățenia română nu poate fi retrasă aceluia care a dobândit-o prin naștere.

ARTICOLUL 7 (ROMÂNII DIN STRĂINĂTATE)

Statul sprijină întărirea legăturilor cu românii din afara frontierelor țării și acționează pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase, cu respectarea legislației statului ai cărui cetățeni sunt.

ARTICOLUL 9 (SINDICATELE)

Sindicatul se constituie și își desfășoară activitatea potrivit cu statutele lor, în condițiile legii. El contribuie la apărarea drepturilor și la promovarea intereselor profesionale, economice și sociale ale salariaților.

ARTICOLUL 16
(EGALITATEA ÎN DREPTURI)

- (1) Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări.
- (2) Nimeni nu este mai presus de lege.
- (3) Funcțiile și demnitățile publice, civile sau militare, pot fi ocupate de persoanele care au numai cetățenia română și domiciliul în țară.

ARTICOLUL 17
(CETĂȚENII ROMÂNI ÎN STRĂINĂTATE)

Cetățenii români se bucură, în străinătate, de protecția statului român și trebuie să-și îndeplinească obligațiile, cu excepția acelor care nu sunt compatibile cu absența lor din țară.

ARTICOLUL 22
(DREPTUL LA VIAȚĂ ȘI LA INTEGRITATE FIZICĂ ȘI PSIHICĂ)

- (1) Dreptul la viață, precum și dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanei sunt garantate.
- (2) Nimeni nu poate fi supus torturii și niciunui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant.
- (3) Pedeapsa cu moartea este interzisă.

ARTICOLUL 27
(INVOLABILITATEA)

- (4) Perchezițiile în timpul nopții sunt interzise, afară de cazul delictului flagrant.

ARTICOLUL 30
(LIBERTATEA DE EXPRIMARE)

- (2) Cenzura de orice fel este interzisă.
- (4) Nicio publicație nu poate fi suprimată.
- (7) Sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.

ARTICOLUL 32
(DREPTUL LA ÎNVĂȚĂTURĂ)

- (2) Învățământul de toate gradele se desfășoară în limba română. În condițiile legii, învățământul se poate desfășura și într-o limbă de circulație internațională.
- (4) Învățământul de stat este gratuit, potrivit legii.
- (6) Autonomia universitară este garantată.
- (7) Statul asigură libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specifice fiecărui cult. În școlile de stat, învățământul religios este organizat și garantat prin lege.

ARTICOLUL 34
(DREPTUL LA VOT)

(2) Nu au drept de vot debili sau alienați mintal, puși sub interdicție, și nici persoanele condamnate, prin hotărâre judecătorească definitivă, la pierderea drepturilor electorale.

ARTICOLUL 35

(DREPTUL DE A FI ALES)

(2) Candidații trebuie să fi împlinit, până în ziua alegerilor inclusiv, vârsta de cel puțin 23 ani, pentru a fi aleși în Camera Deputaților sau în organele locale, și vârsta de cel puțin 35 de ani, pentru a fi aleși în Senat sau în funcția de Președinte al României.

ARTICOLUL 37

(DREPTUL DE ASOCIERE)

(3) Nu pot face parte din partidele politice judecătoria Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membrii activi ai armatei, polițiștii și alte categorii de funcționari publici stabilite prin lege organică.

(4) Asociațiile cu caracter secret sunt interzise.

ARTICOLUL 38

(MUNCA ȘI PROTECȚIA SOCIALĂ A MUNCII)

(1) Dreptul la muncă nu poate fi îngădit. Alegerea profesiei și alegerea locului de muncă sunt libere.

(2) Salariații au dreptul la protecția socială a muncii. Măsurile de protecție privesc securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice.

(3) Durata normală a zilei de lucru este, în medie, de cel mult 8 ore.

(4) La muncă egală, femeile au salariu egal cu bărbații.

(5) Dreptul la negocieri colective în materie de muncă și caracterul obligatoriu al convențiilor colective sunt garantate.

ARTICOLUL 43

(NIVELUL DE TRAI)

(1) Statul este obligat să ia măsuri de dezvoltare economică și de protecție socială, de natură să asigure cetățenilor un nivel de trai decent.

(2) Cetățenii au dreptul la pensie, la concediu de maternitate plătit, la asistență medicală în unitățile sanitare de stat, la ajutor de șomaj și la alte forme de asistență socială prevăzute de lege.

ARTICOLUL 45

(PROTECȚIA COPIILOR ȘI A TINERILOR)

(3) Exploatarea minorilor, folosirea lor în activități care le-ar putea dăuna sănătății, moralității sau care le-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea normală sunt interzise.

(4) Minorii sub vârsta de 15 ani nu pot fi angajați ca salariați.

ARTICOLUL 52

(APĂRAREA ȚĂRII)

(2) Serviciul militar este obligatoriu pentru bărbați, cetățeni români, care au împlinit vârsta de 20 de ani, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.

(3) Pentru pregătirea în cadrul serviciului militar activ, cetățenii pot fi încorporați până la vârsta de 35 de ani.

ARTICOLUL 55

(AVOCATUL POPORULUI – NUMIREA ȘI ROLUL)

(1) Avocatul Poporului este numit de Senat, pe o durată de 4 ani, pentru apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor. Organizarea și funcționarea instituției Avocatului Poporului se stabilesc prin lege organică.

(2) Avocatul Poporului nu poate îndeplini nicio altă funcție publică sau privată.

ARTICOLUL 58

(PARLAMENTUL – ROLUL ȘI STRUCTURA)

(1) Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român și unica legiuitoare a țării.

(2) Parlamentul este alcătuit din Camera Deputaților și din Senat.

ARTICOLUL 59

(PARLAMENTUL – ALEGEREA CAMERELOR)

(1) Camera Deputaților și Senatul sunt alese prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, potrivit legilor electorale.

(2) Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, care nu întrunesc – în alegeri – numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament, au dreptul la câte un loc de deputat, în condițiile legii electorale. Cetățenii unei minorități naționale pot fi reprezentați numai de o singură organizație.

ARTICOLUL 60

(PARLAMENTUL – DURATA MANDATULUI)

(1) Camera Deputaților și Senatul sunt alese pentru un mandat de 4 ani, care poate fi prelungit, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă.

(3) Parlamentul nou ales se întrunește, la convocarea Președintelui României, în cel mult 20 de zile de la alegeri.

ARTICOLUL 62

(PARLAMENTUL – ȘEDINȚE COMUNE)

(2) Camerele se întrunesc în ședință comună pentru:

- a) primirea mesajului Președintelui României;
- b) aprobarea bugetului de stat și a bugetului asigurărilor sociale de stat;
- c) declararea mobilizării generale sau parțiale;
- d) declararea stării de război;
- e) suspendarea sau încetarea ostilităților militare;
- f) examinarea rapoartelor Consiliului Suprem de Apărare a Țării și ale Curții de Conturi;
- g) numirea, la propunerea Președintelui României, a directorului Serviciului Român de Informații și exercitarea controlului asupra activității acestui serviciu;
- h) îndeplinirea altor atribuții care, potrivit Constituției sau regulamentului, se exercită în ședință comună.

ARTICOLUL 68
(INCOMPATIBILITĂȚI)

(2) Calitatea de deputat sau de senator este incompatibilă cu exercitarea oricărei funcții publice de autoritate, cu excepția celei de membru al Guvernului.

ARTICOLUL 77
(PROMULGAREA LEGII)

(1) Legea se trimite, spre promulgare, Președintelui României. Promulgarea legii se face în cel mult 20 de zile de la primire.

(2) Înainte de promulgare, Președintele poate cere Parlamentului, o singură dată, reexaminarea legii.

ARTICOLUL 80
(PREȘEDINTELE ROMÂNIEI – ROLUL PREȘEDINTELUI)

(2) Președintele României veghează la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice. În acest scop, Președintele exercită funcția de mediere între puterile statului, precum și între stat și societate.

ARTICOLUL 81
(PREȘEDINTELE ROMÂNIEI – ALEGEREA PREȘEDINTELUI)

(1) Președintele României este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

(2) Este declarat ales candidatul care a întrunit, în primul tur de scrutin, majoritatea de voturi ale alegătorilor înscrși în listele electorale.

(3) În cazul în care niciunul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi.

(4) Nicio persoană nu poate îndeplini funcția de Președinte al României decât pentru cel mult două mandate. Acestea pot fi și succesive.

ARTICOLUL 82
(PREȘEDINTELE ROMÂNIEI – VALIDAREA MANDATULUI ȘI DEPUNEREA JURĂMÂNTULUI)

(1) Rezultatul alegerilor pentru funcția de Președinte al României este validat de Curtea Constituțională.

ARTICOLUL 83
(PREȘEDINTELE ROMÂNIEI – DURATA MANDATULUI)

(1) Mandatul Președintelui României este de 4 ani și se exercită de la data depunerii jurământului.

(2) Președintele României își exercită mandatul până la depunerea jurământului de președinte nou ales.

ARTICOLUL 84
(INCOMPATIBILITĂȚI ȘI IMUNITĂȚI)

(1) În timpul mandatului, Președintele României nu poate fi membru al unui partid și nu poate îndeplini nicio altă funcție publică sau privată.

(3) Camera Deputaților și Senatul, în ședință comună, pot hotărî punerea sub acuzare a Președintelui României pentru înaltă trădare, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților și al senatorilor. Competența de judecată aparține Curții Supreme de Justiție, în condițiile legii. Președintele este demis, de drept, la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare.

ARTICOLUL 85
(PREȘEDINTELE ROMÂNIEI – NUMIREA GUVERNULUI)

(1) Președintele României desemnează un candidat pentru funcția de prim-ministru și numește Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parlament.

(2) În caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a postului, Președintele revocă și numește, la propunerea primului-ministru, pe unii membri ai Guvernului.

ARTICOLUL 92
(PREȘEDINTELE ROMÂNIEI – ATRIBUȚII ÎN DOMENIUL APĂRĂRII)

(1) Președintele României este comandantul forțelor armate și îndeplinește funcția de președinte al Consiliului Suprem de Apărare a Țării.

(3) În caz de agresiune armată îndreptată împotriva țării, Președintele României ia măsuri pentru respingerea agresiunii și le aduce neîntârziat la cunoștință Parlamentului, printr-un mesaj. Dacă Parlamentul nu se află în sesiune, el se convoacă de drept în 24 de ore de la declanșarea agresiunii.

ARTICOLUL 93
(PREȘEDINTELE ROMÂNIEI – MĂSURI EXCEPȚIONALE)

(1) Președintele României instituie, potrivit legii, starea de asediu sau starea de urgență, în întreaga țară ori în unele localități, și solicită Parlamentului încuviințarea măsurii adoptate, în cel mult 5 zile de la luarea acesteia.

ARTICOLUL 94
(PREȘEDINTELE ROMÂNIEI – ALTE ATRIBUȚII)

Președintele României îndeplinește și următoarele atribuții:

- (a) conferă gradele de mareșal, de general și de amiral;
- (b) numește în funcții publice, în condițiile prevăzute de lege;
- (c) acordă grațierea individuală.

ARTICOLUL 95
(PREȘEDINTELE ROMÂNIEI – SUSPENDAREA DIN FUNCȚIE)

(1) În cazul săvârșirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției, Președintele României poate fi suspendat din funcție de Camera Deputaților și de Senat, în ședință comună, cu votul majorității deputaților și senatorilor, după consultarea Curții

Constituționale. Președintele poate da Parlamentului explicații cu privire la faptele ce i se impută.

(2) Propunerea de suspendare din funcție poate fi inițiată de cel puțin o treime din numărul deputaților și senatorilor și se aduce, neîntârziat, la cunoștință Președintelui.

(3) Dacă propunerea de suspendare este aprobată, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Președintelui.

ARTICOLUL 96 **(PREȘEDINTELE ROMÂNIEI – VACANȚA FUNCȚIEI)**

(1) Vacanța funcției de Președinte al României intervine în caz de demisie, de demitere din funcție, de imposibilitate definitivă a exercitării atribuțiilor sau de deces.

(2) În termen de 3 luni de la data la care a intervenit vacanța funcției de Președinte al României, Guvernul va organiza alegeri pentru un nou Președinte.

ARTICOLUL 101 **(GUVERNUL – ROLUL ȘI STRUCTURA)**

(1) Guvernul, potrivit programului său de guvernare acceptat de Parlament, asigură realizarea politicii interne și externe a țării și exercită conducerea generală a administrației publice.

(2) În îndeplinirea atribuțiilor sale, Guvernul cooperează cu organismele sociale interesate.

(3) Guvernul este alcătuit din prim-ministru, miniștri și alți membri stabiliți prin lege organică.

ARTICOLUL 102 **(GUVERNUL – INVESTITURA)**

(1) Președintele României desemnează un candidat pentru funcția de prim-ministru, în urma consultării partidului care are majoritatea absolută în Parlament ori, dacă nu există o asemenea majoritate, a partidelor reprezentate în Parlament.

(2) Candidatul pentru funcția de prim-ministru va cere, în termen de 10 zile de la desemnare, votul de încredere al Parlamentului asupra programului și a întregii liste a Guvernului.

(3) Programul și lista Guvernului se dezbate de Camera Deputaților și Senat, în ședință comună. Parlamentul acordă încredere Guvernului cu votul majorității deputaților și senatorilor.

ARTICOLUL 104 **(GUVERNUL – INCOMPATIBILITĂȚI)**

(1) Funcția de membru al Guvernului este incompatibilă cu exercitarea altei funcții publice de autoritate, cu excepția celei de deputat sau de senator. De asemenea, ea este incompatibilă cu exercitarea unei funcții de reprezentare profesională salarizate în cadrul organizațiilor cu scop comercial.

ARTICOLUL 122 **(ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ – PREFECTUL)**

(1) Guvernul numește câte un prefect în fiecare județ și în municipiul București.

(2) Prefectul este reprezentantul Guvernului pe plan local și conduce serviciile publice descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte organe centrale, din unitățile administrativ-teritoriale.

(3) Atribuțiile prefectului se stabilesc potrivit legii.

(4) Prefectul poate ataca, în fața instanței de contencios administrativ, un act al consiliului județean, al celui local sau al primarului, în cazul în care consideră actul ilegal. Actul este suspendat de drept.

ARTICOLUL 124 (STATUTUL JUDECĂTORILOR)

(2) Funcția de judecător este incompatibilă cu orice altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul superior.

ARTICOLUL 135 (PROPRIETATEA)

(1) Statul ocrotește proprietatea.

(2) Proprietatea este publică sau privată.

(3) Proprietatea publică aparține statului sau unităților administrativ-teritoriale.

(4) Bogățiile de orice natură ale subsolului, căile de comunicație, spațiul aerian, apele cu potențial energetic valorificabil și acelea ce pot fi folosite în interes public, plajele, marea teritorială, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, precum și alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietății publice.

ARTICOLUL 142 (CURTEA CONSTITUȚIONALĂ – INCOMPATIBILITĂȚI)

Funcția de judecător al Curții Constituționale este incompatibilă cu oricare altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul juridic superior.

ARTICOLUL 146 (INIȚIATIVA REVIZUIRII)

(1) Revizuirea Constituției poate fi inițiată de Președintele României la propunerea Guvernului, de cel puțin o pătrime din numărul deputaților sau al senatorilor, precum și de cel puțin 500 000 de cetățeni cu drept de vot.

(2) Cetățenii care inițiază revizuirea Constituției trebuie să provină din cel puțin jumătate din județele țării, iar în fiecare din aceste județe sau în municipiul București trebuie să fie înregistrate cel puțin 20 000 de semnături în sprijinul acestei inițiative.

ARTICOLUL 147 (PROCEDURA DE REVIZUIRE)

(1) Proiectul sau propunerea de revizuire trebuie adoptată de Camera Deputaților și de Senat, cu o majoritate de cel puțin două treimi din numărul fiecărei Camere.

(2) Dacă prin procedura de mediere nu se ajunge la un acord, Camera Deputaților și Senatul, în ședință comună, hotărăsc cu votul a cel puțin trei pătrimi din numărul deputaților și senatorilor.

(3) Revizuirea este definitivă după aprobarea ei prin referendum, organizat în cel mult 30 de zile de la data adoptării proiectului sau a propunerii de revizuire.

ARTICOLUL 148
(LIMITELE REVIZUIRII)

(1) Dispozițiile prezentei Constituții privind caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului român, forma republicană de guvernământ, integritatea teritoriului, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială nu pot forma obiectul revizuirii.

(2) De asemenea, nicio revizuire nu poate fi făcută dacă are, ca rezultat, suprimarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

(3) Constituția nu poate fi revizuită pe durata stării de asediu sau a stării de urgență și nici în timp de război.

ARTICOLUL 152
(INSTITUȚIILE VIITOARE)

(1) În termen de 6 luni de la data intrării în vigoare a Constituției, se înființează **Curtea Constituțională și Curtea de Conturi**.

(2) Judecătorii primei **Curți Constituționale** sunt numiți pentru o perioadă de 3, de 6 și, respectiv, de 9 ani. Președintele României, Camera Deputaților și Senatul desemnează câte un judecător pentru fiecare perioadă.

III. STATUL ȘI POLITICA

III.1. AUTONOMII LOCALE ȘI INSTITUȚII CENTRALE ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC (SECOLELE IX-XVIII):

III.1.a. Termeni istorici:

- *Cnezat* = formă de organizare politică de tip statal, aflată sub autoritatea unui cneaz;
= organism politic care exercita puterea politică asupra unui grup de sate, în general în cadrul unor regiuni delimitate natural de mediul geografic.
- *Domnie* = instituția principală a statului medieval în Țara Românească și Moldova.
- *Dregător* = demnitar în Țara Românească și Moldova, având atribuții administrative, militare, judiciare, etc.
- *Hatman* = dregător în Moldova, însărcinat de domn cu comanda oștirii.
- *Postelnic* = dregător în Țara Românească și Moldova, care avea în grijă camera de dormit a domnului.
- *Vornic* = dregător în Țara Românească și Moldova, însărcinat cu conducerea curții domnești.
- *Autonomii românești* = grupări de sate și cătune, modelate – în general – după cadrul geografic în care se alcătuiseră: văile unor râuri, depresiuni intramontane, zone protejate de munți și păduri.
- *Obște sătească* = comunitate de oameni având o organizare social-economică proprie și un teritoriu bine delimitat.
- *Voievodat* = instituție politică, rezultat al delegării atributelor de comandament militar superior de către cnezii (cnejii) unui grup de cnezate.
- „Țară” = zonă delimitată natural sau administrativ, individualizată prin tradiții, cultură și organizare politică în cadrul spațiului românesc.
- *Descălecat* = termen folosit de cronicari pentru a descrie formarea statelor medievale românești, așezarea statornică într-un loc, întemeiere.
- *Tradiția istorică* = se referă la originile și întemeierea unui stat, a unei cetăți sau începuturile mai depărtate ale oricărei istorii naționale; adesea, se amestecă – în această relație – elemente de bază sau de legendă.
- *Partida națională* = grupare a nobilimii pământene care revendica (în secolul al XVIII-lea) respectarea autonomiei statale, revenirea la domnia pământene, eliminarea grecilor din administrație și biserică.
- *Locotenență domnească* = organism politico-administrativ care ținea locul domnului și exercita atribuțiile sale.
- *Caimacam* = locțiitor al domnului.
- *Drept de vetò* = dreptul care aparține șefului statului de a se opune intrării în vigoare a unei legi votate de parlament.
- *Protecție colectivă* = statut internațional care indică o autonomie sub controlul Marilor Puteri.
- *Rezoluție* = hotărâre luată în urma unei dezbateri colective.
- *Partid politic* = organizație relativ durabilă, formată din persoane care împărtășesc aceeași concepție ideologică, subscriu la un set comun de valori și acționează pentru cucerirea puterii.
- *Autocefalie* = conducerea de sine-stătătoare a unei biserici ortodoxe naționale.
- *Monarhie constituțională* = forma de guvernare în care conducerea se exercită de către monarh, în conformitate cu Constituția.

- *Plebiscit* = consultarea cetățenilor, care se pronunță – prin „da” sau „nu” – asupra unui proiect de lege sau a unui act de importanță deosebită.
- *Rotativă guvernamentală* = principiu de guvernare conform căruia partidele politice sunt chemate alternativ la guvernare.
- *Neutralitate* = situația în care, în cazul unui conflict, o țară nu face parte dintre beligeranți.
- *Autodeterminare* = manifestarea voinței populare, prin care se pot lua decizii – în anumite circumstanțe – privind propria soartă politică.
- *Camarilă regală* = personal din anturajul regelui, care influențează politica unui stat în interesul lor personal.
- *Regență* = organism care guvernează provizoriu în timpul minoratului, absenței sau bolii unui monarh.
- *Regim autoritar* = formă de guvernare în care șeful executivului are puteri sporite, în dauna legislativului.
- *A promulga* = a da caracter executiv unei legi.
- *Armata Roșie* = denumire, până în 1948, a forțelor armate ale U.R.S.S., controlată de Partidul Comunist prin intermediul comisarilor politici.
- *Blocul Partidelor Democratice* = alianța partidelor, care a participat la alegerile din 1946 (P.C.R., P.S.D., P.N.L.-Gh. Tătărescu, P.N.Ț.-Anton Alexandrescu, Frontul Plugarilor, Partidul Național Popular).
- *Epurare* = îndepărtarea – din funcțiile politice și din administrația publică – a unor elemente „indezirabile”, în urma unei răsturnări politice radicale.
- *Naționalizare* = însușirea, de către stat, a proprietății și a gestiunii activităților economice private.
- *Sovromuri* = societăți mixte româno-sovietice, care activau în principalele sectoare ale economiei românești.
- *Pluralism politic* = ordine politică și juridică în care existența mai multor partide politice permite cetățenilor unui stat să-și afirme opinii și interese diferite, într-o confruntare liberă.
- *Societatea civilă* = se referă la un set de instituții, organizații și conduite situate între stat, afaceri și familie; aceasta include: organizații non-profit, organizații filantropice, mișcări sociale și politice, alte forme de participare socială și civică.
- *Stat de drept* = stat în care raporturile dintre autorități și cetățeni se bazează pe un sistem de legi și care se supune unor instituții juridice independente.
- *Cumani* = popor asiatic mongol, aflat – în secolul al IX-lea – între fluviile Ural și Volga, de unde a înaintat, treptat, până în teritoriul cuprins între fluviul Don și Carpați; au stăpânit aceste teritorii, sub numele de „Cumania”, până după mijlocul secolului al XIII-lea.
- *Fief* = în dreptul feudal, domeniu deținut de un vasal care recunoaște suzeranitatea seniorului ce i-l încredințase în schimbul unor slujbe („consilium et auxilium” - „sfat și ajutor militar”).
- *Vasal* = în dreptul feudal, persoană care recunoaște suzeranitatea unui senior de la care primește în concesiune un teritoriu, fief, în schimbul anumitor servicii.
- *Ioaniți (cavaleri)* = ordin călugăresc militar al Sfântului Ioan de Ierusalim, întemeiat în secolul al XI-lea, pentru a oferi asistență pelerinilor care mergeau la Locurile Sfinte.
- *Marcă* = provincie de graniță cu rol militar, în cadrul regatelor occidentale.
- *Suzeranitate* = în dreptul feudal, calitate, putere a suzeranului (seniorul de care depindeau vasalii); teritoriu asupra căruia se exercită puterea suzeranului.

- *Teutoni (cavaleri)* = ordin religios și militar creat de cruciații germani în 1198, cu recrutare din rândul nobilimii germane; atinge apogeul în secolul al XIV-lea; decade datorită Reformei în secolul al XVI-lea și este suprimat de Napoleon în 1809.
- *Turanic (populație)* = populații turcice din Asia Centrală.
- „*Problema orientală*” (în epoca modernă) = problema menținerii echilibrului european, în condițiile decăderii Imperiului Otoman și ascensiunii Rusiei (după 1683).
- *Statut internațional* = stare de drept a unui stat în raport cu alte state, la un moment dat.
- *Ideologia daco-românismului* = ideologie națională care susținea constituirea unui stat în vatra vechii Dacii.
- *Politica „pașilor mărunți”* = doctrină conservatoare întemeiată pe ideea unei dezvoltări organice, prin reforme graduale în conformitate cu tradițiile; pe plan extern, realizarea treptată a obiectivelor naționale, speculând contradicțiile dintre Marile Puteri.
- „*Articol adițional*” = articol suplimentar.
- *Politica „faptului împlinit”* = modalitate prin care s-au realizat obiective importante ale programului național, constând în punerea Marilor Puteri în fața unor acte politice realizate de forțele interne cu susținere națională.
- „*Monstruoasa coaliție*” = alianță realizată între conservatori și liberali radicali, având, ca obiectiv, îndepărtarea de la tron a lui Alexandru Ioan Cuza.

III.1.b. Autonomii locale (secolele IX-XIII):

1) Context:

- În secolele IX-XIII, în urma destrămării dominației slavilor la nordul și la sudul Dunării, românii din aria carpato-dunăreană și Peninsula Balcanică au fost semnalati nu numai ca entitate etnică, dar și în cadrul organizațiilor lor autonome, cu structurile lor politice, militare și ecleziastice cuprinse în vaste conglomerate plurietnice din Europa centrală, răsăriteană și sud-estică.

Asaltate și în pericol de a fi anihilate de Imperiul Bizantin la sfârșitul secolului al XII-lea și de ungurii instalați în Pannonia încă de la începuturile expansiunii lor spre răsărit, autonomiile românești au evoluat – în cele din urmă – spre formula statului independent. Această evoluție a fost accelerată, în cursul secolelor XIII-XIV, de politica Regatului ungar de înlăturare a autonomiilor românești din Transilvania și de tendințele sale de dominație la sud și răsărit de Carpați. Rezultatul acestei accelerări a fost constituirea Țării Românești și a Moldovei ca state independente.

2) Ce sunt autonomiile locale?:

- Romanitatea răsăriteană și autonomiile ei regionale au ocupat un spațiu întins, din Peninsula Balcanică până în nordul arcului carpatic. Ele și-au făcut simțită prezența sub numele de țări - „*terrae*”, locuitorii lor fiind cunoscuți sub numele de *vlahi*, *volohi*, *valahi*, *blachi* în izvoarele armenice, bizantine, ruse și maghiare, și de *români*, *armâni* în vorbirea proprie.

„Autonomiile teritoriale ale romanității răsăritene poartă – în sursele epocii – denumirea de Vlahia, Vlahia de Sus, Vlahia de Jos, Vlahia Mare, Vlașca Zemlja, Terra Blacorum, Tierre a Blas, Walachenland, etc., denumiri care exprimă sintetic realitățile lor constitutive: caracterul lor roman și existența lor autonomă în cadrul unor mari complexe plurietnice”. (Mihai BĂRBULESCU - „Istoria României”)

„<Țara Transilvaniei>, stăpânită de <ducele> GELU, nu este conturată, în ce privește marginile, de cronicar, [...] cronicarul mulțumindu-se să amintească doar numele țării: <Țara Transilvaniei> (terra Ultrasilvana), <Transilvania> (Ultrasilvania). Se poate presupune că <Țara Transilvaniei> cuprindea teritoriul intercarpatic, de la Porțile Meseșului înspre apus, până la marginea sudică și estică a Podișului Transilvaniei.”

Se înțelege că în acea vreme și în acele împrejurări marginile acestor formațiuni nu erau nici fixe și nici statornice. Ele se puteau schimba și se schimbau în raport cu condițiile concrete dintr-un moment sau alt moment. Cu atât mai mult cu cât, de jur împrejurul acestor formațiuni, uniunile de obști existente, <țările> înconjurătoare nu erau, nici ele, mai statornice din acest punct de vedere: <Țara Făgărașului>, <Țara Hațegului>, <Țara Maramureșului>”. (Ștefan PASCU - „Voievodatul Transilvaniei”, vol. I)

„Vă sfătuiesc, deci, pe voi și pe urmașii voștri următoarele, deoarece poporul blachilor este cu totul necredincios [...], deoarece n-a păstrat niciodată credința față de cineva, nici față de împărații mai de mult ai romeilor. Loviți cu război de către împăratul TRAIANUS și înfrânți pe deplin, au fost supuși, iar regele lor, numit DECABALOU, a fost ucis și capul i-a fost înfipt într-o sulită în mijlocul orașului romeilor. Căci aceștia sunt așa-numiții daci și besi”. (KEKAUMENOS - „Sfaturi și povestiri”)

„Aceste Romanii populare sunt numite în izvoare, cu un termen de origine celtogermană, preluat apoi de slavi, Vlahii, adică ținuturile locuite de vlahi, înțelegând – prin aceștia – locuitori de limbă latină. Daco-romanii, ei înșiși, nu s-au numit niciodată vlahi, ci și-au zis, de la romani, români sau rumâni, înlocuind, potrivit spiritului limbii noastre, vocala <o> în <u> și pe <a> în <â>. La rândul-i, țara formată din contopirea Vlahiilor nord-dunărene nu s-au numit de ei Valahia, ci România”. (Editura Academiei de Științe Sociale și Politice - „Constituirea statelor feudale românești”)

- Autonomiile rurale, „romanii populare” sau „democrații țărănești” cum le-a denumit Nicolae IORGA, „obști de obști” după expresia unor documente medievale risipite în cuprinsul unor „țări”, erau conduse de cnezi, juzi, jupani investiți de comunitate cu funcții social-politice corespunzătoare. Puterea unora dintre ei s-a extins, cu timpul, peste mai multe sate dintr-o arie delimitată geografic. „Țările”, autonomii politice, s-au născut din mai multe sate. „Satul a devenit, pentru mult timp, forma firească de organizare a strămoșilor noștri”, remarca Nicolae IORGA.

„Și-au pus cnezii, adică balivii, care să facă dreptate și să le procure cai, animale, arme, daruri și veșmintele trebuitoare. Și așa procuratorul meu era unul dintre stăpânii aceștia și conducea o mie de case și erau aproape o sută de cnezi. Aveam pace și adunări pentru a convorbi, și fiecăruia i se dădea dreptate. Acelora li se trimiteau cele mai frumoase fete; și pentru un astfel de dar se întorceau cu oi, boi sau cai. Cnezii se întruneau aproape în fiecare săptămână. Eu, însă, ca să cunosc mai ales viața lor, și să cunosc pe unii dintre mai marii lor, și să discern dacă mi se oferă vreo cale de răscumpărare mă duceam la ei cu cneazul meu”. (ROGERIUS despre *organizarea cnezială a românilor în 1247*)

3) Românii și autonomiile politice în izvoarele bizantine:

- Izvoarele bizantine semnaleză, în spațiul balcanic, primele realități politice românești și pe vlahi.

- Autonomiile românești din nordul Peninsulei Balcanice au fost supuse unui puternic asalt de anihilare în secolele XI-XIII, din partea Imperiului Bizantin și, în efortul lor de apărare, acestea au făcut trecerea de la „țară”, cadru politic tradițional, la stat. Două sunt momentele însemnate sub raport politic: primul este în 1066, când se răscoală vlahii din Tesalia; cel de-al doilea este în 1185, când, sub conducerea fraților PETRU și ASAN, se răscoală vlahii din nordul Peninsulei Balcanice și se constituie statul bulgaro-vlah.

„La început, vlahii se codeau și fugeau de răscoala la care erau împinși de PETRU și ASAN, temându-se de o acțiune atât de însemnată. Încercând să-i elibereze de această teamă pe cei din același neam cu ei, consângenii construie un lăcaș de rugăciune, cu hramul sfântului mucenic Dimitrie, în care adunară mulți stăpâniți de demoni, de ambele sexe, cu ochii injectați și privirile rătăcite, cu părul în dezordine și care se înfățișau aidoma celor stăpâniți de demoni și în

toate celelalte privințe. Îi învățară pe acești exaltați să spună că Dumnezeu a hotărât libertatea pentru neamul bulgarilor și al vlahilor și a încuviințat scuturarea jugului celui îndelung purtat; din care cauză și Dimitrie mucenicul a părăsit cetatea tesalonicienilor și biserica – de acolo și petrecerea lui printre romei – și a venit la ei ca să-l ajute și să le fie părtaș la fapta”. (NIKETAS CHONIATES - „Despre Răscoala Asăneștilor din 1185”)

4) **Autonomii locale în spațiul românesc din secolele IX-XIII:**

- De întindere și însemnătate variată, autonomiile românești, modelate după cadrul geografic în care se alcătuiseră „țările”, erau grupate în:

a) *regiunea munților Carpați*: Țara Bârsei (terra Borza), consemnată ca țară românească în 1222; Țara Maramureșului, în 1299; Țara Făgărașului, consemnată ca terra Blachorum în 1222; Țara Hațegului (terra Harszok), consemnată în 1247; Țara Loviștei.

Autonomiile locale ale acestor țări românești, situate în zonele de margine ale Transilvaniei, încetează odată cu dispariția dinastiei arpadiene în 1301. În secolele XIV-XV, „țările” vor fi organizate sub forma unor districte românești conduse de demnitari numiți de Coroană.

b) *în depresiunile subcarpatice și pe văile unor râuri*: Tazlău, Câmpulung Muscel, Târgu-Jiu, Vrancea și Câmpulung, Neamț, Vaslui, Dorohoi, Bacău.

Autonomiile românești au existat în cadrul unor complexe plurietnice – Imperiul Bizantin, Regatul maghiar – și a migratorilor turanici, pecenegii, uzii, cumanii și, mai târziu, tătarii.

„Iar primul hotar al acestui ținut (Țara Bârsei – *n.n.*) începe de la întăriturile cetății Hălmeag, și merge până la întăriturile cetății Ungra și de aici merge până la Micloșoara, pe unde curge apa numită Olt, și așa se urcă pe Olt până acolo unde Prejmerul se varsă în Olt. Mai adăugăm că le dăruim sus-numiților frați și cetatea numită Cruceburg, pe care pomeniții frați o clădiseră din nou, împreună cu livezile din jurul aceleia și ținutul de la capătul pământului Cruceburg, ce merge până la hotarele brodnicilor și de cealaltă parte, de la întăriturile Hălmeagului până la izvorul apei ce se cheamă Bârșa, și de aici înaintează până la Dunăre”. (**Act** din 1222 dat de ANDREI al II-lea, Regele Ungariei, relativ la **Cavalerii teutoni**)

„O puternică și durabilă organizație românească, alături de Făgăraș, Hațeg și Banat, s-a afirmat, până în secolul al XV-lea, în Maramureș. Maramureșul era o veche formațiune politică românească, alcătuită din câteva cnezate de vale, ai căror stăpâni, numiți cnezi, se întruneau periodic într-o adunare, unde, între altele alegeau și voievodul, conducătorul întregii țări a Maramureșului. Deci Maramureșul era o țară-voievodat, pe care, de pe la 1300, autoritățile au urmărit s-o încadreze mai ferm în structurile regatului. În 1300, Maramureșul este numit terra, iar în 1326 dictricus. În paralel cu voievozii tradiționali ai țării, regalitatea a introdus funcția de comite, teoretic încă din 1303, dar noua demnitate și instituțiile adiacente ei nu s-au putut menține în prima parte a secolului al XIV-lea”. (Ioan-Aurel POP, Thomas NÄGLER - „Istoria Transilvaniei”, vol. 1)

„[...] autohtonii au locuit laolaltă sau juxtapus cu pecenego-cumanii, a căror prezență este atestată de toponime terminate în <ui>: Călmățui, Dăsnățui, în sudul Moldovei, Covurlui, etc. sau derivate din însuși numele populațiilor turcice (Peceneaga, Comana), etc.

Cumanii, întocmai ca, mai târziu, tătarii, au împiedicat extinderea stăpânirii Regatului ungar dincolo de Carpați, oferind, astfel, populației locale posibilitatea de a-și crea propriile structuri și instituții statale, întrucât, spre deosebire de regalitatea ungară, călăreții de stepă nu exercitau decât un control nominal asupra teritoriilor de unde percepeau tributul și alte prestații”. (Florin CONSTANTINIU - „O istorie sinceră a poporului român”)

- **Geografia armeană** a lui Moise CHORENATI menționează, în secolul al IX-lea, „Țara Balak”, fără a o localiza geografic, iar o veche cronică turcească menționează o țară „Ulak Ili” la

est de Carpați, unde tradiția istorică localizează Țara Sipeștiului în jurul anului 1000, confirmată și de descoperirile arheologice. Tot la est de Carpați sunt menționate diverse forme de organizare: codrii (Codrii Herței, Cosminului, Orheiului), câmpuri (Câmpul lui Dragoș, Câmpul lui Vlad), ocoale (Câmpulung, Vrancea). Înaintând la sud de Carpați, regalitatea maghiară a găsit autonomii politice care dispuneau de structuri militare și de organizare ecleziastică proprii, pe care a reușit să le aducă temporar sub puterea sa, cum ar fi Țara Severinului.

Țările depindeau de un centru de putere, fie direct, fie prin intermediul unei căpetenii militare, voievod sau duce.

„[...] Țara sarmaților, din care o parte este la răsărit de Zaghura, care este țara bulgarilor și a germanilor, se întinde înspre Oceanul nordic până la țara necunoscută, căreia îi zic Blak și până la muntele Rivbia, de unde iese râul Donavis [...]”. (Cronicarul armean MOISE CHORENATI menționând Țara Blak, în secolul al IX-lea)

„[...] îi dăm și îi dăruim lui și, prin dânsul, numitei case, întreaga țară a Severinului împreună cu munții ce țin de ea și cu toate celelalte ce atârnă de ea, precum și cu cnezatele lui IOAN și FARCAȘ până la râul Olt, afară de pământul voievodului LITOVROI, pe care îl lăsăm românilor așa cum l-au stăpânit aceștia și până acum”. (**Diploma cavalerilor ioaniți**)

5) Forme incipiente de autonomii românești:

- Populația autohtonă atestată pe teritoriul vechii Dacii la sfârșitul mileniului I își ducea viața în cadrul unor structuri teritoriale de diferite tipuri, în funcție de evoluția societății. La baza acestui proces de organizare teritorială diferențiată a stat criteriul economic și cel social-politic. Ceea ce caracteriza societatea de la nordul Dunării era neta predominare a structurilor teritoriale tradiționale: a SATULUI, a OBȘTII SĂTEȘTI sub raportul organizării sociale a comunității agrare respective.

- Instalarea ungarilor în Câmpia Pannonică și, apoi, cuceririle lor, după creștinarea Regatului ungar, în răsăritul și sud-estul european, precum și ofensivele încununat de succes ale împăraților bizantini Ioan TZIMISKES (969-976) și VASILE al II-lea (976-1025), care au anihilat primul Țarat bulgar, mai întâi în estul, apoi în vestul Peninsulei Balcanice, au adus în lumina izvoarelor romanitatea răsăriteană și autonomiile ei regionale.

- În secolele XI-XIII, această populație romanică și structurile ei politice și ecleziastice erau răspândite pe o vastă întindere, din sudul Peninsulei Balcanice până în nordul arcului carpatic. Autonomiile teritoriale ale romanității răsăritene poartă – în sursele epocii – denumirea de VLAHIA, VLAHIA de SUS, VLAHIA de JOS, TERRA BLACORUM, denumiri care exprimă sintetic realitățile lor constitutive: caracterul lor romanic și existența lor autonomă în cadrul unor mari complexe plurietnice: Imperiul Bizantin, Regatul ungar și succesivele „imperii ale stepelor” (peceneg, cuman, tătar).

- Așezările rurale risipite în cuprinsul unor ȚĂRI erau conduse de cnezi și juri, cu funcții judecătorești și administrative. Puterea unora dintre cnezi s-a extins, cu timpul, peste mai multe sate dintr-o arie geografic-politic delimitată: țările – autonomii politice născute din asocierea mai multor sate – depindeau de un centru de putere străin, fie direct, fie prin intermediul unei căpetenii militare (VOIEVOD – în izvoarele slave, DUX – în izvoarele latine). SATUL (cadrul principal de conviețuire socială) grupa familiile de țărani, populație agricol-pastorală, care folosea în comun o parte din teritoriile aflate în stăpânirea sa.

- Examinarea structurilor sociale și a comunităților sătești la nord de Dunăre arată că, în secolele VII-IX, nu se depășise nivelul obștii sătești teritoriale. La baza evoluțiilor din sânul obștii sătești a stat dezvoltarea economică, progresul general înregistrat de societatea din spațiul nord-dunărean, proces care a favorizat diferențierea socială din cadrul comunităților existente.

- Formele tradiționale de organizare politică românească, predominante încă în această vreme, erau CNEZATUL și VOIEVODATUL. Cneazul, pe lângă beneficiul economic al funcției

sale, conferea titularului său atribute ale puterii politice, exercițiul justiției, uneori al comandamentului militar. Țările cneziale și voievodatele erau înzestrate cu organizare politică, militară și ecleziastică.

TIPURI DE AUTONOMII ROMÂNEȘTI (SEC. IX-XIII)	IZVOARE ISTORICE
„ȚĂRI”: Țara Șipenițului (situată la est de Carpați); Țara Făgărașului; Țara Hațegului; Țara Cărvunei (situată între Mangalia și Varna – 1230)	Țara Hațegului – Cetatea Colț, ridicată de familia cnezială CÂNDE
CODRII: Orheiului, Lăpușnei (spațiul dintre Prut și Nistru); Cosminului (sec. IX-XI)	-
CÂMPURI: Câmpul lui Dragoș; Câmpul lui Vlad (situat la est de Carpați)	-
COBĂLE: în ținuturile Dorohoi, Neamț, Bacău, Vaslui	-
OCOALE: Câmpulung, Vrancea	-
CNEZATE: Cnezatul lui Ioan; Cnezatul lui Farcaș (situat între Jiu și Olt)	„Diploma cavalerilor ioaniți” (1247)
VOIEVODATE: - GELU, în centrul Transilvaniei (sec. IX-X). - MENUMORUT – în Crișana; GLAD – în Banat (secolul al XI-lea). - voievodatul lui AHTUM; voievodatul lui GYLA; voievodatul lui LITOVROI (dreapta Oltului); voievodatul lui SENESLAU (stânga Oltului)	- „Gesta Hungarorum” („Cronica lui Anonymus”), redactată spre sfârșitul secolului al XII-lea. - „Legenda Sfântului Gerard”. - „Diploma cavalerilor ioaniți”.
JUPANAT: - formațiunea condusă de jupan DIMITRIE. - formațiunea condusă de jupan GHEORGHE.	- Inscripția de la Mircea Vodă (943). - Inscripțiile din complexul Basarabi-Murfatlar.
THEMA PARISTRION (întemeiată de către bizantini) (971-1204)	-
FORMAȚIUNI POLITICE LOCALE (situat între Dunăre și Mare) conduse de către: TATOS, SESLAV și SATZA (secolul al XI-lea)	ANA COMNENA - „Alexiada”.

6) Autonomii românești în relație cu centrele de putere vecine:

- Expansiunea spre răsărit a ungarilor, instalați în Câmpia Pannonică în secolul al IX-lea, s-a lovit de rezistența armată a populațiilor slave, turanice și românești dinlăuntrul și din afara arcului carpatic, și a organizațiilor lor politice. Potrivit informațiilor transmise de „Gesta Hungarorum”, maghiarii, la începutul secolului al X-lea, au început cucerirea spațiului cuprins între Tisa, Crișuri și Someș, unde s-au lovit de 3 voievodate (al lui MENUMORUT, al lui GLAD și al lui GELU). Aceste voievodate au fost cucerite rând pe rând.

- Cucerirea, subordonarea și integrarea formațiunilor politice a continuat și s-a accentuat în secolele XI-XIII, luând forme sistematice pe măsura înaintării ungarilor spre centrul și sudul Transilvaniei. Creștinarea ungarilor, după anul 1000, a însemnat și preluarea formelor de organizare politică și ecleziastică ale lumii apusene și a dat expansiunii ungare un caracter organizat și eficace. Ungurii au trecut, treptat, la preluarea conducerii directe asupra popoarelor cucerite, la anihilarea structurilor lor politice și la asimilarea etnică și confesională.

„Voievozii transilvani GELU, GLAD și MENUMORUT, consemnați în Cronica ungară a lui ANONYMUS, joacă un rol însemnat în istoria românească, tocmai fiindcă ilustrează, pe

lângă continuitatea etnică, și prezența unor structuri statale românești, în momentul expansiunii maghiare. Această poziție privilegiată a frânat, întrucâtva, exercitarea firească a demersului istoriografic critic. Mai curând decât personalități reale, cei trei par a fi [...] personaje simbol, individualizări ale unei anumite idei politice sau situații istorice (în cazul discutat, existența formațiunilor românești), ceea ce nu schimbă, în fond, esența problemei”. (Lucian BOIA - „Istorie și mit în conștiința românească”)

- Un alt mijloc folosit de către cuceritori pentru a-și impune stăpânirea asupra Transilvaniei a fost colonizarea teritoriului cu populații de alte etnii. **SECUII** au fost progresiv deplasați spre răsăritul Transilvaniei, pe măsura extinderii puterii regatului. Instalați în Bihor, apoi în zona Târnavelor și în Subcarpații răsăriteni pentru apărarea trecătorilor, ei au conviețuit cu românii.

Sudul Transilvaniei a fost adus sub controlul efectiv al Regatului ungar cu concursul elementului germanic. **SĂȘII** s-au instalat, în principal, în regiunea Orăștiei, a Sibiului, a Târnavelor și în sud-estul Transilvaniei. Viața urbană a Transilvaniei a cunoscut un puternic impuls datorită sașilor. În 1211, regele ANDREI al II-lea a instalat – în Țara Bârsei - „**ORDINUL CAVALERILOR TEUTONI**”, cu misiunea de a opri invaziile cumanilor din Câmpia Dunării în Transilvania și pentru a deschide calea expansiunii Regatului ungar la sud și răsărit de Carpați.

- În primele decenii ale secolului al XIII-lea, Regatul ungar a depășit – în forță – linia Carpaților la sud și răsărit, cu tendința de a anexa noi teritorii. Regalitatea a intrat, și aici, în contact cu românii și cu structurile lor politice tradiționale, pe care a încercat să le subordoneze. Țările românești din acest spațiu au fost fie anexate Regatului ungar, sub căpetenii numite de rege, fie păstrate de către români în condiții de dependență față de puterea suzerană. În anul 1247, conform diplomei acordate de BELA al IV-lea, cavalerilor ioaniți, ființau – pe teritoriul dintre Carpați și Dunăre – formațiuni politice prestatale românești: BANATUL de SEVERIN, VOIEVODATUL lui LITOVROI, CNEZATELE lui IOAN și FARCAȘ, VOIEVODATUL lui SENESLAU.

În schimbul libertății recunoscute de către rege, voievodatele lui LITOVROI și SENESLAU erau îndatorate să participe, cu forțele armate, la războaiele defensive ale Regatului ungar. Diploma ioaniților indică și un anume statut politico-juridic al acestor „țări”, prin cele două termene folosite: „CNEZAT” și „VOIEVODAT”. Cnezatele – depinzând de Țara Severinului, extinsă până la râul Olt, iar voievozii români, păstrându-și autonomia politică, dar depinzând de regele Ungariei, ca vasali ai acestuia.

- Invazia mongolă în Europa Centrală și constituirea unui stat mongol cu capitala pe fluviul Volga, la care se adaugă criza din interiorul regatului, a frânat expansiunea acestuia în afara arcului carpatic. În contextul menționat, voievodul LITOVROI și fratele său, BĂRBAT, se ridică – în anii 1277-1279 – împotriva suzeranității maghiare. LITOVROI este ucis în luptă; fratele său, BĂRBAT, este prins și obligat să se răscumpere, dar și să recunoască suzeranitatea maghiară.

Presiunea triburilor turce nomade și tendințele agresive ale statelor vecine, în special cnezatele rusești (Kiev și Halici), Regatul ungar și Hoarda de Aur în teritoriul de la est de Carpați, au determinat necesitatea structurării autonomiilor românești pentru asigurarea apărării comunităților. La nord de Moldova, în teritoriile revendicate de Cnezatul halician, letopisețele rusești semnaleză – în secolul al XIII-lea – pe cnezii bolohoveni. După invazia din anii 1241-1242, regiunile unde sălășluiau triburile turanice au fost preluate de către mongoli. Pozițiile Hoardei de Aur în sud-estul Moldovei au fost menținute până în preajma anului 1370. Luând în calcul aceste elemente, se poate aprecia că circumstanțele politice au împiedicat apariția

formațiunilor prestatale românești în partea de sud-est a spațiului carpato-nistrean. În schimb, au existat condiții pentru constituirea lor în regiunile de vest, nord și centrale ale Moldovei.

- Bizantinii, sub conducerea lui Ioan TZIMISKES, au ocupat și teritoriul dintre Dunăre și mare. Pecenegii, uzii și cumanii au invadat, timp de 3 secole, acest teritoriu. În secolul al XIII-lea, teritoriul danubiano-pontic a trecut sub stăpânirea vremelnică a Asăneștilor și, apoi, a conducătorilor celui de-al doilea Țarat bulgar. Chiar și în aceste condiții, izvoarele menționează – pe la 1230 – în teritoriul dintre Mangalia și Varna, „Tara Cărvunei”, nucleul în jurul căruia se va întemeia, în secolul al XIV-lea, un principat independent condus de către BALICA.

„Universitarul american Daniel CHIROT caracteriza... realitățile statale de pe teritoriul actualei Români: «Ce au fost statele românești în Evul Mediu? Adunături de comunități sătești, unite în mici confederații, unele plătind tribut diferitelor triburi nomade, altele cu șefi mai mult sau mai puțin puternici care încercau să-și creeze mici regate, și toate depinzând de creșterea turmelor transhumante. [...] Pe atunci, în secolele al XII-lea, al XIII-lea și al XIV-lea, ar fi o eroare să te gândești la statele românești ca și cum ar fi vorba despre Franța sau Anglia din aceeași perioadă». Din spusele lui CHIROT rezultă, cu evidență, realitatea frapantă a unui imaginar medieval românesc dedublat. Pe de o parte, este vorba de cel pus în joc de obștile rurale, împinse de nevoia securizării propriei vieți în fața invaziilor străine sau autohtone (ultimele fiind un rezultat al dorinței de expansiune a altor confederații rurale similare) să își unească potențialul economic, demografic și militar într-o formă politică funcțională. Pe de altă parte este vorba despre proiectele dominării unui teritoriu dat, formulate de grupul sau grupurile concurente ale aristocrației războinice, autohtone sau străine (vecine ori nomade, venite de la distanțe mai mari)”. (Ovidiu PECICAN - „Spațiul imaginar în Evul Mediu românesc”)

7) Semnificații și perspective ale autonomiilor românești:

- Țările românești din secolele XIII-XIV nu mai erau simple unități geografice, ci entități politice și de drept corespunzătoare unui teritoriu. Componentele principale ale acestor țări, care, adesea, corespundeau unui cadru geografic natural, erau: teritoriul, poporul care îl locuia și structurile politice, militare și ecleziastice.

- Țările erau organisme care gravitau în sfera de influență a Marilor Puteri vecine sau instalate în spațiul carpato-dunărean în secolele XII și XIII: Imperiul cumanilor, Regatul ungar și Statul vlaho-bulgar.

- Autonomiile românești din Nordul Peninsulei Balcanice și din spațiul carpato-dunărean au fost supuse unui puternic asalt, cu tendință de anihilare, în secolele XI-XIII, din partea Imperiului Bizantin – în sud și din partea Regatului ungar, în nord. Amenințate să dispară, ele au reacționat, marcând – în efortul lor de apărare – trecerea de la țară (cadru politic tradițional) la stat.

III.1.c. Constituirea statelor medievale românești:

1) Context:

a) Extern:

- Involuția teritorială a Regatului ungar, pierderea pozițiilor sale extracarpatice și extinderea influenței Hoardei de Aur în aceste teritorii au alcătuit trăsătura principală a cadrului extern în care s-a constituit primul stat românesc la nordul Dunării, Țara Românească. Elementul decisiv al constituirii statelor l-a reprezentat înlăturarea dominației teritoriale a Regatului ungar.

b) Intern:

- Întărirea raporturilor feudale, ca și pericolul extern, lupta împotriva tătarilor și a Regatului ungar, au determinat concentrarea formațiunilor politice prestatale în jurul uneia mai puternice, în interesul stăpânilor de pământ, ajunși să se constituie în clasă socială.

- Lărgirea schimburilor comerciale, favorizate de apariția târgurilor și orașelor, precum și comerțul de tranzit dintre Carpați și Marea Neagră, a contribuit la pregătirea premiselor economice care au impulsionat efortul de unificare politică a teritoriului Moldovei. Formarea statului românesc de la sud de Carpați a exercitat o influență puternică în grăbirea procesului de încheiere a unui stat asemănător și pe teritoriul Moldovei.

- Procesul de întemeiere a Țării Românești și a Moldovei s-a realizat în mai multe etape de evoluție: concentrarea formațiunilor politice în cadre teritorial-politice unitare, formarea principalelor instituții laice și ecleziastice și eliberarea teritoriului celor două state de sub dominațiile străine.

2) Tradiția descălecatului:

- Anihilarea autonomiei Făgărașului, în 1291, de către regele ANDREI al III-lea, a coincis, potrivit tradiției istorice, cu descălecatul lui NEGRU VODĂ și instalarea sa la Câmpulung. Prima reședință a Țării Românești reprezenta și sediul unei comunități catolice, alcătuită din sași și unguri, etapă importantă a drumului comercial care lega Transilvania cu Dunărea de Jos și Marea Neagră.

„Descălecatul de la Câmpulung” a fost urmat de întemeierea țării, adică de agregarea formațiunilor politice preexistente (cnezate și voievodate din stânga și dreapta Oltului). În cazul Țării Românești, tradiția istorică nu are acoperire în documente.

- În cazul Moldovei, „teoria descălecatului” poate fi demonstrată. Încercările lui LUDOVIC de ANJOU, de a aduce teritoriile est-carpatiche sub puterea sa, s-au lovit de o rezistență tenace a localnicilor, accelerând constituirea Moldovei ca stat independent.

Prima etapă a întemeierii Moldovei a fost legată de „descălecatul lui DRAGOȘ”. În 1352-1353, ca urmare a victoriilor obținute de oștile regelui Ungariei cu sprijinul populației locale, s-a constituit o marcă militară de graniță, cu centrul la Baia, condusă de către voievodul maramureșean DRAGOȘ, ce împingea marginea orientală a Transilvaniei dincolo de Carpați și din a cărei dezvoltare se va naște statul independent Moldova.

Dependența lui DRAGOȘ și a urmașilor săi, SAS și BALC, de Coroana ungară, a contravenit aspirațiilor clasei conducătoare autohtone și a determinat hotărârea acesteia de a îndepărta, din fruntea ei, pe urmașii lui DRAGOȘ și de a înlătura suzeranitatea Ungariei. La eforturile populației românești din Moldova s-a adăugat sprijinul unor căpetenii politice maramureșene, nemulțumite de politica Regatului ungar, care urmărea să desființeze autonomiile provinciale și să le înlocuiască cu instituția comitatului. Exponentul rezistenței maramureșene a fost BOGDAN din Cuhea, care s-a alăturat mișcării din Moldova, îndreptate împotriva politicii de expansiune ungară la est de Carpați și a ajuns conducătorul forțelor locale de rezistență. **Descălecatul lui BOGDAN**, din 1359, a marcat un moment important în procesul emancipării statului românesc de la est de Carpați de sub suzeranitate ungară. În vremea domniei lui BOGDAN, noul stat românesc și-a extins hotarele prin înglobarea – în cadrul lui – și a altor formațiuni politice existente pe teritoriul de la est de Carpați. De pe valea Moldovei, cu capitala la Baia, statul s-a întins în vremea lui BOGDAN, înglobând – treptat – alte formațiuni, alte țări sau Valahii.

„**Cronica domniei lui LUDOVIC**”, scrisă de IOAN de TÂRNAVE, semnalează eșecul expedițiilor repetate întreprinse de oștile Regatului ungar și rezultatul final al luptei: transformarea Moldovei într-un stat independent.

„BOGDAN, voievodul valahilor [românilor – *n.n.*] din Maramureș... a trecut în Țara Moldovei, supusă Coroanei ungurești... Deși a fost atacat, în mai multe rânduri, chiar de către oștile regelui, totuși, crescând numărul valahilor ce locuiau în această țară, ea s-a mărit, făcându-se o domnie”. (**Cronica** lui IOAN de TÂRNAVE)

3) Unificarea teritorială prin lupta împotriva unui factor extern:

- Primul stat creat de către romanitatea răsăriteană a aparținut vlahilor din Peninsula Balcanică. În secolul al XII-lea, vlahii din această zonă și-au văzut amenințate privilegiile de către dinastia bizantină ANGHELOS. În 1185, vlahii din Balcani s-au răscolit sub conducerea fraților PETRU și ASAN. Vlahii din Nordul Dunării au sprijinit răscoala, alături de cumani. Victoria vlahilor a însemnat și formarea statului vlaho-bulgar. Noul stat a recunoscut, în timpul lui IONIȚĂ cel FRUMOS (1197-1207), autoritatea spirituală a Romei în schimbul titlului dat de papa INOCENȚIU al III-lea ca „rege al vlahilor și bulgarilor”.

- Sub IOAN ASAN al II-lea (1218-1241), statul vlaho-bulgar a atins apogeul puterii sale, a rupt legătura cu Roma și a revenit la confesiunea răsăriteană, restabilind relațiile cu Patriarhia bizantină. Treptat, elementul bulgar a devenit predominant, în vreme ce elementul vlah s-a estompat.

- Întemeietorul statului Țara Românească, confirmat de către izvoarele istorice, este BASARAB I (?1310-1352), „marele voievod”, titlu care exprima recunoașterea întâietății puterii sale de către ceilalți voievozi din cuprinsul țării. Într-un document din 1324, BASARAB era numit – de către regalitatea ungară - „voievodul nostru transalpin”. Regalitatea înregistra procesul de unificare înfăptuit la sud de Carpați. În acordul din 1324, CAROL ROBERT de ANJOU recunoștea unitatea Țării Românești sub conducerea lui BASARAB și achizițiile ei teritoriale, în schimbul recunoașterii suzeranității regelui și a încadrării țării în aria spiritualității catolice. Cauza neînțelegerilor dintre BASARAB și regalitatea maghiară a fost Banatul de Severin. În 1330 a avut loc confruntarea directă dintre BASARAB și CAROL ROBERT de ANJOU. Bătălia de la Posada (prezentată într-o miniatură - „**Cronica pictată de la Viena**”) a însemnat sfârșitul suzeranității maghiare și aparitia primului stat românesc independent.

Consecința biruinței lui BASARAB asupra oastei lui CAROL ROBERT de ANJOU a însemnat o nouă identitate istorică pentru Țara Românească în planul politic sud-est european, consfințirea – pe câmpul de luptă din 9-12 noiembrie 1330 – a existenței de sine-stătătoare. Semnificația acestui nou statut al țării și, mai ales, al voievodului din fruntea ei, constă tocmai în principalul atribut afirmat prin titlul voievodal: „singur stăpânitor” și, mai apoi, domn și mare voievod. Un astfel de titlu, recunoscut voievozilor din Argeș, își are rădăcinile în victoria lui BASARAB I din 1330. BASARAB I l-a asociat la tron pe fiul său, NICOLAE ALEXANDRU.

- Odată cu slăbirea dominației mongole, către mijlocul secolului al XIV-lea, micile formațiuni politice existente între Dunăre și Mare au încercat o unificare a lor, constituindu-se într-un organism statal dependent de Bizanț, centrul acestui stat fiind teritoriul dintre Varna și Caliacra, cunoscut sub numele de Țara Cavarnei. Având conducător pe BALICA și, apoi, pe DOBROTICI (cca. 1354-1386), acesta a intervenit în evenimentele din Bizanț, primind titlul de strateg și, apoi, cel de despot, în 1357. DOBROTICI și-a întins stăpânirea asupra întregului teritoriu dintre Dunăre și Mare. În această calitate de conducător al întregului spațiu menționat, DOBROTICI a întreținut legături cu voievozii Țării Românești.

MIRCEA cel BĂTRÂN a înfrânt oștile turcești și a intrat în posesia teritoriului dintre Dunăre și Marea Neagră, unificând, astfel, întreg spațiul românesc de la „marea cea Mare” la Severin.

„După ce regele a cuprins Zeurinul (Severinul) și fortăreața lui, le-a încredințat toate numitului DIONISIE împreună cu demnitatea de ban. Făcându-se aceasta, BASARAB a trimis la rege o solie vrednică de toată cinstea ca să-i spună regelui că îi acordă 7.000 de mărci de argint, că lasă Severinul, că plătește tributul și trimite la curtea sa pe unul dintre feciori”. („**Cronica pictată de la Viena**”)

„Mulțimea nenumărată a vlahilor, sus pe râpe, [...] au aruncat săgeți asupra oastei regelui, care se găsea în fundul unei văi adânci [...]. Din pricina urcușului prăpăstios din acea vale, nu se putea sui în contra vlahilor pe niciuna din râpile de pe amândouă laturile drumului, nici nu

puteau merge înainte, nici nu aveau loc de fugă [...]. Și a fost, atunci, un mare dezastru [...]. Iar regele își schimbase însemnele armelor sale, cu care s-a îmbrăcat DESEV, fiul lui DIONISIE, pe care, crezându-l vlahii a fi însuși regele, l-au omorât cu cruzime”. („Cronica pictată de la Viena”)

„Dacă vrem să ținem seama numai de fapte precise, documentele ni-l prezintă pe BASARAB drept primul suveran al unui stat românesc liber și independent, pe malul stâng al Dunării. Domnia întemeietorului se încheie în 1352 (...). Tot el face dovada forței militare a noului stat, zdrobind în munți, în 1330, armata lui CAROL ROBERT de ANJOU, regele Ungariei. (...) Sub domnia sa, care a durat aproape jumătate de secol, s-a realizat unificarea micilor voievodate risipite între Carpați și Dunăre, până la gurile fluviului, unde încă se mai menținea, pe la 1350, o stăpânire tătară în declin. (...)

Moldova, dimpotrivă, a fost creată ca stat unitar în urma emigrării micii nobilimi românești din Maramureș, răzvrățiți împotriva regelui LUDOVIC I al Ungariei; războinicii aceștia victorioși au găsit – pe domeniul cucerit – rămășițele stăpânirii tătare (...).

Faptul că noul principat întemeiat de BOGDAN s-a putut extinde rapid până la Nistru și până la «Marea cea Mare» se explică prin aceea că el se afla pe marele drum comercial, care lega Galiția de Marea Neagră; în cazul de față, drumul a fost acela care a creat statul”. (Gheorghe BRĂTIANU, despre constituirea statelor medievale Valahia și Moldova).

4) Consolidarea statelor și formarea instituțiilor medievale:

- Prezența în documente, la 1111, a unui „*Mercurius princeps Ultrasilvanus*” arăta intenția maghiarilor de a încorpora – administrativ și juridic – Transilvania. Instituția voievodatului s-a dovedit viabilă în Transilvania în condițiile în care, la 1176, izvoarele îl menționează pe LEUSTACHIUS, voievod, și nu principe. Preluată de învingători, instituția voievodatului avea să rămână întruchiparea autonomiei Transilvaniei în raport cu regalitatea ungară. În ciuda eforturilor de încorporare desfășurate de către regalitatea maghiară, Transilvania și-a păstrat, în tot cursul Evului Mediu, individualitatea: în plan economic, în structurile sale sociale, în situația confesională, majoritar ortodoxă, chiar dacă regele LUDOVIC I a condiționat, la 1366, calitatea de nobil cu apartenența la religia catolică.

- Consolidarea Valahiei nord-dunărene s-a realizat în timpul domniei lui NICOLAE ALEXANDRU (1352-1364) (vezi tabloul votiv din biserica domnească de la Curtea de Argeș). În 1359, la sud de Carpați, voievodul NICOLAE ALEXANDRU întărea caracterul de suveranitate al statului, întemeind – la Curtea de Argeș – prima Mitropolie a Țării Românești, în dependență față de Patriarhia de la Constantinopol. El pune, prin aceasta, bazele organizării unei biserici proprii, care a devenit un puternic sprijin al domniei, atât în politica internă, consfințind regimul bazat pe supunerea mării mase a populației, cât și în afirmarea poziției de independență a țării. Un al doilea scaun mitropolitan a fost întemeiat – de către VLADISLAV VLAICU – la Severin, în 1370. În cazul Moldovei, PETRU I a creat o Mitropolie ortodoxă cu sediul la Suceava, unde a stabilit și reședința domnească.

În același an (1359), NICOLAE ALEXANDRU își asuma titlul de domn autocrat (de sine stăpânitor). Țara Românească se înzestra cu instituțiile supreme ale statului de sine-stătător, puterea laică autocrată și puterea ecleziastică direct legată de Constantinopol. Prin acțiunile lui NICOLAE ALEXANDRU, s-a desăvârșit – din punct de vedere teritorial și instituțional – crearea Țării Românești ca stat de sine-stătător. Această politică a fost continuată de către VLADISLAV VLAICU (1364-cca. 1376).

- În Moldova, LAȚCU (1369-1377) a continuat politica de independență a statului, intrând în legătură directă cu papalitatea, care îi recunoștea titlul de duce al Moldovei, țară despre care actul papal afirma că era o parte a națiunii române, constatând, astfel, identitatea de origine a românilor din cele două țări.

Domnia lui PETRU MUȘAT (1377-1392) a marcat un pas important în direcția afirmării internaționale și a organizării statale. În plan extern, PETRU I s-a orientat spre alianța cu Polonia. În 1387, domnul a depus omagiul regelui VLADISLAV JAGIELLO, inaugurând, astfel, principala direcție de politică externă a Moldovei timp de un secol.

Sub ROMAN I (1392-1394), Moldova a devenit stat riveran Mării Negre, desăvârșindu-și unitatea teritorială prin înlăturarea ultimelor resturi ale dominației tătare și prin înglobarea teritoriilor din sudul țării.

III.1.d. Instituția voievodatului în secolele IX-XVI:

- Trăsăturile generale ale societății transilvane și a voievodatului, în această perioadă de începuturi ale Evului Mediu, se pot reconstitui – cu destulă aproximație – pe baza izvoarelor scrise și a celor arheologice. Ele atestă stadiul de formare a unor state timpurii în perioada pătrunderii maghiarilor în spațiul carpato-danubian. Cele mai cunoscute sunt ducatele (voievodatele) lui MENUMORUT, GLAD, SALANUS și GELU, menționate în „**Gesta Hungarorum**”.

„Cu totul diferit este statutul <ducatului> transilvan a lui GELOU, căruia ANONYMUS îi consacră mai multe capitole. Ducatul, în frunte cu românul GELOU, era populat de <români și slavi>. Iscoadele lui TUHUTUM, unul dintre căpitaniii lui ARPAD, laudă bogățiile regiunii care ar putea fi o pradă ușoară, deoarece <locuitorii din acea țară sunt cei mai sărmani oameni din lume... și nu au alte arme decât arcuri și săgeți>. De aceea, TUHUTUM solicită lui ARPAD încuviințarea de a o cuceri <pentru sine și urmașii săi>. Cu acordul ducelui său, TUHUTUM cucerește <țara ultrasilvană>, iar în luptă moare și ducele GELOU; rămași fără stăpân, locuitorii îl recunosc pe învingător ca <domn> al lor”. (Stelian BREZEANU - „**Identități și solidarități medievale, controversate istorice**”)

„Și oprindu-se aici mult timp, atunci TUHUTUM, tatăl lui HORCA, cum era el om priceput, după ce a început să afle – de la locuitori – despre bunătățile țării Ultrasilvane, unde stăpânirea o ținea un oarecare blac GELU, a început să ofteze, dacă n-ar fi posibil a primi grația ducelui ARPAD să obțină țara Ultrasilvana, pentru sine și urmașii săi. Ceea ce, ulterior, s-a și întâmplat în fapt, căci urmașii lui TUHUTUM au deținut teritoriile de peste..., împreună cu cei doi fii ai săi, BIVIA și BUCNA, ar fi vrut să se facă creștini și dacă n-ar fi acționat fără încetare împotriva sfântului rege, după cum se va spune în cele ce urmează”. („**Cronica lui ANONYMUS**”)

- * Începând cu secolul al IX-lea, izvoare de mare diversitate semnaleză – în cuprinsul ariei locuite de poporul român – formațiuni teritoriale de întindere restrânsă, aflate în diferite etape de încheiere a instituțiilor politice, administrative și militare. Cele mai vechi sunt semnalate, în interiorul arcului carpat, de cronicile maghiare: „**Gesta Hungarorum**”, „**Chronicon Hungaricum**” („**Cronica Ungurilor**”, a lui SIMON de KÉZA), „**Descriptio Europae Orientalis**” („**Descrierea Europei Orientale**”), „**Chronicon Pictum Vindobonense**” („**Cronica pictată de la Viena**”), și cronica slavă („**Cronica lui NESTOR**”).

- ** **CETATEA MEDIEVALĂ DĂBĂCA**. Ducatul lui MENUMORUT, situat între Tisa și porțile Meseșului (Munții Apuseni), de la gura Someșului până la valea Mureșului Inferior (cu centrul în Crișana de azi), avea, ca principale cetăți: Biharea, Zalău, Sătmar. Ducatul lui GLAD, mărginit de Tisa, Mureș, Carpați și Dunăre (în Banatul de mai târziu), avea – ca principale cetăți – pe cele de la Cuvin și Orșova (Dierna). Ducatul lui GELU de la Porțile Meseșului și valea Someșului, până la cursul mijlociu al Mureșului (partea apuseană a depresiunii Transilvaniei), avea centre întărite la Dăbâca, Cluj-Mănăștur, Moldovenești. Victoria căpeteniei maghiare TUHUTUM asupra lui GELU nu a avut, ca urmare, ocuparea de mai lungă durată a Transilvaniei.

- În opinia istoricului Kurt HOREDȚ, extinderea autorității ducale și, apoi, regale maghiare asupra Transilvaniei s-a produs în 5 etape:

1. În jurul anului 900 – maghiarii ajung până la Someșul Mic;
2. În jurul anului 1000 – este ocupată valea Mureșului;
3. În jurul anului 1100 – se atinge valea Târnavei Mari;
4. În jurul anului 1150 – se atinge linia Oltului;
5. În jurul anului 1200 – se atinge linia Carpaților Răsăriteni și Meridionali.

- Regii maghiari au organizat **structuri proprii, laice și eclesiastice specifice feudalismului apusean**, pe teritoriul Transilvaniei. În anul 1111 apare evocat primul demnitar laic („Mercurius – princeps Ultrasilvanus”), cât și primul episcop catolic al Transilvaniei („Simion Ultrasilvanus”), cu reședința în cetatea de la Bălgrad, azi Alba Iulia, evocat într-un document din anul 1111. Tot în acest an este atestat și primul comitat, Bihorul. Comitatul a fost instalat peste vechile țări ale autohtonilor. Organizarea distinctă a comitatelor Transilvaniei, prevalența clară a puterii nobilimii în cadrul lor, au creat bazele instituționale și teritoriale ale autonomiei nobiliare.

„**Comitatele** erau formate din două entități pendinte (dependente – *n.n.*) una de alta. Era, mai întâi, partea militară, garnizoana ce ocupa <cetatea>, castrul (sau cetățile, castrele când erau mai multe) din comitat, și care reprezenta puterea centrală din punct de vedere politic și militar. Era, apoi, unitatea economică, formată din domeniile regale (nobiliare și bisericești). În centrul domeniului sau într-un alt loc mai potrivit din punct de vedere economic era curtea regală (a stăpânului feudal), unde locuia reprezentantul regelui (sau feudalului), înconjurat de oameni în slujba lui, numiți **udvornici** (*dvor – udvar = curte*)”. (Ștefan PASCU - „Voievodatul Transilvaniei”)

- În secolul al XII-lea, teritoriul Transilvaniei era reorganizat sub forma unui voievodat, renunțându-se la principat sub presiunea tradiției românești, fiind compus din mai multe comitate regale. În anul 1176 este menționat primul voievod al Transilvaniei, „LEUSTACHIUS VOYVODA”, probabil identic cu LEUSTACHIUS, comite de Dăbâca, atestat în anul 1164.

„BÉLA, din mila lui Dumnezeu regele Ungariei [...] ținând seamă de slujbele credincioase și deosebite ale lui LOB, tatăl său și ale nobilului CHAMAȚ și ale lui TOMA, fratele său, de care au dat dovadă în Grecia, veghind cu credință asupra majestății noastre și asupra cinstei noastre până la vărsarea sângelui și luptând fără teamă de a înfrunța primejdia morții, cinstea, faptele și slujbele alese săvârșite cu credință de ei fiind aduse la auzul și la cunoștința regelui BÉLA de către OMPUDIN, pe atunci ban și de voievodul LEUSTACHIU, în tovărășia cărora au luptat ziișii oameni în Grecia, [...] bunicul nostru a dat și dăruit lui LOB și TOMA [...] pentru a le stăpâni pe veci moșiile următoare: Ielciu, Ombuz, Fizeș, Popteleac, Mâhal, Diviciorii de Jos, Diviciorii de Sus și satul Sântu, lângă Șieu”. (Bogdan MURGESCU - „Istoria României în texte”, **prima atestare documentară a titlului de voievod al Transilvaniei – LEUSTACHIE**)

- Primul voievod propriu-zis, numit întotdeauna de rege, apare documentar în 1199. Voievodul avea atribuții administrative, juridice și militare.

În paralel cu **ocuparea Transilvaniei** s-a desfășurat, între secolele XI-XIII, și **un amplu proces de colonizare**. Pe măsura colonizării, regalitatea limitează puterea voievodului. Regii maghiari au colonizat, aici, pe **sași, secui și cavalerii teutoni**. Cele 3 autonomii ale privilegiaților – nobilii maghiari, sașii și secuii – au devenit un factor de cogovernare a voievodatului încă de la sfârșitul secolului al XIII-lea.

- În secolul al XIII-lea, cucerirea și organizarea Transilvaniei – de către unguri – par a fi încheiate. Așezarea noilor veniți conduce, desigur, la **o nouă structură etnico-demografică**. Românii rămân, însă, locuitorii cei mai numeroși. Aceste **particularități specifice (voievodatul**

– ca formă de organizare politico-administrativă pentru întreaga țară, voievodatele locale, cnezatele, districtele, scaunele sașilor și secuilor) vor imprima Transilvaniei o dezvoltare deosebită de restul regatului maghiar în tot timpul cât a făcut parte din acest stat, ceea ce explică de ce Transilvania nu s-a contopit, niciodată, deplin cu Regatul Ungariei. **Transilvania** era singura regiune din Regatul Ungariei care purta denumirea de voievodat, iar deținătorii acestei funcții erau singurii care aveau un titlu identic cu cel al conducătorilor Țării Românești și Moldovei, dar modificat ca semnificație în raport cu acela al domnilor de la Sud și Est de Carpați.

- Spre sfârșitul veacului al XIII-lea și la începutul celui următor, **voievozii Transilvaniei**, Roland BORȘA (1282, 1284-1285, 1288-1293) și Ladislau KAN (1294-1319) își asumă prerogative sporite. Primul, în numele unui „*regnum Transilvanum*”, autonom față de Regatul maghiar, convoacă la Deva, în 1288, prima Adunare Obștească (Congregația generală), la care participă nobili din cele 7 comitate, clerul superior, orașenii și reprezentanții țărănimii libere. Ultima participare a elitei politice a românilor la o congregație a stărilor transilvane este amintită în anul 1355. Prin diplomele din 1366, LUDOVIC I a desăvârșit constituirea sistemului de guvernare a voievodatului, sistem bazat pe recunoașterea unei singure religii recepte, catolicismul.

- Angevinii au readus **Transilvania** la statutul de voievodat vasal regelui Ungariei. Începând cu sfârșitul secolului al XIII-lea și, mai ales, în secolele XIV-XV, grupurile privilegiate ale societății transilvane (nobilii maghiari, sașii și secuii) se constituie, treptat, în stări. Datorită structurii prevalent etnice a stărilor, ele vor fi denumite – oficial – „*nationes*” (**națiuni**), așa cum apar în *Unio Trium Nationum* din 1437.

- * **Cetatea medievală SIGHIȘOARA. Sașii** vor veni în Transilvania în mai multe valuri, împinși de transformările social-economice din lumea germană. Ei au beneficiat de privilegii potrivit cărora și-au întemeiat așezări. În regiunile în care s-au așezat au găsit o populație românească numeroasă. Dovadă că „**Bula de aur**” a sașilor, numită și „**Andreanum**” (1222), pentru că a fost acordată de către regele ANDREI al II-lea, menționează și dania „pădurii românilor și pecenegilor”, ce ar fi putut fi la sud de Sibiu sau la sudul Țării Făgărașului.

- ** „În sud-estul Transilvaniei, **secuii** au format o comunitate deosebită, cu resturi de orânduire patriarhal-gentilice, regalitatea atribuindu-le **privilegii** în schimbul apărării pasurilor peste Carpați împotriva invadatorilor străini. În secolul al XII-lea, ei erau deja maghiarizați, fiind, apoi, împărțiți în 3 *stări sociale* (secuii frunțași, călăreții și pedestrașii) echivalente cu organizarea lor militară consemnată abia în secolul al XIV-lea”. (Ioan-Aurel POP, Thomas NÄGLER - „Istoria Transilvaniei”, vol. I (*până la 1541*))

- *** **Ruinele cetății FELDIOARA. Cavalerii teutoni** primesc vremelnice Țara Bârsei (1211). Învingători ai cumanilor, teutonii acționează, încă din primii ani, pe cont propriu atât la miazănoapte de Carpați, cât și la miazăzi. Ca urmare, pe la jumătatea celui de-al treilea deceniu al veacului al XIII-lea (1225), armata regală îi alungă din Transilvania.

- **** „[...] voievodul Transilvaniei, prin scrisoarea de față dăm de știre tuturor [...] comiții secuilor și cu nobilii țării, cu sași din cele 7, plus 2 scaune săsești și cu cei din Bistrița, cât și cu secuii din toate scaunele în târgul Căpâlna [...], s-a făcut următoarea unire frățească între sus-zișii nobili, sași și secuii”. („*Unio Trium Nationum*”, 1437)

- Începând cu secolul al XIV-lea, **Voievodatul Transilvaniei** este confruntat cu pericolul otoman. Un rol major în oprirea temporară a pericolului turcesc l-a jucat IANCU de HUNEDOARA, voievod al Transilvaniei (1441-1456) și guvernator al Ungariei (1446-1453). Complementară efortului său militar a fost strădania de a spori gradul de autonomie al Voievodatului Transilvaniei față de Regatul Ungariei. Politica lui IANCU de HUNEDOARA

față de turci va fi continuată de fiul său, devenit rege al Ungariei, MATIA CORVIN (1458-1490).

III.1.e. Instituția principatului în secolele XVI-XVIII:

- În anul 1541, Imperiul Otoman a transformat **Ungaria răsăriteană în pašalâc. Voievodatul Transilvaniei, Banatul** (până în 1552, când e transformat în pašalâc) și **comitatele din Partium** au alcătuit **Principatul autonom al Transilvaniei**, sub suzeranitate otomană, care și-a păstrat autonomia și instituțiile proprii. Autonomia principatului s-a manifestat, în primul rând, prin dreptul Dietei de a-l alege pe **principe**, care era confirmat și investit cu semnele puterii de Poarta Otomană. **Principele Transilvaniei**, ca și domnii Moldovei și Țării Românești, era investit cu largi prerogative, hotăra în probleme de politică externă, declara război și încheia pacea, acredita misiuni diplomatice și primea trimișii diplomatice.

- „De asemenea tu, împreună cu țara ta, potrivit făgăduielii făcute de tine, vei plăti – în fiecare an – tributul făgăduit, la fel și urmașii tăi îl vor plăti în strălucita noastră visterie [...]. În ceea ce privește libertățile voastre, te voi păstra în ele, te voi apăra de-a pururea, principe țara își va alege pe cine va dori, liberă fiind în aceasta și cercetându-ne și pe noi pentru a-l împodobi, voi trimite calul meu bun, prevăzut de toate /însemnele/, buzduganul, steagul, sabia mea cu coiful împănat, pentru întărirea lui [...]”. („**Culegere de texte pentru istoria României**”, vol. I)

„Puternicia mea a aflat despre treburile provocate de MAILATH și Emeric BALASSA. Dar eu am dat țara fiului regelui, IOAN; ei, însă, nu vreau să asculte de porunca mea, ci înclină spre FERDINAND și cer ajutor nemțesc. Au aruncat dări peste măsură de grele asupra locuitorilor din Transilvania, de la secui au cerut, de poartă, la început 5, iar acum în urmă 25 aspri. Am cuprins Ungaria cu sabia și nu îngădui să fie asupriți robii mei. Din toată puterea am dat țara fiului lui IOAN și nu voi suferi să se facă ceva împotriva voinței mele”. („**Culegere de texte pentru istoria României**”, vol. I, Sultanul SOLIMAN se adresează Dietei Transilvaniei anunțând numirea lui IOAN SIGISMUND ca **principe**)

Dieta Transilvaniei, continuare a „congregațiilor” celor 3 națiuni medievale, se întrunea anual sau chiar de mai multe ori într-un an. Ea a fost un factor permanent de cogovernare alături de principe. Rolul ei a scăzut în condițiile în care **principele** a căpătat puteri sporite în materie legislativă, armată și în alegerea Consiliului princiar. De pildă, Dieta i-a acordat principelui Transilvaniei, GABRIEL BETHLEN (1613-1629), largi posibilități de a dispune de domeniile nobilimii.

În anul 1599, MIHAI VITEAZUL a intrat în Transilvania și a fost recunoscut de Dietă ca „**locțiitor al împăratului**”. Nobilimea maghiară a resimțit negativ încercarea lui MIHAI VITEAZUL de a crea un organism politic românesc.

„Mai concludentă pentru politica <românească> a lui MIHAI VITEAZUL în Transilvania a fost încercarea sa de a disloca regimul politic întemeiat de **Unio Trium Nationum** și care excludea pe români din viața politică a principatului. Așa cum s-a văzut, la originea măsurilor dictate, în 1366, de regele LUDOVIC I de ANJOU s-a aflat discriminarea confesională. Ea s-a menținut în secolele XV-XVI. Transilvania, considerată, după instituirea, la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XVI-lea, a **regimului celor patru religii** (catolică, luterană, calvină și unitariană), drept un model de toleranță, nu a cunoscut, însă, și o egalitate confesională, întrucât **ortodoxia**, confesiunea majorității populației, nu a fost recunoscută ca având un statut legal (<receptă>), ci i-a fost doar îngăduită practicarea”. (Florin CONSTANTINIU - „O istorie sinceră a poporului român”)

- La începutul secolului al XVII-lea, Principele GABRIEL BETHLEN a inaugurat **politica de consolidare a absolutismului principiar**, izvorâtă din necesitatea consolidării statutului autonom al Principatului în raport cu țelurile expansioniste ale Habsburgilor. Aceștia au ocupat **Principatul Transilvaniei**, integrându-l în imperiu. La 4 decembrie 1691 a fost acordată *Diploma Leopoldină*, care a constituit baza juridică a administrației austriece, menținând uniunea celor trei națiuni medievale și statutul religiilor recepte.

- Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea va fi numit **Mare Principat, împăratul** Habsburg având și titulatura de *principe*, fiind reprezentat de un **governator**. *Instituțiile Principatului* erau: *Guberniul* (guvernul provincial, format din 12 consilieri), *Armata*, *Tezauriatul* (care aplica politica economică a Imperiului) – subordonate Vienei prin **Cancelaria Aulică**. Administrația austriacă realizează **primele măsuri de recenzare a populației** de pe teritoriul Transilvaniei. Acestea arată, începând cu secolul XVIII, în mod constant, o majoritate românească.

III.1.f. Instituția domniei în secolele XIV-XVIII:

- Întemeierea statelor medievale românești, în secolul al XIV-lea, a fost rezultatul a **3 tendințe istorice**:

- 1) agregarea formațiunilor politice preexistente;
- 2) crearea instituțiilor supreme: Domnia și Biserica;
- 3) emanciparea de sub dominație străină.

„Întemeierea statelor române, în secolul XIV, a fost, fundamental, rezultatul împlinirii a **3 tendințe istorice** esențiale, strâns legate între ele: agregarea formațiunilor politice preexistente în același cadru teritorial care avea, în cele din urmă, să devină teritoriul celor două state românești în frontierele lor istorice; crearea instituțiilor supreme ale puterii autonome laice și bisericești; emanciparea teritoriilor celor două state de sub dominația străină și afirmarea lor autonomă în câmpul relațiilor internaționale”. (Șerban PAPACOSTEA - „Geneza statului în Evul Mediu românesc”)

- La scurt timp după constituirea Țării Românești și a Moldovei, regimul politic a evoluat spre **formula monarhică** în tiparele generale ale monarhiei feudale, dar cu trăsături specifice societății românești.

- **Titulatura domnilor români** exprima calitatea de „*mare voievod*” (o funcție militară) și de „*domn*” (stăpân al întregului pământ).

„Eu, cel întru Hristos Dumnezeu, binicredinciosul și la Hristos iubitorul și binefăcătorul, Io MIRCEA mare voievod și domn, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu, stăpânind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și a părților de peste munți, încă și către părțile tătarești, și Amlaşului și Făgăraşului herţeg și domn al banatului Severinului și pe amândouă părțile pe toată Podunavia, încă și până la Marea cea Mare și stăpânitor al cetății Dârstorului”. (**Titulatura** lui MIRCEA cel BĂTRÂN)

„Marele singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io ROMAN voievod, stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare”. (**Titulatura** lui ROMAN I)

În 1359, NICOLAE ALEXANDRU s-a intitulat „**domn autocrat**” (singur stăpânitor), reprezentând o afirmare de suveranitate atât internă, cât și externă. Inspirată după modelul bizantin, domnia autocrată se afirmă ca domnie de drept divin. Această calitate o dobândeau prin ceremonia religioasă a ungerii de către mitropolit, domnii devenind conducători politici „din mila lui Dumnezeu”.

„**Tradiția bizantină** pătrunde în Principate încă din secolul al XIV-lea, înainte, deci, de luarea – de către turci – a Constantinopolului, în 1453. [...] inscripțiile de pe așezămintele sociale ale lui ȘTEFAN cel MARE exprimă o trimitere clară la **tradiția bizantină: ascendența**

domnitorului este numită, grația divină este menționată în titulatură, este numit domn «prin voia lui Dumnezeu și iubitor de Hristos», se dezvoltă cultul dinastic». (Catherine DURANDIN - „Istoria românilor”)

- **Domnul** era ales pe baza principiului ereditar-electiv, din dinastia Basarabilor și a Mușatinilor.

„S-a adăugat, ca un handicap suplimentar, și sistemul nefericit al succesiunii la tron (mai bine zis, lipsa unui adevărat sistem). Nu era nici ereditar, nici pur și simplu electiv, ci amestecat, «ereditar-electiv». **Ereditar**, în principiu, în cele două dinastii (*Basarabii* în Țara Românească, *Mușatinii* în Moldova), dar ignorând criteriul apusean al transmiterii tronului în linie directă. Nu numai fiii (femeile fiind, oricum, excluse), dar și frații sau rudele mai îndepărtate puteau aspira la domnie. Singura condiție: să fie «*os domnesc*», să aparțină familiei”. (Lucian BOIA - „România – țară de frontieră a Europei”)

Putea fi ales, dacă era considerat vrednic de domnie, oricare dintre descendenții familiei domnitoare, chiar dacă nu era rodul unei căsătorii legitime. Era de ajuns să fie «*os de domn*».

„**Dinastia Basarabilor**, care apare în Țara Românească în secolul al XIV-lea. În ciuda rupturilor, numele BASARAB se menține. Este reluat, în Oltenia, de clanul nobiliar al Craioveștilor, care domină viața politică valahă a anilor 1480-1520. Craioveștii se aliază cu nobilii sârbi, înlăturați de turci, întrețin relații privilegiate cu Imperiul Otoman și când unul dintre membrii familiei, NEAGOE, numit BASARAB, urcă pe tron în 1512, el va duce o politică autoritară de renume. Basarab construiește *Biserica Curtea de Argeș*, inaugurată cu fast în 1517, și devine *protectorul mănăstirilor de la Muntele Athos*. Pentru a-și pregăti fiul în vederea domniei, el comandă unui înțelept și talentat retorician al Bisericii Patriarhale din Constantinopol, MANUEL din Corint, o lucrare cu sfaturi și precepte privind buna guvernare. Lucrarea, redactată în slavonă, s-a păstrat într-o formă originală incompletă, într-o versiune greacă contemporană textului slavon și într-o traducere românească din secolul al XVII-lea.

Realizarea acestei ultime traduceri era semnul unei voințe de continuitate dinastică”. (Catherine DURANDIN - „Istoria românilor”)

Domnul era stăpânul întregii țări; el afirma dreptul superior (dominium eminens). Afirmarea și consolidarea prerogativelor judecătorești ale Domniei și-au găsit expresia în instituția marelui vornic, ale cărui atribuții judiciare acopereau o vastă arie de cauze civile și penale. Domnul semna tratate, declara război și încheia pace.

- Activitatea diplomatică, primirea solilor străini și ceremonialul primirii lor se aflau în grija marelui postelnic, a marelui portar, etc. Atribuțiile precumpănitor militare le aveau marele spătar în Țara Românească, hatmanul în Moldova.

- **Aparatul de stat** s-a format, ca și întreaga societate românească, în aria civilizației bizantino-slave. Acesta a fost dezvoltat de domnia centralizatoare, purtând amprenta sursei sale de inspirație. Apariția, în secolul XIV, a dregătorilor cu îndatoriri specializate, chiar dacă nu riguros, răspunzând la diferitele funcții ale statului, este un indiciu al tendinței de asumare efectivă, de către domnie, a controlului asupra teritoriului țării. *Sfatul Domnesc* a fost organul central al guvernării, format – inițial – din marii proprietari funciari, apoi din boieri cu dregătorii.

În secolele XIV-XVI, **domnia** a avut un rol esențial în lupta antiotomană, reușind să păstreze autonomia statală, păstrându-se dreptul de a se alege domnul dintre boierii pământeni. În secolul al XVII-lea, ascendentul boierimii în viața socio-economică a țării s-a reflectat în tendențele ei de instituire a regimului nobiliar, simultan cu evoluția spre monarhia feudală reprezentată de Matei BASARAB și Vasile LUPU.

Vasile LUPU (1634-1653). Domnia lui a reprezentat un moment important în evoluția monarhiei feudale, prin țelurile politice urmărite în spațiul Țărilor Române, unde a urmărit

propria lui supremație. A subordonat Biserica scopurilor statului de întărire a structurii feudale, încercând să apere ortodoxia, în general, de asalturile calvinismului.

Campaniile otomane și înfrângerea turcilor la Viena, în 1683, au influențat politica domnilor ȘERBAN CANTACUZINO (1678-1688 – a încercat să întărească autoritatea domniei în Țara Românească) și CONSTANTIN BRÂNCOVEANU în Țara Românească, și DIMITRIE CANTEMIR în Moldova. Ei au încercat refacerea autorității domnești, dar evoluția instituției domniei românești a fost întreruptă de **instaurarea domniilor fanariote**.

- De altfel, constituirea statelor medievale a însemnat și un transfer de putere politică din partea cnezilor și voievozilor locali în favoarea conducătorului ales, care și-a asumat titlul de **mare voievod**. Titlul exprimă atât funcția militară a conducătorului, cât și întâietatea sa în raport cu ceilalți voievozi, care au dispărut din societatea românească extracarpatică.

Introducerea – în titulatura domnului – a cuvântului <Io>, prescurtare a lui IOANNES, <cel ales de Dumnezeu>, afirmă, răspicat, sursa divină a puterii domnești.

Atribuțiile domniei au fost limitate de drepturile și privilegiile mării boierimi, care-l asista pe domn la guvernarea țării, și de „obiceiul” sau „legea” țării. În calitatea sa de conducător al întregii administrații a statului, domnul îi numea pe mării dregători. Titlul de voievod arată că domnul era comandantul suprem al armatei. În această calitate, domnul percepea birul, dare, în general, destinată acoperirii cheltuielilor de apărare sau răscumpărării păcii prin tributul impus de puterile străine. Domnul decidea și în ceea ce privește politica externă a țării; declara război și încheia pace, semna tratate cu statele vecine. Era judcătorul suprem al țării, dar judecata era făcută împreună cu Sfatul boierilor.

După instaurarea dominației otomane, a început să se afirme **sistemul numirii domnilor direct de către Poartă**, fără consultarea boierimii. *Numirile domnilor au devenit*, cu vremea, *simple acte de administrație ale Porții*: domnul depunea omagiul și jurământul de credință sultanului.

Ca urmare a creșterii influenței Porții, ideea de domnie a suferit o transformare notabilă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. **Domnia a început să nu mai fie considerată un atribut exclusiv al voinței divine**, ea depinzând, acum, de voința unui stăpân lumesc, care era sultanul. În concepția otomană, **domnia a devenit**, încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, **o funcție administrativă**, iar **domnul** – **un înalt dregător al Porții**, ocupând un anumit grad în ierarhia administrativă otomană.

„Nu le lipsea [domnilor] nicio superioritate a puterii supreme cu care se mândresc principii cei mai mari. Afară de Dumnezeu și sabia lor, nu recunoșteau pe nimeni superior în țară [...] războiul, pacea, viața, moartea și bunurile tuturor locuitorilor depindeau de voința lor și de toate acestea puteau să dispună după voință, pe drept sau pe nedrept, fără să se poată împotrivi cineva [...]. Toate demnitățile civile și militare stau în puterea domnului”. (DIMITRIE CANTEMIR - „Descrierea Moldovei”)

„**Puterea domnului în ambele principate**, departe de a fi absolută, era îngrădită, pe de o parte, de așezămintele dreptului nescris, «*obiceiul pământului*» [...], pe de alta – de sfatul principalilor demnitari, pe cari îi consulta în toate împrejurările însemnate. El nu era, deci, «un autocrat» obișnuit să dispună, fără nicio considerație, de persoana și bunurile supușilor săi”. (C.C. GIURESCU - „Istoria Românilor”, vol. II)

- În **Transilvania, vechea instituție a voievodatului**, convertită de cuceritori în organ al puterii centrale, **simboliza autonomia țării față de autoritate**. Voievodatul s-a menținut în Transilvania până în secolul al XVI-lea. **Voievozii Transilvaniei concentrau – în mâinile lor – atribuții militare, judiciare și administrative. Voievodul își exercita autoritatea asupra comitatelor**.

Cele mai importante transformări pe planul instituțiilor s-au petrecut în secolul al XVI-lea, în legătură cu **crearea principatului autonom, aflat sub suzeranitate otomană**, ca urmare a prăbușirii Ungariei după lupta de la Mohács (1526). Începând cu anul 1541, țara a fost condusă de un **principe**, ales de dietă. Dreptul de a alege principele, pe care sultanul îl acorda dietei, a fost legiferat de către Dieta întrunită la Cluj, în anul 1543.

Amestecul Porții în politica externă aducea o îngrădire importantă unor prerogative care aparțineau, de drept, principelui. În politica internă, **principele deținea însemnate prerogative**, asemănătoare celor exercitate de domnii Țării Românești și ai Moldovei.

- În secolul al XVII-lea, **domnii și principii sunt aleși de Stările privilegiate** în momente de mai mare libertate de mișcare sau numiți direct de Poartă; și unii, și ceilalți aveau nevoie de confirmarea puterii suzerane.

- Alte modificări au intervenit, în organizarea instituției centrale (**domnia**), odată cu **instaurarea regimului fanariot în Țările Române** (1711 – în Moldova și 1716 – în Țara Românească) și a **regimului habsburgic în Transilvania**. **Domnii sunt numiți direct de către Poartă**, greci sau români, fără asentimentul țării, prin derogări de la formulele procedurale de alegere. Perioadele de domnie sunt scurte, **domnii** fiind degradați la nivelul unor **funcționari ai Porții**, schimbați dintr-o țară în alta. Limitările puterii centrale și presiunea otomană nu au anulat, însă, autonomia Țărilor Române.

Transilvania, potrivit *Diplomei leopoldine* din 1691, a devenit **o provincie a Imperiului Habsburgic, condusă de împărat**, prin intermediul unui **guvernator**. Acesta era ales de către Dietă și confirmat de către Curtea de la Viena.

III.1.g. *Instituții centrale în spațiul românesc: Sfatul Domnesc:*

- Organul central al guvernării era alcătuit, inițial, din **marii stăpâni de domenii**, dar, treptat, pe măsura consolidării puterii centralizatoare a domnilor, **rolul cel mai important revine dregătorilor**.

- Format în aria civilizației bizantino-slave, **aparatură de stat** dezvoltat de domnia centralizatoare a purtat amprenta sursei sale de inspirație.

Atribuțiile Sfatului domnesc: asista pe domn la scaunul de judecată, participa la încheierea tratatelor cu puterile vecine. Principalele acte ale domniei nu aveau putere dacă lipsea consimțământul marilor boieri din Sfat.

- Un pas însemnat a înregistrat politica de centralizare a puterii în urma apariției **cancelariei domnești**, în fruntea căreia s-a aflat **marele logofăt**. Afirmarea și consolidarea prerogativelor judecătorești ale domniei și-au găsit expresia în instituția **marelui vornic**. Gestiunea centrală a veniturilor domniei, adunate de vistierie, se afla sub autoritatea **marelui vistier**. Activitatea diplomatică, primirea solilor străini și ceremonialul primirii lor se aflau în grija **marelui postelnic**, a **marelui portar** sau a **marelui ușar**.

- În a doua jumătate a secolului al XV-lea, odată cu întărirea autorității centrale, din Sfatul domnesc au început să fie eliminați, treptat, boierii fără dregătorii. Accentuarea dependenței față de Poarta otomană a făcut ca, de la sfârșitul secolului al XVI-lea, **Sfatul domnesc** să fie numit cu termenul turcesc de „**divan**”. În timpul domniilor fanariote, numărul dregătorilor a crescut foarte mult, iar **dregătoria** a devenit, rapid, principalul mijloc de îmbogățire.

În Transilvania, **Consiliul princiar** a fost subordonat principelui în vremea absolutismului, câștigându-și, în momentele de declin ale puterii centrale, un rol precumpănitor. În timpul dominației habsburgice, **Guberniul** (instituția administrativă organizată în 1693) a creat o reprezentanță la Viena, care se constituia în **Cancelaria aulică a Transilvaniei**, condusă de un cancelar aulic și 6 consilieri, îndeplinind atribuțiile unui adevărat guvern.

- **ADUNĂRILE de STĂRI** reprezintă o instituție semnalată încă din secolul al XV-lea, purtând numele de **Marea Adunare a Țării** în Țara Românească și Moldova. **Adunarea țării** se compunea din marii boieri, din clerul înalt, din boierimea mică și mijlocie și din curteni. Întrunită numai când o convoca domnul, adunarea țării nu a devenit o instituție permanentă în Moldova și Țara Românească, ci una sporadică, din ce în ce mai frecventă în secolul al XVI-lea, când era vorba de alegerea domnului, declarații de război împotriva turcilor sau încheierea păcii cu aceștia.

ADUNAREA STĂRILOR și-a definit atribuțiile, în mai mare măsură, în vremea lui MATEI BASARAB, când au apărut deosebiri dintre **Sfat** – Sfatul sau Divanul domnesc al marilor boieri, **Soborul** – fețele bisericești și **Adunarea a toată țara** – care cuprindea pe reprezentanții tuturor stărilor privilegiate, îndreptățite să participe. În timpul regimului fanariot a scăzut, semnificativ, rolul acestei instituții. Ultima alegere a unui domn de către Adunarea țării a avut loc în 1730, iar ultima sa reunire, dedicată desființării șerbiei, a avut loc în 1749. Sub o formă modernizată, dar nu departe, totuși, de vechile adunări de stări medievale, instituția va renaște – între 1831 și 1848 – sub numele de **Adunarea Obștească**.

În Transilvania, statutul politic al românilor s-a degradat, concomitent cu consolidarea poziției categoriilor privilegiate ale nobilimii ungare, sașilor și secuilor. Cele 3 autonomii ale privilegiaților nobili, sași, secui, au devenit factor de co-guvernare a voievodatului prin mijlocirea organului lor de reprezentare, **Congregația generală a țării**. Românii erau înlăturați din acest for de reprezentare a intereselor stărilor privilegiate. Convocate, inițial, din inițiativa voievozilor, pentru a dezbate diverse probleme, îndeosebi de ordin judiciar, congregațiile generale au devenit, tot mai mult, în cursul secolului al XV-lea, **adunări de stări nobiliare**.

Începând din secolul al XVI-lea, problemele mai importante de politică externă erau dezbătute și hotărâte, în principiu, în Dieta țării. **Dieta** se întrunea periodic, având atribuții permanente și un statut bine precizat.

„Cel puțin în Moldova, și din punctul de vedere al așezămintelor constituționale, investirea domnilor fanarioți, printre cari, de altfel, se amestecă și băștinașii, cum sunt Racovișteștii și Calimahii, nu a întrerupt nimic. Rosturile Stărilor au continuat să se afirme în viața tulbure a țării, și Domnia, cu tot firmanul ce îi dădea numirea, face mereu apel la conlucrarea lor, până și a celor mai mărunte și sărăcite”. (Gh.I. BRĂȚIANU - „Sfatul domnesc și Adunarea Stărilor în Principatele Române”)

„Pe măsura consolidării dominației sale în Transilvania, Curtea din Viena își subordonează – tot mai mult – principalele instituții politice, administrative, fiscale, religioase. Dominarea dietei, căreia i se restrâng mereu atribuțiile, este asigurată prin deputații numiți direct de împărat; atribuțiile guvernului sunt reduse la rolul de organ executiv al hotărârilor Curții imperiale; guvernatorul e numit direct de împărat, neținându-se seama de voturile dietei; tezaurariatul (resortul financiar) era subordonat Cancelariei aulice de la Viena. Aceasta și general-comandantul armatei imperiale, numit de împărat și totdeauna austriac, conduceau efectiv țara”. (Ștefan PASCU - „Ce este Transilvania?”)

III.1.h. ***Instituții centrale în spațiul românesc: Armata:***

- Progresele centralizării s-au manifestat și în organizarea militară. Pe lângă serviciul feudal al membrilor claselor privilegiate, care alcătuiau **oastea cea mică**, domnia putea dispune – în situații de primejdie – participarea, la apărarea țării, a întregii populații apte de serviciul militar, **oastea cea mare**. După instaurarea dominației otomane, **„oastea cea mare”** nu a mai fost chemată sub arme.

- Un rol important în sistemul de apărare al Țării Românești și al Moldovei l-au avut **cetățile** de la hotare și din interiorul țării.

III.1.i. Instituții centrale în spațiul românesc: Administrația:

- În Transilvania, începând cu secolul al XII-lea, regalitatea maghiară a trecut la impunerea propriilor instituții administrativ-teritoriale.

Comitatul regal, unitate administrativă și militară, a fost instalat peste vechile țări ale autohtonilor. În 1111 era constituit primul comitat – Bihorul, urmat de Crasna și Dăbâca (1164), Clujul, Alba și Timișul (1175), iar în secolul al XIII-lea – Aradul, Zarandul și Târnava.

Țările românești au rezistat în zonele de margine aflate în imediata vecinătate a Carpaților: Țara Bârsei, Țara Făgărașului, Țara Hațegului, Maramureșul și Lăpușul.

- Pe baza vechilor privilegii, s-au dezvoltat – în această vreme – comunitățile secuilor și sașilor. Teritoriul secuiesc era împărțit în **scaune**, unități judiciar-administrative în fruntea cărora se aflau un căpitan și un jude. **Scaunele și districtele** sașilor din Transilvania erau conduse de 2 juzi. Emancipate progresiv de sub autoritatea regală, organizațiile săsești s-au constituit într-o **universitate a sașilor**, a cărei autonomie a fost confirmată la sfârșitul secolului al XV-lea.

- Administrația Țării Românești și a Moldovei se realiza prin intermediul unor dregători teritoriali, în cadrul **judetelor** și, respectiv, a **ținuturilor**.

III.1.j. Instituții centrale în spațiul românesc: Biserica:

- În ce privește organizarea bisericească, românii au urmat, ca și în cazul altor instituții, **modelul bizantin**, adaptat necesităților românești.

În a doua jumătate a secolului al XIII-lea a apărut un arhiepiscopat bine organizat la Vicina, care se va transforma într-o mitropolie. În mai 1359, a fost inaugurată mitropolia Țării Românești (a Ungrovlahiei). Dependentă de Patriarhia din Constantinopol, urma să aibă – în fruntea sa – mitropoliți numiți de Bizanț. Prin înființarea mitropoliei, **domnul** își consolida tronul și poziția, devenind, ca și împăratul bizantin, **monarh civil și religios**. Între domnie și biserică exista o strânsă legătură. Mitropolitul ocupa și un loc important în Sfatul domnesc și ținea locul domnului în caz de vacanță a tronului.

În Moldova, PETRU MUȘAT a pus bazele unei mitropolii ortodoxe, recunoscută – de către Bizanț – în 1402.

Titlul suplimentar atribuit de patriarhul Constantinopolului, mitropolitului Țării Românești, care arăta și calitatea sa de exarh al plaiurilor, avea sensul de reprezentant sau împuternicit al patriarhiei ecumenice în ținuturile locuite de credincioșii ortodocși români, stăpânite de Regatul maghiar.

În Transilvania, **românii**, deși majoritatea de religie ortodoxă, erau considerați tolerați.

Habsburgii au recunoscut importanța bisericii romano-catolice drept factor unificator și și-au propus să întărească catolicismul în Transilvania, pentru a putea controla tendințele centrifuge ale Stărilor protestante. Instrumentul lor urma să fie unificarea bisericii, prin care sperau să aducă toți românii, care alcătuiau jumătate din populația principatului, la unirea cu biserica Romei. Înființarea unirii religioase a permis clerului greco-catolic să aibă legături culturale cu Roma, stimulând, astfel, mișcarea de idei promovată, în secolul al XVIII-lea, de către Școala Ardeleană, cu un rol important în dezvoltarea conștiinței naționale.

III.2. STATUL ROMÂN MODERN: DE LA PROIECT POLITIC LA REALIZAREA ROMÂNIEI MARI (SECOLELE XVIII-XX):

III.2.a. Situația politică a Principatelor în secolul al XVIII-lea:

- Instaurarea domniilor fanariote, după 1711, provocase un considerabil impact asupra societății românești, marcat printr-o intrare mai profundă a Principatelor în lumea Orientului, după ce dobândiseră sentimentul europenității lor, prin scrierile lui Dimitrie Cantemir și stolnicului Constantin Cantacuzino.

- Apariția și dezvoltarea conștiinței naționale, după 1750, făcea posibilă ideea de regenerare și renaștere națională a românilor, de renaștere culturală. Această idee avea semnificația unei modernizări, care nu devenea posibilă decât prin europenizare, adică prin ieșirea din lumea turco-orientală, prin renunțarea la instituțiile lipsite de modernitate și refractare la nou.

Aplicarea reformelor a fost stânjenită de fluctuațiile dominației otomane, de intervenția turcilor și, nu în ultimul rând, de ostilitatea boierimii. Agravarea decadenței otomane și seria războaielor ruso-austro-otomane au adus, în scena istorică, noile soluții politice antifanariote ale mișcării de emancipare națională.

III.2.b. Reformismul domnesc:

a) Reforme politice și sociale:

- **Constantin MAVROCORDAT (1730-1769)** a domnit, alternativ, în Moldova și Țara Românească. Domnul a început, având aprobarea Porții, aplicarea programului de reorganizare a instituțiilor fiscale, administrative și judiciare în spiritul de raționalizare a statului. Reformele, aplicate succesiv în cele două țări, au avut în vedere realizarea unei monarhii moderate, prin puteri intermediare și corpuri constituite în cadrul Adunărilor de Stări. Reorganizarea viza sistemul fiscal, în sensul asigurării stabilității masei țărănești și sporirea competenței statului în reglementarea raporturilor de proprietate. Ca urmare, la 1746 – în Țara Românească și la 1749 – în Moldova, șerbia a fost desființată. Foștii șerbi au devenit clăcași, liberi din punct de vedere juridic, dar lipsiți de pământ.

- **MARIA TEREZA (1740-1780)** a deschis o nouă fază în istoria practicii reformiste la nivelul întregului Imperiu Habsburgic, cu efecte și în Transilvania, continuată de împăratul Iosif al II-lea (1780-1790). Principala reformă, cu înrâurire în Transilvania, a fost reforma socială. În august 1785, la câțva timp după răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan, **o patentă imperială** desființa, în mod oficial, iobăgia din Transilvania. Ca și în Principate, însă, reforma nu a îmbunătățit, decât parțial, condiția țărănimii.

b) Reforme juridice:

- Primul cod de legi fanariot s-a tipărit în 1780, din inițiativa lui **Alexandru IPSILANTI** („*Pravilniceasca condică*”), care se va aplica în Țara Românească până în preajma revoluției lui **Tudor VLADIMIRESCU**, când a fost înlocuit cu legiuirea CARAGEA (1818). Codul CALLIMACHI (1817) și Legiuirea CARAGEA s-au redactat din inițiativa domnilor fanarioți **Scarlat CALLIMACHI**, în Moldova și **Ioan CARAGEA**, în Țara Românească.

c) Reforme religioase și culturale:

- În Transilvania, **MARIA TEREZA** a restaurat, din rațiuni de stat, prin edictul din 1759, ortodoxia pentru a salva unirea religioasă. Prin politica școlară, în special prin Ratio Educationis (1777), paralel cu sporirea rețelei școlare rurale și instrucția preoțimii, s-a format o

elită intelectuală instruită în universități catolice, la Roma sau Viena, care promova idei în avantajul emancipării naționale. Reformele în acest domeniu au fost continuate de către **IOSIF al II-lea**, care, prin *Edictul de toleranță* (1781), asigura liberul exercițiu religiilor necatolice, fără ca să prejudicieze primatul catolicismului.

- Prin reformele practicate de fanarioți s-a îndeplinit un proces de unificare treptată a condițiilor politice și sociale din Principate, care pregăteau unificarea pe care o va aduce secolul următor.

„Deceniul care a urmat evenimentelor din 1821 a fost unul de constituire a conștiinței naționale și de cristalizare a structurilor societății românești moderne. Decalajul de nivel de civilizație față de țările cele mai avansate ale Europei, cu mult mai mare decât în momentul instaurării domniilor străine pentru o durată de peste un secol, impunea scurtarea etapelor unei evoluții mai îndelungate, necesare asimilării și sedimentării ideilor.

Interesată în procesul de modernizare sub aspectele sale instituționale care să determine un reviriment în administrația de stat, spre a o face mai eficientă, o parte mai avansată din clasa dominantă adoptă și pune în aplicare principii ale filosofiei luminilor. [...] Absolutismul luminat va atenua trăsăturile regimului politic existent, căutând a desprinde lumea românească de cea orientală, spre a se reintegra fluxului civilizației europene”. (Anastasiu IORDACHE - „Principatele Române în epoca modernă”)

III.2.c. Reformismul boieresc:

a) Internaționalizarea problemei Principatelor:

- Conștienți de greutatea menținerii unei identități politice proprii, într-o zonă politică disputată de Marile Puteri vecine, boierii au încercat să internaționalizeze problema Principatelor, transformându-le în state neutre tampon, menite a preveni ciocnirea intereselor divergente ale Rusiei, Austriei și Turciei. Pentru prima dată, ideea statului tampon, pus sub protecția Rusiei, Austriei și Prusiei, a fost exprimată de divanul muntean la 1772. Apelul la dreptul istoric era menit să argumenteze înlocuirea regimului fanariot care încălca, prin acordul Porții, privilegiile țărilor. Aceste memorii, prin conținutul lor, mărturisesc o atitudine națională la boierime și cler, manifestată la nivel internațional, o tendință care va constitui punctul de plecare al programului revendicativ de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

- În cererile și memoriile trimise către puterile creștine de boierimea pământeană, ca și în proiectele de reforme, se avea în vedere și statutul juridic al Principatelor dunărene, cerându-se lărgirea autonomiei pe baza vechilor capitulații încheiate cu Poarta.

b) Proiecte politice (1711-1821):

- Instaurarea regimului fanariot în Moldova (1711) și Țara Românească (1716) a modificat regimul politic, afectând instituțiile fundamentale (Domnia, Sfatul Domnesc) și sistemul administrativ-politic.

„Prin instaurarea regimului fanariot în Moldova și Țara Românească, Poarta otomană a urmărit consolidarea controlului său asupra celor două principate, în condițiile instaurării stăpânirii habsburgice în Transilvania și a apariției Rusiei ca factor de putere în Europa de Sud-Est [...]. Față de domnii pământeni, tentați să colaboreze cu adversarii Porții, fanarioții [...] apăreau ca mandatari fideli ai sultanului în scaunele de domnie de la Iași și București. Regimul fanariot era, de fapt, un compromis între statutul de autonomie al Principatelor române și cel al administrației directe”. (Florin CONSTANTINIU - „O istorie sinceră a poporului român”)

- Instaurarea noului regim politic nu a însemnat, însă, abandonarea obiectivelor politice a domnilor români, de a obține autonomia și chiar independența pe baza programului politic al lui Șerban CANTACUZINO (1678-1688) și Dimitrie CANTEMIR (1710-1711).

- Meritul elaborării unui proiect politic, care avea – ca obiectiv – apărarea existenței politice a Țărilor Române, aparține boierimii mari și mijlocii, ca principală purtătoare a conștiinței istorice.

„Conflictul dintre domnia fanariotă și boierimea pământeană a dominat, cu tărie, întreaga politică internă a Principatelor între 1711-1821. Lupta dintre <greci> și români nu trebuie înțeleasă în sens strict etnic; uneori, boieri neoași au susținut interese străine, alteori – boieri greci de origine s-au aflat la conducerea partidelor pământene. Conflictul dintre cele două partide a fost politic, nu etnic, învârtindu-se în jurul problemei puterii, a statutului Principatelor, a raporturilor cu Constantinopolul”. (Vlad GEORGESCU - „Istoria românilor”).

Programul politic nu s-a fixat într-un act fundamental, ci în totalitatea memoriilor și proiectelor de reformă redactate în timpul războaielor austro-ruso-turce (1711-1812), printre alții de Mihai CANTACUZINO, Enăchiță VĂCĂRESCU și Dimitrie STURDZA. Ideea dominantă a fost revendicarea unui nou statut juridic pe baza dreptului istoric (românii „dintr-un început au fost un norod slobod și nesupus”), recâștigarea independenței prin înlăturarea regimului turco-fanariot.

- Principala preocupare a programelor elaborate de către boieri a vizat problema formei de guvernământ a Principatelor. Între 1716 și 1821, boierimea a cerut – de 40 de ori – înlocuirea fanariotilor cu domni aleși de țară, repetându-și cererea la Constantinopol, Petersburg, Viena sau Paris. Rezultă că boierimea a fost, tot timpul, ostilă oricărui tip de absolutism fanariot, și că recâștigarea puterii politice a fost elementul principal al programului său politic până la 1821.

- În aceste proiecte politice, boierii au propus diferite forme de guvernământ pentru Principate.

În 1769, **partida națională**, condusă de mitropolitul Gavril CALLIMACHI al Moldovei, propunea instaurarea unei republici aristocratice conduse de 12 mari boieri.

- În timpul **tratativelor de la Focșani (1772)** s-a cerut: revenirea la domniile pământene, unirea Țării Românești cu Moldova într-un stat sub garanția Austriei, Rusiei și Prusiei.

La **Șiștov**, în 1791, s-a cerut: desființarea rajalelor, domn pământean, neutralitatea și independența sub protectoratul Austriei și Rusiei.

Marele vistier Iordache ROSETTI-ROSNOVANU a scris, în 1817-1818, nu mai puțin de **8 proiecte de reformă**, propunând instaurarea unui regim politic în care domnia să fie un simplu organ de supraveghere și control, puterea reală trecând în mâna unei Adunări Obștești și a unui divan controlat de boierime.

Din punct de vedere social, **programele boierești** nu aduceau nimic nou: situația țărănimii nu era ușurată; pentru sate, exploatarea pământeană putea fi tot atât de grea ca și cea fanariotă.

- **Programele boierești** au prevăzut reforma instituțiilor și a formei de guvernământ (republică, monarhie constituțională); recâștigarea puterii politice a fost, însă, obiectivul principal al programului politic până la 1821, program politic care, prin revendicările lui naționale, a reușit să solidarizeze întregul corp social al națiunii în timpul mișcării conduse de Tudor VLADIMIRESCU.

c) Proiect politic la 1821:

- Acțiunea politică a lui Tudor VLADIMIRESCU a urmărit înlăturarea regimului fanariot, inacceptabil pentru o parte a boierimii române constituită în „partida națională”. Aceasta dorea revizuirea statutului juridic internațional al Țării Românești și Moldovei, în sensul existenței lor ca state autonome în raport cu Imperiul Otoman.

„Revoluția de la 1821 a strigat dreptate și a vrut ca tot românul să fie liber și egal, ca statul să se facă românesc. Ea fu o revoluție democratică”. (Nicolae BĂLCESCU - „Opere”)

- Programul politic, prin revendicările lui naționale, a reușit, în fața acțiunii lui Tudor VLADIMIRESCU, să solidarizeze întregul corp social al națiunii.

- Cel mai important document, „**Cererile norodului românesc**”, era o combinație de program politic și Constituție, conținând o serie de reforme care vizau organizarea internă a Principatelor și revenirea la autonomie.

Programul mișcării lui Tudor VLADIMIRESCU era, în aparență, îndreptat împotriva fanarioților, nu a Porții. În realitate, alungarea grecilor era doar primul pas pe calea cuceririi independenței.

„**Art. 1.** Domnul țării să nu aducă cu înălțimea sa aici, în țară, mai mulți boieri greci de cât un postelnic mare, un cămăraș, un portar și un gramatic.

Art. 8. Caftane [ridicare în rang, căftănire] cu bani să înceteze cu totul de a mai face, nici după neam, ci numai după slujbă.

Art. 15. Toți dregătorii judecătoriilor și ai calemurilor [instituțiilor] să se împuțineze, rămânând numai precum au fost din vechime și lefile să le fie ușoare; asemenea și havaetul jălbilor și al cărților de judecată să scază”. („**Cererile norodului românesc**”)

- Deși mișcarea revoluționară de la 1821 a fost înfrântă, unul din obiectivele „partidei naționale” a fost atins: Poarta a fost obligată să restaureze domniile pământenene prin Ioniță Sandu STURDZA – în Moldova și Grigorie Dimitrie GHICA – în Țara Românească (septembrie 1822).

d) Începuturile unui stat modern (1821-1848):

- Între anii 1821-1848, Moldova și Țara Românească au făcut pași către unire și independență, atât prin eforturile depuse de o nouă elită de boieri și burghezie, cât și prin intervenția Marilor Puteri.

S-a desfășurat o amplă mișcare reformatoare prin intermediul memoriilor, proiectelor de reformă, activităților unor societăți culturale și secrete. Astfel, în 1821 și 1822, boierii au redactat 75 de memorii și proiecte de reformă, pe care le-au înaintat rușilor, turcilor și austriecilor, cerând recunoașterea drepturilor naționale și, în primul rând, reacordarea dreptului de a avea domni pământenii.

- **Boierimea mică și mijlocie** a avut inițiativa unor proiecte politice, în condițiile unei aprige confruntări de interese între puterile vecine, pentru supremație politică în sud-estul european.

- În Moldova, cel mai cunoscut proiect de reformă a fost **Constituția cărvunarilor (1822)**, redactat de Ionică TĂUTU, care cerea legiferarea drepturilor cetățenești, respectul pentru proprietate, libertatea comerțului, libertatea presei, egalitatea în fața legii, dar și un amplu program de reforme care vizau modernizarea structurilor politice, administrative, juridice și fiscale ce vor fi aplicate după unire.

„<Cărvunarii>. **CONSTITUȚIA MOLDOVEI DE LA 1822**

Art. 1. Poporul Moldovei, care, din vechime și până astăzi, a avut și are dreptul de autonomie cu Domnul său și cu legile sale, sub suzeranitatea puternicei împărății căreia este închinat, care să aibă și folosința acestui drept.

Art. 4. Să nu poată fi nimeni oprit să facă orice nu-i împotriva legilor.

Art. 6. Să nu poată fi nimeni acuzat, arestat sau pedepsit, decât pentru cazuri prevăzute în legi și după formele legii.

Art. 12. Niciun fel de slujbă publică, judecătorească, administrativă sau oricare alta, să nu fie considerată și nici să se atribuie cuiva, ca un drept de moștenire...

Art. 18. Toți moldovenii sunt egali înaintea legii; iar legea urmează să fie una și aceeași pentru toți...

Art. 19. [...] Puterea legiuitoare se exercită de Domn împreună cu sfatul obștesc. Puterea administrativă și executivă se exercită de Domn singur.

Art. 21. De adunarea Sfatului obștesc depind toate legile de interes general și tot ce este în legătură cu binele public.

Art. 24. Divanul I este cea mai înaltă instanță”.

- Treptat, mișcările politice au căpătat o organizare mai încheagată, cu aderență în rândul boierimii liberale, intelectualilor și orășenilor.

- Reformele propuse de Eufrosin POTECA urmăreau: instituirea impozitului pe venit, libertatea tiparului și a ocupării funcțiilor administrative. Dinicu GOLESCU, în lucrarea „Însemnare a călătoriei mele” (1826), susținea unirea tuturor provinciilor românești sub forma Daciei Mari.

- În Țara Românească, în timpul regimului regulamentar, boierimea liberală se grupase în „partidă națională”, condusă de Ion CÂMPINEANU. Acesta a elaborat, în 1838, două **documente**: „Act de Unire și Independență” și „Osăbitul Act de numire a suveranului românilor”. Proiectul lor politic cerea înlăturarea suzeranității otomane și a protectoratului rusesc instaurat în 1829, Unirea Principatelor într-un Regat al Daciei, alegerea unui domn ereditar. Ideea de unitate și independență este tot mai frecvent asociată cu ideea unui principe străin.

- „<Osăbitul act de numire a suveranului românilor> (1838)

Art. 7. CONSTITUȚIA ROMÂNILOR

a. Țara Românească este un loc slobod pentru câți lăcuiesc, pământul ei nu să va putea înstreina.

b. Toți românii sunt deopotrivă înaintea pravilii (legii), toți primiți în posturile civile și militare și toți contribuiesc la trebuințele statului precum se va hotărî de Adunarea nații.

c. Slobozenia individuală este chiezășuită; nimeni nu va putea fi pârât și arestuit decât în întâmplările prevăzute de legi și după formele ce le hotărăsc; nimeni nu va putea fi pedepsit fără d-a fi mai întâi judecat.

d. Toți românii au dreptul de a publica și a tipări ale lor păreri; sunt toți, fără osebire, răspunzători pentru scrierile lor de ale lor cuvinte și fapte după pravilă.

e. Persoana suveranului este nesiluită și sfântă; a suveranului este puterea săvârșitoare; suveranul este șeful cel mai înalt al statului [...].

f. Suveranul nu poate întrebuița puterea legiuitoare fără primirea reprezentanții naționale.

.....
q. Toți rumânii, fără osebire, sunt reprezentați [...]”.

- S-au constituit și **societăți secrete**, care aveau – ca obiective – unirea Țării Românești cu Moldova, independența, egalitatea în fața legii și emanciparea clăcașilor.

Un rol important l-a avut **Societatea „FRĂȚIA”** (1843), ideile ei liberale fiind răspândite prin publicații, precum: „Propășirea”, „Arhiva istorică”, „Magazin istoric pentru Dacia” și „Dacia literară”.

Societatea „FRĂȚIA” a avut un rol principal în pregătirea și desfășurarea Revoluției de la 1848 în Țara Românească.

e) Proiecte care vizau aspectul național:

- În absența unei nobilimi naționale în Transilvania, conducerea luptei românilor pentru drepturi politice a fost asumată, în secolul al XVIII-lea, de către **cler**. Figura reprezentativă a fost cea a episcopului greco-catolic Inochentie MICU. În **memoriile** sale a cerut inclusiunea românilor între Stări, ca națiune aparte. Permanent a dublat revendicările de ordin ecleziastic cu cele naționale, cerând reprezentarea națiunii în viața publică și anularea legilor discriminatorii pentru români. Inochentie MICU, în „*Supplex Libellus*” (**memoriu** înaintat Curții de la Viena), oferea o imagine cuprinzătoare a stării națiunii, cu referiri la vechimea ei istorică, dar, în special, înfățișând condiția socială și politică a românilor. El cerea declarația națiunii române ca a patra națiune receptă, reprezentarea ei în sistemul de Stări, în instituțiile provinciale, la nivelul celorlalte națiuni.

- De la sfârșitul secolului al XVIII-lea, elita românească din Transilvania s-a fixat, în cele din urmă, la o formulă politică neconfesională, la un act reprezentativ național. „*Supplex Libellus Valachorum*” a fost elaborat de personalitățile de prim-plan ale vieții intelectuale: Samuil MICU, Gheorghe ȘINCAI, Petru MAIOR, Ioan PIUARIU-MOLNAR, Iosif MEHEȘI, BUDAI-DELEANU, Ioan PARA. Semnat în numele națiunii de categoriile sale libere, Supplex-ul sintetiza principalele cereri ale românilor: ștergerea numirilor odioase și jignitoare de „tolerați”, „admiși” și reșezarea națiunii române în uzul tuturor drepturilor civile și „regnicolare”; să i se redea națiunii locul pe care l-a avut în viața politică – Evul Mediu; clerul, nobilimea și plebea să se considere la nivelul Stărilor care constituiau uniunea celor trei națiuni; reprezentarea proporțională în Dietă și în funcții.

f) **Proiectul politic pașoptist:**

- **CONTEXT:** Anul 1848 s-a afirmat pe plan european, atât prin grăbirea procesului de afirmare a principiului suveranității națiunilor în fața legitimității monarhiilor, cât și prin schimbarea raportului de forțe pe continent. Revoluțiile de la 1848 au fost o continuare a Revoluției franceze din 1789, eveniment ce încercase să impună principiile de organizare a statului modern. Pe de altă parte, revoluțiile reprezintă reacția popoarelor europene împotriva sistemului stabilit de monarhiile absolutiste în urma Congresului de la Viena din 1815.

Proiectele reformatoare, elaborate în Țările Române de la începutul secolului al XIX-lea, au atins momentul culminant prin Revoluția de la 1848-1849. Aceasta avea să cuprindă, într-un singur program, propunerile de reforme pentru care activaseră reprezentanții românilor în perioada anterioară. Prin programul de la 1848, românii își afirmau dorința de a se alătura națiunilor europene moderne.

- **FACTORII FAVORABILI DECLANȘĂRII REVOLUȚIEI ROMÂNE LA 1848:** Pentru intelectualii români, anul 1848 a marcat triumful ideii de națiune. În ambele Principate și în Imperiul Habsburgic, ei și-au justificat cererile de independență sau autonomie politică, prin invocarea dreptului legitim la autodeterminare al unei comunități etnice. În Țara Românească și Moldova, intelectualii au căutat să desființeze protectoratul Rusiei și să restabilească echilibrul cu Imperiul Otoman, în timp ce în Transilvania, Banat și Bucovina ei și-au propus să unească toți românii într-un singur stat autonom.

Revoluția de la 1848 din Principatele Române a fost, în primul rând, opera intelectualilor liberali pașoptiști, care recunoșteau – în Apus – un model politic și cultural demn de urmat și la ei acasă.

Aspirațiile generației de la 1848 și-au găsit expresia practică în nemulțumirea generală a tuturor claselor sociale din Principate, față de condițiile politico-economice existente.

- **FORME DE ACȚIUNE ALE ROMÂNILOR LA 1848:** Ca în orice revoluție democratică, distingem – într-o primă fază – două **planuri de manifestare ale spiritului național**, două **comportamente (țărănesc, tradițional și burghez, liberal-democrat, al elitei intelectuale și al burgheziei).** Intelectualitatea, în primele luni ale revoluției, a prelungit tradiția legalistă, petiționară din mișcarea românească, caracteristică perioadei premergătoare revoluției de la 1848. Convocarea unor adunări populare la inițiativa elitei a marcat începutul procesului de organizare a revoluției, ce a urmărit fuziunea celor două tipuri distincte de comportament. Apelul la adunarea națională, ca organism suprem care să decidă în afacerile naționale, are și o altă semnificație, mai ales în Transilvania. Ea opune dreptului istoric al guvernanților, întemeiat pe cucerire, ideea democratică a reprezentativității unui popor, argumentului istoric pe cel demografic cantitativ, minorității privilegiate un întreg popor, națiunii politice (de sorginte medievală) națiunea etnică. Tactica legalistă, propusă de intelectualitatea românească, a dominat – la începutul revoluției – în toate teritoriile românești. O inovație o constituie, în această revoluție, și abandonarea principiilor elitiste în favoarea reprezentativității națiunii, încorporând

– în națiune – mulțimea poporului. În Țara Românească s-a format un Comitet revoluționar, însărcinat cu organizarea unei revolte armate. Principiile exprimate de către Comitetul revoluționar de la Islaz (9-21 iunie 1848) își au sorginea în evoluția ideilor cuprinse în memorandumurile boierilor reformatori, în proclamația dată de Tudor VLADIMIRESCU și în aspirațiile boierilor liberali din adunările legislative din cele două Principate. Mișcările revoluționare au continuat la București, ducând la instaurarea unui guvern provizoriu (14-26 iunie 1848), format – în majoritate – din tineri intelectuali liberali. Guvernul revoluționar a încercat să-și consolideze poziția prin promovarea unor reforme și înființarea de noi instituții.

Proiectul politic pașoptist a fost opera intelectualilor liberali, care i-au definit obiectivele și au condus revoluția de la 1848. Nicolae BĂLCESCU, unul dintre autorii proiectului politic revoluționar pașoptist, a surprins constituirea și maturizarea lui treptată. **Obiectivele** proiectului erau: autonomia și independența; unirea românilor într-un singur stat; reforma agrară; drepturi și libertăți politice; modernizarea instituțiilor; o nouă organizare a puterilor în stat.

„Generația de la 1848 se distingea de înaintașii ei prin cunoașterea directă a Europei Occidentale. [...] Pașoptiștii se simțeau, ei înșiși, o parte din Europa. Au recunoscut Apusul drept model politic și cultural pentru partea lor de Europă și nu aveau cine știe ce îndoieli că modelul de dezvoltare al acesteia era aplicabil și Țărilor Române. Ideile lor privind structurile politice și progresul economic erau, ca atare, în mare măsură influențate de doctrinile liberală și de laissez-faire la ordinea zilei. Nu este, în niciun fel, întâmplător că și-au îndreptat privirea spre soluții liberale, și nu spre cele conservatoare, în problemele care frământau cele două țări. Orice tip de conducere autoritară, chiar dacă luminată, prezenta doar o mică atracție pentru oamenii hotărâți să-și elibereze poporul de Rusia <autocrată> și de Turcia <despotică> și dornici să lărgească participarea cetățenilor la treburile publice”. (Keith HITCHINS - „Românii. 1774-1866”)

Nicolae BĂLCESCU a înființat, în 1843, împreună cu Ion GHICA și Cristian TELL, **societatea secretă „Frăția”**. În 1845, editează – împreună cu August Treboniu LAURIAN - „Magazin istoric pentru Dacia”. A participat la evenimentele revoluționare de la 1848 din București.

„[...] Care trebuia, deci, să fie programul revoluției din 1848? El era dezvoltarea progresivă a revoluției din 1821. El era organizarea democrației și eliberarea țaranului, împrăștiindu-l. Într-un cuvânt, trebuia făcută o revoluție democratică și socială. Acesta a fost scopul nostru și programul din 1848. El este, întru totul, același cu cel din 1821, având, în minus, problema fanariotilor și, în plus, problema socială”. (Nicolae BĂLCESCU despre revoluția de la 1848)

S-au formulat 3 **soluții** în vederea ameliorării statutului juridic extern al Principatelor: autonomia, independența, constituirea unui Regat al României sub garanția europeană (propunere făcută de Ioan MAIORESCU Parlamentului german de la Frankfurt pe Main).

„Poporul român decretă:

1. Independența sa administrativă și legislativă pe temeiul tratatelor lui MIRCEA și VLAD V, și neamestec al niciunei puteri din afară în cele din întru ale sale.
2. Egalitatea drepturilor politice.
3. Contribuție generală.
4. Adunare generală compusă de reprezentanți ai tuturor stărilor soțietății.
5. Domn responsabil, ales pe 5 ani, și căutat în toate stările soțietății.

.....
7. Responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor în funcția ce ocupă.
.....

13. Emancipația clăcașilor, ce se fac proprietari prin despăgubire.

16. Instrucție egală și întregă pentru tot românul de ambele sexe”. („**Proclamația de la Islaz**”)

„3. Împroprietărirea locuitorilor săteni fără nicio răscumpărare din partea lor.

5. Întemeierea instituțiilor țării pe principii de libertate, egalitate și frățietate, dezvoltate în toată întinderea lor.

6. Unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat neatârnat românesc”. („**Prințipurile noastre pentru reformarea patriei**”, 12/24 mai 1848, Brașov)

Unirea românilor într-un singur stat nu a fost formulată în programele de la Iași, Islaz, București și Blaj – din motive strategice. A fost înscrisă în programul revoluționarilor moldoveni de la Brașov și în programul de la Cernăuți, redactat de Mihail KOGĂLNICEANU.

„Pe lângă toate aceste radicale instituții, singurele care ne pot regenera patria, apoi partida națională mai propune una ca cununa tuturor, ca cheia bolții fără care s-ar prăbuși tot edificiul național: acesta este Unirea Moldovii cu Țeara Românească”. („**Dorințele partidei naționale din Moldova**”, Cernăuți, august 1848)

Mihail KOGĂLNICEANU a editat „*Dacia literară*”, „*Arhiva românească*”, „*Propășirea*”. A luat parte la mișcarea revoluționară de la Iași din martie 1848, după care se refugiază în Bucovina, unde redactează „**Dorințele partidei naționale din Moldova**”. A făcut parte din Comitetul Central al Unirii de la Iași (1857), din Adunarea Ad-hoc și Adunarea Electivă. A fost șef al guvernului (octombrie 1863-ianuarie 1865). În timpul Războiului de Independență a fost ministru de Externe.

Deși revoluționarii munteni nu au înscris ideea unității naționale în programe, C.A. ROSETTI, în gazeta „*Pruncul român*”, publica – la 11 iunie 1848 – articolul „**Către frații noștri din Moldova**”, în care făcea un apel la unire.

„Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov; peste undele lui vă întindem brațele, dorind – cu înfocare – a vă da sărutarea frăției și a libertății. Munteanul și moldoveanul sunt toți români, sunt frați, o singură nație; uniți-vă cu noi, goniți pe tiranul al cărui nume va rămâne o pată vecinică în istoria țării, înălțați stindardul libertății și dobândiți-vă sfințele drepturi. Să ne dăm mâna ca niște frați și să ne ajutăm unii pe alții”. (C.A. ROSETTI - „*Pruncul român*”)

În Transilvania, idealul național este exprimat pe Câmpia Libertății de la Blaj, în expresia „noi vrem să ne unim cu țara”.

„Națiunea română dă de știre națiunilor conlocuitoare că, vroind a se constitui și organiza pe temelie națională, n-are cugetul dușman în contra altor națiuni și le recunoaște tuturor același drept și voiește a-l respecta cu sinceritate, cerând respect reciproc după dreptate; prin urmare, națiunea română nici nu voiește a domni peste alte națiuni, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voiește drept egal pentru toate”. (Simion BĂRNUȚIU – din **Discursul** ținut la Blaj, la 2 mai 1848)

Problema agrară a constituit principala problemă socială a revoluției, parte componentă a problemei proprietății. Soluțiile propuse au fost diferite, de la o soluție moderată în programul de la Iași, până la soluția radicală în programul emigrației moldovene de la Brașov.

„4. Grabnica îmbunătățire a stărei locuitorilor săteni atât în relația lor cu proprietarii moșiilor, cât și în acelea cu Cărmuirea, precum conterierea tuturor beilicurilor supt numire de plată și celelalte”. („**Petiția-proclamație**”, Iași, 27 martie 1848)

În Țara Românească s-a constituit o Comisie a proprietății, care avea în vedere reglementarea raporturilor dintre proprietari și țărani.

„Măsurile noastre pentru proprietate, lăsând lucrurile în starea veche, sunt cam vătămătoare, căci țărani nu cred făgăduielile și zic că di ce nu li se dă acum. Noi am făcut

greșeală căci trebuia a ne folosi de biruință ca să le scădem, deocamdată, măcar iobăgia. Noi am biruit și rodul biruinței l-a loat împotrivicii noștri. Acum ce trebuie să facem? Socotesc că, pe de o parte, să se dea afară cât mai în grabă proclamația aceea dintâi, ce se dedese la tipar ștergându-se iobăgia, ca încai să se dea afară împrejurările ce ne-a silit, sau alta mai deslușită în care țărani să vadă că noi am fost oarecum siliți a le face acea concesie proprietarilor. Dintr-altă parte, să se revoluționeze țărani astfel încât, chiar dacă Obșteasca Adunare ar fi retrogradă, să se vadă silită a nu fi, aducând pe țărani în stare a nu mai primi, de atunci a mai împlini îndatoririle lor și reclamându-și drepturile. Altmintrelea revoluția noastră, care este politică și socială, se pierde pe jumătate, poate și toată". (Scrisoarea lui N. BĂLCESCU către Al. GOLESCU, despre Revoluție și sarcinile imediate ce stau în fața guvernului provizoriu – Buzău, 22 iunie 1848)

„Guvernul vremelnic decretă: Steagul național va avea trei culori: albastru, galben și roșu. Devisa română, care va fi scrisă atât pe steaguri, cât și pe monumentele publice, se va compune din aceste două cuvinte: Dreptate, Frăție.

Dreptatea, această stea strălucitoare, care luminează omenirea și o povățuiește în calea binelui, voiesc ca oamenii să fie mai întâiu slobozi și deopotrivă, și frăția, acest sentiment străbun românesc, leagă inimile pentru obștescul folos. (Membrii Guvernului provizoriu [N. GOLESCU, Șt. GOLESCU, C.A. ROSETTI, col. Ion ODOBESCU, Gh. MAGHERU, I.H. RĂDULESCU, N. BĂLCESCU]) (**Decretul guvernului provizoriu**, 1848, Țara Românească)

Programul politic pașoptist a fost pus în aplicare în timpul domniei lui Al.I. CUZA.

PROGRAMELE REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848

Programe revoluționare	Lideri politici	Aspecte naționale	Modernizarea statului; Drepturi și libertăți cetățenești	Aspecte sociale
„ Petițiunea-proclamație ” (27 martie 1848, Iași)	Vasile ALECSANDRI, Alexandru I. CUZA, Gr. CUZA	„ <u>Sfânta păzire a Regulamentului Organic</u> ” (de teama unei intervenții a Rusiei)	Desființarea cenzurii; funcții acordate după merit; reforma școlilor; siguranță personală; desființarea pedepselor corporale	„ <u>Grabnica îmbunătățire a stării locuitorilor săteni</u> ”
„ Petiția națională ” (3-5 mai 1848), Blaj - Transilvania	Simion BĂRNUȚIU	„ <u>Națiunea română răzimată pe principiul libertății, egalității și fraternității, pretinde independența sa națională</u> ”; lozinca Adunării de la Blaj: „ <u>Noi vrem să ne unim</u> ”	„ <u>Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și a tipări fără nicio censură</u> ”; asigurarea libertății personale; școli românești; biserica română să fie egală în	Desființarea iobăgiei fără nicio despăgubire

		cu _____ țara”; respingea anexarea Transilvaniei la Ungaria	drepturi cu celelalte biserici ale Transilvaniei	
„Prințiunile noastre pentru reformarea patriei” (12 mai 1848) – Brașov (revoluționari moldoveni)	C. NEGRI, Vasile ALECSANDRI	<u>„Unirea Moldovei și Valahiei într-un singur stat neatârnat românesc”</u>	<u>„Întemeierea instituțiilor țării pe prințiunile de libertate și egalitate și de frățietate”</u> ; desființarea boierescului și a altor dări; egalitatea în drepturi civile și politice; desființarea tuturor privilegiilor	<u>„Împroprietărirea locuitorilor săteni fără _____ nicio despăgubire”</u>
„Petiția țării” (20 mai 1848 – Bucovina, Cernăuți)	Eudoxiu HURMUZAKI	Autonomia provinciei	Autonomia bisericii ortodoxe; o dietă care să cuprindă reprezentanți ai tuturor stărilor și o conducere proprie în administrație, justiție și politică; libertatea persoanei	Desființarea clăcii

PROGRAMELE REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848

Programe revoluționare	Lideri politici	Aspecte naționale	Modernizarea statului; Drepturi și libertăți cetățenești	Aspecte sociale
„Proclamația de la Islaz” (9 iunie 1848) – Țara Românească	Ion HELIADE RĂDULESCU	<u>„Independența administrativă și legislativă a Țării Românești, pe temeiul tratatelor lui MIRCEA și</u>	Egalitatea drepturilor politice; adunare generală compusă din reprezentanți ai tuturor stărilor	<u>„Emanciparea clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire”</u> . Dezrobirea Țiganilor

		<u>VLAD Voievod și neamestec al niciunei puteri din afară în cele dinăuntru ale sale</u> ”	societății; domn responsabil, ales pe 5 ani și căutat în toate stările societății; libertatea absolută a tiparului; desființarea rangurilor; instrucție egală; contribuție generală	
„Petiția neamului românesc din Ungaria și Banat” (15 iunie 1848), Lugoj-Banat	Eftimie MURGU	Respectarea națiunii române; autonomia provinciei; oficializarea limbii române	Autonomia Bisericii ortodoxe	Emanciparea clăcașilor prin despăgubire
„Dorințele Partidei Naționale din Moldova” (august 1848), Cernăuți	Mihail KOGĂLNICEANU	„ <u>Unirea Moldovei cu Muntenia este cheia bolții fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național</u> ”	Desființarea privilegiilor; egalitatea în fața legii; libertatea cuvântului; instrucție egală și gratuită; libertatea întrunirilor; desființarea rangurilor; contribuție generală	-

- FACTORI CARE AU ÎMPIEDICAT ÎNFĂPTUIREA PROGRAMELOR REVOLUȚIONARE LA 1848-1849: În Țara Românească, intervenția străină a pus capăt activității și existenței guvernului revoluționar și a curmat eforturile acestuia privind reforma. Cooperarea dintre Rusia și Poarta Otomană a spulberat speranțele de supraviețuire ale guvernului provizoriu. Acesta a fost înlocuit cu o Locotenentă domnească, formată din Ion HELIADE RĂDULESCU, Nicolae GOLESCU, Christian TELL și, mai apoi, de un caimacam. Din septembrie 1848, rușii au instituit controlul asupra Țării Românești și Moldovei. La 13 septembrie 1848, armata otomană a intrat în București, intervenția armată punând capăt revoluției și în Țara Românească. În Moldova nu s-au desfășurat confruntări militare, revoluționarii desfășurându-și cea mai mare parte a acțiunilor în exil, deoarece domnitorul Mihail STURDZA a luat măsuri împotriva acestora de teama unei intervenții din partea Rusiei.

În Transilvania, acțiunile românilor îndreptate împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria au eșuat. La 18/30 mai 1848, Dieta din Cluj a votat pentru anexarea Transilvaniei la Ungaria.

Pentru revoluția română din Transilvania, **adunarea de la Blaj** (septembrie 1848) a însemnat începutul insurecției, abandonarea legalității și asumarea revoluției ca mijloc pentru transpunerea în practică a programului autodeterminării, înarmarea poporului și organizarea Transilvaniei pe baza principiului de naționalitate. A început formarea gărzilor militare românești sub conducerea lui Avram IANCU și Axente SEVER. În Transilvania, armata română urma să lupte pe două fronturi: împotriva habsburgilor și împotriva revoluției maghiare. În perioada aprilie-iulie 1849, într-o încercare de a salva revoluția națională, Nicolae BĂLCESCU a căutat să facă posibilă reconcilierea dintre guvernul ungar și Avram IANCU. Înțelegerea s-a încheiat prea târziu, deoarece, în august 1849, forțele austriece și rusești au reușit să înfrângă armata maghiară la Șiria (lângă Arad), punând, astfel, capăt revoluției din Transilvania.

Revoluția de la 1848 a demonstrat că, pentru reforma societății, nu era de ajuns unitatea de acțiune a românilor sau conștiința națională. Fără unitatea statală nu se putea trece la modernizarea internă a statului, după cum nu se putea obține nici independența.

g) Unirea din 1859 și domnia lui AL.I. Cuza:

- **CONTEXTUL INTERN ȘI INTERNAȚIONAL:** Unirea Principatelor a fost, din punct de vedere politic, ideea centrală a perioadei ce a urmat revoluției de la 1848. Condițiile interne și internaționale au fost influențate și de încheierea Convenției de la Balta Liman, în 1849, între puterea suzerană și puterea protectorare, care îngreșea și mai mult autonomia internă a Principatelor. Poarta și Rusia își arogă dreptul numirii domnilor, durata domniilor reducându-se la 7 ani. Adunările obștești erau dizolvate și înlocuite cu adunări, compuse exclusiv din marii boieri.

Mișcarea unionistă și efortul de modernizare s-au desfășurat într-un context internațional dificil, sub ocupații străine, ostile fie liberalizării politice interne (Rusia), fie aspirațiilor naționale panromânești (Austria, Turcia).

- PRINCIPATELE ÎNTRE DIPLOMAȚIE ȘI INTERESELE MARILOR PUTERI:

În străinătate, românii și-au propovăduit cauza după 1848, mai ales în rândurile revoluționarilor europeni (Giusseppe MAZZINI, LEDRU-ROLLIN), alături de care credeau în victoria revoluției general-europene. Odată cu venirea la putere a lui NAPOLEON al III-lea în Franța, după 1852, unioniștii și-au schimbat direcția, orientându-se – cu precădere – către curțile europene considerate a fi favorabile cauzei românești. *Memorii* au fost adresate Parisului și Londrei, iar diferite *articole* favorabile unirii au fost publicate în presa franceză, engleză și italiană.

Deteriorarea relațiilor dintre Rusia și Imperiul Otoman a dus, în 1853, la **declanșarea războiului Crimeii,** cu consecințe și asupra situației interne din Principate. Înfrângerea Rusiei a fost sancționată prin încheierea protectoratului pe care l-a exercitat asupra Principatelor.

Prevederile Tratatului de la Paris (18/30 martie 1856), ce a urmat războiului Crimeii, au influențat dezvoltarea politică a Principatelor. Deși au rămas sub suzeranitatea Imperiului Otoman, Principatele beneficiau de protecția colectivă a Marilor Puteri. Toate părțile semnatare, inclusiv Imperiul Otoman, recunoșteau independența administrativă a Principatelor, dreptul fiecăruia de a avea o armată națională, de a emite legi și de a face comerț liber cu alte țări. Marile Puteri au creat o comisie specială de anchetă, pentru a strânge informații și a face recomandări asupra noii forme de guvernământ a Principatelor. Puterile garante (Franța, Anglia, Rusia, Prusia, Sardinia, Austria și Imperiul Otoman) au pregătit alegerea unei adunări consultative speciale, adunarea ad-hoc în fiecare Principat, având misiunea de a face cunoscută comisiei poziția românilor în privința unirii.

„Baronul d'AVRIL consideră că «Europa trebuie să se resemneze în privința legii comune a umanității, adică să fie obligată să vegheze mereu la apărarea drepturilor tuturor și a intereselor fiecăruia. Rămâne să vedem dacă provinciile românești și, dând amploare problemei, dacă populațiile creștine ale Turciei din Europa merită să fie luate în calcul pentru ceva anume în

munca de organizare și dacă Europa poate să spere în distrugerea influenței Rusiei de aici, prea multă vreme dominantă». Împăratul Austriei mărturisește, însă, ministrului francez, BOURQUENEY, la 22 iunie 1856: «Cu o dezamăgire profundă, observ divergența de opinii între guvernul dumneavoastră și al meu asupra unui principiu fundamental: unirea a două Principate este primul pas spre independență, iar în caz de succes, independența înseamnă constituirea suveranității rusești la frontiera mea»”. (Catherine DURANDIN - „Istoria românilor”)

- **MODALITĂȚI DE AMESTEC ALE MARILOR PUTERI ÎN PROBLEMELE INTERNE ALE PRINCIPATELOR:** Tratatul de la Paris a deschis o nouă etapă în lupta pentru realizarea unirii sub controlul puterilor garante, iar populația, pentru a fi consultată în privința unirii, urma să-și aleagă adunările în 1857.

În privința Principatelor, aplicarea clauzelor Tratatului de la Paris s-a realizat prin **acțiuni interne** și **negocieri între Marile Puteri**. Prima acțiune a fost alegerea adunărilor din 1857, atât în Moldova, cât și în Țara Românească. Lupta îi opunea pe partizanii unirii aflați față în față cu antiunioniștii. Reprezentanții Imperiului Otoman au falsificat alegerile. În acest context, NAPOLEON al III-lea amenința, în iulie 1857, ruperea relațiilor cu Poarta. Unioniștii au câștigat alegerile pentru adunările ad-hoc din ambele Principate. Cele două adunări s-au întrunit în octombrie 1857 și au elaborat **rezoluții** prin care cereau unirea, autonomia și o garantare colectivă a noii ordini de către Marile Puteri.

Poarta refuza să accepte revendicarea unirii, pe care o considera contrară clauzelor Tratatului de la Paris. În 1858, comisia de anchetă a prezentat raportul său către Marile Puteri asupra dorințelor românilor, exprimate în adunările ad-hoc. Marile Puteri au semnat, în 7/19 august 1858, Convenția de la Paris – cu scopul de a oferi Principatelor o organizare definitivă. Se recunoștea dreptul la unire, dar fiecare Principat își menținea domnul (pământean, nu străin, așa cum se ceruse în rezoluțiile adunărilor ad-hoc), precum și guverne separate. Marile Puteri au fost de acord ca Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești, cum se numeau prin acest act, să se autoadministreze, fără amestec din partea Imperiului Otoman. În ceea ce privea drepturile fundamentale ale cetățenilor, a însușirilor și îndatoririlor conducătorilor politici, ea prelua atributele unei Constituții. O Comisie Centrală se întrunea periodic la Focșani, pentru a dezbate legile de interes comun, și tot la Focșani funcționa Curtea de Casație și Justiție. Marile Puteri au lăsat guvernul fiecărui principat în grija unei comisii provizorii, formate din 3 caimacami, până la alegerea domnitorilor.

„Agentul Austriei s-a agitat atâta pentru a întârzia convocarea [Divanului Moldovei], Poarta și comisarul turc au refuzat atât de sistematic de a răspunde cererilor pe care VOGORIDE le adresa în această privință, încât, fără să vreau, mă temeam de un incident care ar putea pune piedici. Mulțumită lui Dumnezeu, chestiunea a pornit definitiv și trebuie să-și urmeze, în mod fatal, cursul până la Congresul de la Paris, fără a putea fi împiedicată de vreo nenorocită de șicană. În adevăr, este un noroc. Aș fi vrut ca dumneavoastră să fi asistat la entuziasmul care a izbucnit, aici, cu acest prilej și ați fi fost răsplătit pentru toate ostenele pe care vi le-ați dat pentru a susține această nefericită populație aflată pe punctul de a-și pierde rezistența și care, fără dumneavoastră, ar fi fost înghițită cu totul de austrieci și turci. (...)

Pe scurt, eu am mare încredere în acest Divan, care este – cu certitudine – compus din elita populației moldovenești, aleasă prin scrutin liber, sincer și degajat de orice părtinire”. (Din **raportul** lui V. PLACE către Ed. THOUVENEL, despre atmosfera în care s-au deschis lucrările Adunării ad-hoc; sprijinul acordat moldovenilor de către ambasadorul Franței la Constantinopol, Iași – 8 octombrie 1857)

- **ÎNFĂPTUIREA UNIRII:** După 1848, ideea de unire a cuprins întreg poporul român. Marile Puteri europene, întrunite în Congresul de Pace de la Paris (1856), ca urmare a războiului Crimeii (1853-1856), au luat în discuție problema unirii și a statutului juridic.

„**Art. XXII.** Principatele Muntenia și Moldova vor continua să se bucure, sub suzeranitatea Porții și sub garanția puterilor contractante, de privilegiile și de imunitățile pe care le au. Nicio protecție exclusivă nu va fi exercitată asupra lor de vreuna dintre puterile garante. Nu va exista niciun drept particular de amestec în treburile lor interne”. (**Tratatul de Pace de la Paris**, 30 martie 1856)

În țară, programul mișcării unioniste a fost adoptat de Adunările ad-hoc, ca deziderat al națiunii române și a fost luat în discuție în cadrul Conferinței, de la Paris, a Marilor Puteri (1858). Unirea nu se putea realiza decât prin acțiunea directă a poporului român.

„1. Respectarea drepturilor Principatelor, îndeosebi a autonomiei lor în cuprinderea vechilor capitulații încheiate cu Înalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 și 1634.

2. Unirea Principatelor într-un singur stat, sub numele de România.

3. Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare din ale Europei și a cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării.

4. Neutralitatea pământului Principatelor.

5. Puterea legiuitoare încredințată unei obștești Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele nației.

Toate aceste sub garanția colectivă a puterilor care au subscris tratatul de la Paris”. (**Rezoluția** Adunării ad-hoc din Țărea Românească cu privire la Unirea Principatelor)

„**Art. 1.** Principatele Moldovei și Valahiei, constituite – de acum înainte – sub denumirea de Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei, rămân sub suzeranitatea mării sale sultanul.

Art. 2. [...] În consecință, principatele se vor administra liber și în afară de orice amestec al Sublimei Porți, în limitele stipulate prin acordul puterilor garante cu curtea suzerană.

Art. 5. Puterea executivă va fi exercitată de către hospodar (domn).

Art. 6. [...] Legile prezentând un interes special pentru ambele Principate vor fi pregătite de către Comisia Centrală și supuse votării adunărilor de către hospodari.

Art. 7. Puterea judecătorească, exercitată în numele hospodarului, va fi încredințată magistraților numiți de el, fără ca cineva să se poată sustrage judecătorilor săi naturali”. (**Convenția de la Paris**)

Principala atribuție a comisiilor provizorii era aceea de a supraveghea alegerea noilor adunări electivă. Campania electorală din Moldova a dus la alegerea unei adunări favorabile unirii.

În ziua de 5/17 ianuarie 1859, Adunarea Electivă a Moldovei s-a întrunit pentru a-l alege pe domnitor. Alegerea s-a făcut prin vot deschis, cei 48 de deputați prezenți desemnându-l, în unanimitate, pe colonelul Alexandru Ioan CUZA ca domnitor al Moldovei.

Alexandru Ioan CUZA – a participat la Adunarea de la hotelul Petersburg din Iași (27 martie 1848) și la Adunarea de la Blaj (3/15 mai 1848). În 1856, era pârcălab de Covurlui (Galați), funcție din care își dă demisia în timpul alegerilor pentru Adunările ad-hoc, ca urmare a falsificării listelor electorale. În momentul alegerii sale ca domn era comandantul oștirii din Moldova, cu gradul de colonel.

Ideea alegerii domnului moldovean și la București a fost oficial sugerată muntenilor de către delegația Moldovei, care mergea spre Constantinopol pentru a anunța rezultatul alegerii de la Iași. În Țara Românească, adunarea a fost dominată de conservatori, care erau, însă, scindați. Neputându-se pune de acord asupra unui candidat propriu, conservatorii munteni au sfârșit prin a se ralia candidatului Partidei Naționale, care a fost ales – la 24 ianuarie/5 februarie 1859 – domn

al Țării Românești, punând Marile Puteri în fața unui fapt împlinit; astfel, s-a constituit statul național modern român.

În plan intern și extern, Unirea, ca stare de fapt, devenea o stare de drept, legitimă prin voința națională și recunoașterea europeană.

- **ALEXANDRU IOAN CUZA ȘI ALINIAREA EUROPEANĂ:** În timpul domniei sale (1859-1866), a urmărit câteva **obiective**:

→ **în plan intern:** unirea deplină – prin unificarea administrativă, legislativă a Principatelor Unite și prin adoptarea primelor reforme corespunzătoare statului modern.

→ **în plan extern:** recunoașterea dublei alegeri printr-o susținută activitate diplomatică și consolidarea autonomiei.

Recunoașterea internațională a Unirii oferea un cadru favorabil pentru înfăptuirea reformelor. Problema dublei alegeri a lui A.I. CUZA a fost luată în dezbatere de către Puterile Europene, în cadrul **Conferinței de la Paris** (martie-septembrie 1859), care a recunoscut dubla alegere, cu excepția Austriei și Imperiului Otoman. În cadrul **Conferinței Puterilor Europene de la Constantinopol** (septembrie-noiembrie 1861), Turcia a recunoscut Unirea celor două Principate, la 22 noiembrie/4 decembrie 1861. La 11/23 decembrie 1861, A.I. Ioan CUZA proclama **înfăptuirea unirii depline și nașterea națiunii române**.

În 1862, **unificarea administrativă și politică** era definitivată.

„Eu, însă, credincios misiunii ce mi-ați dat și cunoscând statornicia voință a românilor de a rămâne pururea uniți, am proclamat, atât înaintea domniilor voastre, cât și înaintea țarei, Unirea definitivă a Principatelor. V-am zis, ea va fi precum România o va dori și o va simți. Nu mă îndoiesc, domnilor, că nici Înalta Poartă, nici puterile garante nu vor cugeta a desființa, în viitor, Unirea ce au recunoscut-o atât de necesară pentru fericirea Principatelor”. (**Discursul** lui A.I. CUZA în fața Adunării legislative a României, 1862)

În plan intern, CUZA a trecut la **o repunere în ordine a țării după modelul Europei**. S-a trecut la unificarea serviciilor publice din cele două țări. Armata se unificase sub o comandă unică. Liniile telegrafice și serviciile vamale erau unitare. După proclamarea unirii depline, s-a trecut la unificarea guvernelor și a adunărilor celor două Principate. La 22 ianuarie 1862 s-a format primul guvern unic al Principatelor Unite, condus de conservatorul Barbu CATARGIU. Parlamentul unic își va deschide lucrările la 24 ianuarie 1862, iar orașul București devenea capitala Principatelor Unite. Comisia Centrală de la Focșani își înceta, astfel, activitatea.

Se puneau **bazele unui sistem politic modern**. Instituțiile statului național au fost create, înlocuind o suprastructură bazată pe monopolul de putere al unei singure clase (boierii). Grupările politice au devenit instrumentul indispensabil funcționării acestor instituții, iar circulația liberă a ideilor a servit schimbărilor necesare la nivelul societății. Cele două principale tendințe ale domniei lui CUZA au fost liberalismul și conservatorismul. Domnul a colaborat, pe parcursul domniei, mai ales cu liberalii moderati.

UNIFICAREA ADMINISTRATIVĂ ȘI POLITICĂ

MĂSURI ADMINISTRATIVE	MĂSURI POLITICE
1) <u>Unificarea serviciilor de vamă, de telegraf</u> și a <u>cursului monetar</u> .	1) S-a realizat <u>unificarea principalelor instituiii statale la nivel guvernamental, executiv și legislativ</u> .
2) Orașul București devine <u>capitala țării</u> .	2) La 22 ianuarie 1862 s-a format <u>primul guvern unic</u> , condus de conservatorul Barbu CATARGIU.
3) S-a adoptat <u>stema țării</u> , cu simbolurile: vulturul și zimbriul.	3) La 24 ianuarie 1862 s-a constituit <u>Parlamentul unic</u> – unicameral.
4) S-a realizat <u>unificarea unităților militare din cele două Principate</u> (1859-1860).	
5) S-a creat <u>primul minister unic</u> – Ministerul	

de Război, condus de generalul Ioan Emanoil FLORESCU.	
---	--

- **PROIECTUL CUZA-KOGĂLNICEANU:** La începutul anului 1863 se formează „**monstruoasa coaliție**”, o alianță a forțelor conservatoare și a liberalilor radicali, care va acționa pentru înlăturarea lui CUZA. **Marii proprietari** erau temători de a-și pierde, odată cu pământul, și puterea politică, iar **liberalii radicali (roșii)**, care acționaseră pentru Unire și dubla alegere a lui Al.I. CUZA, nu erau asociați la putere de către domnitor.

CUZA a găsit în M. KOGĂLNICEANU (octombrie 1863-ianuarie 1865) persoana potrivită pentru ducerea la împlinire a propriului program, **program al generației pașoptiste**. Prin conlucrarea domnitorului cu noul guvern s-au pus în aplicare o serie de **reforme**, care au pus bazele României moderne și au dotat Principatele Unite cu instituții moderne.

La 2/14 mai 1864 are loc **Lovitura de Stat**: primul ministru își prezintă demisia, care nu este acceptată de Al.I. CUZA. Acesta a dizolvat Adunarea, deoarece majoritatea conservatoare nu dorea reforma agrară prin împrumut. **Proiectul de reformă agrară** propus de Mihail KOGĂLNICEANU prevedea împrumut prin despăgubire.

Se înfăptuia **prima lovitură de stat în istoria României moderne**. Actul reprezintă o gravă încălcare a Convenției de la Paris, fapt ce putea avea urmări nedorite pe plan extern.

Pentru a-și consolida poziția, domnitorul a promulgat o **nouă lege electorală și o nouă Constituție (Statut)**. **Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris** reflecta nemulțumirea lui CUZA față de adunările reprezentative, ducând, astfel, la schimbarea fundamentală a relației dintre ramura executivă și cea legislativă a guvernului. Noua Constituție a subordonat legislativul domnitorului, deoarece îi garanta acestuia puteri, cum ar fi: **dreptul unic de a iniția o lege** (elaborată de Consiliul de Stat) și **dreptul de vetă asupra proiectelor de lege adoptate de adunare**. Conform prevederilor Statutului Dezvoltător, prin **înființarea Senatului (Corp Ponderator)** se trece de la sistemul unicameral la cel bicameral.

Prin Statutul Dezvoltător se instituia **regimul domniei autoritare** a lui CUZA, care a permis elaborarea și aplicarea marilor reforme.

Mutația esențială a României post-pașoptiste constă în transformarea raporturilor economice și sociale impuse de reforma agrară de la 1864. Statutul țăranilor, organizarea muncii au fost modificate, raportul cu pământul este definit de PROPRIETATE. Proiectele avansate prin Proclamația din iunie 1848 își găseau aplicarea. Reforma de la 1864 era un produs al anului 1848. **Legea rurală** din 14/26 august 1864 recunoștea drepturile depline de proprietate ale clăcașilor asupra pământului pe care îl aveau: se desființa claca și se făcea împrumutarea foștilor clăcași în funcție de numărul de vite; pământul acordat țăranilor nu trebuia să depășească două treimi din suprafața moșiei, fără a socoti pădurile; pământul nu putea fi înstrăinat timp de 30 de ani; împrumutarea se făcea prin despăgubire.

Efectul politic a însemnat **ABOLIREA ȘERBIEI, ELIBERAREA PĂMÂNTULUI, LIBERTATEA DE MIȘCARE A ȚĂRANULUI PROPRIETAR, LIBERTATEA DE TRANSMITERE A ACESTOR PĂMÂNTURI PRIN MOȘTENIRE** – **elemente** care corespundeau unei noi filosofii **liberale, capitaliste**. Pe termen lung, au existat și **elemente defavorabile țăranimii**: moștenirea atrăgea divizarea, împărțirea și împrăștierea parcelelor disponibile. Dintre consecințele imediate ale reformei, cea mai evidentă a fost acordarea a 1.810.311 hectare de pământ unui număr de 463.554 familii de țărani.

Moștenirea regulamentară trebuia înlăturată și adoptată o legislație nouă. S-au elaborat, astfel, **coduri de procedură civilă și criminală**. **CODUL CIVIL** din 1865 asigura individului libertăți personale, garanta egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii și apăra proprietatea privată.

CODUL CIVIL și **CODUL PENAL**, alcătuit după modelul francez (din 1810) și prusac (din 1851), asigurau organizarea modernă a statului și în materie juridică. În 1864, domnul a promulgat legea învățământului general, care reglementa instruirea la toate nivelurile, acordând o atenție particulară învățământului primar, prin stabilirea principiului de gratuitate și obligativitate al acestuia. Alexandru Ioan CUZA a înființat și primele universități: în 1860, la Iași și în 1864, la București.

Din punct de vedere economic, cea mai importantă dintre legile referitoare la biserică era legea privind secularizarea pământurilor mănăstirești (1863), care reprezentau aproape un sfert din teritoriul național; această lege a transferat întinse suprafețe agricole sub controlul statului. La 1 decembrie 1864 s-a înființat Casa de Economii și Consemnațiuni, instituție financiară care va avea un rol însemnat în dezvoltarea economiei țării.

În ultimii ani de domnie, conflictul dintre CUZA și opoziția formată din liberali radicali și conservatori s-a accentuat, ducând la abdicarea lui Alexandru Ioan CUZA, la 11/23 februarie 1866.

REFORME ADOPTATE DE GUVERNUL KOGĂLNICEANU

DATA	REFORMA ADOPTATĂ
Decembrie 1863	Legea secularizării averilor mănăstirești
Martie 1864	Codul penal și de procedură penală
Septembrie 1864	Legea introducerii sistemului de unități și măsuri metrice
Noiembrie 1864	Legea instrucțiunii publice
Noiembrie 1864	Legea organizării armatei
Decembrie 1864	Codul Civil

„Sătenilor! Îndelungata voastră așteptare, marea făgăduință, dată vouă de înaltele puteri ale Europei prin articolul 46 al Convenției, interesul patriei, asigurarea proprietății funciare și dorința cea mai vie s-au împlinit. Claca este desființată pentru de-a pururea și, de astăzi, voi sunteți proprietari pe locurile supuse stăpânirii voastre în întinderea hotărâtă prin legile în ființă [...]. De astăzi voi sunteți stăpâni pe brațele voastre, voi aveți o părticică de pământ, proprietate și moșia voastră, de astăzi voi aveți o patrie de iubit și de apărut”. (**Proclamația** domnitorului Alexandru Ioan CUZA, din 14 august 1864)

„Am fost destul de fericit că am realizat Unirea, visul secular al românilor, că am restituit țării mele o cincime din teritoriul său uzurpat de călugării străini; am făcut dintr-un milion de clăcași un milion de proprietari și cetățeni. Am promulgat coduri copiate după codul lui NAPOLEON, care stabilesc – cu adevărat – egalitatea tuturor în fața legii și drepturi egale pentru toți în familie, care impun căsătoria civilă. [...] Am făcut învățământul primar obligatoriu și gratuit, am instituit sistemul zecimal; am creat spitale, școli pe care Majestatea Voastră a binevoit să le onoreze cu încurajările sale. Am mărit căile de comunicație; am construit poduri care lipseau cam de peste tot [...]. Fost-am prea îndrăzneț? N-am o părere prea bună despre forțele țării mele și valoarea instrumentelor de care dispun? N-am fost, eu însumi, la nivelul înaltului rol pe care Providența mi l-a atribuit?” (Din **Memoriul** adresat de către Alexandru Ioan CUZA, lui NAPOLEON al III-lea, împăratul Franței)

- **IMPORTANȚA DOMNIEI LUI CUZA**: Dezideratele revoluției de la 1848 au devenit realitate într-o perioadă în care, pe plan intern, tendințele conservatoare erau puternice, iar în plan extern, Rusia țaristă și Imperiul Otoman nu renunțaseră a considera Principatele ca teritorii asupra cărora aveau drepturi depline.

În timpul domniei lui A.I. CUZA au fost create, într-un ritm intens, instituții statale moderne. Nu a existat domeniu în care să nu se fi înregistrat progrese marcante. România a intrat pe scena statelor europene nu numai ca stat național, ci și ca stat modern.

h) Instaurarea dinastiei străine. Independența:

- **INSTAURAREA DINASTIEI STRĂINE:** După Unirea Principatelor Române, obținerea Independenței a devenit obiectivul esențial al proiectului politic românesc. Anul 1866 reprezintă un moment semnificativ în dezvoltarea politică a României moderne. Se instaura o nouă dinastie prin CAROL de HOHENZOLLERN-SIGMARINGEN și se promulga prima Constituție internă. Se realiza, astfel, cerința, prevăzută în memoriile și în rezoluțiile Adunărilor Ad-hoc din 1857, de instaurare a unui prinț străin ca garanție pentru menținerea unirii și consolidarea autonomiei în vederea obținerii Independenței. Marile Puteri au fost puse, din nou, în fața faptului împlinit, recunoscându-l – în mod formal – ca domnitor, în a doua jumătate a anului 1866 și la începutul anului 1867. De la bun început, CAROL și-a asumat un rol politic de primă importanță în politica externă și în treburile militare.

„Români,

În destinele omenești nu este o datorie mai nobilă decât aceea de a fi chemat a menține drepturile unei națiuni și a consolida libertățile ei.

O misiune așa de însemnată m-a decis să părăsesc, fără preget, o pozițiune independentă, familia și țara de care am fost legat prin legămintele și suvenirurile cele mai sacre pentru a urma apelului vostru.

Primirea plebiscitului, care a pus pe capul meu coroana lui ȘTEFAN cel MARE și a lui MIHAI VITEAZUL îmi impune o mare răspundere. Sper, însă, că-mi va fi dat, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu un întreg devotament, a asigura noii mele patrii o existență fericită și demnă de trecutul ei”. (**Proclamația** adresată de CAROL I poporului român, București, 11/23 mai 1866)

„Războiul este o probă, presupunând exercitarea unui comandament, adunarea elitelor, disciplina țăranilor, acceptarea unei cauze și a unui limbaj comun. Războiul presupune o națiune care pledează pentru recunoașterea intrării sale pe scena internațională. CAROL își va asuma, deci, riscul unui conflict alături de ruși. Victoria îi va legitima puterea și va face din el urmașul voievozilor. El își asumă această aventură împreună cu consilierii și miniștrii, pașoptiști pașnici, dar legați de idealul unirii și independenței de aproape douăzeci de ani. Independența are, astfel, puncte comune cu realizarea unei revoluții politice”. (Catherine DURANDIN - „Istoria românilor”)

- MODERNIZAREA INSTITUȚIONALĂ A ROMÂNIEI:

A. MONARHIA → Instituțiile și reformele menite a așeza România între statele europene datează, mai ales, din timpul domniei lui ALEXANDRU IOAN CUZA. Sistemul constituțional, introdus în 1866, marca – în ceea ce privește România – încadrarea ei printre statele cu structuri democratice.

Încă din 1802, programele politice ale Partidei Naționale ceruseră alegerea unui domn străin, cerere ce fusese inclusă și în propunerile înaintate de Adunările Ad-hoc Marilor Puteri. Alegându-și domn străin, românii sperau, pe de o parte, să pună capăt luptelor interne, iar pe de alta, să-și asigure un stabil sprijin diplomatic pe plan extern. Alegerea prințului străin era considerată modalitatea cea mai eficientă de a asigura stabilitatea socială și politică. După detronarea lui ALEXANDRU IOAN CUZA, alegerea prințului s-a oprit, oficial, asupra lui FILIP de FLANDRA, apoi, după refuzul acestuia, tronul a fost oferit lui CAROL de HOHENZOLLERN-SIGMARINGEN (1866-1914).

Prin urcarea lui CAROL de HOHENZOLLERN pe tronul României, Marile Puteri au fost puse în fața faptului împlinit, iar rezistența lor s-a diminuat treptat. În octombrie 1866, CAROL a făcut o vizită la Istanbul, în timpul căreia a primit firmanul de numire din partea sultanului. S-a considerat că această recunoaștere a însemnat izbânda deplină a programului de unitate națională și edificare a noului stat pe baze moderne. Prin recunoașterea principelui străin și eredității tronului, se recunoștea – implicit – noul regim constituțional monarhic.

„Punând piciorul pe acest pământ sacru am devenit român. Rezultatul plebiscitului mi-a impus, știu, mari îndatoriri; eu sper că îmi va fi dat să le împlinesc. Vă aduc o inimă credincioasă, intenții curate, o voință fermă de a face bine, un devotament fără limite către noua mea patrie și un respect neclintit față de legi, pe care mi l-au dat strămoșii mei”. (Din Cuvântarea lui CAROL la depunerea jurământului de principe al României, 10/22 mai 1866)

Consecința imediată a recunoașterii domnitorului CAROL I a constat în consacrarea internațională a monarhiei constituționale în România, condiție indispensabilă echilibrului politic intern.

Domnia lui CAROL a debutat prin adoptarea de către Parlament, în iunie 1866, a unei noi Constituții, care va rămâne în vigoare până în 1923. Această lege fundamentală a statului limita prerogativele domnitorului la cele ale unui monarh constituțional, crea condițiile pentru alegerea unui guvern reprezentativ, stipula responsabilitatea miniștrilor pentru acțiunile lor și întărea principiul separării puterilor.

Constituția stabilea următoarele ***atribuții ale domnitorului***: numește și revocă miniștri, sancționează și promulgă legile, are dreptul de amnistie în materie politică, numește și revocă în funcții publice, este conducătorul armatei, conferă grade militare, are dreptul de a bate monedă, încheie convenții cu statele străine. Potrivit Constituției, domnul era implicat în toate ramurile puterii de stat, bucurându-se de largi prerogative. Niciun act al domnului nu poate avea tărie dacă nu era contrasemnat de un ministru (***responsabilitate ministerială***). Se adopta, și în acest caz, ***principiul constituțional englez*** potrivit căruia „regele domnește, dar nu guvernează”.

În prima parte a domniei (1866-1881), CAROL s-a preocupat de ***consolidarea instituțiilor statului***. Monarhul și-a concentrat eforturile către ***realizarea independenței statale***, prin ruperea legăturilor de suzeranitate cu Poarta.

În anii 1875-1876, o nouă criză orientală era în desfășurare. Domnitorul CAROL și prim-ministrul Ion C. BRĂȚIANU, care doreau să obțină independența, au încercat să ajungă la o înțelegere cu Rusia. La 12 aprilie 1877, Rusia a declarat război Turciei și, în aceeași zi, trupele ei au început să treacă Prutul, în Moldova. La 9 mai 1877, în Camera Deputaților, ministrul de externe Mihail KOGĂLNICEANU a proclamat ***Independența de stat a României***, iar a doua zi este proclamată în Senat.

În primele luni de război, domnitorul CAROL și BRĂȚIANU au încercat să stabilească regulile de bază de colaborare între armata română și cea rusă. În vara anului 1877, CAROL a primit comanda supremă a trupelor aliate de la Plevna, care a fost încercuită și a capitulat la 28 noiembrie 1877. Cucerită pe câmpul de luptă din Balcani, Independența a fost recunoscută internațional prin ***tratatele de pace de la San Stefano*** (19 februarie/3 martie 1878) și ***Berlin*** (1/13 iulie 1878). Statul român primea Dobrogea, Delta Dunării și Insula Șerpilor, dar pierdea sudul Basarabiei în favoarea Rusiei.

„**ART. 43.** Înaltele părți contractante recunosc independența României legând-o de condițiunile expuse în următoarele două articole.

ART. 44. [...] Libertatea și practica exterioară a oricărui cult vor fi asigurate supușilor pământeni ai statului român, precum și străinilor și nu se va pune niciun fel de piedică atât organizației ierarhice a diferitelor comunități religioase, cât și raporturilor acestora cu capii lor spirituali.

ART. 45. Principatul României retrocedează m.s. Împăratului Rusiei porțiunea teritoriului Basarabiei despărțită de Rusia în urma tratatului de la Paris din 1856 [...]. (**Tratatul de Pace de la Berlin**, 1/13 iulie 1878)

„**ART. 1.** Dobrogea, anexată astăzi României (...), se împarte [...] în două județe. [...]

ART. 3. Toți locuitorii din Dobrogea care, în ziua de 11 aprilie 1877, erau cetățeni otomani, devin și sunt cetățeni români.

ART. 5. Locuitorii Dobrogei, deveniți cetățeni români, sunt egali înaintea legii, se bucură de toate drepturile cetățenești și pot fi numiți în funcțiunile publice, fără deosebire de origine și religie. [...]

ART. 16. Religiunea ortodoxă a răsăritului este religia domnitoare și în Dobrogea.

ART. 20. Învățământul este liber, [dacă] exercițiul său nu ar atinge bunele moravuri, ordinea publică și sănătatea copiilor. [...] (**Lege pentru organizarea Dobrogei – 1880**)

Ca urmare a cuceririi și recunoașterii internaționale a independenței României, **a crescut prestigiul monarhiei**. În plan politic, acest lucru s-a realizat prin acordarea titlului de „Alteță regală” în 1878 și apoi, a celui de rege al României în 1881, lui CAROL I.

Cea de-a doua perioadă a domniei lui CAROL I (1881-1914) a fost una **favorabilă modernizării țării**. În plan intern, caracteristica perioadei a fost stabilitatea politică, mai ales după introducerea rotativei guvernamentale, în 1895. În ce privește funcțiile domnitorului în stat, acesta avea – din 1866 – prilejul de a fi „arbitrul” jocului de forțe politice care confruntau societatea românească. El forma guvernul și avea posibilitatea de a decide între acesta și opoziție, acceptând, în cazul unor contradicții nerezolvabile, retragerea cabinetului sau dizolvarea uneia sau alteia dintre cele două Adunări legiuitoare.

Existența partidelor politice, libertatea de exprimare oferită presei, funcționarea guvernului și a parlamentului cu putere reală de legiferare și executare, au fost trăsături dominante ale unei societăți aflată în plin proces de modernizare. Ca urmare a stabilității politice, România a obținut și importante progrese economice și culturale.

„Regalitatea română merge până la a face figură de model pentru câțiva regaliști francezi. Așa se face că, în 1914, contele de MONTESQUIEU afirmă, în primul capitol din cartea sa «Note despre România», intitulat «O țară salvată de monarhie»: «Efectele salutare ale noii monarhii nu s-au lăsat așteptate mult timp. În 1878, CAROL de HOHENZOLLERN eliberează pe români, definitiv, de jugul turcesc. În 1881, el ridică România la rangul de regat. Suveranitatea electivă ar fi condus România spre cele mai funeste tulburări și spre cele mai rele nenorociri, ar fi dus-o la prăbușire. Monarhia ereditară a salvat-o»”. (Catherine DURANDIN - „Istoria românilor”)

În plan extern, după obținerea independenței, România avea nevoie de un sistem de alianțe care să-i garanteze integritatea teritorială. **Semnarea**, de către CAROL I, a **tratatului secret cu Austro-Ungaria** (1883), a însemnat și posibilitatea României de a interveni în favoarea românilor din Transilvania, pe lângă Curtea de la Viena. În timpul domniei lui CAROL I, prestigiul României a crescut în relațiile internaționale, aceasta devenind un factor de stabilitate în sud-estul Europei. **Războaiele balcanice** (1912-1913) au dat prilej României să-și îndeplinească acest rol de echilibru, fapt apreciat de diplomația și opinia publică europeană. Ultima acțiune a lui CAROL I, legată de politica externă, a constituit-o decizia legată de participarea României la Primul Război Mondial, când Consiliul de Coroană a adoptat neutralitatea.

Urmașul lui CAROL I, regele FERDINAND (1914-1927), a continuat politica predecesorului său privind modernizarea statului, introducerea unor reforme radicale (votul universal și reforma agrară), continuând lupta pentru reîntregirea națională a României, în limitele aceleiași monarhii constituționale.

B. PARLAMENTUL → Parlamentul României moderne își are originea în **Adunările de stări** din Evul Mediu românesc. Regulamentele Organice au fost primele acte cu caracter constituțional, care stabileau atribuțiile puterii legislative. Se poate considera că regulamentele au instituit **regimul parlamentar** în Principate. Revoluția de la 1848 a propus un sistem politic bazat pe o largă reprezentare socială. Conform Convenției de la Paris (1858), puterea legislativă urma să fie exercitată – în comun – de către domnitor, Adunarea Electivă și Comisia Centrală de la Focșani. Convenția de la Paris institua parlamentul unicameral în fiecare principat. Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris a fost actul care a marcat trecerea la Parlamentul bicameral, prin înființarea Senatului.

Sistemul parlamentar instituit în 1866 s-a caracterizat prin **rolul preponderent al legislativului**. Legislativul a devenit aproape partener egal cu domnitorul în elaborarea legilor și a obținut dreptul de a pune întrebări miniștrilor, cu privire la linia politică urmată și abuzurile puterii, și chiar de a-i supune unor investigații parlamentare. Domnitorul păstra un rol decisiv în procesul legislativ; putea înainta Parlamentului propriile sale proiecte de legi și avea dreptul de a se opune prin veto, acțiune ce nu putea fi contracarată de Adunarea legislativă.

Activitatea legislativă a Parlamentului a cuprins, practic, toate domeniile vieții sociale, economice, politice și culturale ale societății românești. De obicei, legile adoptate constituiau obiective programatice cu care partidele conservator și liberal se prezentau în alegeri.

Activitatea parlamentului începea la 15 noiembrie al fiecărui an și se desfășura pe parcursul a 3 luni de zile. Până în anul 1918, deschiderea sesiunii parlamentare se făcea printr-un Mesaj al Tronului, citit de rege și se încheia printr-un mesaj al primului ministru. Parlamentul și-a adus contribuția la crearea sistemului constituțional bazat pe separația puterilor. Acțiunile întreprinse au avut în vedere principiul supremației legii în toate sferele societății românești. Parlamentul a fost cel care a dat formă juridică programelor guvernamentale ale partidelor politice. Ales – până în 1918 – pe baza votului censitar, parlamentul va reprezenta interesele tuturor categoriilor sociale după introducerea votului universal.

„Într-o societate cu o structură bipolară, cu o moșierime restrânsă numerică, bogată, cultă și instruită și o țăranime cu o pondere demografică copleșitoare, săracă și cu școlarizare doar în slabă măsură, libertățile politice sunt, în fapt, un domeniu aparținând unor cercuri extrem de restrânse. Clasa politică este compusă din proprietari mari și mijlocii de moșii și bunuri imobiliare, din profesioni liberali și oameni de cultură. Marea masă a poporului, țăranimea, deși după 1866 dispunea de dreptul de a fi reprezentată parlamentar printr-un colegiu special, datorită unei slabe conștiințe politice și a inexperienței, se ținea departe de treburile publice. Situația se explică prin procesul greoi de asimilare a principiilor constituționale de către popor, cauza constituind-o evoluția extrem de lentă a învățământului public sătesc și menținerea țărănimii, sub raport economic, într-o stare materială precară”. (Apostol STAN - „Putere politică și democrație în România. 1859-1918”)

C. GUVERNUL → Primul guvern unic al României s-a constituit la 22 ianuarie 1862, în timpul domniei lui ALEXANDRU IOAN CUZA. Potrivit **Constituției din 1866**, domnul exercita – împreună cu guvernul – puterea executivă. După 1866 se folosea, în guvernare, procedul potrivit căruia regele încredința guvernul unui lider de partid, după care dizolva parlamentul și se organizau alegeri generale. Prin acest sistem, executivul își construia majoritatea parlamentare. Guvernul era răspunzător în fața parlamentului pentru activitatea desfășurată.

Din punct de vedere guvernamental, începutul domniei lui CAROL s-a caracterizat prin instabilitate și confruntări între diversele grupări politice. Constituirea partidelor politice și introducerea rotativei guvernamentale a adus și stabilitate guvernelor.

D. JUSTIȚIA → **Instanțe judiciare moderne** existau încă din perioada Regulamentului Organic, ele fiind dezvoltate în perioada inaugurată de anul 1859. În ultimii ani ai domniei sale,

CUZA înzestraseră societatea românească cu **codurile de legi moderne**, întemeiate – mai ales – pe cele franceze. Codul civil și procedura civilă, codul penal și procedura penală, codul de procedură criminală, condica de comerț, reprezentaseră zestrea pe care o primise justiția modernă a României până în 1866. La 24 ianuarie 1861 s-a înființat Curtea de Casație și Justiție, cu un rol important în organizarea judecătorească modernă.

Potrivit Constituției din 1866, puterea judecătorească era exercitată de **curți și tribunale**. Hotărârile și sentințele se pronunțau în virtutea legii și se executau în numele domnului. Importantă a fost crearea curților cu jurați, în temeiul unei legi din iulie 1868, ele fiind instituite în fiecare județ. Prin intermediul acestei instituții au fost contracarate unele acțiuni guvernamentale contrare opiniei publice.

Teritoriul României era împărțit în județe, județele în plase, iar plasele cuprindeau comunele urbane și rurale. Constituția din 1866 stabilise ca instituțiile județene și comunale să fie guvernate prin legi, urmărindu-se, astfel, descentralizarea administrativă. Aparatul administrativ județean și comunal era subordonat autorităților guvernamentale centrale.

E. ARMATA → Mutațiile intervenite în domeniul militar au fost evidente. Legile militare adoptate, începând cu 1864, au avut o însemnătate marcantă în procesul de organizare al armatei. În 1868 a fost elaborată **Legea pentru organizarea puterii armate**. În temeiul acestei legi, la armata permanentă și rezervele ei li se adăugau dorobanții și grănicerii, milițiile, garda civilă și gloatele. Această lege a introdus principiul mobilizării generale.

Legea din 1872 a urmărit ridicarea calitativă a nivelului oștirii, în ansamblul ei. Efectivele au fost sporite, căutându-se realizarea unei mai bune instruirii și pregătiri a oștirii. S-a acordat atenție și dezvoltării flotei de război. Armata era pusă sub administrarea centrală a Ministerului de Război, care, potrivit legii din 1868, administrează și conduce interesele armatei.

„... Și acum, dacă privesc prezentul și trecutul, 1873 și 1848, ce văd? Atunci, două mici provincii, un fel de santinele pierdute la extremitățile Europei, ignorate de Occident și ignorându-se ele înșile, o populație răspândită și rară, săracă, având toate elementele bogăției, un buget care atinge cu greu 30 de milioane, o armată care nu depășește 29.000 oameni, cuprinzând și dorobanții și grănicerii... Acum, ce spectacol diferit! Tara Românească și Moldova unite au dat naștere unui stat de mai mult de 5 milioane de locuitori, bogat, prosper, străbătut de drumuri și căi ferate, cu un buget de 90 de milioane, o armată de aproape 90.000 de oameni și care poate fi ridicată, cu ușurință, la 150.000. În fruntea acestui stat – un principe provenit dintr-o familie suverană, domnind în virtutea unei Constituții, una din cele mai liberale din Europa”. (Din scrisoarea adresată de A. UBICINI, prietenului său, generalul Nicolae GOLESCU, în 1873)

F. BISERICA → A contribuit la realizarea unității spirituale și naționale a românilor, prin încrederea și respectul manifestat de către populație pentru această instituție. În epoca modernă, biserica și-a păstrat independența în raport cu instituțiile statului. În 1885, Biserica Ortodoxă și-a proclamat autocefalia în raport cu Patriarhia din Constantinopol. A fost adoptată, apoi, **Legea clerului mirean și a seminariilor**, care prevedea salarizarea preoților din bugetul statului sau al localităților. În teritoriile aflate sub stăpânire străină, Biserica ortodoxă a constituit un pilon în efortul de păstrare a identității naționale și spirituale.

i) Statul în slujba idealului național:

A. POZIȚIA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI FAȚĂ DE PRIMUL RĂZBOI MONDIAL:

→ Primul Război Mondial a început la 15/28 iulie 1914, cu **declarația de război** adresată Serbiei de către Austro-Ungaria, ca urmare a asasinării prințului moștenitor, de către un student naționalist sârb. CAROL I și politicienii români aveau motive întemeiate să se teamă de război, pentru că poziția geografică a României făcea inevitabilă prezența ei într-un conflict european în expansiune. Instituțiile statului, partidele politice și opinia publică manifestau opinii diferite față de poziția României în acest conflict.

→ **INSTITUȚIILE STATULUI:**

Poziția oficială față de război a fost stabilită în urma *Consiliului de Coroană* de la Sinaia, din 21 iulie/3 august 1914, unde s-a hotărât adoptarea politicii de neutralitate. Ședința a fost prezidată de rege și la ea au participat membrii guvernului, foști prim-miniștri și conducătorii principalelor partide, care au cântărit două opțiuni posibile. Prima era intrarea imediată în război de partea Puterilor Centrale, susținută de CAROL, care și-a exprimat încrederea în victoria Germaniei. În fața puternicului curent în favoarea neutralității, exprimat de conducătorii de partide, regele a consimțit la hotărârea lor, evidențiind, astfel, rolul său de monarh constituțional.

La 27 septembrie/10 octombrie 1914, când a murit regele CAROL, responsabilitatea politicii externe a fost asumată de Ion I.C. BRĂȚIANU. Deși simpatiile sale mergeau spre Antantă, nici el și nici succesorul lui CAROL, regele FERDINAND, nu aveau vreo intenție de a abandona starea de neutralitate până în momentul în care nu erau siguri de realizarea obiectivelor naționale. Guvernul liberal era adeptul expectativei armate, pentru pregătirea războiului și realizarea unității naționale.

ARGUMENT ÎMPOTRIVA NEUTRALITĂȚII ROMÂNIEI

„Din împrejurările de azi, România trebuie să iasă întregă și mare; România nu poate fi întregă fără Ardeal; România nu poate fi mare fără jertfă [...]. Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susținut viața [...]. Ardealul nu e numai inima României politice; priviți harta: Ardealul e inima României geografice [...]. Ne trebuie Ardealul, dar ne trebuie cu jertfă! Nu se lipește carne de carne, fără să curgă sânge! Nu se ia Ardealul cu neutralitatea! Neutralitatea și-a avut rostul, dar și-a trăit traiul!” (**Discursul** lui Nicolae TITULESCU, 1915)

→ **PARTIDELE POLITICE:**

În cadrul **Partidului Conservator** s-au format 4 grupări, cu opinii diferite. Gruparea condusă de Titu MAIORESCU și Alexandru MARGHILOMAN se pronunța pentru neutralitate și pentru menținerea bunelor relații cu Germania și Austro-Ungaria. O altă grupare, condusă de Nicolae FILIPESCU, susținea intrarea în război împotriva Puterilor Centrale. Gruparea formată în jurul lui Take IONESCU susținea intrarea în război alături de Antantă. Susținătorii intrării României în război de partea Puterilor Centrale se grupaseră în jurul lui Petre P. CARP.

Partidul Național Liberal s-a orientat potrivit punctului de vedere susținut de președintele partidului, Ionel BRĂȚIANU, a cărui idee centrală era legată de întregirea națională.

Mișcarea socialistă s-a pronunțat pentru neutralitatea definitivă.

→ **OPINIA PUBLICĂ:**

Susținea intrarea României în război alături de Antantă, în vederea realizării dezideratului național.

B. DIPLOMAȚIE ȘI RĂZBOI:

→ Ion I.C. BRĂȚIANU a purtat negocieri cu Antanta, intermitent, în 1915 și la începutul anului 1916.

Antanta ducea negocieri cu Bucureștiul în funcție de înaintarea, apoi de stagnarea frontului rusec, de expediția anglo-franceză, de deschiderea strâmtorilor maritime din primăvara anului 1915.

Locul principal între condițiile impuse de BRĂȚIANU era garanția scrisă că România își va împlini dezideratul național, ca urmare a implicării sale în conflict. Aliații occidentali au acceptat condițiile lui BRĂȚIANU în iulie 1916.

→ La 4 august 1916, Ion I.C. BRĂȚIANU și reprezentanții politici ai Franței, Marii Britanii, Rusiei și Italiei la București au semnat **convențiile politice și militare** care stabileau condițiile intrării României în război. De importanță imediată erau prevederile referitoare la un

atac împotriva Austro-Ungariei, nu mai târziu de 15 august și recunoașterea dreptului românilor din Austro-Ungaria la autodeterminare și la unire cu Regatul României. Consiliul de Coroană român a aprobat, oficial, tratatele și a declarat război Austro-Ungariei, la 14 august 1916. În ziua următoare, Germania a declarat război României; Turcia și Bulgaria i-au urmat exemplul.

→ **Prima fază a campaniei** a început în noaptea de 14/15 august 1916, când trupele române au trecut în Transilvania. Ele au înaintat constant, ocupând un număr de orașe, printre care și Brașovul. Situația la sudul Dunării devenise alarmantă, deoarece în Dobrogea fusese declanșată ofensiva bulgaro-germană condusă de feldmareșalul August von MACKENSEN. Înaltul Comandament a transferat trupe din Transilvania, care au încetinit și, apoi, au oprit ofensiva inamică.

→ Linia de apărare mai spre vest nu a putut rezista puternicei ofensive lansate de armatele austriacă și germană pe valea râului Jiu. Craiova a căzut pe 8 noiembrie 1916 și armata română s-a retras la est de râul Olt. Armatele austriacă și germană au înaintat către râurile **Argeș și Neajlov**, unde, între 17 și 20 noiembrie 1916, a avut loc bătălia decisivă. Înfrângerea armatei române a dus la o retragere generală și armatele germane au intrat în București la 23 noiembrie 1916. Frontul s-a stabilizat, la sfârșitul lunii decembrie 1916, în sudul Moldovei. Guvernul, administrația și armata s-au stabilit la Iași, oraș care devenea capitala României. Războiul s-a reluat pe frontul din Moldova în iulie 1917, când generalul AVERESCU a oprit ofensiva de lângă Mărăști, în cadrul efortului general aliat, pe fronturile din est și vest, de a învinge Puterile Centrale. Lupte îndârjite au avut loc la **Mărășești și Oituz**, când armata română a oprit înaintarea trupelor austriece și germane și a pus capăt ofensivei acestora.

→ **Revoluția bolșevică** din 1917, urmată de **părăsirea războiului de către Rusia**, amenința să dezorganizeze frontul de luptă și să submineze stabilitatea socială și politică din Moldova.

La 18 februarie 1918, noul guvern bolșevic al Rusiei a semnat **pacea de la Brest-Litovsk** cu Puterile Centrale și a ieșit din război, lipsind România de sprijinul rus și izolând-o de Occident. În aceste condiții, guvernul român – condus de conservatorul pro-german Alexandru MARGHILOMAN – a semnat **tratatul de la București-Buftenă** (7 mai 1918), prin care România devenea dependentă, din punct de vedere politic și economic, de Puterile Centrale.

→ Evenimentele hotărâtoare pe câmpurile de luptă au schimbat soarta României. Pe frontul de vest, Aliații au zădărnicit ofensiva germană finală din iulie 1918 și au început să înainteze constant spre Germania, iar în nordul Italiei au respins armatele austro-ungare și au obligat Austro-Ungaria să accepte un armistițiu, la 21 octombrie/3 noiembrie 1918. La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, regele FERDINAND a ordonat armatei să reentre în război și la 1 decembrie 1918 a intrat în București, în fruntea trupelor sale.

TRATATUL ROMÂNIEI CU ANTANTA

„I. Rusia, Franța, Anglia și Italia garantează integritatea teritorială a regatului României în toată întinderea fruntariilor sale actuale. [...] II. România se obligă și să atace Austro-Ungaria în condițiile stabilite prin Convenția militară; România se obligă, de asemenea, să înceteze, de la declararea războiului, orice legături economice și orice schimb comercial cu toți dușmanii aliaților [...] Rusia, Franța, Anglia și Italia recunosc României dreptul de a anexa teritoriile monarhiei austro-ungare, prevăzute și hotărnicite în art. IV”. (Tratatul încheiat la București, august 1916)

CONVENȚIA MILITARĂ RUSO-ROMÂNĂ

„România se obligă a mobiliza toate forțele sale de uscat și de apă și a ataca Austro-Ungaria cel mai târziu la 15/28 august 1916 [...]. Armata rusă se obligă să atace, în chipul cel mai energic, pe frontul austriac, pentru a ușura României aceste operații [...]. Începând cu 12/25 august, flota rusă va trebui să apere portul Constanța [...]. Rusia se obligă să trimită în

Dobrogea, în momentul mobilizării armatei române, două divizii de infanterie și una de cavalerie, pentru a coopera cu armata română contra armatei bulgare. Aliații se obligă a executa ofensivă, prin armata lor de la Salonic, cel mai târziu cu opt zile înainte de începerea atacului României [...]. Rusia, Franța, Anglia și Italia se obligă a furniza munițiuni și material [...]. Aliații se obligă să furnizeze României, în limitele posibilităților, cai, medicamente, provizii și echipamente”. (Minodora PEROVICI - „Istoria universală în texte”)

C. IMPACTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ASUPRA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI:

→ Românii din teritoriile aflate sub stăpâniri străine au intrat în război încă de la început, Vechiul Regat rămânând în afara conflictului.

Primul act al dramei a fost cel din august 1914. Dramă pentru transilvănenii mobilizați în armata austro-ungară, dramă pentru românii din Vechiul Regat al căror viitor depindea de decizia regelui, credincios alianței din 1883 și partidelor politice. În Transilvania a fost proclamată **legea marțială** și a fost decretată **mobilizarea generală**. Fatalitatea războiului și solidaritatea în fața pericolului morții a câștigat în fața identității și solidarității naționale: ardelenii vor lupta în armata austro-ungară. Prizonierii făcuți de ruși vor descoperi spații necunoscute și vor înțelege, după vorbele unui țăran ale cărui amintiri de război au fost găsite, că „ei sunt creștini ca și noi”.

→ În urma intrării în război, armata română a suferit pierderi grele în efective: aproximativ 250.000 ostași, adică aproape o treime din efectivele mobilizate în august 1916, fiind morți, răniți sau prizonieri de război. Mai mult de jumătate din teritoriul țării, care cuprindea regiunile agricole și centrele industriale cele mai importante, fusesse ocupat de inamic. În aceste condiții, conștient de moralul scăzut din rândul ostașilor, în urma înfrângerii suferite, și temându-se de tulburări sociale de amploare cauzate de greutățile extreme cu care se confruntau toate segmentele populației, Ion I.C. BRĂȚIANU a făcut, din **reforma agrară și reforma electorală**, principalele obiective interne ale guvernului de coaliție. La 23 martie 1917, regele a emis o **proclamație** către trupele sale, promițându-le pământ și dreptul la vot imediat după încheierea războiului. Gestul său pare să fi avut efectul dorit asupra moralului armatei.

→ Luptele cele mai grele, în 1916, au avut loc la **Podul Jiului și Târgu-Jiu**. În aceste lupte s-a remarcat, prin curajul și dârzenia ei, Ecaterina TEODOROIU, înrolată ca voluntar în armata română. O reîntâlnim pe „eroina de la Jiu” ridicând tranșee în regiunea Vrancei. Ecaterina TEODOROIU a fost un model al luptei pentru libertatea românilor, o întruchipare a dragostei de țară. Asemeni Ecaterinei, o altă personalitate feminină a vremii devine un model: regina MARIA, care a susținut intrarea României în război pentru eliberarea teritoriilor românești aflate sub dominație străină. Din 1916, regina se deplasa zilnic să viziteze Cartierul General al Armatei și să facă turul diferitelor spitale din **București și Iași**. Regina a luat – sub supravegherea ei – Crucea Roșie, acordând ajutor și asistență permanentă răniților și bolnavilor. Devotamentul cu care regina și-a îndeplinit misiunea în război a dat mult curaj soldaților și a constituit un exemplu pe care românii nu l-au uitat.

„Am făcut următorul raționament: puteam să rămân în România, unde eram în siguranță. Nimic nu mă îndemna să lupt cu austriecii contra României, eventual. Războiul însuși îmi părea o monstruoasă. Totuși, calea pe care trebuia s-o urmez mi se impunea cu toată limpezimea. Printre sentimentele ce mă copleșeau, unul domina: sentimentul datoriei. Rațiunea nu mai avea loc să vorbească. Orice alt raționament trebuia să înceteze din moment ce lucruri excepționale erau decretate și dintre toate convențiile omenești, cea mai monstruoasă, aceea care conduce la moarte fără dreptul de a protesta, era acceptată de toți”.

j) România Mare:

A. CONTEXTUL ÎNFĂPTUIRII MARII UNIRI:

→ Anul 1918 reprezintă, în istoria poporului român, anul triumfului idealului național. Acest proces istoric, desfășurat în întreg spațiul de locuire românesc, a înregistrat puternice manifestări în 1784, 1821, 1848-1849. A avut, apoi, ca evenimente cardinale, următoarele: unirea Moldovei și Munteniei în 1859; proclamarea independenței României; adunările reprezentative, alese în mod democratic, ale românilor din teritoriile aflate sub stăpânire străină de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia.

→ Organizați în state separate din punct de vedere politic, amenințați mereu de expansiunea vecinilor mai puternici, românii și-au păstrat, întotdeauna, conștiința că aparțin aceluiași popor, că au aceeași geneză.

→ Primul Război Mondial a constituit ocazia formării României Mari. Nu victoriile militare au stat la temelia statului național român, ci actul de voință al națiunii române. Sacrificiile ei în campania anilor 1916-1917 au fost răsplătite de izbânda idealului național, în condițiile prăbușirii autocrației țariste și a destrămării monarhiei austro-ungare, precum și al afirmării dreptului popoarelor la autodeterminare pe baza principiului naționalităților.

„Militantismul ardelenilor din toamna anului 1918 a cântărit, fără îndoială, greu asupra deciziei lui WILSON de a recunoaște principiul unității naționale române. Anturajul președintelui american era preocupat, cu siguranță, de soarta minorităților naționale din Transilvania, însă era de acord cu principiul autodeterminării popoarelor. Istoriografia ungară apreciază că popoarele tindeau, în această perioadă, spre revoluție socială, dar istoriografia română consideră ruptura cu vechea ordine în același timp națională, cât și socială. Unirea Transilvaniei cu Vechiul Regat este rezultatul unei înfrângeri diplomatico-militare a Imperiului austro-ungar și al unei rapide mobilizări politice a elitelor române”. (Catherine DURANDIN - „Istoria românilor”)

→ Realizarea României Mari prin unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu Vechiul Regat a fost rezultatul acțiunii românilor în conjunctura favorabilă de la sfârșitul Primului Război Mondial, când dispăreau – de pe harta Europei – Imperiul Țarist și Austro-Ungaria. Unirea, cu Regatul României, a acestor teritorii a fost posibilă în contextul afirmării – pe plan internațional – a principiului autodeterminării și a principiului naționalităților, promovate de cele „**14 puncte**” ale lui Woodrow WILSON. Aplicarea acestor principii, de către români, s-a realizat în mod diferențiat de la o provincie la alta, în etape gândite realist și realizate treptat, de la autonomie la independență națională și, apoi, la unirea cu România.

„Este, totuși, sigur că monarhul a rămas atașat de Germania și Austria și că, dacă ar găsi modalitatea, regele CAROL ar acționa în ajutorul acestor state. Neutralitatea României nu este definitivă [...]; politica României trebuie urmărită cu vigilență, întrucât ea este incertă, permanent oscilantă între personalitatea germană a regelui, nehotărârea președintelui Consiliului de Miniștri și dorința țării de a merge în război împotriva Austriei pentru a-și realiza idealul său național care este Transilvania”. (**Raportul** ambasadorului Belgiei la București către ministrul de externe al Belgiei, 19 septembrie 1914)

B. ÎNFĂPTUIREA UNIRII:

→ Unirea teritoriilor românești cu România, în 1918, a urmat 3 etape: **autonomia, independența, unirea**.

→ Autonomia:

a. BASARABIA:

→ Străvechi pământ românesc, Basarabia, anexată Rusiei țariste în 1812, a fost primul teritoriu a cărui populație majoritar românească a hotărât unirea sa cu Vechiul Regat.

→ La începutul lunii aprilie 1917 s-a format, la Chișinău, **Partidul Național Moldovenesc**, al cărui președinte a fost ales Vasile STROESCU. Partidul și-a înscris, în

programul său, ca obiectiv principal, obținerea autonomiei Basarabiei. Organul de presă al partidului era „*Cuvântul Moldovenesc*”, condus de către Onisifor GHIBU.

→ Presiunea Moscovei și a Kievului (Ucraina dorea încorporarea Basarabiei) au evidențiat necesitatea coordonării luptei pentru Unire.

La 8 octombrie 1917, **Congresul ostașilor moldoveni** (întrunit la Chișinău) a proclamat autonomia Basarabiei.

→ În 2-6 noiembrie 1917 a avut loc **Congresul de constituire al Sfatului Țării**, organismul coordonator al luptei pentru unire, ales pe baze democratice. Sfatul Țării era condus de Ion INCULEȚ și avea – ca organ executiv – Consiliul Directorilor Generali (un guvern, condus de Petre ERHAN).

→ La 2 decembrie 1917, acest organism de conducere a proclamat Republica Democratică Moldovenească. Primul președinte al acesteia a fost ales Ion INCULEȚ, iar puterea executivă a fost preluată de către guvern.

b. BUCOVINA:

→ Bucovina, anexată – prin *Convenția de la Constantinopol* (7 mai 1775) – Imperiului Habsburgic, și care a făcut (din 1867) parte din monarhia bicefală, a cunoscut mai multe piedici în lupta pentru unire: repetatele ocupații rusești și existența unor curente unioniste cu Viena sau Kiev.

→ Mișcarea unionistă bucovineană s-a desfășurat pe mai multe *scene*, cea locală, în Bucovina, și în Vechiul Regat și a crescut în vigoare odată cu crearea cadrului favorabil.

→ Românii din acest teritoriu românesc s-au integrat luptei popoarelor din Imperiul austro-ungar pentru autodeterminare.

→ În octombrie 1918, deputații români din Parlamentul de la Viena au constituit **Consiliul Național Român**, condus de Constantin IOSIPESCU-GRECUL și George GRIGOROVICI.

→ La 9 octombrie 1918, Consiliul Național Român a cerut, în numele națiunii, dreptul la autodeterminare și a exprimat dorința de secesiune.

→ Următoarea etapă a fost înființarea Adunării Constituante a Bucovinei, la 14/27 octombrie 1918, din care făceau parte reprezentanți ai locuitorilor, în majoritate români. Președinte al acestui organism a fost ales Iancu FLONDOR.

Adunarea Constituantă a hotărât unirea Bucovinei cu celelalte provincii românești din imperiu într-un stat național. S-a format și un Consiliu Național, ca organ reprezentativ.

c. TRANSILVANIA:

→ În cursul anului 1918, monarhia habsburgică a fost supusă presiunii luptei popoarelor pentru autodeterminare. De altfel, mișcarea pentru autodeterminare din Transilvania s-a bucurat de adeziunea unanimă a populației românești.

→ **Congresul națiunilor** din imperiu, desfășurat – în aprilie 1918 – la Roma, adoptase hotărârea fiecăreia dintre acestea de a se constitui în stat național independent sau de a se uni cu statul său național existent.

→ În aceste condiții, la 29 septembrie/12 octombrie 1918, românii și-au anunțat, oficial, hotărârea de autodeterminare prin „**Declarația de la Oradea**”, elaborată de cele două partide, P.N.R. și P.S.D., care și-au reluat oficial activitatea. Aceasta era o declarație de principii, în care se găsesc principalele componente ale conceptului wilsonian de autodeterminare pe baza principiului autodeterminării: libertatea națiunii, separarea politică de Ungaria și asumarea suveranității în teritoriul național. Alexandru VAIDA-VOEVOD a prezentat această Declarație de autodeterminare în Parlamentul Ungariei, la Budapesta, la 18 noiembrie 1918.

→ Independența:

a. BASARABIA:

→ Consiliul Directorilor Generali, confruntat cu dezordinile și distrugerile provocate de trupele rusești în retragere și cu încercările bolșevicilor de a prelua puterea în teritoriu, a solicitat sprijinul militar al guvernului român. La 12 ianuarie 1918, armata română a trecut Prutul și a restabilit ordinea în Basarabia.

→ La 23-24 ianuarie 1918, Sfatul Țării, întrunit la Chișinău, a proclamat independența Republicii Democratice Moldovenești și separarea ei de Republica Federativă Rusă.

b. BUCOVINA:

→ În acest teritoriu românesc au început să pătrundă trupe ucrainene, cu scopul de a ocupa și alipi Ucrainei.

În aceste condiții, Consiliul Național Român a solicitat sprijinul armatei române. Armata română a intervenit pentru a restabili ordinea.

→ La 12 noiembrie 1918, Consiliul Național Român a stabilit instituțiile Bucovinei.

c. TRANSILVANIA:

→ Pentru coordonarea acțiunilor mișcării naționale, la 30-31 octombrie 1918 s-a constituit – la Arad – **Consiliul Național Român Central**, format din 6 reprezentanți ai Partidului Social-Democrat și 6 reprezentanți ai Partidului Național Român. C.N.R.C. a publicat, la 6 noiembrie 1918, manifestul „Către națiunea română”, în care erau argumentate drepturile românilor din teritoriile ce aparțineau atunci Ungariei, la autodeterminare.

→ La 9-10 noiembrie 1918, C.N.R.C. a adresat guvernului maghiar o notă ultimativă, prin care cerea întreaga putere de guvernare. Guvernul maghiar a trimis o delegație pentru tratative; acestea s-au desfășurat la Arad, în zilele de 13-14 noiembrie 1918. Tratativele au eșuat, deoarece maghiarii recunoșteau doar autonomia Transilvaniei, și nu separarea definitivă de Ungaria.

→ Unirea:

a. BASARABIA:

→ La 27 martie 1918, Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România prin „puterea dreptului istoric și a dreptului de neam”.

→ La 22 aprilie 1918, regele FERDINAND semna decretul de promulgare a Actului Unirii Basarabiei cu România.

→ Pentru administrarea provizorie a Basarabiei a fost desemnat **Consiliul Directorilor**, până la preluarea acesteia de către guvernul de la București.

„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani, din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu mama ei, România.

«Trăiască unirea Basarabiei cu România de-a pururi și totdeauna!»

Președintele Sfatului Țării – Ion INCULEȚ; vicepreședinte – Pantelimon HALIPPA; secretarul Sfatului Țării – I. BUZDUGAN. (Declarația de unire a Basarabiei cu România – 27 martie 1918).

b. BUCOVINA:

→ La 28 noiembrie 1918 au început lucrările Congresului General al Bucovinei. Președintele Congresului a fost ales Iancu FLONDOR, care a dat citire Motivunii prin care se hotăra „Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României”.

„Astăzi, când, după eforturi și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei aliați, s-au întronat – în lume – principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile și când, în urma loviturilor zdrobitoare, monarhia austro-ungară s-a zguduit din

temeliile ei și s-a prăbușit, și toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul de liberă hotărâre de sine, cel dintâiu gând al Bucovinei desrobite se îndreaptă către regatul României, de care întotdeauna am legat nădejdea desrobirii noastre.

Drept aceea noi, Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind singurii cu puterea legitoare, în numele suveranității naționale hotărâm:

Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colaciu și Nistru, cu Regatul României". (**Declarația de unire a Bucovinei cu România** – 28 noiembrie 1918)

c. TRANSILVANIA:

→ C.N.R.C. a publicat, la 7 noiembrie 1918, textul convocării – la Alba Iulia – a Adunării Naționale a românilor.

→ În ziua de 1 decembrie 1918 s-a desfășurat **Marea Adunare Națională de la Alba Iulia**, manifestare cu caracter plebiscitar și democratic; locul ales pentru desfășurarea adunării era încărcat de amintiri istorice: prima unire a lui MIHAI VITEAZUL și martiriul lui HOREA și CLOȘCA; la adunare au participat 1.228 de delegați și peste 100.000 de persoane.

Adunarea a fost deschisă de către Gheorghe POP de BĂSEȘTI, iar Rezoluția Unirii a fost prezentată de Vasile GOLDIȘ. Adunarea Națională de la Alba Iulia a adoptat rezoluția care, în primul său articol, a proclamat „Unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România”. Pentru conducerea Transilvaniei până la integrarea sa definitivă în statul român s-au format: **Marele Sfat Național**, cu rol legislativ și **Consiliul Dirigent**, forul executiv.

Decizia de unire a fost însoțită și de un program de reformare ce a vizat dezvoltarea ulterioară a țării.

→ La 24 decembrie 1918, regele FERDINAND a emis **decretul de unire**.

„Pe temeiul dreptului firesc, că fiecare națiune poate dispune, hotărî singură și liberă de soarta ei, - un drept care este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin propunerea de armistițiu a monarhiei, - națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește acum să facă uz de acest drept și reclamă, în consecință, și pentru ea dreptul ca, liberă de orice înrăurire străină, să hotărască singură plasarea ei printre națiunile libere, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei cu celelalte națiuni libere”. (**Declarația** Comitetului Executiv al Partidului Național Român – 29 septembrie 1918)

UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA

„I. Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați – prin reprezentanții lor îndreptățiți – la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România [...]. Adunarea națională proclamă, îndeosebi, dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre [...]. Închei cu aceea că legătura sfântă a celor 14 milioane de români ne îndreptățește a zice: «Trăiască România Mare»”. (**Rezoluția** Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia)

„1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din Stat.

3. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate tărâmurile vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județe ori parlament.

4. Desăvârșită libertate de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omenești.

5. Reforma agrară radicală". (**Rezoluția** Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia)

MĂRTURIILE DIFERĂ ÎN PRIVINȚA PRIMIRII FĂCUTE TRUPELOR ROMÂNE ÎN BASARABIA

A. „În fapt, chemarea trupelor române în Basarabia nu este decât un act natural, un ajutor frățesc acordat micii republici de același sânge și o consecință logică a procesului revoluției ruse. Situația Basarabiei în acel moment era de așa natură încât trebuia multă diplomatie și prudență pentru a nu provoca elementele bolșevice care își găsiseră refugiu în Basarabia. Nemulțumiți de felul în care au fost tratați de autoritățile române, bolșevicii fac o propagandă intensă și sistematică împotriva românilor". (Ștefan CIOBANU, 1929)

„Lupte violente s-au dat în jurul Tighinei. Numai după trei zile de lupte pe străzile orașului, bandele roșii au fost respinse dincolo de Nistru. Basarabia se găsea în afara oricărei amenințări, iar Sfatul Țării era în măsură să-și reia activitatea". (I.I.C. BRĂTIANU - „Basarabia. Drepturi naționale și istorice”)

B. „Situația din Basarabia a făcut puține progrese. [...] Unii pretind că s-a înrăutățit. Este sigur că venirea trupelor bolșevice pe Nistru a întetit tendințele comuniste ale țăranilor nemulțumiți, aici ca și în alte părți, de procedurile armatei române".

„Ocuparea de noi provincii alipite la România a contribuit la coruperea mentalității soldatului român. [...] Printr-o stranie aberație, comandamentul a dat soldatului român drepturi nelimitate. [...] Jefuirea populației basarabene i-a fost permisă". (**Mărturiile** observatorilor militari francezi din 1920)

La 29 decembrie 1919, primul Parlament al României Mari a votat legile prin care era ratificată unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România.

La 15 octombrie 1922, la Alba Iulia, a avut loc încoronarea regelui FERDINAND I și a reginei MARIA ca suverani ai României Mari.

→ **RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ a MARII UNIRI** s-a realizat prin:

- **Tratatul de la Saint-Germain** (10 septembrie 1919), încheiat cu Austria, a recunoscut unirea Bucovinei cu România.

- **Tratatul de la Trianon** (4 iunie 1920), încheiat cu Ungaria, a recunoscut unirea Transilvaniei cu România.

- **Tratatul de la Paris** (28 octombrie 1920), încheiat între România și Imperiul Britanic, Franța, Italia și Japonia, a recunoscut unirea Basarabiei cu România.

C. CONSECINȚELE UNIRII:

→ La 1 Decembrie 1918 s-au pus bazele statului național unitar român, prin unirea provinciilor românești aflate sub dominație străină, motiv pentru care această zi este și Ziua Națională a României.

→ Noua Românie se deosebea, în mod fundamental, de cea existentă înainte de 1914. Crescuse, în primul rând, ca întindere, ajungând – prin înglobarea Transilvaniei, Banatului, Basarabiei și Bucovinei – de la 137.000 km² la 295.049 km². Din punct de vedere demografic, vechea unitate etnică era înlocuită cu o situație nouă, în care – alături de români – coexistau și un procent însemnat de alte naționalități. Conform statisticii din 1930, România Mare avea – în acel an – o populație de 18.057.028 de locuitori, din care 71,9% români.

→ După 1918, România și-a pierdut caracterul de țară de imigrație, numărul celor care plecau definitiv depășindu-l, acum, pe al celor care veneau să se stabilească.

→ Din punct de vedere social, absorbirea noilor provincii nu a modificat, în chip substanțial, structura populației; în 1930 – populația rurală reprezenta 79,9%, iar populația urbană – 20,1%.

→ Reformele din anii 1917-1923 au schimbat, în mod radical, vechile structuri sociale și politice, dând naștere, din punct de vedere instituțional, unei Românie noi. În 1917, regele FERDINAND a semnat **decretul privind reforma agrară** și, respectiv, **decretul referitor la abolirea sistemului electoral censitar și introducerea votului universal**. Diferitele prevederi ale reformei agrare s-au legiferat, apoi, în 1918-1920, până la **votarea definitivă a legii agrare** în 1921, care **desființa, practic, marea proprietate**, transformând România într-o țară de mici proprietari. **Primele alegeri organizate pe baza sufragiului universal** au avut loc în 1919. **Reforma agrară** lichidase puterea economică a mării moșierimi, iar **reforma electorală** spărgea monopolul ei politic.

III.3. PROIECTELE PARTIDELOR POLITICE DIN SPAȚIUL ROMÂNESC ÎN EPOCA MODERNĂ:

III.3.1. Partida Națională:

- În secolul al XVIII-lea, în timpul războaielor austro-ruso-turce (1711-1812), în Țările Române s-a cristalizat „**partida națională**” (o grupare a boierimii pământene) în jurul unui proiect politic care revendica autonomia, revenirea la domniile pământene și modernizarea formei de guvernământ.

„Nu toate proiectele de reformă erau, însă, de acord asupra celei mai potrivite forme de guvernământ pentru Principate. În 1769, de pildă, partida națională, condusă de mitropolitul Gavril CALLIMACHI al Moldovei, ar fi dorit instaurarea unei republici aristocratice conduse de 12 mari boieri, cu largi puteri legislative și judecătorești; administrația directă, deci puterea executivă, ar fi fost lăsată boierimii mici și mijlocii. Proiectul prevede, de asemenea, adoptarea de privilegii, cu caracter de act fundamental, reforme în economie, cultură și în sistemul dregătoresc”. (Vlad GEORGESCU - „Istoria românilor-De la origini până în zilele noastre”)

„Alte proiecte ar fi preferat instaurarea unui stat boieresc, cu menținerea unei domnii „mărginite”; la 1782, de pildă, programul intitulat <Unirea boierilor pământeni> își propunea să vegheze ca niciun domn, moldovean sau fanariot, să nu vatăme «cinstea boierimii» și folosul patriei și cu toții, fățiș și nefățiș, să stăm la datorie ca să se dea dreptățile și pronomiile statului boieresc și patriei”. (Vlad GEORGESCU - „Istoria românilor-De la origini până în zilele noastre”)

„Marele vistier Iordache ROSETTI-ROSNOVANU a scris, în 1817-1818, nu mai puțin de 8 proiecte de reformă, propunând instaurarea unui regim politic în care domnia să fie un simplu organ de supraveghere și control, puterea reală trecând în mâna unei Adunări Obștești și a unui divan controlat de boierime”. (Vlad GEORGESCU - „Istoria românilor-De la origini până în zilele noastre”)

- De la memorii și proiecte de memorii, în 1821 se trece la acțiune politică. „Partida națională” din Țara Românească, prin cei 3 mari boieri (Grigore BRÂNCOVEANU, Grigore GHICA și Barbu VĂCĂRESCU), la 15 ianuarie 1821 l-au investit, oficial și în scris, pe Tudor VLADIMIRESCU să ridice norodul la arme, pentru ca „să se facă folos neamului creștinesc și patriei noastre”. Obiectivul mișcării a fost transformarea autonomiei dintr-o stare de drept într-o realitate politică prin înlăturarea regimului fanariot. Acțiunea a dat câștig de cauză „partidei naționale”, Poarta instaurând – unilateral – domniile pământene.

„Către toți locuitorii din orașul București, parte bisericească și mirenească, boierească și negustorească, și către tot norodul.

Pricinile care m-au silit a apuca armele sunt: pierderea privilegiurilor noastre și jafurile cele nesuferite care le pătimea frații noștri. Mai înainte intrării mele în București cu cale am socotit să vă vestesc, mai întâi, ca din partea norodului uitare de istov celor mai înainte lucrate; și să vă chem pe toți ca să vă uniți cu norodul și să lucrați cu toții dimpreună obștească fericire, fără de care norocire în parte nu poate fi”. (**Proclamația** lui Tudor VLADIMIRESCU din 20 martie 1821, către locuitorii orașului București)

- Războiul ruso-turc (1828-1829), încheiat prin **Pacea de la Adrianopol**, a avut consecințe politice importante pentru Principate prin introducerea Regulamentelor Organice, privite de români ca un instrument de amestec al Rusiei în treburile interne ale Țărilor Române. În acest context, între anii 1837-1838 se afirmă „**partida națională**” condusă de Ion

CÂMPINEANU, care va elabora **un proiect de Constituție** având la bază principiile liberalismului politic și economic.

„Ei declară suveranitatea și libertățile Țării Românești în primejdie, făgăduiesc legitimitatea și caracterul național al domnului țării impus prin firman, resping valabilitatea legii fundamentale – Regulamentul Organic -, ca fiind alcătuit sub presiunea ocupației străine și de către o Adunare obștească constituită arbitrar. Declară nevoia de a chema la domnie un adevărat patriot, care să izbăvească țara. Recunosc, însă, că, cu un teritoriu împărțit ca al lor și așa cum erau risipiți, ca fiind peste putință românilor a se împotrivi de sineși puternicelor imperii care îi înconjurau. De aceea stăruiesc asupra necesității împreunării tuturor populațiilor sub un singur sceptru”. (Cornelia BODEA - „Lupta românilor pentru Unitatea națională. 1834-1849”)

„**Art. 1.** Prin siluirea cea dă curând a articolelor trei și patru din tractatul dă la 1460, legătura care era între români și Poartă se află ruptă; cu toate acestea, pentru ca să păstreze prietenia ei, se va negocia – lângă dânsa – răscumpărarea birului și dajdia, ce să va prerădica la acest privilegiu, va fi în sarcina tuturor românilor fără deosebire, după stare și puterea fiecăruia. **Art. 2.** Un nou trup (corp) dă legi politice publice și civile se va alcătui pentru poporul român slobod și independent. **Art. 3.** Ereditatea va rămânea în familia ce va fi chemată la tron și se va coborî într-însa din fiu în fiu”. („**ACT DE UNIRE ȘI INDEPENDENȚĂ**”, București, 1/13 noiembrie 1838)

„Șase luni după ce se va recunoaște independența, suveranul românilor se îndatorează a publica un trup complet de legi publice civile și criminale. Aceste condici de legi, întru putere prin singura promulgare a suveranului, se vor revizui la fiecare zece ani [...].

Suveranul și moștenitorul său se vor bucura de o listă civilă votată de reprezentanții nației”. („**OSEBITUL ACT DE NUMIREA SUVERANULUI ROMÂNILOR**” – *Art. 7 – Constituția românilor*)

- În 1857, „**partida națională**” era o grupare politică eterogenă constituită în jurul mișcării pentru unirea Principatelor, formată din reprezentanți ai tuturor claselor sociale din Principate. Programul ei va fi **Rezoluția Adunărilor Ad-hoc din 1857**, iar unirea din 1859, premisa cuceririi Independenței României din 1877, a fost și rezultatul acțiunii fruntașilor „partidei naționale”, care reprezentau generația de la 1848.

„**Partida națională** cuprindea, în lăuntrul ei, conservatori moderați și liberali de diverse nuanțe (moderați, democrați, radicali). Liberalii militau pentru organizarea statului pe baze burgheze și pentru libertăți democratice. Conservatorii moderați nu erau potrivnici instaurării statului modern, dar se pronunțau pentru un ritm mai lent și, totodată, căutau să dobândească sau să-și mențină pozițiile dominante pe plan politic. Conservatorii neîncadrați Partidei naționale se pronunțau și ei, în cea mai mare parte, pentru Unire, nu se împotriveau nici modernizării, dar voiau, în și mai mare măsură decât conservatorii moderați, să păstreze – în mâinile lor – puterea politică. Conservatorii ostili proceselor obiective ce aveau loc nici nu se vor mai putea menține în viața politică a epocii”. (Dan BERINDEI - „Epoca Unirii”)

III.3.2. **Grupări politice (1859-1866):**

- În timpul domniei lui Alexandru Ioan CUZA au existat mai multe **grupări politice**:

- 1) gruparea liberală radicală – condusă de Ion C. BRĂTIANU și C.A. ROSETTI;
- 2) gruparea liberal-moderată – din care făceau parte Ion GHICA, Cristian TELL, Vasile BOERESCU, Nicolae KRETZULESCU;
- 3) gruparea liberal-moderată – constituită în jurul lui Mihail KOGĂLNICEANU;
- 4) gruparea conservatoare – constituită în jurul lui Barbu CATARGIU, George ȘTIRBEI, Dimitrie GHICA;

5) gruparea conservatoare – constituită în jurul lui Alexandru MORUZI și Grigore STURDZA;

6) Fracțiunea liberală și independentă – condusă de Nicolae IONESCU, de la Iași, mai activă după 1866.

C.A. ROSETTI (1816-1885): a participat la revoluția de la 1848; a tipărit ziarul „Pruncul Român”; a făcut parte din conducerea emigrației, stabilind legături cu oameni politici și de cultură francezi în vederea promovării cauzei românești; în 1857 se întoarce în țară, militând pentru unire; fondează ziarul „Românul” (1857); este ales deputat în Divanul Ad-hoc (1857) și în Adunarea Electivă (1859). Este unul din artizanii loviturii de stat din 11 februarie 1866. Propune înființarea Societății Literare Române (Academia Română).

III.3.3. Începuturile liberalismului și conservatorismului în spațiul românesc:

- În Europa Occidentală, **liberalismul** s-a dezvoltat concomitent cu ascensiunea orașelor și a burgheziei, cu lupta acesteia, inclusiv a profesiunilor liberale, împotriva privilegiilor nobiliare și a restricțiilor din calea comerțului și industriei. Acestui fundal socio-economic al începuturilor, i s-a asociat o ideologie politică specifică apărută în rândul intelectualității. Principatele Române și Transilvania, deși aflate într-un spațiu de dominație externă a unor imperii absolutiste (Austria, Turcia și Rusia), au fost influențate de ideile liberalismului european.

- În Moldova și Țara Românească, împărțirea în **liberali** și **conservatori** se poate urmări încă de la începutul secolului al XIX-lea, conturându-se – în chip precis – după 1821, când proiectele de reformă carbonare s-au înfruntat cu cele ale marii boierime conservatoare.

Deosebiri de vederi dintre **conservatori** și **liberali** au continuat să se adâncească după 1848, legate – mai ales – de **problema reformelor interne** și de **problema soluționării chestiunii agrare**. După unirea administrativă a Principatelor, în 1862, a survenit scindarea forțelor în rândul liberalilor.

Conservatorismul era moștenitorul tradițiilor și privilegiilor premergătoare momentului 1848. Conflictul ideologic și politic dintre marea și mica boierime a devenit un element permanent al scenei politice românești, atât conservatorismul, cât și liberalismul secolului al XIX-lea trăgându-și originile din lupta de idei a acestei perioade. Reprezentanții conservatorilor doreau să mențină structurile social-economice existente, să restrângă dreptul de vot și să păstreze funcțiile publice pentru clasele înstărite.

Întemeierea Partidului Conservator a fost consecința politică a stadiului economico-social al statului român de după 1859.

„Într-un discurs de la 5 decembrie 1897, de la Senat, P.P. CARP declara: «de la 1866 trebuie să ne diferențiem nu pe aspirațiuni naționale, [...] ci pe principii de organizare internă și numai de la 1866 până azi se poate vorbi de partide liberale și de partide conservatoare, care, și unele și altele, au originea lor nu în fanarioți [...], dar în glorioasa generațiune de la 1848, care a fost generațiunea eroică a acestei țări»”. (Ion BULEI - „Sistemul politic al României moderne. Partidul Conservator”)

III.3.4. Ideologia liberală:

- Inspirată din principiile Revoluției franceze și din practica liberalismului occidental, doctrina liberală se întemeiea pe tradițiile național-culturale și politice românești.

- Liberalismul românesc promova constituționalismul și pluralismul politic bazat pe libertatea de exprimare și spiritul de toleranță, încercând să întindă principiile de libertate și egalitate până la baza societății. Liberalii își propuneau să emancipeze poporul de orice servitute, înzestrându-l cu drepturi politice. De aici, ideea lor de extindere a drepturilor electorale.

Considerau că societatea românească trebuia supusă unor schimbări majore în domeniul proprietății funciare și al relațiilor agrare. De mica proprietate, liberalii legau un șir de ameliorări social-politice și culturale, o schimbare de mentalitate în sânul întregii națiuni, care ar fi trebuit să devină o forță economică activă, inclusiv pe planul solidarității cu conaționalii aflați sub dominație străină. Pe lângă agricultura, pe care o considerau aptă de dezvoltare prin crearea unor instituții de credit, liberalii se pronunțau pentru intervenția statului în accelerarea procesului de dezvoltare a industriei naționale. Statul urma să protejeze ritmul de dezvoltare al industriei naționale, iar profiturile urmau să fie investite în țară. Conceptul **prin noi înșine** reprezenta deviza liberalilor, formulată de I.C. BRĂȚIANU, prin care își propuneau valorificarea tuturor resurselor și energiilor naționale care să contribuie la dezvoltarea societății românești. Erau vizate, în special: industria națională, capitalul și comerțul românesc, proprietatea privată. Doctrina liberală punea accent pe libertatea presei, pe dreptul de asociere și exprimare, deci pe garantarea drepturilor și libertăților cetățenești.

III.3.5. Ideologia conservatoare:

- Extinderea teoriei „formelor fără fond”, susținută de către junimiști în viața socială și politică a vremii, a stat în centrul ideologiei conservatoare. *Fondul* era reprezentat de realitatea istorică a societății românești, iar prin *formă* se înțelegeau ideile și instituțiile apărute în Occident, pe care liberalismul voia să le implanteze în mediul românesc. Junimiștii au semnalat neconcordanța dintre structura socială, tradițională românească și instituțiile noi, adoptate după modelul occidental. Titu MAIORESCU s-a opus sistemului politic dominat de liberali, care s-a constituit după 1866, opunându-i ideea statului „natural” sau „organic”. În acest scop, statul trebuia să intervină, asigurându-se o „armonie socială”. Junimiștii au condamnat statul liberal ca pe un produs al capitalismului străin, respingând structura sa parlamentară ca nepotrivită cu realitățile românești. Titu MAIORESCU minimaliza rolul burgheziei, menționând doar două elemente ale structurilor sociale: monarhia și țărănia. Transformările economice și sociale din România, considerau junimiștii, nu au urmat modelul Occidentului, unde burghezia a preluat rolul conducător în societate. Ridicarea culturală a poporului ar fi permis, în concepția junimiștilor, dobândirea și exercitarea libertăților politice.

„Reformele violente sau intempestive sunt convulsii sociale care lasă mai multe urme ale răului decât germeni ai binelui, în timp ce ameliorările progresive, măsurate în concordanță cu gradul de civilizație al țării unde ele operează și fondate pe justiție și rațiune, rămân întotdeauna și prepară calea unor noi ameliorări. Ca să vindecăm un corp bolnav, nu este necesar să știm doar că acel corp suferă, trebuie să căutăm cauzele bolii, să descoperim originea răului. Tot așa, pentru a regenera o țară, nu este de ajuns doar să știm că acea țară este înapoiată, că o clasă de oameni sunt săraci, nefericiți, ci suntem obligați să cercetăm adevărata sursă a durerii care o copleșește. Altfel, tăiem la întâmplare și omorăm bolnavul pe care vrem să-l vindecăm, dezorganizăm țara pe care căutăm s-o reformăm.

De aceea este de o mie de ori mai dezastruos ca o țară să aibă legi bune, călcate, însă, în picioare, decât să aibă legi mediocre, dar respectate sau chiar să nu aibă deloc. În Anglia, englezii se supun legilor vechi, care sunt chiar contrare secolului nostru și nu fac altele decât cu foarte mare circumspecție. În Franța s-au schimbat patru sau cinci cartele constituționale în ultimii 60 de ani. Care dintre cele două țări, totuși ne întrebăm, este mai bine guvernată?” [**concepția conservatoare a lui Barbu CATARGIU**] (I. STANOMIR, L. VLAD - „A fi conservator, antologie, comentarii și bibliografie”)

III.3.6. Înființarea și evoluția Partidului Național Liberal:

- Instituționalizarea regimului parlamentar modern în anul 1866, bazat pe alegeri periodice, a grăbit încheierea partidelor politice și din punct de vedere organizatoric. Unificarea grupărilor liberale a fost una din preocupările principale ale lui Ion C. BRĂȚIANU și C.A. ROSETTI. Un moment al acestei acțiuni l-a reprezentat înțelegerea realizată între liberalii radicali și liberalii moderați, grupați în jurul lui Mihail KOGĂLNICEANU. Înțelegerea s-a încheiat în 1867, la hotelul „Concordia”. Programul de la Concordia a însemnat o primă încercare de constituire a unui partid liberal.

- La 24 mai 1875 s-au pus bazele **Partidului Național Liberal**, în urma Coalitiei de la Mazar-Pașa, reunind aproape toate grupările existente. El reprezenta interesele clasei de mijloc industriale și comerciale urbane în creștere. Programul partidului (politic) din 1875 avea în vedere: respectarea legilor și a regimului constituțional, apărarea libertății personale, organizarea învățământului și a armatei. Programul economic susținea inițiativa particulară și întărirea rolului statului, împrumutarea împrumuturilor, reducerea sarcinilor fiscale și a cheltuielilor publice. În plan extern, liberalii militau pentru pace și respectarea tratatelor.

Congresul P.N.L. din 1892 a elaborat **un nou program** al partidului, bazat pe: necesitatea respectării legilor, desfășurarea alegerilor în mod liber, măsuri pentru îmbunătățirea situației sătenilor, sprijinirea românilor din afara granițelor. Următoarele programe elaborate de către liberali au continuat să conțină principii reformiste. În 1906, majoritatea membrilor partidului s-au pronunțat pentru lărgirea dreptului de vot. După alegerea, în 1909, a lui Ion I.C. BRĂȚIANU ca șef al partidului, a început o perioadă de înnoiri în activitatea acestuia. În 1913, partidul a anunțat înscrierea – în program – a două reforme fundamentale: reforma agrară și electorală.

Conducătorii partidului au fost: Ion C. BRĂȚIANU (1875-1891); Dumitru BRĂȚIANU (1891-1892); Dimitrie STURDZA (1892-1909) și Ion I.C. BRĂȚIANU (1909-1927).

Cel mai însemnat lider politic a fost Ion C. BRĂȚIANU, care s-a implicat în: instaurarea dinastiei străine (1866); cucerirea și recunoașterea oficială a independenței, prin tratatele de la San-Stefano și Berlin (1878); proclamarea României ca Regat (1881); aderarea la Tripla Alianță, în 1883; adoptarea unui vast program de reforme, în timpul Marii Guvernări Liberale (1876-1888).

În 1909, la conducerea partidului este numit Ion I.C. BRĂȚIANU, care va urmări modernizarea și înnoirea partidului. De altfel, programul partidului din 1913 va propune **reforme agrară și electorală și necesitatea modificării Constituției**. În momentul izbucnirii Primului Război Mondial, Ionel BRĂȚIANU va lua măsurile necesare pentru a stabili atitudinea țării; astfel, în Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 1914, se va adopta **poziția de neutralitate și expectativă militară**. În 1916 se va hotărî **intrarea României în război alături de Antanta**, având – ca obiectiv – întregirea națională.

„Trebuie să [...], dar, reformate, cât mai curând, legile administrative și chiar economice în vederea de a le face neatârinate de atotputernicia guvernamentală, inițiativa, activitatea și traiul cetățenilor în vederea, mai ales, de a reînălța caracterul și independența individului față de statul. [...] Activitatea cetățenilor, forța și inteligența țării, și chiar a individului, sunt restrânse într-un cerc de fier și puterea centrală tinde, din ce în ce mai mult, de a cugeta și a viețui singură pentru toți”. (**Programul P.N.L. – 1875**)

„Revoluția de la 1848 a vrut ca românul să fie nu numai liber, dar și proprietar, fără care libertatea și egalitatea e minciună. Pentru aceea adaugă – la devisa sa – cuvântul frăție, această condiție de căpetenie a programului social. Ea fu o revoluție socială”. (Nicolae BĂLCESCU - „Mersul revoluției românilor”)

„Revoluția viitoare nu se mai poate mărgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pământ și de capital și frați asociați la fapta unui progres comun. Ea nu se va mărgini a cere libertatea din lăuntru care e peste puțină a dobândi fără libertatea din afară,

libertatea de supt domnirea streină, ci va cere unitatea și libertatea națională. Deviza ei va fi: Dreptate, Frăție, Unitate. Ea va fi o revoluție națională.

Aceasta este calea ce va lua Revoluția Română în viitor.

Și numai atunci când resboiul sfânt va mântui nația de apăsarea streinilor și o va întregi în libertatea și unitatea sa, adunarea poporului, Constituanta, va putea să realizeze, în pace, toate reformele politice și sociale de care el are nevoie și să constituie domnirea democrației, domnirea poporului prin popor”. (Nicolae BĂLCESCU - „Mersul revoluției românilor”)

III.3.7. Înființarea și evoluția Partidului Conservator:

- La 3/15 februarie 1880, un grup de oameni politici (Lascăr CATARGIU, Manolache Costache EPUREANU, Titu MAIORESCU, Vasile POGOR ș.a.) puneau bazele Partidului Conservator, care reprezenta interesele marilor moșieri. A avut o evoluție mai frământată decât P.N.L. Au existat diferențe în ceea ce privește politica economică; în acest sens, conservatorii erau favorabili comerțului liber, în timp ce liberalii promovau o politică protecționistă prin taxe vamale. Din decembrie 1880, lider al partidului a devenit Lascăr CATARGIU, până la moartea sa (1899).

- La începutul secolului al XX-lea, un rol activ l-a avut Take IONESCU, care, în 1908, a constituit Partidul Conservator Democrat.

După moartea lui Gheorghe Grigore CANTACUZINO și hotărârea lui Petre P. CARP de a se retrage definitiv din viața politică, Titu MAIORESCU a fost ales președinte al Partidului Conservator, urmat – din 1914 – de Alexandru MARGHILOMAN.

- În cadrul Partidului Conservator se remarcă gruparea lui Nicolae FILIPESCU, care a manifestat o atitudine favorabilă față de Antanta și gruparea MARGHILOMAN, care avea o orientare favorabilă Germaniei. (MARGHILOMAN considera că România trebuie să adopte o atitudine de neutralitate prietenească față de Germania). În 1916, Partidul Conservator Democrat a fuzionat cu gruparea condusă de Nicolae FILIPESCU, constituind **Partidul Conservator Naționalist**.

- Conservatorii se pronunțau pentru consolidarea instituțiilor deja create și garantate prin Constituția din 1866. Aceștia considerau că practica politică trebuie să se sprijine pe „clasele avute și luminate, adică pe rațiune”. În concepția conservatorilor, libertățile publice, legalitatea, stabilitatea, liniștea, armonia puteau deveni realitate numai prin „muncă și adevăr”. Conservatorii nu erau împotriva progresului, dar acesta trebuia să fie măsurat, continuu. În 1884, conservatorii s-au opus revizuirii Constituției. Potrivit concepției lor, nu drepturile politice lipseau românilor, ci situația lor materială lăsa de dorit. Drepturile politice nu puteau să premerge dezvoltării economice. Considerau, de asemenea, că orice reformă politică era zadarnică cât timp oamenii asupra cărora se aplica nu știau a citi și a scrie și nu aveau posibilitatea de a judeca interesele publice. Conservatorii se considerau apărătorii privilegiilor clasei proprietarilor de pământ.

Ideile prezentate de către Petre P. CARP în 1910 vizau: elaborarea unor măsuri în favoarea țăranilor și meseriașilor, care erau considerați baza edificiului social. Alte reforme vizau domeniul administrativ, prin care administrația urma să câștige o mai mare autonomie în raport cu partidele politice.

„S-ar părea paradoxal să vorbim de tradiția proprietății într-o țară în care țăranimea numai de la 1864 a devenit pe deplin proprietara locurilor de pe care se hrănea. Să nu se uite că proprietatea mare a existat; că ea era întemeiată încă din secolul al XVI-lea; dar, cu deosebire, să nu se uite că în clasa rurală exista, încă de pe timpurile eroice ale voievozilor noștri războinici, tradiția proprietății sub forma de moșnenie și răzășie. (...)”

Proprietatea, domnii mei, ce este? O construcție a legii? A ferit Dumnezeu. Este întruparea cea mai eminentă a activității și inițiativei omenesti. Societatea o consacra în interesul societății, adică al tuturor. Proprietatea este născută odată cu omul intrat în stare socială. Ea se naște din voința colectivă, din instinctul omenirii. De aceea, domnii mei, tradiția de proprietate trebuie să rămână întregă”. [Alexandru MARGHILOMAN] (I. STANOMIR, L. VLAD - „A fi conservator, antologie, comentarii și bibliografie”)

- Guvernări liberale: 1876-1888; 1895-1899; 1901-1904; 1907-1910; 1914-1918.

- Guvernări conservatoare: 1871-1876; 1888-1895; 1899-1901; 1904-1907; 1910-1913.

- „Partidul Național Liberal trebuie să priceapă că, la această cotitură a istoriei, sau va reuși să schimbe structura socială a României, sau rațiunea lui de a fi în viața publică a țării încetează a mai exista. Nu-mi vorbiți de rezistența conservatorilor. Ea nu mă sperie. Am prevăzut-o din ceasul din care m-am hotărât. Datoria noastră, astăzi, este s-o înfrângem. [Ion I.C. BRĂȚIANU]

În întrevederea avută cu Nicolae IORGA, în vara anului 1913, BRĂȚIANU îi comunică «intenția sa fermă de a da țăranului pământ și vot» [...]. La obiecțiile și propunerile lui IORGA, ca în loc de expropriere, pe care o credea de natură să rupă echilibrul social, să se mulțumească – pentru moment – cu arendarea pământului țăranilor, iar în locul sufragiului universal, unul pe „curii ca-n Bucovina”, BRĂȚIANU rămâne intransigent pe terenul reformelor radicale. «Le voia – mărturisește marele istoric – de o singură formă pentru toți, absolută și imediat.»” (Sterie DIAMANDI - „Galeria oamenilor politici. Ionel BRĂȚIANU”)

„Lui Titu MAIORESCU, ca exponent al forțelor conservatoare, i se părea că guvernul Ion C. BRĂȚIANU nu promova o politică compatibilă cu regimul de ordine și stabilitate, concordantă cu aspirația desăvârșirii monarhiei constituționale. Toleranța față de ideologia republicană i se părea a fi principala cauză. În acest sens, se reproșa că prin <Românul> [organul de presă al P.N.L.] se susțineau direct <teorii, idei și apologii> subversive și incompatibile cu monarhia constituțională. [...] <Românul> se mai făcea culpabil pentru faptul că sub forma unor corespondențe din Franța promova <revoluțiunea> permanentă. Ce rost avea să difuzeze asemenea păreri? Ele erau utile când revoluția se configura ca singura modalitate de propulsare a progresului. Fuseseră răsturnate privilegiile, intrându-se într-o eră constituțională și liberală. Revoluțiile își mai aveau justificarea?” (Apostol STAN - „Putere politică și democrație în România. 1859-1918”)

- „Impactul mișcărilor sociale, care a accentuat tendința personalităților culturale de a pune sub semnul întrebării principiile iluministe, a stimulat o reacție și mai generalizată împotriva Revoluției franceze și a lui NAPOLEON. Apariția ideologiei conservatoare a fost cea mai vehementă formă de condamnare a revoluției și, totodată, cea mai completă descriere a unei viziuni sociale alternative”. (John R. BARBER - „Istoria Europei moderne”)

- „Ideile liberale își aveau originea în iluminism, care punea accentul pe rațiune. Deși, între sfârșitul secolului al XVIII-lea și mijlocul secolului al XIX-lea, liberalismul a continuat să atragă noi adepți, raționalismul iluminist și-a pierdut influența în rândul elitei intelectuale și culturale a epocii. Iluminismul a făcut loc romantismului, instituind o eră în care cei mai mulți artiști, scriitorii săi teoreticieni au tăgăduit că omenirea ar putea descoperi adevărul cu ajutorul rațiunii”. (John R. BARBER - „Istoria Europei moderne”)

- „Cu anul 1886 se deschide o perioadă nouă în dezvoltarea burgheziei române, de aceeași însemnătate pe care o are și întemeierea capitalismului bancar: e data când începe, în mod sistematic, tendința de industrializare a țării, deci de a întemeia un capitalism industrial. Abia prin aceasta devine burghezia un factor esențial în organismul social, abia de atunci soarta unei națiuni se identifică cu soarta burgheziei sale în așa fel că puterea națiunii înseamnă, în

realitate, puterea burgheziei, iar ruina burgheziei aduce ruina națiunii”. (Ștefan ZELETIN - „Burghezia română”)

- „Noua eră de evoluție politică a țării noastre este deschisă de cunoscutele **reforme**: a) desființarea marii proprietăți rurale, prin actul împrumutării și b) votul obștesc; cea dintâi șterge – din cartea vieții – vechiul partid conservator, organizația politică a marii proprietăți de pământ; cea din urmă dă drumul maselor țărănești la viața politică, distrugând, astfel, rolul politic al birocrăției; aceasta, de altfel, e ruinată și pe cale economică”. (Ștefan ZELETIN - „Burghezia română”)

- „Desăvârșirea reformelor agrare printr-o intervențiune a Statului, cu drept de expropriere, unde e nevoie, pentru creșterea proprietății țărănești; stabilirea colegiului electoral unic, grabnica înmulțire a tuturor mijloacelor de instrucțiune și de educațiune, îndreptarea și dezvoltarea a tot ce trebuie să înrăurească buna stare morală, fizică și economică a claselor muncitoare, se impun tot atât de imperios ca și întărirea organizării noastre militare, de a cărei grabnică necesitate nu se poate îndoii”. (**Scrisoarea-program** a lui Ion I.C. BRĂTIANU – 1913)

- „Înăuntrul, cuvântul «conservator» înseamnă:

În fața abstracțiunilor umanitare, ce preferează partidul liberal, ideea dezvoltării istorice a individualității noastre naționale, ideea naționalității românești.

În contra aspirațiunilor de a trece dincolo de instituțiunile pe cari și le-a dat țara, consolidarea acestor instituțiuni și punerea lor în aplicare, așa încât toți să se poată bucura de dănsle. [...]

Voim ca instrucțiunea obligatorie să se aplice, și ca instrucțiunea publică, în genere, să primească o direcțiune reală, ca tot săteanul să învețe a-și cunoaște interesele, ca tot orășeanul să învețe o meserie pentru a-și câștiga hrana! [...]

Ca să se restabilească armonia între proprietari și muncitorii agricoli, să garantăm pe unii contra intrigilor de jos și fluctuațiilor politice de sus și pe ceilalți contra speculațiilor cărora sunt expuși. [...]” (**Programul Partidului Conservator și Statutele Clubului** – București, 1880)

- „Țara, la 1866, și-a pus toate speranțele pentru mărirea și prosperitatea ei, în principiul unei monarhii constituționale și în reprezentățiunea sa din corpurile legiuitoare; numai în consolidarea acestor principii vedem, și astăzi, întărirea țării noastre.

De aceea, cerem – mai presus de toate – aplicarea corectă a regimului reprezentativ și stabilirea unui control eficace, întemeiat pe independența alegătorilor care, singură, poate chezașui libertatea alesului”. (**Programul Partidului Conservator și Statutele Clubului** – București, 1880)

- „Respingem, ca o utopie primejdioasă, formula că orice sătean muncitor de pământ trebuie să fie înzestrat cu pământ.

Materialicește, acest lucru este nerealizabil: tot pământul de arătură al întregii României nu ar ajunge pentru a încăputa pe toți capii de familie rurali.

Economicște, el este primejdios pentru țară: generalizarea uniformă a unui mic și mediocru lot țărănesc ar fi scăderea, în calitate și în cantitate, a producțiunii totale, deci slăbirea țării și a creditului.

Sănătos este, atunci, să cauți a înlesni accesiunea pământului, în loturi destul de întinse, țaranului harnic și priceput, care se selecționează – de la sine – prin aceste calități”. (**Programul Partidului Conservator** – 1913)

III.3.8. Constituirea altor partide politice în Vechiul Regat (1866-1918):

- Partidele politice au fost de cele mai diverse orientări, iar programele lor aveau în vedere modernizarea societății românești.

- În 1893 s-a constituit **Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România**.
- Constantin DOBRESCU-ARGEȘ (1895) a încercat organizarea politică sistematică a țărănimii. El a fost **inițiatorul țărănismului politic**, care va deveni o forță politică în perioada interbelică.

III.3.9. Partidele politice în teritorii românești în afara Regatului (1866-1918):

- Au luat naștere în momentul afirmării și apărării intereselor naționale, în condițiile în care autoritățile supuneau populația românească unui proces de deznaționalizare. În Transilvania, în 1881, a luat naștere **Partidul Național Român**, prin unificarea celor două partide create în 1869: **Partidul Național Român din Transilvania**, condus de Ilie MĂCELARIU, și **Partidul Național Român din Banat și Ungaria**, având în frunte pe Alexandru MOCIONI. Organul de presă al partidului a fost „*Timpul*”. Tactica adoptată a fost pasivismul politic, iar din 1905 – activismul politic.

În 1906, s-a constituit **Partidul Social-Democrat**. Cele două partide au colaborat în lupta pentru Unirea Transilvaniei cu România.

- În Bucovina, în 1892, s-a constituit **Partidul Național Român**, iar în 1918, **Partidul Democrat al Unirii**.

- În Basarabia, situația partidelor politice a fost mai dificilă. În 1917, s-a format **Partidul Național Moldovenesc** condus de Vasile STROESCU, iar în 1918 – **Partidul Țărănesc din Basarabia**.

- După 1918, partidele din provinciile istorice au fuzionat cu partidele din Vechiul Regat.

III.4. STATUL DEMOCRATIC ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ:

III.4.1. Monarhia:

- În evoluția monarhiei după 1918 au survenit unele modificări datorate transformărilor din viața economică și socială, de noul raport al forțelor politice.

- După o perioadă de instabilitate guvernamentală, în ianuarie 1922, regele a chemat la guvern pe Ionel BRĂTIANU. Sub acest guvern, la 15 octombrie 1922, regele FERDINAND s-a încoronat la Alba Iulia, adăugându-și – la Coroană – însemnele Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. La 29 martie 1923, suveranul a promulgat Constituția. În ceea ce privește prerogativele regelui, această Constituție relua atribuțiile monarhului stabilite prin actul din 1866.

- La 12 decembrie 1925, principele CAROL a renunțat la prerogativele sale de moștenitor al Coroanei. *Consiliul de Coroană*, întrunit la Sinaia, la 31 decembrie 1925, a acceptat hotărârea lui CAROL, proclamându-l – ca moștenitor al Coroanei – pe MIHAI, fiul lui CAROL, hotărând înstituirea unei Regente, alcătuită din principele NICOLAE, patriarhul Miron CRISTEA și Gh. BUZDUGAN, președintele Curții de Casație și Justiție.

- Moartea regelui FERDINAND, la 20 iulie 1927, a dus la proclamarea regelui minor, MIHAI, prerogativele monarhului fiind exercitate de Regentă.

În perioada regenței (1927-1930), monarhia a traversat o perioadă de criză. În lupta împotriva dominației liberale, partidele din opoziție, mai ales Partidul Național Țărănesc, n-au ezitat să susțină revenirea lui CAROL.

- La 8 iunie 1930 s-a pus capăt crizei dinastice și a început o nouă etapă în evoluția monarhiei. CAROL al II-lea (1930-1940) a manifestat o preocupare pentru modernizarea societății românești, pentru buna înzestrare și pregătire a armatei. În plan politic, activitatea a fost consacrată luptei pentru preluarea efectivă a puterii în stat, pentru înlocuirea regimului bazat pe partidele politice. În prima parte a domniei sale (1930-1934), regele a acționat pentru a impune un guvern de „uniune națională” care să nu se sprijine pe un partid politic, ci să depindă de rege. Treptat, regele s-a înconjurat de o camarilă regală, care a devenit un nou centru de putere politică. În perioada mai 1934-decembrie 1937, CAROL al II-lea a acționat pentru influențarea guvernului Gh. TĂTĂRESCU și pregătirea – prin intermediul acestuia – a terenului pentru instaurarea regimului autoritar. Guvernul a început să conducă prin decrete-legi, ceea ce ducea la compromiterea unei instituții fundamentale a regimului democratic, parlamentul. O altă metodă utilizată de monarh a fost aceea de divizare a partidelor democratice. Pe aceeași linie se înscrie sprijinirea organizațiilor prodicatoriale, a acțiunilor vizând subminarea regimului democratic. Măsurile lui CAROL al II-lea, vizând distrugerea sistemului politic întemeiat pe partide și instaurarea unei puteri personale, au întâmpinat opoziția hotărâtă a forțelor democratice. Partidele democratice au militat pentru apărarea regimului instaurat pe Constituția din 1923.

- „Fapta de astă-noapte este cea mai primejdioasă aventură ce s-a putut face și este tot ce poate aduce mai mult rău consolidării noastre naționale și situațiunii țării în toate privințele.”

La o primejdioasă aventură nu pot să iau parte, refuz să mă duc, chiar dacă viața mea politică ar lua sfârșit azi.

Sfatul ce dau partidului nostru este o intransigență absolută. Vor fi vremuri foarte grele, mergem la o luptă dărză. Prin urmare, să ne numărăm”. (din **Declarațiile** lui I.G. DUCA în ședința Comitetului Executiv al P.N.L., din 7 iunie 1930, privind revenirea lui CAROL în țară)

- „[...] muncitorimea organizată nu are de apărut sau afirmat niciun interes de ordin dinastic. Republicană prin program sau convingere, ea consideră cele petrecute la 8 iunie 1930 un fapt împlinit. Neavând niciun motiv de a opri ordinea constituțională stabilită de liberali, ea nu este împinsă nici la statornicirea ordinei noi statornicite de parlamentul național-țărănesc, după cum, pe de altă parte, nimic nou nu o determină să o susțină”. (**poziția Partidului Social-Democrat** față de actul de la 8 iunie 1930)

III.4.2. Dinamica partidelor politice:

- Marea Unire din 1918 a influențat structura socială și economică a României, dar și activitatea partidelor politice din România. Un rol important în evoluția regimului politic l-a avut publicarea decretului-lege din 16/29 noiembrie 1918, prin care se introducea **votul universal, egal, direct și secret pentru toți cetățenii care au împlinit 21 de ani**. Adoptarea lui a dus la democratizarea vieții politice și la **primele alegeri libere, pe baza votului universal**, desfășurate în anul 1919.

- Sistemul partidelor politice, în perioada interbelică, a avut – la bază – Constituția din 1923.

- În primii ani după Marea Unire s-a produs dispariția partidelor conservatoare, ca urmare a îmfăptuirii reformei agrare și electorale. Formal, partidul a existat până la moartea lui Alexandru MARGHILOMAN, în 1925.

Alexandru MARGHILOMAN (1854-1925): se încadrează în gruparea junimistă, remarcându-se ca parlamentar abil, bun orator și priceput elector. După declanșarea Primului Război Mondial a rămas în teritoriul ocupat, a format guvernul care a încheiat pacea cu Puterile Centrale (24 aprilie 1918). A susținut actul de unire a Basarabiei cu România, iar la sfârșitul războiului a încercat, fără succes, să revigoreze Partidul Conservator, redenumit Partidul Conservator Progresist.

Lascăr CATARGIU (1823-1899): făcea parte dintr-o mare familie boierească moldovenească. A avut vederi unioniste. A îndeplinit mai multe funcții în timpul domniei lui Alexandru Ioan CUZA (ministru, președinte al Adunării, membru al Comisiei Centrale). A făcut parte dintre cei care l-au silit pe domnul Unirii să abdice și a fost unul dintre membrii Locotenentei Domnești (februarie-mai 1866). A fost unul dintre liderii conservatori cei mai respectați, impunându-se prin calm, moderație, echilibru. A exercitat, de mai multe ori, funcția de prim-ministru (1866, 1871-1876, 1889, 1895), în fruntea unor guverne conservatoare.

Petre P. CARP (1837-1919): s-a născut într-o familie boierească ale cărei origini sunt înscrise în „*Descriptio Moldaviae*” a lui Dimitrie CANTEMIR. Contribuie la înființarea societății „Junimea”. S-a încadrat în coaliția politică ce a dus la îndepărtarea domnitorului Al.I. CUZA. Deputat din 1867 și senator, afirmă ideile conservatoare în cadrul grupării junimiste. Gruparea junimistă se constituie, în 1891, în Partidul Constituțional, Petre P. CARP devenind președintele acestuia. Partidul, după o scurtă fuziune în anii 1900-1901, revine definitiv în Partidul Conservator în anul 1907. După declanșarea Primului Război Mondial, preocupat de politica expansionistă a Rusiei, se pronunță pentru intrarea în război alături de Puterile Centrale.

- **PARTIDUL NAȚIONAL LIBERAL** a continuat să joace un important rol politic, reprezentând, în practică, cel mai puternic partid al perioadei interbelice. Acest partid reprezenta, în principal, marea burghezie industrială și bancară, a cărei putere economică s-a întărit considerabil după Unire.

Partidul Național Liberal a elaborat o concepție proprie privind evoluția statului român. Teoreticienii neoliberalismului susțineau că burgheziei îi revenea rolul de a conduce România pe drumul progresului social și economic. În plan economic erau adeptii tacticii „prin noi înșine”, iar în plan politic erau adeptii unui regim democratic.

P.N.L. a tutelat domnia lui FERDINAND I Întregitorul (1914-1927).

Liberalii s-au aflat la guvernare din 1914 și până în 1919. După o scurtă perioadă de organizare și extindere în teritoriile nou alipite, liberalii s-au reîntors la putere, cârmuind între 1922-1928 și 1933-1937. Perioada 1922-1928 a fost perioada unor mari succese liberale. Aflat la guvernare, P.N.L. a inițiat legi și măsuri care au coordonat întreaga evoluție politică și social-economică a României în perioada interbelică. În martie 1923 a fost votată **Constituția**, care consfințea unitatea națională. Pe baza acestui act, au fost adoptate legea pentru unificarea administrativă (1925) și legea electorală (1926). În plan economic, legile elaborate de liberali au crescut ponderea industriei în ansamblul economiei naționale și a fost stăvilită ponderea capitalului străin.

Până în 1927 la conducerea P.N.L. s-a aflat Ion I.C. BRĂȚIANU, urmat de Vintilă BRĂȚIANU (1927-1930), perioadă în care partidul intră într-o perioadă de declin. După moartea lui Vintilă BRĂȚIANU în 1930, președinte al Partidului Național Liberal a fost ales I.G. DUCA, care va conduce partidul până în 29 decembrie 1933, când a fost asasinat de legionari. În 1934, funcția de președinte al P.N.L. a fost preluată de Constantin BRĂȚIANU.

Guvernul liberal condus de Gh. TĂȚĂRESCU, din aripa tânără a P.N.L., a adoptat măsuri hotărâte pentru dezvoltarea economiei naționale, mai ales a industriei. Acest guvern a contribuit la dereglarea mecanismului de funcționare a sistemului parlamentar constituțional, a recurs – pe scară largă – la decrete-legi, ocolind parlamentul. P.N.L. și-a pierdut, treptat, influența, neatingând scorul electoral care-i permitea să rămână la guvernare (40%).

„Vom închina toate puterile noastre consolidării unității naționale. Vom da României întregite Constituția așteptată. Vom face o politică de dreptate socială, asigurând, astfel, democrației sănătoase liniștea necesară pentru a dezvolta roadele dobândite prin sufragiul universal. Vom desăvârși, pentru țărani, aplicarea reformei agrare și vom veghea la îmbunătățirea stării lor materiale, culturale sau morale. Ne vom strădui să îmbunătățim soarta muncitorimii de la orașe și să o înzestrăm cu legiurile cerute de nețăgăduitele ei nevoi. Vom asigura tuturor cetățenilor României Mari, de orice rasă, limbă și confesiune ar fi ei, drepturile culturale și religioase ce li se cuvin. În sfârșit, vom căuta, prin întărirea situației interne și printr-o politică externă de pace și de demnitate, să restabilim prestigiul României în afară”.

(Programul Partidului Național Liberal – 1922)

„În ceea ce privește țara noastră, partidul clasic al liberalismului este și rămâne actualul partid național liberal. Căci acesta are, în fața istoriei, meritul de a fi înțeles – de la început – interesele liberalismului și a se fi pus cu vigoare în slujba lor. Viața acestui partid se confundă cu însuși procesul de naștere a statului român modern; o glorioasă tradiție îi stă la spate, ceea ce lămurește tăria sa de azi, pe care toți sunt siliți să i-o recunoască. Alături de partidul liberal, grupările liberale mai târziu venite sunt osândite a rămâne într-o stare de șubrețime, căci un pedestal capitalist de aceeași însemnătate nu se poate improviza peste noapte; el e produsul lent al unei întregi evoluții istorice”. (Ștefan ZELETIN - „Neoliberalismul român: liberalism și liberali”)

- Principalul partid de opoziție al perioadei interbelice a fost **PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC**, alcătuit – în 1926 – prin fuzionarea Partidului Național din Transilvania, condus de Iuliu MANIU, cu Partidul Țărănesc, înființat de Ion MIHALACHE, în anul 1918, în Vechiul Regat. Noul partid era adept al democrației țărănești și al unui stat

național-țărănesc, care se baza pe „supremația poporului asupra individului”, cum afirma Constantin RĂDULESCU-MOTRU.

Teoreticienii partidului, C. STERE și Virgil MADGEARU, au elaborat o nouă concepție de guvernare: **țărănismul**. Ei considerau că agricultura trebuie să aibă rolul precumpănitor în economia națională. Ei nu preconizau lichidarea industriei, ci dezvoltarea doar a acelor ramuri care se bazau pe bogățiile naturale ale țării, precum și a industriei de armament. Țărăniștii s-au pronunțat pentru respectarea libertăților democratice înscrise în Constituție. Reprezentanții Partidului Național Țărănesc au promis să adauge – în Constituție – garanții explicite pentru libertățile civile și drepturile politice, să descentralizeze administrația de stat și să lărgască atribuțiile guvernării locale. Ei au recunoscut primatul agriculturii și au făcut cunoscută intenția de a întări pe micul gospodar independent și de a promova mișcarea cooperatistă.

Deși aveau o bază de masă mult mai largă decât liberalii, național-țărăniștii au guvernat puțin, între 1928-1931 și 1932-1933, nereușind să se impună ca un autentic partid de guvernământ.

Promovând *practica porților deschise*, național-țărăniștii au asigurat pătrunderea capitalului străin în economia românească. Spre sfârșitul celei de a doua guvernări, au renunțat la această strategie, promovând o politică de protejare a economiei naționale. În timpul guvernării s-au confruntat cu grave conflicte sociale, generate de situația economică a României.

„Producția principală a țării fiind agricultura, interesele propășirii acesteia nu vor fi subordonate intereselor unui **industrialism forțat și artificial** [...]”

PROTECȚIA PROPRIETĂȚII ȚĂRĂNEȘTI ȘI RIDICAREA PRODUCȚIEI AGRICOLE

Se va legifera un cod sistematic, în care vor fi luate toate măsurile necesare pentru cea mai largă protecție a proprietății țărănești și, în general, pentru ridicarea producției agricole.

Prin această codificare agricolă se va asigura libertatea circulației pământului țărănesc – după o epocă de tranziții și protecții – în scop de selecționare naturală a cultivatorilor serioși.

Se va împiedica, de o parte, pulverizarea, iar, pe de altă parte, acumularea – din nou – a proprietăților rurale”. (**Programul Partidului Național Țărănesc** – 1926)

„Dar ce fel de suprastructură politică trebuia să aibă statul național-țărănesc? Bun cunoscător al doctrinelor și sistemelor dictatoriale și totalitare manifestate, cu deosebire, în Europa, MIHALACHE le combătea pentru că anihilau democrația. **Comunismul** – potrivit lui – se născuse și viețuia ca o dictatură a unui pumn de oameni care guvernau, în numele muncitorimii industriale, împotriva țăranilor care trăiau sub un fel de «faraonism». Nici **corporatismul** și nici **nazismul** nu erau bune pentru România. Țărănimea, acel „dig al pământului” împotriva „valurilor roșii de stânga și a valurilor albe de dreapta”, era menită a constitui elementul de coeziune a societății românești, inclusive cu minoritățile naționale, în cadrul unor instituții democratice”. (Stan APOSTOL - „Ion Mihalache. Destinul unei vieți”)

- Au apărut noi partide la scara întregii țări: **LIGA POPORULUI** (3/16 aprilie 1918), condusă de generalul Alexandru AVERESCU, și **PARTIDUL ȚĂRĂNESC** (5/18 decembrie 1918), în frunte cu Ion MIHALACHE.

Generalul Alexandru AVERESCU (1859-1938): după intrarea României în războiul de reîntregire, AVERESCU se afla în fruntea Armatei a II-a, afirmându-se ca unul dintre cei mai de seamă comandanți ai armatei române moderne, legându-și numele de marea izbândă de la Mărășești (1917). Își dă demisia din armată la 1 aprilie 1918. În jurul personalității sale, devenind președinte, se creează **Liga Poporului** (aprilie 1918), transformată în **Partidul Poporului** (1920). Este avansat mareșal în 1930. AVERESCU a susținut regimul de autoritate monarhică a lui CAROL al II-lea.

În anii imediat următori înființării sale, **PARTIDUL POPORULUI** s-a bucurat de o popularitate considerabilă, în special pentru că la conducerea lui se afla Alexandru AVERESCU, eroul din Primul Război Mondial. S-a aflat la guvernare între 1920-1921 și 1926-1927.

Ion MIHALACHE (1882-1963): se lansează în politică în calitate de președinte al Asociației Generale a Învățătorilor (1914). În decembrie 1918 a fondat **Partidul Țărănesc** și în 1919 este ales deputat. După Al Doilea Război Mondial s-a opus satelizării României de către U.R.S.S. și comunismului. Este arestat în 13 iulie 1947 și condamnat la temniță grea pe viață. Moare în închisoarea de la Râmnicul Sărat.

„2) **PARTIDUL ȚĂRĂNESC** îl socotim necesar și la timp.

a) Ca singurul instrument politic, care garantează țărănimii împlinirea – întreagă și nefățarnică – a tuturor nevoilor ei materiale și sufletești, participând – direct și activ – la rezolvarea acestor nevoi obștești. [...]

d) Ca o garanție a grabnicei și sigurei curățiri a moravurilor rele, adânc înrădăcinate în partidele politice”. (**Procesul-verbal de constituire a Partidului Țărănesc**, 5/18 decembrie 1918)

„3) **PROGRAMUL PARTIDULUI** va cuprinde, în mod firesc, realizarea integrală a aspirațiilor și nevoilor țărănimii române.

Intrarea tuturor moșiilor în mâinile țăranilor care le muncesc, pe prețuri care să le înlesnească, iar nu să le îngreueze înstrăinarea lor.

Restabilirea vechilor drepturi ale țăranilor la păduri și izlazuri.

Subsolul – proprietatea statului: adică, toate minele, de orice fel, cărbuni, sare, păcură să fie ale statului.

Reforma administrativă, plecând de la autonomie, a comunei rurale, cu buget suficient și neciuntit de stat și continuând cu plasa, județul și provincia, ca unități administrative autonome. [...]

Autonomia bisericii.

Înlocuirea jandarmeriei.

Reforma serviciului sanitar.

Legea pentru justificarea averilor funcționarilor publici și a celor făcute în cursul războiului”. (**Procesul-verbal de constituire a Partidului Țărănesc**, 5/18 decembrie 1918)

- Beneficiind de drepturi egale cu românii, minoritățile naționale și-au organizat partide politice proprii: **PARTIDUL MAGHIARILOR** din România, **PARTIDUL GERMAN**, **UNIUNEA EVREILOR** din România ș.a.m.d.

- Partidele de stânga, care erau susținute de muncitori și urmăreau să reprezinte interesele acestora, au avut o influență redusă asupra vieții politice în perioada interbelică.

PARTIDUL SOCIAL-DEMOCRAT și-a luat numele de PARTIDUL SOCIALIST, în noiembrie 1918. Acest partid a ieșit din război puternic divizat între moderați, care urmau tradiția socialistă occidentală, și radicali, care-i aveau – drept model – pe bolșevicii din Rusia. Aceste disensiuni s-au manifestat la Congresul General al Partidului Socialist, care a avut loc la București, în mai 1921, și au dobândit un caracter permanent în octombrie 1922, când, la Ploiești, comuniștii au pus bazele instituționale ale **PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN**. Comuniștii și-au confirmat afilierea la Internaționala Comunistă, au ales un comitet central și au aprobat statutul partidului. În decembrie 1923, Internaționala Comunistă a cerut Partidului Comunist din România să introducă – în programul său – lozinca autodeterminării, până la despărțirea de statul român, a Basarabiei, Transilvaniei și Dobrogei. Deoarece, prin susținerea acestei idei, P.C.d.R. îndemna la destrămarea statului național unitar român, fapt ce contravenea legilor țării și Constituției, guvernul a decis – în 1924 – scoaterea Partidului Comunist în afara

legii. Va reîntra în legalitate în anul 1944. A reprezentat extrema stângă în viața politică a României.

O mare parte dintre socialiștii care au respins afilierea la Internaționala Comunistă au înființat o nouă organizație, **FEDERAȚIA PARTIDELOR SOCIALISTE DIN ROMÂNIA**. În 1927, Constantin-Titel PETRESCU, împreună cu alți social-democrați, au înființat un nou **PARTID SOCIAL-DEMOCRAT**. Noul partid făcea eforturi pentru a se diferenția de comuniști, insistând asupra faptului că reformele pe care le solicita trebuiau realizate prin procesul democrației parlamentare, și nu prin luarea puterii prin revoluție.

- Formațiunile politice de dreapta erau ne semnificative în anii 1920. Diferitele încercări, în primii ani ai acestui deceniu, de a înființa – în România – o mișcare fascistă după modelul celei conduse de MUSSOLINI în Italia, nu a reușit să găsească adepți. Mișcările de dreapta erau alimentate de antisemitism. A.C. CUZA a înființat **LIGA APĂRĂRII NAȚIONAL-CREȘTINE**, care urmărea educarea tinerilor în spirit creștin și naționalist. Unul dintre adepții lui A.C. CUZA a fost Corneliu Zelea CODREANU, care a creat propria sa organizație politică naționalistă, **LEGIUNEA ARHANGHELULUI MIHAIL**, în 1927. În 1930 a înființat o aripă militară a Legiunii, pe care a numit-o **GARDA de FIER**, nume ce a ajuns să se aplice la întreaga organizație. Pe măsură ce și-a definit forma de manifestare caracteristică, Garda a început să semene cu fascismul italian și nazismul german. Antisemitismul, creștinismul ortodox și cultul țaranului, ca întruchipare a omului natural nepervers, erau **idei de bază ale legionarilor**. Se adăuga ostilitatea tradițională față de cosmopolitism, raționalism și industrializare. Principala armă politică folosită de Garda de Fier a fost teroarea. Profitând de toleranța guvernului TĂTĂRESCU, în decembrie 1934, Garda de Fier s-a legalizat sub titlul de partidul **TOTUL pentru ȚARĂ**.

Între alegerile din 1931 și 1937, Garda de Fier a devenit **o mișcare de masă**, voturile câștigate de aceasta ridicându-se de la 1% la 15,58%.

Alegerile din 1937 au reprezentat **un test critic**, pentru a compara forța democrației. Rezultatul alegerilor a adâncit **criza politică**, deoarece niciun partid nu a obținut 40% din voturi, iar guvernul a căzut în alegeri.

„Corneliu Zelea CODREANU a intrat în tratative cu Iuliu MANIU și cu Gh. BRĂȚIANU, în vederea luptei comune împotriva politicii lui CAROL al II-lea. Această înțelegere a devenit publică la 25 noiembrie 1937, prin **semnarea «pactului de neagresiune electorală»** între Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal-Gh. BRĂȚIANU și Partidul Totul pentru Țară. Referindu-se la acest act, istoricul englez Hugh SETON-WATSON avea să precizeze: «MANIU a încheiat un pact cu Garda de Fier, organizație fascistă, teroristă, care făcea mult caz de popularitatea sa în mase, popularitate care îi era la fel de mare ca incapacitatea. Această măsură senzațională, contrară tuturor principiilor pe care se situa Partidul Național Țărănesc, a fost explicată de adepții lui MANIU ca o măsură prin care se intenționa protejarea ambelor partide în fața presiunii și intimidării. De fapt, acest pact nu avea nicio scuză. El a demoralizat chiar și pe cei mai buni adepți ai lui MANIU, tânără generație de democrați militanți și a dat lui CODREANU beneficiul prestigiului personal al lui MANIU.»” (Ioan SCURTU, Ion BULEI - „Democrația la români. 1866-1938”)

III.4.3. Viața parlamentară:

- **Parlamentul** rămâne, în perioada interbelică, una din instituțiile fundamentale ale României. **Articolul 33** al Constituției din 1923 prevedea că „toate puterile emană de la națiune”, iar **articolul 42** preciza că membrii parlamentului „reprezintă națiunea”.

- Sub impactul votului universal, numărul alegătorilor a sporit considerabil, iar caracterul reprezentativ al Corpurilor legiuitoare a devenit și mai pregnant. Paleta forțelor politice în parlament s-a lărgit considerabil.

- Principala activitate a Adunării Deputaților și Senatului era discuția și adoptarea proiectelor de lege, depuse fie de guvern, fie din inițiativă parlamentară.

O importantă funcție a parlamentului a fost aceea de control asupra puterii executive, a activității guvernamentale. Adresarea de întrebări și interpelări executivului era o practică obișnuită în parlament.

„**Art. 33.** Toate puterile statului emană de la națiune, care nu le poate exercita decât prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în Constituțiunea de față.

Art. 34. Puterea legislativă se exercită colectiv de către rege și reprezentațiunea națională. Reprezentațiunea națională se împarte în două adunări: Senatul și Adunarea Deputaților. Orice lege cere învoirea a câtor trele ramuri ale puterii legiuitoare. Nicio lege nu poate fi supusă sancțiunii regale decât după ce se va fi discutat și votat liber de majoritatea ambelor adunări”. (CONSTITUȚIA din 1923)

III.5. DE LA STATUL AUTORITAR LA STATUL DE TIP TOTALITAR:

III.5.1. *Contextul instaurării monarhiei autoritare:*

- **Alegerile din 1937** au reprezentat un test critic pentru a compara forța democrației și a autoritarismului. Partidul „Totul pentru Țară”, care reprezenta Garda de Fier, a devenit al treilea partid ca mărime din Parlament.

- CAROL al II-lea l-a însărcinat cu formarea guvernului pe Octavian GOGA, conducătorul Partidului Național Creștin. Aducând la putere un partid care obținuse mai puțin de 10% din numărul de voturi și un guvern slab, divizat, regele urmărea găsirea unor condiții care să-i permită instaurarea regimului autoritar. La 10/11 februarie 1938 a înlocuit guvernul GOGA cu un guvern consultativ, condus de Patriarhul Bisericii Ortodoxe, Miron CRISTEA.

III.5.2. *Monarhia autoritară (1938-1940):*

- Din punctul de vedere al instituțiilor sale fundamentale, România Mare a încetat să mai existe odată cu instaurarea regimului autoritar al lui CAROL al II-lea.

- Pentru a-și consolida puterea, CAROL al II-lea a dizolvat instituțiile sistemului parlamentar. La 20 februarie 1938 a abolit Constituția din 1923, înlocuind-o cu una nouă, care concentra puterea în mâna șefului statului. Regele punea capăt principiului separării puterilor în stat, atribuindu-și atât puterea executivă, cât și pe cea legislativă, lipsind Senatul și Adunarea Deputaților de orice atribut semnificativ. Legea fundamentală nu mai vorbea despre drepturile cetățenilor, ci despre obligațiile lor. Constituția stabilea că funcțiile pe care le îndepliniseră partidele politice în cadrul fostului regim parlamentar erau incompatibile cu noul ordin. În acest context, CAROL al II-lea a decretat – la 30 martie 1938 – dizolvarea tuturor partidelor și grupărilor politice. Partidele istorice (P.N.L. și P.N.Ț.) au condamnat măsurile carliste antidemocratice: desființarea Parlamentului și a partidelor politice. Alegerile au fost înlocuite cu referendumul.

- Regele și apropiații săi au recunoscut necesitatea unei noi organizații politice, care să ia locul vechilor partide și să întărească autoritatea. Ei au adoptat un proiect, elaborat de Armand CĂLINESCU, pentru crearea unui singur partid, ca instrument pentru a mobiliza și canaliza sprijinul maselor pentru noul regim. Dar **FRONTUL RENĂȘTERII NAȚIONALE**, numele sub care a fost cunoscută noua organizație, înființat la 6 decembrie 1938, s-a dovedit incapabil să ralieze sprijinul maselor pentru regimul instaurat de către CAROL al II-lea. Dinu BRĂȚIANU și Iuliu MANIU au refuzat să poarte uniforma Frontului Renașterii Naționale, primul partid unic, condus chiar de rege.

I.G. DUCA (1879-1933): în 1907 se lansează în viața politică, fiind ales deputat pe listele P.N.L. Este director al organului central de presă liberal („Viitorul”), remarcându-se prin talentul

său publicistic. În noiembrie 1933 scoate Garda de Fier în afara legii, ceea ce i-a atras răzbunarea acesteia, fiind asasinat pe peronul gării din Sinaia.

Dinu BRĂTIANU (1866-1953): om politic, se încadrează în Partidul Național Liberal, deputat din 1895 și senator. În timpul Primului Război Mondial, este numit membriu al Comisiei centrale interaliatate. În mod onorific, primește și funcția de al doilea director general al Alimentației în Ministerul Războiului. Refuză să participe la guvernul condus de dr. Petru GROZA. În anul 1950 este arestat și întemnițat la Sighet.

- Schimbările dramatice în situația internațională au subminat eforturile lui CAROL de a menține controlul asupra forțelor politice interne. Căderea Franței, în iunie 1940, a însemnat o deplasare spre dreapta a regimului. Regele a decretat înființarea Partidului Națiunii ca partid unic, a cărui misiune sub conducerea supremă a regelui, era de a ghida întreaga viață spirituală și materială a națiunii. Noul partid era, însă, un factor lipsit de importanță, pentru că evenimentele internaționale aveau să determine evoluția situației politice a țării.

- Regimul autoritar instaurat de către CAROL al II-lea nu a fost un regim de tip fascist sau nazist; atât naționalismul, cât și antisemitismul său au fost moderate, iar unele din vechile libertăți cetățenești au rămas în vigoare. Dominant era, mai degrabă, un misionarism monarhic, doritor de pace internă și armonie socială. Regimul nu a avut nici măcar un document programatic care să-i definească principiile și structura. Noul regim a fost departe de a se bucura de sprijinul diferitelor forțe sociale și politice. Liberalii și țărăniștii i s-au opus constant, nerecunoscându-i legitimitatea și cerând, prin nenumărate memorii, revenirea la regimul parlamentar.

- Regimul politic instaurat de către CAROL al II-lea, nepopular în interior, privit cu suspiciune la Berlin, nu a putut supraviețui ultimei încercări la care a fost supus de către HITLER, și anume dictatul de la Viena (30 august 1940), prin care România era forțată să cedeze Ungariei partea de nord a Transilvaniei. În fața ostilității generale, regele a încredințat formarea unui nou guvern generalului Ion ANTONESCU, acordându-i puteri dictatoriale.

În 1940, Dinu BRĂTIANU și Iuliu MANIU condamnă Dictatul de la Viena și poartă tratative – la Ploiești – cu Ion ANTONESCU și Garda de Fier pentru constituirea unui guvern de uniune națională. Negocierile au eșuat pentru că șefii P.N.L. și P.N.Ț. nu au abdicat de la principiile lor democratice.

REGELE CAROL al II-lea despre CAUZELE INTRODUCERII (în februarie 1938) a MONARHIEI AUTORITARE

„Cu toate că Partidul Liberal a avut o guvernare normală de patru ani, sub președinția lui George TĂTĂRESCU, cancerul Gărzii de Fier n-a putut fi extirpat, cu toate măsurile ce se luase, cu toate procesele intentate și condamnările pronunțate. [...]

Situația ajunsese așa de departe [datorită], pe de o parte, propagării ideilor naziste, iar, pe de alta, fărâmițării partidelor politice. O criză gravă trebuia să izbucnească dacă țara urma să fie păstrată pe calea sănătoasă a politicii ei tradiționale. Și ea a izbucnit în decembrie 1937. În urma alegerilor din acel an, Garda de Fier, nazifilă, grație înțelegerii electorale făcute cu partidul, foarte democrat, Național Țărănist, câștigase multe locuri în noul Parlament.

Partidul Liberal și cel Național-Țărănist, care obținuseră cele mai multe locuri, declinand – din diferite cauze – a lua răspunderea guvernului, rămăsese, în virtutea uzanțelor constituționale, să se facă apel la Garda de Fier, care venea a treia pe listă. Acest lucru era, bineînțeles, o imposibilitate, căci însemna aruncarea țării în brațele lui HITLER”. (REGELE CAROL al II-lea - „În zodia Satanei. Reflexiuni asupra situației internaționale”)

„Art. I. Se înființează un Consiliu de Coroană, a cărui compunere și funcționare este determinată prin legea de față.

Art. II. Membrii Consiliului de Coroană vor fi numiți prin decret regal. Ei sunt desemnați – de către rege – dintre actualii și foștii demnitari ai statului, ai bisericii, oștirii și ai Curții regale sau din personalități de vază ale țării. Numărul membrilor nu este limitat.

Art. III. Regele întrunește Consiliul de Coroană ori de câte ori socotește util să-i ceară părerea, cu titlul consultativ, asupra problemelor de stat de însemnătate excepțională. Consiliul se adună în reședința regală și este prezidat de rege”. (**DECRET-LEGE pentru constituirea CONSILIULUI DE COROANĂ – 30 martie 1938**)

„În aparență, România era organizată ca un stat totalitar, cu o constituție autoritară, cu un partid unic, cu regele-șef de partid, cu toată lumea îmbrăcată în uniformă, cu salutul roman, etc. Toate acestea erau, însă, o simplă spoială, care nu putea ascunde realitatea pentru un observator perspicace”. (Valer POP - „Bătălia pentru Ardeal”)

III.5.3. Statul totalitar (septembrie 1940-august 1944):

a. Preluarea puterii de către generalul Ion ANTONESCU:

- La începutul lui septembrie 1940, în timp ce ANTONESCU desfășura negocieri cu diverși lideri politici pentru formarea guvernului, a devenit evident că soluționarea crizei politice era imposibilă atât timp cât CAROL al II-lea se afla la putere. La 5 septembrie 1940, ANTONESCU i-a cerut regelui să abdice și să părăsească țara. La 6 septembrie 1940, CAROL a renunțat la tron în favoarea fiului său, MIHAI. Deși monarhia se menține ca instituție, ANTONESCU a hotărât să reducă puterea noului rege la atribuții cu caracter ceremonial, în timp ce adevărata autoritate era exercitată de el însuși.

- La 6 septembrie 1940, la urcarea sa pe tron, MIHAI a emis un **decret** prin care îi acorda lui ANTONESCU puteri depline, în funcția sa de conducător al statului român. Decretul conținea o prevedere importantă: regele numea președintele Consiliului de Miniștri.

INVESTIREA GENERALULUI ANTONESCU CU PUTERI DEPLINE

„**Art. I.** Investim pe dl. general Ion ANTONESCU, președintele Consiliului de Miniștri, cu puteri depline pentru conducerea statului român. **Art. II. Regele** exercită următoarele prerogative regale: a) regele este capul oștirii; b) el are dreptul de a bate monedă; c) el conferă decorațiunile române; d) el primește și acreditează ambasadorii și miniștrii plenipotențiar; e) el numește pe primul ministru, însărcinat cu puteri depline; f) el are dreptul de amnistie și grațiere. **Art. III.** Toate celelalte puteri ale statului se exercită de președintele Consiliului de Miniștri”. (**DECRETUL regelui MIHAI, 6 septembrie 1940**)

b. Guvernarea Antonescu-Garda de Fier:

- ANTONESCU a pus capăt crizei politice la 15 septembrie 1940, formând un guvern de coaliție cu Garda de Fier. El a preluat președinția Consiliului de Miniștri și a devenit ministru al Apărării Naționale, în timp ce Garda de Fier s-a instituit drept forța politică dominantă în noul guvern. Horia SIMA, succesorul lui CODREANU ca lider al Gărzii de Fier, era vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și gardiștii dețineau 5 ministere, printre care cel de Interne, Afaceri Externe, Învățământului și Cultelor. De asemenea, Garda controla presa și serviciul de propagandă, majoritatea posturilor de secretari și directori permanenți din cadrul ministerelor și 45 din cele 46 de prefecturi din țară. Anunțarea noului cabinet a fost însoțită de proclamarea României, la 15 septembrie 1940, ca Stat național legionar, în care singura mișcare politică autorizată era Garda de Fier.

- ANTONESCU a trecut la înlocuirea vechii ordini politice cu una nouă, pe care a descris-o, ulterior, drept **statul național totalitar**. El și-a exprimat dezgustul total față de partidele politice și practicile democrației românești, pe care o considera deficitară. La baza

eșecului acesteia se afla, după părerea sa, cultivarea libertății, care punea interesele indivizilor mai presus de cele ale colectivității și ale statului. În consecință, în noua sa ordine, el nu a făcut loc partidelor politice, iar faptul că împărțea puterea cu Garda era un experiment strict temporar.

- În plan extern, ANTONESCU a pus bazele noului rol pe care România avea să-l joace într-o Europă de sud-est dominată de Germania, întărind legăturile militare și economice cu Germania. Pentru a se asigura de cooperarea totală a românilor în cazul unui atac asupra URSS-ului, între 21-24 noiembrie 1940, HITLER l-a invitat pe ANTONESCU la Berlin.

- În timp ce ANTONESCU își realizase obiectivul principal al politicii externe, o alianță cu Germania, cooperarea sa – pe plan intern – cu Garda de Fier nu a reușit să creeze liniștea publică și progresul economic pe care le dorise. Conflictul dintre ANTONESCU și legionari provenea din diferențele fundamentale în concepția cu privire la statul totalitar și modul de administrare a acestuia.

Ion ANTONESCU, la o întâlnire cu HITLER, pe 14 ianuarie 1941, i-a acuzat pe conducătorii Gărzii de Fier că aduseseră țara în pragul anarhiei și a propus să preia conducerea exclusivă a statului național legionar. HITLER l-a asigurat pe ANTONESCU că era singurul om capabil să conducă destinele României.

ANTONESCU s-a întors la București în seara de 14 ianuarie, hotărât să elimine Garda de Fier. La 23 ianuarie 1941, Conducătorul statului a reușit să înfrângă rebeliunea legionară.

c. Dictatura militară (ianuarie 1941-august 1944):

- Cabinetul pe care l-a anunțat ANTONESCU, la 27 ianuarie 1941, era compus – în special – din militari, a căror principală misiune era de a asigura ordinea publică și o administrație eficientă. Cu această echipă, el a început să pună bazele tipului propriu de autoritarism. La 5 februarie 1941 a emis un decret care impunea pedepse severe celor care tulburau ordinea publică, un act care, în consecințele sale, atingea toate domeniile vieții politice și publice. În practică, interzicea funcționarea oricărui tip de organizație (politică, religioasă sau culturală) fără acordul guvernului și interzicea adunările publice.

- Regimul instituit de ANTONESCU nu poate fi caracterizat drept fascist. O descriere mai exactă ar fi de dictatură militară. Spre deosebire de dictatura lui HITLER în Germania și a lui MUSSOLINI în Italia, aceasta era lipsită de o ideologie, nu era susținută de un partid politic de masă. Existența dictaturii nu era justificată de considerații filosofice, ci de ordine și securitate, pe care ANTONESCU le considera esențiale pentru progresul oricărei societăți. El nu se baza nici pe mase, nici pe politicieni. În locul acestora, folosea armata și aparatul de Siguranță, pentru a conduce statul și pentru a suprima disidența.

ANTONESCU avea autoritatea de a iniția și promulga toate legile noi și de a le modifica pe cele în vigoare; de a încheia tratate, a declara război și a încheia pace. Pentru acțiunile sale nu dădea socoteală nimănui.

Principiile autoritare de guvernare s-au extins la toate nivelurile administrației. Prefecții erau stăpânii necontestăți ai guvernării locale. Ei erau numiți de conducător și răspundeau doar în fața acestuia. În economie, controlul și înregimentarea erau la ordinea zilei. Războiul împotriva Uniunii Sovietice a intensificat pretențiile asupra populației active și înregimentarea acesteia.

„Din memoriile prezentate rezultă că dvs. sunteți, și astăzi, pentru un regim democratic constituțional și pentru «libertăți cetățenești» în politica internă, precum și pentru vechile noastre legături internaționale, alături de puterile democratice apusene în ce privește orientarea externă.

Prin lovitura de stat din 6 septembrie am rupt-o definitiv cu acest sistem.

În politica internă reprezintă un regim de autoritate, iar în politica externă sunt și rămân alături de puterile Axei, având convingerea că interesele actuale și permanente ale României pot fi servite numai cu o asemenea orientare. [...] Vorbiți de Partidul Național Țărănesc și de partizanii lui, socotind că este exponentul real al opiniei publice românești, deși partidele sunt

desființate și activitatea lor este interzisă, astfel că n-ați putea să indicați în ce mod opinia publică și-a putut exprima o adevărată desăvârșită față de ideile dvs. [...]

Ideologia, metodele și atitudinile politice pe care le reprezentăm fiind cu totul opuse și ireconciliabile, fiecare vom trage toate consecințele credințelor și actelor noastre. Am, însă, convingerea că acțiunea mea politică, atât externă, cât și internă, este singura care corespunde intereselor reale ale neamului și statului românesc”. (Din **SCRISOAREA de RĂSPUNS** a lui Ion ANTONESCU la mai multe memorii primite de la Iuliu MANIU, președintele P.N.Ț., 22 iunie 1941)

III.6. ROMÂNIA POSTBELICĂ. PARTIDUL COMUNIST ROMÂN ÎNTRE PRELUAREA ȘI MENTINEREA PUTERII ÎN ROMÂNIA:

III.6.1. Mecanismele de preluare a puterii de către Partidul Comunist:

a. Acțiuni diplomatice:

- Lovitura de stat de la 23 august 1944 a transformat **statutul Partidului Comunist din România**. La începutul anului 1944, partidul era o mică grupare politică, constrânsă să țină seama de orientările politice hotărâte la Moscova. În toamna aceluiași an, P.C.d.R. devenise un factor influent pe scena politică românească.

De altfel, după 23 august 1944, cursul dezvoltării țării s-a îndepărtat de Europa, orientându-se spre Răsărit.

- STALIN a folosit **Convenția de armistițiu** semnată la 12/13 septembrie 1944, pentru a submina efectele loviturii de stat de la 23 august, a transformat Convenția într-un cadru legal, care să-i asigure interesele politice și economice dominante în România. STALIN avea două **instrumente** satisfăcătoare de urmărire a obiectivelor sale în România: un partid comunist, care era, acum, o parte recunoscută în structura politică a țării, și un acord cu Aliații, care dădea Armatei Roșii toată libertatea de acțiune de care avea nevoie.

Acordul de la Moscova (9 octombrie 1944) a constituit pasul final al sovieticilor în obținerea recunoașterii, de către Occident, a dominației lor în România.

- Țara a fost ocupată de Armata Roșie, ocupație care s-a menținut până în 1958. Ocupația sovietică a dus la desființarea structurilor existente și acapararea puterii de către comuniști, care au instaurat un regim totalitar în România.

b. Prezența Armatei Roșii:

- Armata Roșie „eliberase” țările est-europene printr-un accident al istoriei, care nu fusese previzibil înainte de război. Odată prezentă, însă, în aceste țări, ea a jucat rolul principal în instaurarea regimurilor comuniste. Fără aceste trupe, comuniștii locali ar fi rămas niște forțe politice periferice. Din acest punct de vedere, modelul cuceririi puterii de către comuniștii români (mai puțin de 1.000, în 1944) se încadrează în tiparul general est-european. Prin presiuni, abuzuri și violențe asupra populației civile și îndepărtarea unor lideri politici anticomuniști, Armata Roșie și-a făcut simțită prezența. La București au fost concentrate unități sovietice de blindate și a fost interzisă legătura cu armata română de pe front.

- La 28 februarie 1945, Andrei VÂȘINSKI, adjunctul ministrului de externe, a fost trimis de Moscova pentru a conduce ofensiva comuniștilor pentru preluarea puterii, a cerut regelui înlocuirea guvernului RĂDESCU cu un guvern condus de Petru GROZA, la 6 martie 1945.

Reprezentantul Moscovei venise cu scopul de a folosi toate mijloacele pentru a instaura un guvern prosovietic.

TRUPELE RUSEȘTI ÎN ROMÂNIA

„Se semnalează trupe rusești proaspete pe litoral și, în special, în orașul Constanța, unde toate cazărmile sunt ocupate de unități rusești. În toate satele de pe litoral au fost instalate posturi de pândă compuse din 15-20 de soldați cu telefoane, radio și cai. S-a mai putut afla, de asemenea, că pentru paza litoralului sunt afectate câteva regimente purtate, întărite cu unități de tancuri și artilerie”. („*Vestitorul*”, Nr. 15, martie 1950 [publicație a românilor din exil])

c. Folosirea PCR ca element esențial în politica lui STALIN:

- Încercarea comuniștilor locali și a așa-numiților „moscoviți” de a reînvia partidul a beneficiat de prezența autorităților sovietice de ocupație și de sprijinul diplomatic al Moscovei. Până la mijlocul lunii octombrie 1944 a prins contur noua coaliție politică promovată de Partidul Comunist, **Frontul Național Democrat**. Pe lângă comuniști, el cuprindea Partidul Social Democrat și Frontul Plugarilor. MANIU și BRĂTIANU, liderii partidelor istorice, au refuzat să se alăture acestei grupări. Treptat, comuniștii au urmărit înlăturarea partidelor democratice de la guvernare.

- Guvernul prezidat de Petru GROZA era un guvern minoritar, impus de către Uniunea Sovietică. Niciun membru al celor două partide democratice, Național Liberal și Național Țărănesc, nu făcea parte din acest guvern, în care toate pozițiile-cheie erau deținute de comuniști. Deși Gheorghe TĂTĂRESCU, liberal disident, era ministru de externe, iar Anton ALEXANDRESCU, disident al Partidului Național Țărănesc, ministru al cooperativelor, ei reprezentau doar fațiuni restrânse ale partidelor respective. Prin aceste măsuri se urmărea dezmembrarea partidelor necomuniste.

Petru GROZA (1884-1958) a fost președinte al Frontului Plugarilor și prim-ministru în primul guvern comunist al României între 1945 și 1952. A fost președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române în perioada 1952-1958.

„(C) Lichidarea tuturor băncilor prin atacuri împotriva Partidului Național Liberal, ai cărui membri sunt proprietarii celor mai multe dintre ele.

(D) Micile gospodării țărănești trebuie desființate pentru a-i lipsi pe țăranii mici proprietari de pământ, de mașini și vite. Aceasta va deschide calea spre absorbirea lor în sistemul colectivist.

(E) Abdicarea Regelui și exilul Familiei Regale.

(F) Suprimarea treptată a firmelor de import-export, care fac afaceri cu S.U.A., Marea Britanie și îndreptarea exportului României spre Uniunea Sovietică și țările de sub dominația sovietică.

(G) Suprimarea partidelor istorice, prin arestarea, uciderea și răpirea membrilor lor”. (PLANUL – în 10 puncte – **de COMUNIZARE** a țării, primit de un grup de comuniști români din partea unui emisar al Moscovei)

„De ce STALIN și comuniștii români l-ar fi preferat pe Petru GROZA? Rațiunile acestui calcul sunt, chiar și azi, lesne de descifrat: excepționalul moșier, cu lecturi de stânga recente, reprezenta un element de continuitate în viața politică a României interbelice și nu era deloc un intrus în cercurile economice și financiare. Pe de altă parte, din punct de vedere politic, GROZA oferea alte avantaje: formațiunea sa era foarte apropiată de partidul comunist, atât prin orientarea de ansamblu (tradusă în sistemul de alianțe și participarea la ceea ce, în scurt timp, va deveni Frontul Național Democrat), cât și prin componența socială”. (Adrian CIOROIANU - „Pe umerii lui Marx”)

În timpul acestui guvern, la 13 martie 1945, în Transilvania s-a reinstalat administrația românească.

Noul guvern a luat o serie de măsuri pentru a slăbi opoziția. Au fost numiți – în fiecare județ – prefecți din rândul comuniștilor, fără reprezentanți ai P.N.Ț. și P.N.L.

La 23 martie 1945 s-a dat **Decretul-Lege pentru înfăptuirea unei noi reforme agrare**.

- La 21 august 1945, regele MIHAI I a cerut lui Petru GROZA să demisioneze; acesta a refuzat, încurajat de reprezentanții sovietici din Comisia Aliată de Control, condusă – *de facto* – de generalul-locotenent sovietic Vladislav P. VINOGRADOV.

Regele s-a retras din viața politică și refuză să mai semneze legile elaborate de guvern. Acest eveniment din istoria României se numește **greva regală**. În sprijinul regelui, la 8 noiembrie 1945 a avut loc o manifestație, organizată de partidele politice istorice și tineretul universitar.

În decembrie 1945 s-a soluționat problema grevei regale în cadrul **Conferinței trilaterale**, de la Moscova, a miniștrilor de externe ai URSS (Viaceslav MOLOTOV), S.U.A. (J.F. BYRNES) și Marea Britanie (Ernest BEVIN).

Regele MIHAI I al României (n. Sinaia, 1921-m. Aubonne, Elveția, 2017) este fiul Regelui CAROL al II-lea. A fost suveran al României între 20 iulie 1927-8 iunie 1930, precum și între 6 septembrie 1940-30 decembrie 1947. Stră-strănepot al Reginei VICTORIA a Marii Britanii și văr de gradul trei al Reginei ELISABETA a II-a, MIHAI I a fost, până nu demult, una dintre ultimele figuri publice în viața ale celui de-Al Doilea Război Mondial.

„Primul semn al «grevei regale» a fost refuzul Regelui de a participa la demonstrația din 23 august 1945, motivând că nu putea accepta o invitație din partea Guvernului căruia îi ceruse demisia. A asistat, totuși, la decorarea unor ofițeri români de către autoritățile sovietice și la dineul oficial, unde s-a abținut să laude Guvernul. În Piața Palatului, loja regală a rămas pustie. Doar ministrul de Război, VASILIU-RĂȘCANU, a toastat în onoarea Regelui, cuvintele sale fiind însoțite de ovațiile a peste o sută de ofițeri. După sărbătoare, MIHAI I s-a retras în Palat, refuzând orice contact cu Executivul. Ultimul act parafat de el a fost acreditarea ambasadorului URSS la București, KAVTARADZE, la 24 august 1945”. („*Jurnalul Național*” – art. „Istoria comunismului – Întâiul monarh «grevist» din România”, 15 martie 2007)

„Între 1 și 8 ianuarie 1946, comisia a avut o serie de consultări cu regele MIHAI I și membrii actualului guvern român. În cursul acestor consultări, comisia a fost informată că regele MIHAI I și actualul Guvern român au acceptat toate hotărârile miniștrilor de externe. Ca un rezultat înaintat al consultărilor, a fost oferită – din partea Partidului Național Țărănesc – candidatura domnului Emil HAȚIEGANU și – din partea Partidului Național Liberal – aceea a domnului Mihail ROMNICEANU, pentru a fi incluși în guvernul român. Comisia a apreciat că acești candidați îndeplinesc condițiile formulate în hotărârea de la Moscova”. („*Scânteia*”, nr. 422, 10 ianuarie 1946)

- Anihilarea celor două partide istorice nu a fost ușoară. Pretextul, în cazul P.N.Ț., a fost înscenarea de la Tămădău (lângă București), când 14 membri ai partidului au fost arestați în momentul când intenționau să părăsească țara. La 29 iulie 1947, Iuliu MANIU a fost arestat, iar P.N.Ț. a fost scos în afara legii. MANIU și colegii săi au fost acuzați de trădare și de a fi conspirat cu agenți secreți ai legațiilor americană și britanică din București, pentru a răsturna guvernul GROZA. La 11 noiembrie 1947, Iuliu MANIU și Ion MIHALACHE au fost condamnați la închisoare pe viață.

„Domnule președinte, doamnelor și domnilor deputați, să-mi permiteți să fac – în fața dumneavoastră – expunerea prezentată pe bază de raport, în fața Consiliului de Miniștri, azi-dimineață.

Așa cum s-a prezentat prin comunicatul Ministerului Afacerilor Interne, în dimineața zilei de 14 iulie a.c., au fost arestați pe islazul comunei Tămădău, jud. Ilfov, în timp ce încercau

să se urce în două avioane IAR 39, pentru a fugi în străinătate: Ion MIHALACHE, Nicolae PENESCU, Ilie LAZĂR, Nicolae CARANDINO și alții.

Acest grup de conspiratori urma să realizeze, în străinătate, hotărârile și directivele conducerii P.N.Ț., în frunte cu Iuliu MANIU, care constau în organizarea de acțiuni menite să știrbească suveranitatea națională, să primejduiască pacea și să declanșeze războiul civil. Această activitate antinațională merge pe linia politicii urmate, întotdeauna, de P.N.Ț. și intensificată după 23 august 1944”. („Expunerea de motive a guvernului GROZA pentru dizolvarea P.N.Ț.” – **Discursul** ministrului de Interne, Teohari GEORGESCU, în Adunarea Deputaților, 29 iulie 1947)

„La 12 noiembrie 1947, Iuliu MANIU și Ion MIHALACHE sunt condamnați la muncă silnică pe viață, ceilalți fruntași la pedepse grele; toți, fără o altă vină decât aceea de a-și fi iubit țara. MANIU avea 75 de ani când a fost condamnat pe viață. Această abjectă și absurdă pedeapsă pentru un om de 75 de ani mi-aduce aminte de reacția celebrului nostru avocat Istrate MICESCU, când același tribunal de lachei l-a condamnat (pentru «complot împotriva statului») la 20 de ani de muncă silnică. «Vă mulțumesc» - le-a aruncat în față maestrul, că mi-ați urat o viață atât de lungă. Dar vă pot asigura că eu nu voi face decât doi, trei ani, atâta cât va dura republica voastră populară, restul îl veți face voi! Acestea mi le-a povestit maestrul Istrate MICESCU personal la închisoarea Văcărești, în iunie 1948, când ne-am întâlnit la «infirmierie»”. (Nicolae BACIU - „Agonia României. 1944-1948”)

P.N.L. a ales calea autodizolvării (noiembrie 1947). Gheorghe TĂTĂRESCU și fracțiunea sa liberală au fost menținuți atâta timp cât s-au dovedit utili; comuniștii l-au obligat să demisioneze din funcția de ministru de externe la 6 noiembrie 1947, fiind înlocuit cu Ana PAUKER.

d. Manipularea opiniei publice:

- Alegerile de la 19 noiembrie 1946 s-au desfășurat într-o atmosferă tensionată. Rezultatele indicau o victorie copleșitoare a Blocului Partidelor Democratice, cu aproximativ 70% din voturi și 349 de locuri în noua Adunare. Dovezile descoperite după 1989 arată că, în ziua alegerilor, s-a întâmplat exact contrariul: național-țărăniștii erau pe punctul de a câștiga o victorie zdrobitoare. Se pare că în momentul în care liderii comuniști și-au dat seama de amploarea înfrângerii lor, au suspendat anunțarea rezultatelor și au trimis instrucțiuni pentru revizuirea cifrelor, astfel încât ele să indice o victorie a Blocului Partidelor Democratice.

Historicul Dinu C. GIURESCU le caracterizează ca fiind „cea mai mare fraudă politică din întreaga istorie politică parlamentară a României”. Rezultatele oficiale au ilustrat o victorie a Blocului Partidelor Democratice, alianță condusă de comuniști.

- Deși S.U.A. și Marea Britanie au denunțat alegerile, niciuna nu a mers mai departe pentru a sprijini partidele istorice. După acest eveniment, influența occidentală, practic, a încetat. În aceste condiții, regele MIHAI I a participat, la 1 decembrie 1946, la ședința inaugurală a noului parlament.

„La un alt demers scris al lui Burton BERRY, VÂȘINSKI îi răspunde, la 5 martie, că unul din obiectivele principale ale noului guvern va fi să lichideze ultimele urme „ale nazismului și fascismului în România”. Burton BERRY, dându-și seama că se pregătește masacrul general al fruntașilor partidelor istorice, comunică imediat informația la Washington, subliniind că: «este clar că unul din primele obiective ale noului guvern va fi să lichideze toate elementele pe care comuniștii le numesc *fasciste*, iar noi, americanii, îi numim *democrați*»”. (Nicolae BACIU - „Agonia României. 1944-1948”)

CONCLUZIILE AMBASADORULUI KERR (în raportul său către Foreign Office, la 25 ianuarie 1946)

„Despre alegeri: [...] Nu am întâlnit niciun român care să creadă că alegerile vor fi libere, dacă nu va fi creat un organism independent, care să supravegheze îndeplinirea asigurărilor date de guvern.

Sunt obligat, așadar, să mărturisesc credința mea că actualul guvern are puține intenții de a observa spiritul, în fapt litera hotărârii de la Moscova [...]; oricare ar fi garanțiile smulse de noi și de americani, poporul din România nu are îndoieli asupra rezultatelor alegerilor. Guvernul va avea grijă de asta”.

„Despre A.I. VÎȘINSKI: [...] Este evident că el conduce România, întocmai ca o provincie a Uniunii Sovietice, iar guvernul (Groza) este instrumentul său. A fost dureros, pentru mine, să observ aceste manifestări ale politicii rusești [...].

Am părăsit Bucureștii, așadar, cu un sentiment de tristețe și profund recunoscător că nu m-am născut în România”. (Dinu C. GIURESCU - „Falsificatorii. Alegerile din 1946”)

ZIARUL „IZVESTIA” DIN MOSCOVA (ca și „Pravda” și alte ziare) comentează alegerile din 1946:

„Primele alegeri libere pentru Parlamentul român se înscriu în istoria României ca o piatră de hotar pe drumul transformării democratice a țării [...] evidentă, pentru orice observator imparțial, a fost activitatea neobișnuită a alegătorilor români [...]; unanimitatea poporului român în sprijinirea Blocului Partidelor Democratice; întărirea prieteniei între naționalitățile locuind în România”. (Dinu C. GIURESCU - „Falsificatorii. Alegerile din 1946”)

e. Înlăturarea ultimelor instituții ale regimului democratic:

- Pe măsură ce comuniștii s-au îndreptat spre monopolul asupra puterii politice, **monarhia devenise o anomalie**. Temându-se că acest ultim vestigiu al vechii ordini ar putea, încă, să mai servească drept centru de opoziție față de noua societate, Partidul Comunist a făcut ultimul pas spre asigurarea dominației sale asupra țării, forțându-l pe regele MIHAI să abdice la 30 decembrie 1947. Proclamarea Republicii Populare Române, în aceeași zi, a reprezentat punctul culminant al campaniei pentru preluarea puterii.

„ABDIC

pentru mine și pentru urmașii mei de la Tron, renunțând – pentru mine și pentru ei – la toate prerogativele ce le-am exercitat ca Rege al României.

Las poporului român libertatea de a-și alege noua formă de Stat”. (**ACTUL DE ABDICARE a regelui MIHAI I** – 30 decembrie 1947)

„Am încercat să tratez cu cei doi în termeni raționali. N-a fost chip să ne înțelegem. De fapt, Constituția, pe care o invocasem, încetase – de mult – să aibă o putere asupra lor. Au recurs la santaj. Mi-au comunicat că, tergiversându-se actul, locuitorii Bucureștiului își vor da seama că aici se întâmplă ceva deosebit, iar ei, membrii guvernului, adică și comuniștii, vor fi nevoiți, pentru a contracara orice formă de opoziție, să execute peste o mie de studenți dintre cei ce fuseseră arestați în ultimul an. [...]

Începusem să cunosc ferocitatea acestui om, care se dădea – în fața lumii – drept reprezentantul celor mai democratice vederi. [...] Nu era ieșire. Am uitat până și de faptul că sunt înconjurat. Asta era înainte de prânz, pe la zece, unsprezece dimineața... [...].

Totul n-a durat decât un ceas, un ceas și jumătate”. (Mircea CIOBANU - „Convorbiri cu MIHAI I”)

III.6.2. Mecanismele P.C.R. de menținere a puterii:

- În România, Partidul Comunist a luat inițiativele menite să reducă țara la starea de obediență față de Uniunea Sovietică. Odată cu proclamarea Republicii, puteau fi puse bazele statului totalitar. Primul pas era înregimentarea României, din punct de vedere militar, în blocul

sovietic. Acest lucru s-a împlinit, la 4 februarie 1948, printr-un tratat de prietenie, colaborare și ajutor reciproc între România și Uniunea Sovietică.

Integrarea economică s-a realizat prin întreprinderile mixte sovieto-române, numite sovromuri (desființate în 1956) și prin aderarea la C.A.E.R. (Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, organizație economică sub controlul Uniunii Sovietice), în 1949. Integrarea militară era definitivată în 1955, prin aderarea la Tratatul de la Varșovia.

„Primii ani ai «democrației populare» s-au manifestat printr-o deplină docilitate a politicii externe, satelizarea diplomatică a României fiind tot atât de absolută ca și a celorlalte țări comuniste «frățești». În februarie 1948, guvernul român a încheiat – cu sovieticii – Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală, valabil pe 20 de ani. [...] Din punct de vedere economic, țara era deja inclusă în sfera de interese sovietice prin aderarea la Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, întemeiat în 1949. Din punct de vedere militar, dominația sovietică era tot atât de deplină, manifestându-se prin ocuparea militară directă a țării, cât și, din 1955, prin încadrarea României în Tratatul de la Varșovia”. (V. GEORGESCU - „Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre”)

- Al doilea pas către totalitarism a fost consolidarea partidului unic de masă, constituit dintr-o elită și membri devotați. Partidul unic (Partidul Muncitoresc Român) a luat naștere prin „înghițirea”, de către P.C.R., în februarie 1948, a Partidului Social-Democrat, partidul tradițional al stângii românești. Secretar general a fost ales Gheorghe GHEORGHIU-DEJ, care a dominat viața politică a României între 1947-1965. El a instaurat, cu sprijinul sovieticilor, un regim politic stalinist. Ana PAUKER, Vasile LUCA și Teohari GEORGESCU au devenit membri ai Secretariatului. În 1952, cei 3 membri au fost îndepărtați, de către DEJ, din structurile de conducere ale Partidului Muncitoresc Român. Preeminența lui DEJ în cadrul partidului a fost pecetluită prin numirea sa, la 2 iunie 1952, ca președinte al Consiliului de Miniștri, funcție pe care o cumula cu cea de secretar general al partidului.

- Un al treilea pas în impunerea modelului totalitar sovietic în România a fost adoptarea Constituției Republicii Populare Române, în aprilie 1948 și introducerea sistemului judecătoresc, după modelul sovietic. Constituția prelua modelul sovietic din 1936. Parlamentul, numit Marea Adunare Națională, avea o singură cameră, definită ca „organul suprem al puterii de stat”, iar Consiliul de Miniștri era organul executiv suprem. Toate aceste organisme se aflau supuse autorității Partidului Comunist. Această ordine „democratică” a fost definită de Partidul Comunist și consolidată de Securitate.

Constituția din 1952 acorda Partidului Muncitoresc Român rolul de forță conducătoare, desființa partidele politice și principiul separației puterilor în stat.

- INSTRUMENTELE REPRESIUNII.

Securitatea și Miliția au fost create după modelul sovietic. În primii ani de existență a Securității s-a pus accentul pe numărul informatorilor, și nu pe calitatea lor; adesea, erau șantajați pentru a colabora cu Securitatea (Poliția politică). Aceasta a apărut în data de 28 august 1948, când este creată Direcția Generală a Securității Poporului (D.G.S.P.), având – ca atribuții - „apărarea cuceririlor democratice și asigurarea securității Republicii Populare Române contra dușmanilor din interior și exterior”.

După 1948, anul înființării Securității, încadrată cu agenți sovietici deveniți generali români, precum Pintilie BODNARENKO și A. NIKOLSKI, represiunea a devenit și mai violentă, lovind – potrivit principiului stalinist al întetirii luptei de clasă, fără discriminare și din nevoia intimidării – în orice posibil oponent.

La începutul anului 1949 au fost create alte două organe principale ale Securității: Direcția Generală a Miliției (chemată să înlocuiască Poliția și Jandarmeria) și trupele de Securitate. Ambele organisme au fost plasate sub autoritatea Ministerului de Interne.

Principalele îndatoriri ale trupelor de Securitate erau menținerea ordinii publice și înăbușirea oricărei rezistențe față de măsurile guvernamentale, precum colectivizarea, confiscarea de bunuri și proprietăți.

- Un cadru legal pentru acțiunile Securității, ale Miliției și trupelor de Securitate a fost oferit de **un nou sistem de justiție**, a cărui principală caracteristică era subordonarea față de partid și stat.

- **Armata Roșie** a reprezentat, până în 1958 (când a avut loc retragerea trupelor sovietice din România), un instrument aflat la îndemâna P.M.R., pentru a menține noua ordine instaurată.

Revolta din Ungaria (din 1956) a permis conducerii românești să-și demonstreze fidelitatea sa față de Uniunea Sovietică. Gheorghe GHEORGHIU-DEJ și Emil BODNĂRAȘ au insistat pentru o intervenție militară fermă împotriva guvernului lui Imre NAGY, iar trupele sovietice staționate în România au fost printre primele care au trecut granița ungară. Guvernul român s-a făcut ecoul propagandei sovietice, denunțând „contrarevoluția” ca operă a „fasciștilor reacționari” provocați de „imperialiștii occidentali”.

Retragerea trupelor sovietice din România, în 1958, nu a însemnat sfârșitul regimului de teroare, acest instrument atât de folosit de către comuniști pentru a se menține la putere. DEJ a aprobat introducerea unor măsuri de securitate internă pentru a menține controlul partidului. Cei condamnați la muncă silnică, potrivit noilor măsuri, au fost trimiși în lagăre, în zonele de mlaștină ale Deltei Dunării.

După 1958, DEJ a evoluat, treptat, spre o desprindere de ruși și către obținerea unui statut de relativă autonomie.

- Mecanismul terorii a fost folosit și împotriva țărănilor, pentru a impune colectivizarea și pentru a realiza deportarea în masă a șvabilor și germanilor din Banat. O altă sarcină a Securității, în afară de înlăturarea presupușilor „dușmani ai poporului”, a fost și „apărarea cuceririlor socialismului în România”. Opozanții sau cei care erau bănuți de opoziție împotriva regimului au fost închiși la Sighet, Aiud și Gherla sau duși în lagăre de muncă forțată, cum ar fi Canalul Dunăre-Marea Neagră. Acesta, vreme de câțiva ani, a fost subiectul preferat al unui tip de literatură mobilizatoare, fiind sugestivă – în acest sens – lucrarea „Drum fără pulbere” (1951), scrisă de Petru DUMITRIU, în care Canalul reprezenta locul unde se poartă bătălia finală dintre vechea și noua Românie.

„Un obiectiv de maximă importanță al Securității îl reprezenta «demascarea activității de spionaj imperialist». Principalii ei inamici în epoca Dej erau, judecând după arhivele Securității, agențiile de informații americane, britanice, iugoslave și israeliene”. (Dennis DELETANT - „Teroarea comunistă în România”)

„Al doilea obiectiv principal al Securității îl constituiau identificarea și distrugerea oricărei forme de rezistență internă față de regim. Aceasta era descrisă, în jargonul Securității, drept «activitate antidemocratică subversivă a dușmanilor poporului». Principalele ținte erau foștii proprietari de întreprinderi și moșierii, membrii partidelor democratice scoase în afara legii și membrii Gărzii de Fier, preoții, studenții și profesorii, precum și foștii ofițeri și polițiști. În 1951, au fost urmărite 417.916 persoane, dintre care 5.401 au fost arestate pentru «activitate ostilă»”. (Dennis DELETANT - „Teroarea comunistă în România”)

„Prizonierii erau dispuși, de obicei, câte doi în celulă și li se cerea să îndeplinească munci ordinare, cum ar fi tăiatul lemnului, curățarea coridoarelor, căratul bidoanelor cu mâncare, căratul apei de la pompa din curte până la etajele superioare ale clădirii și transportarea containerelor cu fecale din celule până la closet. Closetul era, potrivit lui GIURESCU, «o gaură tăiată în cimentul murdar al podelei». Nu exista apă curentă. Cei care curățau toaletele erau deținuți”. (Dennis DELETANT - „Teroarea comunistă în România”)

„Mulți deținuți au fost bătuți cu bare de fier, lopeți, hârlețe și bice. Mulți au murit ca urmare a loviturilor primite, iar alții au rămas infirmi pentru restul vieții. Câțiva deținuți au fost împușcați, altora li s-a refuzat tratamentul medical când au fost bolnavi și au fost siliți să muncească în pofida sfatului medicului și, ca urmare, au murit. Deținuții erau ținuti dezbrăcați sau îmbrăcați sumar în carcere, în toiul iernii. Deținuții erau pedepsiți, fiind puși să stea, până la prânz, în apă înghețată. Vara, deținuții erau legați de mâini și lăsați în pielea goală, ca să-i ciupească țânțarii”. (Dennis DELETANT - „Teroarea comunistă în România”)

„Un articol din <Scânteia>, din 5 februarie 1959, aducea elogiul realizărilor muncitorilor din Delta Dunării, fără să facă nicio mențiune privind statutul lor sau condițiile îngrozitoare în care trăiau și lucrau. Deși mulți intelectuali și țărani au trecut prin aceste lagăre, majoritatea muncitorilor erau tineri opozanți ai regimului, având vârsta între 16 și 25 de ani. O mare parte a acestora a sucombat ca urmare a ravagiilor făcute de malarie și tuberculoză. De fapt, cifrele de producție din lagăr erau atât de dezamăgitoare, încât regimul a fost forțat să recruteze «voluntari», ale căror condiții de muncă erau, de departe, mai bune decât acelea ale condamnaților, respectivii primind – în plus – un salariu”. (Despre **REGIMUL COMUNIST**)

III.7. IMPACTUL REGIMULUI COMUNIST ASUPRA SOCIETĂȚII:

III.7.1. Impactul regimului comunist asupra economiei:

a. Naționalizarea industriei:

- La 11 iunie 1948, Marea Adunare Națională a votat **legea naționalizării întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transport**. Un număr de 1.060 de întreprinderi industriale și miniere, băncile, societățile de asigurare au fost naționalizate. În noiembrie 1948 au fost naționalizate **instituțiile de sănătate, casele de filme și cinematografele**, iar în aprilie 1950 a fost naționalizată **o parte a fondurilor de locuințe**. În 1948 a fost alcătuit și **primul plan economic anual** (pentru anul 1949), în 1950 – **al 2-lea plan economic anual**, urmat, apoi, de **primul plan cincinal** (1951-1955). Naționalizarea a permis introducerea planificării centralizate cantitative, precum și distrugerea bazei economice a celor stigmatizați ca dușmani de clasă.

„Principiile stalinismului economic au fost proclamate de partid încă de la conferința națională din octombrie 1945; ele nu au putut, însă, fi puse în practică, decât după căderea monarhiei și preluarea puterii [...] Anul 1949 a fost și cel în care partidul a început colectivizarea agriculturii, o măsură careia i-a trebuit, totuși, nu mai puțin de 13 ani pentru a fi desăvârșită. Perioada 1949-1953, în special, a fost extrem de dură pentru țărănime, circa 80.000 de țărani fiind arestați de autorități. Pe lângă această intervenție directă, regimul a folosit și mijloacele indirecte de presiune pentru a-i convinge pe săteni să alcătuiască gospodării colective, cum ar fi cotele fixe obligatorii, introduse în 1951; ele reprezentau între 20 și 60% din produsele țăranilor, fiind plătite la prețuri foarte mici, fixate de stat”. (V. GEORGESCU - „Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre”)

b. Industrializarea forțată:

- **Plenara Comitetului Central al P.M.R.** din noiembrie 1958 a declarat țara pregătită pentru un efort general de **modernizare socialistă**, accentul principal urmând a fi pus pe **dezvoltarea industriei constructoare de mașini și pe siderurgie**. **Construirea Combinatului Siderurgic de la Galați** a devenit simbolul revenirii la politica de industrializare forțată. Conform prevederilor planului cincinal (1961-1965), 78% din investiții urmau a se face în industriile energetică (32%), metalurgică (23%) și chimică (23%). Ca urmare a industrializării, a crescut ponderea populației urbane și a scăzut cea a populației rurale.

- După 1970, partidul și-a fixat ambițioase obiective industriale. **Siderurgia și petrochimia**, îndeosebi **rafinarea petrolului**, urmau să se dezvolte cu precădere, în condițiile lipsei minereurilor autohtone de fier, a scăderii producției românești de petrol.

- Nicolae CEAUȘESCU a impus, după 1974, o linie accelerată și diversificată în industrializare. Economia românească era strict centralizată și planificată. Accentul excesiv pus pe dezvoltarea industriei grele a creat un dezechilibru economic și a dus la sărăcirea populației. Un alt rezultat al acestei politici de industrializare forțată a fost creșterea datoriei externe.

„Unul dintre marile argumente în favoarea industrializării a fost că ea punea capăt exploatării străine. Dar legea naționalizării lăsa o porțiță pentru cea mai arogantă exploatare străină. Ea excepta – de la expropriere - «capitalul acelor întreprinderi care au fost acordate unui stat membru al ONU, ca rezultat al aplicării tratatului de pace ori a reparațiilor de război». Această prevedere avea să facă, foarte curând, din guvernul sovietic singurul mare proprietar de capital industrial din RPR. S-a realizat acest lucru prin cunoscutele Sovromuri. În momentul naționalizării acționau deja patru asemenea Sovromuri: Sovrompetrol, Sovromtransport, Sovromlemn, Sovrombank. [...]

Prima măsură în direcția construirii eșafodajului pe care noua structură trebuia să se bazeze a fost **decretul** din 18 iulie 1948, care institua Comisia de Stat a Planificării. Misiunea ei era să supună rapoarte guvernului asupra situației economice generale, subliniind existența oricăror discrepante în producție, să elaboreze planul general al economiei naționale și să înfăptuiască planificarea economică”. (Ghiță IONESCU - „Comunismul în România”)

c. Colectivizarea agriculturii:

- Anul 1949 a fost și cel în care partidul a început **colectivizarea agriculturii**. Confiscând micile proprietăți agricole și amenințându-i pe proprietari, agricultura a pus probleme din ce în ce mai complexe. La 2 martie 1949, proprietatea asupra pământului a fost luată complet din mâna particularilor. Aceasta a permis lichidarea rămășițelor fostei clase moșierești și a chiaburilor, echivalent al termenului sovietic **kulak**, definind țăranii înstăriți, aceia care angajau forță de muncă sau își închiriau propriile mașini, indiferent de mărimea proprietății lor.

Pământul, efectivele de animale și echipamentul proprietarilor de pământ care posedaseră terenuri până la maximum 50 de ha., în temeiul **legii agrare din 1945**, au fost expropriate fără compensare. Miliția a scos 17.000 de familii din casele lor și le-a mutat în zone de reșezare. Pământurile confiscate, totalizând aproape un milion de hectare, au fost comasate fie pentru a crea gospodării de stat, fie gospodării colective care, teoretic, erau proprietate colectivă, dar, în fapt, erau conduse de stat, întrucât Ministerul Agriculturii indica tipurile de culturi și fixa prețurile. Membriilor gospodăriilor colective li s-a permis să păstreze mici loturi de pământ, care să nu depășească 0,15 ha.

Rezistența față de colectivizare a avut, drept rezultat, aruncarea în închisoare a circa 80.000 de țărani. Colectivizarea a fost încheiată în 1962.

Dificultățile economiei românești au fost accelerate, după 1974, de neputința soluționării problemelor agriculturii și de treptata transformare a României într-o țară cu grave probleme alimentare. În 1983, conducerea partidului a emis o serie de decrete privind agricultura, urmărind rezolvarea crizei prin întărirea controlului central. Se introducea un nou sistem de achiziții forțate de la țărani, obligați să contrateze animalele doar cu statul și să le vândă la prețul fixat de acesta.

Creșterea prețurilor nu a rezolvat problema aprovizionării. Lipsurile de tot felul, mai ales cele alimentare, au devenit acute din toamna anului 1981, când partidul a fost nevoit să reintroducă cartelele pe care le desființase în 1954.

SITUAȚIA DEPORTAȚILOR

„Acum 55 de ani, o mare parte dintre bănățenii și oltenii aflați la 25 de kilometri de frontiera, pe atunci iugoslavă, au fost obligați să-și părăsească, în grabă, casele pentru a lua drumul Bărăganului. Au fost în jur de 44.000 de persoane – români, germani, sârbi, bulgari,

maghiari, basarabeni și bucovineni, macedoneni și, în număr mai redus, și alte etnii, au fost – mai ales – țărani, dar și intelectuali, oameni de la sat, dar și din câteva orașe sau orașele. [...] Au luat totul de la început, povestea instalării lor în Bărăgan semănând cu una de întemeiere: pe câmpul pustiu s-au plantat cereale, nu exista nimic altceva, în momentul sosirii lor, decât un țăruș ce marca. «Chiar așa a fost. Ne-au dat, printr-un număr, locul de așezare al fiecărei familii. Soldații își urlau ordinele... Mobilele și restul avutului au fost aruncate din car. Curând a apărut o image grotescă, cutremurătoare: în mijlocul câmpiei, dulapuri, paturi, saltele, mese, baloturi, în jurul cărora se aflau oameni deruțați, ce urmăreau – cu privirea – carele ce se îndepărtau» - relatează un deportat din Jimbolia, ajuns cu familia la Dudești, în Bărăgan”. (Din **relatăriile unor deportați**)

Trecerea la colectivizare și desființarea chiaburimii ducea la distrugerea structurii tradiționale a satului românesc.

III.7.2. **Impactul regimului comunist asupra culturii:**

- Mijloacele de informare publică au trecut total sub controlul statului. Bibliotecile și librăriile au fost epurate de titlurile necorespunzătoare din punct de vedere politic, activitățile ziaristilor și muzicienilor au fost puse sub controlul Secției de Agitație și Propagandă a Comitetului Central al Partidului.

În august 1948, **legea pentru reforma învățământului** a închis toate școlile străine, inclusiv cele alimentate de culte. S-au făcut epurări în rândul studenților de la universități. Marxism-leninismul a devenit obligatoriu de la școala secundară în sus; predarea religiei a fost total interzisă.

- **Biserica** a fost ultimul obstacol în calea impunerii modelului sovietic. **Legea cultelor religioase** (4 august 1948) a conferit Ministerului Cultelor controlul în problemele legate de treburile cultelor legal recunoscute; prin această lege, statul cerea Bisericii să se alăture industrializării și colectivizării, să urmeze și să promoveze politica sa externă.

Fidelitatea uniților față de biserica lor a avut, drept consecință, o campanie brutală de distrugere a acesteia. Regimul a manipulat contopirea celor două biserici. **Existența legală a Bisericii Unite** s-a încheiat la 1 decembrie 1948. În 1948, 600 de preoți uniți au fost arestați, iar Biserica greco-catolică a fost desființată.

Biserica (ortodoxă) a fost deposedată de toate bunurile sale, a devenit dependentă de stat.

- Partidul Comunist și-a fixat scopul de a construi **omul nou**. Construirea acestuia nu se putea realiza fără distrugerea și rescrierea valorilor tradiționale. Acest lucru s-a realizat printr-o campanie activă de rusificare. Primele măsuri ale noului curs au fost scrierea „Istoriei României” de M. ROLLER, din 1947, o completă revizuire a trecutului țării, a ideii naționale și a conceptului de patriotism.

Baza învățământului o vor constitui manualele unice, de inspirație marxist-leninistă, iar principiul dosarului și al originii sănătoase din punct de vedere politic a devenit pilonul principal al admiterii într-o unitate de învățământ superior.

- În dorința de transformare totală a societății, valorile culturale autentice au fost renegeate. Legăturile intelectualilor cu Apusul au fost complet întrerupte.

O victimă a regimului comunist a fost și **Academia Română**, care va fi transformată în **Academia Republicii Populare Române** (iunie 1948), supusă partidului. Mihail SADOVEANU și Camil PETRESCU au devenit colegi cu personaje minore, ca poetul Dumitru Theodor NECULUȚĂ sau istoricul Mihail ROLLER.

- Numărul autorilor și a titlurilor puse sub **cenzură** a crescut foarte mult în primăvara anului 1948; peste 8.000 de titluri au fost trecute într-un index al Publicațiilor interzise. Un număr mare de oameni de știință, artă și cultură au ajuns la închisoare.

- Desființarea valorilor naționale a mers în paralel cu efortul inoculării unui nou gen de patriotism, socialist și internaționalist, care muta accentul de pe iubirea de țară, de tradiții, pe dragostea pentru marxism și pentru Uniunea Sovietică. Partidul a declanșat **o puternică campanie de rusificare**, întemeind editura și librăria „Cartea Rusă” (1946), Institutul de Studii Româno-Sovietic (1947), Muzeul Româno-Rus (1948), Institutul de limbă rusă „Maxim Gorki” (1948). Limba rusă devenise, din 1948, limbă obligatorie în școli. Numeroase discipline științifice (sociologia, economia, statistica, filosofia, istoria), care cunoscuseră o mare înflorire în perioada interbelică, erau aproape desființate.

Reorientarea politicii românești, după 1960, a însemnat – în planul culturii – începerea unei campanii de derusificare, care a culminat în 1963, cu închiderea tuturor instituțiilor create între 1946-1948. Procesul de liberalizare culturală a continuat și după 1965. Învățământul a cunoscut o perioadă de progres, modernizare și deschidere, de scădere a importanței marxismului și de creștere a ponderii disciplinelor exacte și tehnice.

Instaurarea cultului personalității a avut efecte dintre cele mai grave și în planul culturii. Prima manifestare a noului curs politic au fost **tezele din iulie 1971**, lansate de Nicolae CEAUȘESCU la întoarcerea din China și Coreea de Nord, care lansează **revoluția culturală** prin care trebuiau ideologizate toate sectoarele vieții sociale. Secretarul general al partidului nu se mai așeza acum doar în rândul eroilor clasei muncitoare; el a început să se vadă la capătul unui lung șir de principii, regi și voievozi, de la care încerca să-și tragă o legitimitate ignorată până atunci.

- A apărut un nou tip de intelectual, **activistul de partid**, cu diplome, titluri și pretenții, care trata cultura ca pe un domeniu oarecare al vieții administrative, de planificat, coordonat și dirijat, conform necesităților clasei conducătoare.

1 MAI – ZIUA MUNCII era sărbătorită, cu mult fast, scoțând în evidență CULTUL CONDUCĂTORULUI

„Milioane de români au sărbătorit în parcuri și zone de agrement, au participat la manifestări cultural-artistice ori s-au aflat, ei înșiși, pe scene și estrade, omagiind prin cântec și joc, prin versuri, muzică și programe artistice, partidul, realitățile și perspectivele României socialiste. Unde procesele tehnologice nu permit nicio clipă de întrerupere a activității, oamenii muncii au sărbătorit ziua de 1 Mai prin deosebite fapte de muncă”. („SCÂNTEIA”)

„Scopul manifestărilor era ca tinerii să-și poată arăta dragostea față de «marele conducător»”. (...)

„Momentul care urmează este susținut de membrii cluburilor sportive, tineri și tinere, din rândurile cărora nu puțini au făcut să strălucească, peste hotare, în prestigioase competiții internaționale, gloria sportivă a țării. Exercițiile pe care le execută respiră grație și precizie. Mai întâi o cuprinzătoare «paradă a sporturilor», cu demonstrații spectaculoase pentru fiecare ramură...”. („ROMÂNIA LIBERĂ”, 2 mai 1973)

III.7.3. Impactul regimului comunist asupra vieții private și a valorilor umane:

- Una din obsesiile neostalinismului românesc a reprezentat-o centralizarea și planificarea – în amănunt – a tuturor aspectelor existenței. Documentele oficiale prevedeau și faptul că locuitorul țării are dreptul de a consuma între 173 și 189 kilograme de legume pe an sau că igiena celor 365 de zile calendaristice se poate rezolva cu 1,9 kilograme de săpun. Printre măsurile restrictive, amintim legarea cetățenilor de locul de muncă și îngreunarea mișcării

populației de la sat la oraș. Problema mâinii de lucru în agricultură a fost rezolvată, an de an, prin scoaterea – la munca câmpului – a milioane de elevi și studenți, a numeroși funcționari și soldați.

- Unele măsuri au erodat și traumatizat societatea noastră. Interzicerea avorturilor, măsură în urma căreia au murit 11.000 de femei și nașterea unor copii nedoriți, obligativitatea catalogării bunurilor de patrimoniu, subordonarea vieții intelectuale directivelor de partid, suspiciunea față de străini, închiderea majorității caselor memoriale; restrângerea spațiului de locuit la 8 m² de persoană, cu excepția activiștilor și a celor din aparatul represiv; raționalizarea progresivă a consumului de electricitate, gaze naturale; înregistrarea caracterelor mașinilor de scris (de teama unei producții subterane de manifeste anticeaușiste) – erau argumente că România dictatorului devenea, tot mai mult, rodul fantasmelor sale, nu o țară civilizată, îndreptată spre progres și prosperitate.

- Sistematizarea localităților, reconstrucția orașelor în proporție de 90%, demolarea brutală a sute de biserici, construcțiile faraonice (Casa Poporului, Canalul Dunăre-Marea Neagră și Canalul Dunăre-București) au dat un caracter de unicitate negativă epocii CEAUȘESCU.

- Achitarea datoriei externe până în 1989, prin impunerea de noi privațiuni poporului, avea să ducă la paroxism situația României.

III.7.4. Rezistența anticomunistă:

- Negarea totală a valorilor democrației nu putea fi făcută fără a întâmpina opoziție. Formele de rezistență la comunizare au fost, în linii mari, aceleași în toată Europa de Est: greve ale muncitorilor, răscoale ale țăranilor deposedați de pământ, proteste ale intelectualilor care nu doreau să renunțe la ideile lor democratice, deși o parte din ei au trecut la comunism.

- În primul deceniu al regimului comunist, România a fost locul în care s-a încercat o formă de rezistență originală, înscrisă – oarecum – în tradiția istorică a poporului român, rezistența în munți.

Elisabeta RIZEA: după venirea la putere a comuniștilor, împreună cu soțul său Gheorghe, s-a alăturat Rezistenței din munți. Este arestată pe 18 iunie 1949 și judecată doi ani mai târziu. Sentiința a fost cât se poate de clară: 7 ani de temniță pentru «favorizarea infractorului». Eliberată în primăvara lui 1958, este arestată șase ani mai târziu și condamnată la moarte. Pedepsa îi este comutată, mai târziu, în muncă silnică pe viață.

Grupurile care au rezistat cel mai mult au fost: „*Haiducii Muscelului*”, condus de Toma ARNĂUȚOIU, arestat în 1958, și Gheorghe ARSĂNESCU, arestat în 1960, condamnați la moarte și executați, și grupul condus de Ion Gavrilă OGĂRANU, în Munții Făgărașului.

- Trupele de partizani sau de „haiduci”, cum se autointitulau, au fost victimele închisorilor „mortii” sau ale Canalului Dunăre-Marea Neagră.

III.7.5. Național-comunismul:

- Declarația Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din aprilie 1964 este documentul cel mai ilustrativ al căii naționale a comunismului în România. Căile „independenței românești” față de URSS au fost strict legate de cele două planuri fundamentale ale Uniunii Sovietice: planul militar conturat prin intermediul Tratatului de la Varșovia și planul economic reprezentat de C.A.E.R.

„Este dreptul exclusiv al fiecărui partid de a-și elabora, de sine stătător, linia politică, obiectivele concrete, căile și metodele atingerii acestora [...] Nu există și nu poate exista un partid «părinte» și un «partid-fiu», partide «superioare» și partide «inferioare», dar există marea familie a partidelor comuniste și muncitorești egale în drepturi [...]. Fiecare partid își aduce contribuția la dezvoltarea tezaurului comun al învățaturii marxist-leniniste, la îmbogățirea formelor și metodelor practice ale luptei revoluționare pentru cucerirea puterii și construirea

societății socialiste”. (GHEORGHIU-DEJ - „Declarația cu privire la poziția P.M.R. în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale”)

- După moartea lui DEJ, **politică de liberalizare** a regimului, începută în 1960, a continuat odată cu venirea la conducerea P.M.R., în 1965, a lui Nicolae CEAUȘESCU.

„În 1965, el era aplaudat când afirma că clasa muncitoare și-a dovedit misiunea istorică sau că socialismul a învins deplin și definitiv. În 1965, el era recunoscut ca mesager al patriei socialiste: el apărea ca reprezentantul unei comunități care ajunge la desăvârșirea scopului istoriei sale. Epoca CEAUȘESCU seamănă cu un desen pentru copii: imaginea este punctată și este suficient să accentuezi, cu grijă, liniile urmând traseul. Din 1965 până în 1981, traseul va fi menținut: modelul era legitim, CEAUȘESCU și un mare număr dintre cei ce-l urmează, își caută culorile”. (Catherine DURANDIN - „Istoria românilor”)

„Nu, Securitatea statului nu mai era nici Siguranța din timpul regimului burghezo-moșieresc, cu comisarii ei satirizați în atâtea filme, dar nici vechea Securitate a lui DEJ și DRĂGHICI, a lagărelor și câinilor lupi. Devenea o instituție modernă, un corp de tehnicieni ieșiți de pe băncile facultăților și având un rol social excepțional, aproape messianic. [...] Arestările politice încetaseră și câțiva lideri comuniști fuseseră reabilitați. Părea că, într-adevăr, singurul deuseu pentru corpul de elită al ofițerilor de Securitate în civil nu mai putea fi decât spionajul industrial. Căci oricând, în ciuda creșterii conștiinței sociale și patriotice a populației, te puteai aștepta ca vreun nenorocit, contactat pe litoral de vreun străin, să vândă rezultatele cercetării românești pentru un pumn de bani verzi”. (Mircea CĂRTĂRESCU - „Orbitor-aripa stângă”)

În plan intern, au fost luate o serie de **măsuri**: adoptarea unei noi Constituții, în 1965 și schimbarea denumirii țării în Republica Socialistă România; P.M.R. a revenit la denumirea de P.C.R.; construirea de locuințe; creșterea numărului de autoturisme; introducerea studierii limbilor engleză, germană, franceză – alături de limba rusă.

În planul politicii externe, CEAUȘESCU a urmărit să câștige simpatia Occidentului față de politica sa independentă în raport cu Moscova. În august 1968, CEAUȘESCU a fost, într-adevăr, popular și respectat, atunci când s-a opus invaziei Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia.

- Din 1971 s-a accentuat **cultul personalității**, având un singur destinatar (Conducătorul), dar mai mulți beneficiari, oameni politici, artiști, reprezentanți ai comunității științifice și culturale. Regimul s-a personalizat prin numirea, în funcții, a membrilor familiei CEAUȘESCU.

Cultul personalității, instaurat de Nicolae CEAUȘESCU, a găsit noi mecanisme de menținere a puterii de către comuniști. Acest cult s-a instaurat în etape. În 1967, CEAUȘESCU a fost ales președintele Consiliului de Stat, ceea ce era o abatere de la statutul P.C.R., care prevedea separarea funcțiilor de partid și de stat. CEAUȘESCU și-a consolidat puterea în 1968, când a condamnat intervenția, în Cehoslovacia, a statelor participante la Tratatul de la Varșovia; atunci s-a scandat, pentru prima dată, „Ceaușescu și poporul!”, scandări ce păreau o solidaritate cu cel hotărât să apere integritatea țării. În 1974, Nicolae CEAUȘESCU a fost ales președinte al Republicii Socialiste România. El rămânea și președinte al Consiliului de Stat, secretar general al P.C.R. și președinte al Consiliului de Apărare Națională, deținând, astfel, toate pârghiile puterii.

„... Coase mândra și tot coase,
Cu arnici și cu mătase.
Coase mândra fără greș
Chipul lui GHEORGHIU-DEJ.
Să mi-l dea de ziua lui,
Lumină căminului...”

(Florin SAIOC - „Spune-mi, mândră...”)

„Ne e cărmaci, prieten și e steag
Sub care țara își adună vrerea,
Simbol al unității-n liber veac,
Și cutezanța faptei, și puterea.
[...]
Când CEAUȘESCU spunem într-un glas,
Ne știm, o țară, sufletul rostit,
Și-n dimineața unui singur azi
Uniți, urcăm sub flamuri de partid... [...]”
(Nicolae DRAGOȘ - „Al patriei erou între eroi”)

„Provocând revolta celor implicați, strategia adeziunii aparente, ca tehnică a cultului personalității, s-a dovedit, până la urmă, o formă de represiune contraproductivă [...] Reducându-i pe membrii societății la o condiție de servilism și, totodată, silindu-i să se declare încântați de această condiție, cultul personalității avea să provoace, cu trecerea anilor, efectul delegitimător materializat, atât de tragic, în cazarma din Târgoviște”. (Pavel CÂMPEANU, în volumul „Ceaușescu, anii numărătorii inverse”)

- Regimul comunist și-a pus amprenta asupra vieții private a cetățenilor, evidențiată – pregnant – prin măsurile de planificare familială, de ascultare a telefoanelor și întocmire a dosarului personal.

„Numărul de decese printre femeile din România, provocate de aplicarea legii împotriva avorturilor, constituie cea mai puternică acuzație ce poate fi adusă lipsei de umanism a regimului lui CEAUȘESCU. În cei 23 de ani în care această lege a fost în vigoare, ea a provocat moartea unui număr de peste 10.000 de femei, decedate din cauza unor avorturi efectuate în condiții improprii... Ironia amară a acestei tragedii o constituie faptul că a avut loc într-o țară a cărei „Primă Doamnă”, Elena CEAUȘESCU, era laudată de presă ca „Femeia-Mamă” pe un pământ cu un minunat cult al *Femeii-Mamă*”. (Mihai BĂRBULESCU, Dennis DELETANT, Keith HITCHINS, Șerban PAPACOSTEA, Pompiliu TEODOR - „Istoria României”, Editura Enciclopedică, București, 1998)

- În ultimii ani ai guvernării lui GHEORGHIU-DEJ, România a reluat legăturile cu Occidentul și a beneficiat de credite, prin care și-a modernizat economia și a crescut nivelul de viață al populației.

CEAUȘESCU a continuat această politică, însă, la sfârșitul anilor '70, România a intrat într-o criză economică prelungită, din cauza mai multor factori:

- a) creșterea prețului petrolului și a materiilor prime importate din străinătate;
- b) o serie de calamități naturale (inundațiile din 1970 și cutremurul din 4 martie 1977);
- c) incapacitatea industriei românești de a se adapta schimbărilor produse de introducerea noilor tehnologii, ceea ce a dus la lipsa de competitivitate a produselor românești;
- d) absența inițiativei și a interesului oamenilor, din cauza lipsei de stimulente materiale.

Urmarea a fost creșterea continuă a datoriei externe a țării noastre și scăderea accelerată a nivelului de trai al cetățenilor. Criza a fost agravată de realizarea unor obiective ambițioase și extrem de costisitoare (Canalul Dunăre-Marea Neagră, Casa Poporului).

Nici economia rurală (agricultura) nu a înregistrat un progres mai mare. Exista un mare decalaj între cifrele oficiale și trista realitate. Ca și industria, nici agricultura nu obținea producții comparabile cantitativ cu cele ale statelor avansate din Occident.

Mecanismele economiei centralizate nu mai funcționau. Acest fapt era pus în evidență de faptul că obiectivele planurilor economice nu se mai realizau. Ambiția lui CEAUȘESCU de a plăti, cu anticipație, datoria externă a României (datoria a fost plătită, în întregime, în anul 1989) a avut urmări dramatice asupra populației, prin introducerea unei politici de raționalizare a alimentelor, energiei, bunurilor de consum. Scăderea dramatică a nivelului de viață al populației demonstra eșecul economic al regimului comunist. La aceasta se adaugă încălcarea sistematică a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor și izolarea pe plan internațional. Consecința a fost Revoluția din decembrie 1989 și căderea regimului comunist.

Istoricul Lucian BOIA aprecia că eșecul comunismului a constituit eșecul unei maniere de a înțelege democrația, pe care istoria a refuzat să o ratifice.

III.7.6. Disidența anticomunistă:

- Acumularea fenomenelor de criză internă a dus și în România, cu multă întârziere față de Polonia, Ungaria sau Cehoslovacia, la aparitia fenomenului de disidență. Față de rezistența și opoziția anilor 1940-1950, disidența prezintă câteva deosebiri de tactică și obiectiv. Atunci, membrii rezistenței nădăjduiau în răsturnarea comunismului, convinși de inevitabila intervenție occidentală și de prăbușirea regimului impus de Moscova.

În anii destinderii și în condițiile semnării acordului de la Helsinki, în 1975, aceste speranțe au fost lăsate la o parte, diferitele forțe sociale, dornice de schimbare, concentrându-se pe posibilitatea reformării structurii existente. În 1977, grupul din jurul lui Paul GOMA cerea alegeri libere și alte revendicări, incompatibile cu regimul existent.

- Rezistența față de regimul CEAUȘESCU s-a accentuat atât în străinătate, cât și în interiorul țării, unde se contura o opozitie față de regim.

- Faptul care a stimulat ieșirea la lumină a disidenților români a fost destinderea și acordurile de la Helsinki, care au îngăduit, pe de o parte, Apusului să intervină în apărarea drepturilor omului, iar pe de alta, manifestările cultului personalității în România.

Disidența românească a acționat prin scrisori deschise și texte ale disidenților religioși, în primul rând predicile părintelui Gh. CALCIU-DUMITREASA din 1979. Toate aceste scrieri sunt extrem de critice la adresa cultului personalității, a socialismului dinastic și solicitau respectarea drepturilor cetățenești și reforme de structură.

Disidența intelectualilor s-a manifestat prin scrisori deschise către posturile de radio occidentale (Europa Liberă sau BBC). Printre cei mai cunoscuți disidenți se numără: Doina CORNEA, Mihai BOTEZ, Mircea DINESCU, Ana BLANDIANA, Dan PETRESCU. Ei au criticat regimul și programul de sistematizare urbană și rurală a României. Împotriva lor au fost luate măsuri, cum ar fi domiciliul forțat, sau au fost concediați (cazul Doinei CORNEA, lector la Universitatea din Cluj, demisă în 1983 pentru că în cursurile sale folosea texte filosofice occidentale).

Regimul era amenințat de această mișcare de contestare, pe care o definește ca pe un complot extern.

- A existat o disidență și în interiorul nomenclurii partidului, concretizată în „Scrisoarea celor șase”, publicată la BBC și care a fost semnată de 6 membri ai Comitetului Central Executiv al P.C.R. (Corneliu MĂNESCU, Alexandru BĂRLĂDEANU, Grigore RĂCEANU, Constantin PĂRVULESCU, Silviu BRUCAN, Gheorghe APOSTOL). În scrisoarea amintită, adresată lui Nicolae CEAUȘESCU, făceau apel la respectarea drepturilor omului și a Constituției, încetarea „sistematizării” teritoriului și a exportului de alimente și restabilirea prestigiului internațional al României.

- Mai radicale au fost acțiunile de protest ale muncitorilor: greva minerilor din Valea Jiului (1977) și demonstrația muncitorilor brașoveni (1987).

- „La mijlocul anilor '70 a devenit vizibil faptul că, în România, se încheagă o mișcare intelectuală care reacționează critic la adresa comunismului. În 1976, psihiatrul Ion VIANU publică un articol în care denunță abuzurile psihiatrice din România. VIANU se solidarizează cu Paul GOMA, iar peste un an va fi silit să plece din țară. Paul GOMA, fost deportat și deținut politic în primul deceniu de comunism, este expulzat din țară în 1977, după ce scrisese mai multe <texte dușmănoase> și după ce fusese drastic pedepsit, inclusiv fizic. În 1982, scandalul «Meditația transcendențială» declanșează o vastă represiune ideologică îndreptată împotriva intelectualilor. În același an, își începe disidența Doina CORNEA, profesoară la Facultatea de Filologie din Cluj. Tot în 1982, Radu FILIPESCU, tânăr inginer, distribuie mii de manifeste împotriva lui N. CEAUȘESCU în cutiile poștale ale blocurilor din București. E condamnat la 10 ani de închisoare și internat la Aiud. În 1984, Dorin TUDORAN cere plecarea din țară din cauza condițiilor economice, politice și de creație – toate deplorabile. Pe 17 noiembrie 1985 este ucis, în arestul Securității din București, inginerul și poetul Gh. URSU, pentru textul unui jurnal intim și pentru că a trimis scrisori la Europa Liberă. Lista disidenților români este, însă, mai mare. Existența ei dovedește, fără contraargument valid, că regimul CEAUȘESCU nu a fost cu nimic mai prejos, în oroare, decât regimul GHEORGHIU-DEJ”. („Cotidianul”, 18 martie 2007)

III.8. CONSTRUCȚIA DEMOCRAȚIEI POSTDECEMBRISTE:

III.8.1. Prăbușirea regimului comunist în România:

- Anul 1989 a marcat **prăbușirea regimurilor comuniste în Europa**. Treptat, regimul comunist a fost înlăturat în Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, R.D. Germană și, mai târziu, Bulgaria.

- În România, **acțiunile împotriva regimului comunist** s-au declanșat la Timișoara, în ziua de 16 decembrie 1989. Sfidarea lui Lászlo TÖKES a reprezentat catalizatorul exprimării solidarității ce a generat revolta populară împotriva lui CEAUȘESCU. Timișorenii au ieșit în stradă și au luat cu asalt instituțiile-simbol ale regimului comunist.

Întors dintr-o *vizită* în Iran (20 decembrie 1989), pe care nu o anulase, pentru a lăsa impresia că ține situația sub control, Nicolae CEAUȘESCU a decis să se întâlnească cu bucureștenii într-un miting (21 decembrie 1989), pentru a critica situația de la Timișoara. Scânteia revoltei s-a aprins la București în cadrul acestui miting de „adeziune”. Revolta nu a mai putut fi oprită, CEAUȘESCU fugind sub presiunea maselor populare în ziua de 22 decembrie 1989, cu un elicopter, de pe clădirea Comitetului Central al P.C.R. Evenimentele ulterioare de la București au dus la înlăturarea, de la conducerea statului, a familiei CEAUȘESCU și, implicit, a dus la căderea regimului comunist în România. Înlăturarea regimului comunist s-a produs pe cale violentă.

S-a creat o nouă structură politică în jurul **F.S.N. (Frontul Salvării Naționale)**, care cuprindea foști disidenți, intelectuali și militari. F.S.N. a prezentat, în seara zilei de 22 decembrie 1989, un program în care erau înscrise 10 direcții ale viitoarei acțiuni politice, printre care și principiul pluralismului politic.

„Ca **program**, Frontul propune următoarele:

1. Abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ.
2. Organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie.
3. Separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească în stat și alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unul sau, cel mult, două mandate. Nimeni nu mai poate pretinde puterea pe viață.

Consiliul Frontului Salvării Naționale propune ca țara să se numească, pe viitor, România”. („**Comunicatul, în 10 puncte, al Consiliului F.S.N.**” – 22 decembrie 1989)

- Semnificația evenimentelor din decembrie 1989 nu poate fi pusă la îndoială. Aceste **evenimente** au deschis perspectiva reinstaurării democrației, a sistemului politic pluralist, a revenirii la economia de piață și reintegrării României în spațiul politic și cultural european.

III.8.2. Revenirea la democrație și pluralismul politic:

- **Conceptul de democrație** este indisolubil legat de **noțiunea de pluralism**. Ea își găsește concretizarea în multitudinea de partide și organizații politice, sindicale, religioase, etc., exprimând diversitatea concepțiilor și organizațiilor care se interpun între individ și stat. **Pluralismul politic** este un principiu după care funcționarea democratică a societății, garantarea drepturilor și libertăților cetățenești sunt condiționate de existența și acțiunea mai multor forțe politice și sociale aflate în competiție.

- În România, **decretul**, din 31 decembrie 1989, prevedea **înregistrarea și funcționarea partidelor politice și a organizațiilor obștești**. Potrivit acestui decret, funcționarea partidelor politice nu putea fi împiedicată pe motive de rasă, naționalitate, religie sau grad de cultură. După decembrie 1989, criza partidului unic era înlocuită de excesul numeric de partide politice. La alegerile parlamentare din septembrie 1992, din cele 65 de partide și formațiuni politice care au prezentat candidați pentru Senat, numai 8 au câștigat, în proporții diferite, cele 143 de mandate; pentru Camera Deputaților au prezentat candidați 79 de partide și formațiuni politice, 7 dintre acestea adjudecându-și cele 341 de mandate.

- Pe scena politică au apărut partide noi ori s-au reînființat partidele istorice: Partidul Național Țărănesc Creștin-Democrat, Partidul Național Liberal și Partidul Social-Democrat. Au luat ființă și partide etnice. Alegerile din 20 mai 1990 s-au încheiat cu victoria Frontului Salvării Naționale și a candidatului său la președinție, Ion ILIESCU.

La 24 iunie 1992 s-a constituit **Convenția Democrată**, alianță care a grupat mai multe partide politice. În septembrie 1992 s-au desfășurat alegeri parlamentare, unde **F.D.S.N. (Frontul Democrat al Salvării Naționale)** a obținut cel mai mare număr de voturi, urmat de **Convenția Democratică**, iar președinte a fost ales Ion ILIESCU. Peste 4 ani, în 1996, victoria la alegerile parlamentare a revenit **Convenției Democratice**, iar Emil CONSTANTINESCU a devenit președintele României după al doilea tur de scrutin. Constatăm că s-a realizat o alternanță pașnică la guvernare în urma alegerilor, fapt ce demonstrează maturizarea sistemului politic din România.

Alegerile din 2000 au adus, în scena politică, **PDSR (Partidul Democrației Sociale din România)**, iar președinte al României a devenit Ion ILIESCU. În anul 2004, **Alianța „Dreptate și Adevăr” (P.N.L.-P.D.)** a obținut majoritatea în forul legislativ al statului, după ce Traian BĂSESCU a fost ales președinte al României (a obținut un nou mandat, în anul 2009). Din anul 2014, președinte al României este Klaus Werner Iohannis, candidatul Partidului Național Liberal (reales în această funcție în 2019). Alegerile prezidențiale din 2004 s-au desfășurat simultan cu alegerile legislative, la fel ca în toată perioada ce a urmat anului 1989. Conform Constituției României, revizuită în 2003, mandatul prezidențial durează 5 ani, în loc de 4, astfel încât, după această dată, alegerile prezidențiale și legislative s-au desfășurat separat.

„**Art. 1.** În România este liberă constituirea partidelor politice, cu excepția partidelor fasciste sau care propagă concepții contrare ordinii de stat și de drept în România. [...]”

Art. 2. Organizarea și funcționarea partidelor politice se fac, potrivit statutelor acestora, numai pe bază teritorială.

O persoană nu poate face parte, în același timp, din două sau mai multe partide politice”. („**Decretul-lege privind funcționarea partidelor politice**” – 31 decembrie 1989)

„Parlamentul rezultat din alegerile din 1992, a repus, în drepturi firești, principiul pluralismului politic și al reprezentării. Grupurile politice, constituite în forul reprezentativ al poporului român și care și-au desfășurat activitatea în legislatura 1992-1996, au instituit structuri, mecanisme și proceduri parlamentare întemeiate pe raporturile normale între Majoritatea parlamentară și Opoziție.

În legislatura 1992-1996, Opoziției i s-au asigurat, în conformitate cu prevederile regulamentelor parlamentare, un cadru legal de afirmare atât în procesul legislativ propriu-zis, cât și, mai ales, în domeniul controlului parlamentar. Inclusiv șeful statului, ales în 1992, a fost supus procedurilor parlamentare de control declarate de partidele aflate în opoziție. Unui număr însemnat de legi adoptate de Parlament i s-a contestat constituționalitatea în fața Curții Constituționale de către reprezentanți ai Opoziției. Toate acestea dovedesc, în mod clar, că, beneficiind de facilitățile conferite prin cele două regulamente parlamentare, partidele aflate în opoziție au avut posibilitatea să exprime, în forul reprezentativ suprem al poporului, cerințele și așteptările propriului electorat". („Despre Constituția României și rolul opoziției în statul de drept”)

III.8.3. Societatea civilă și statul de drept:

- O problemă extrem de importantă, după 1989, a fost **revenirea la democrație și consolidarea ei, edificarea și funcționarea instituțiilor statului de drept**.

- În 1991 a fost elaborată **Constituția României**, care legitima noul regim politic și fixa cadrul legislativ al funcționării statului de drept; Constituția a fost revizuită în 2003.

Prin principiile înscrise, ca și prin modul democratic de aprobare (de către Adunarea Constituantă și, apoi, prin referendum național), **Constituția României** nu este doar legea fundamentală a țării, ci și expresia voinței naționale și cadrul juridic ce definește, unitar, prezentul și viitorul României. Constituția reprezintă documentul capabil să motiveze reunirea tuturor forțelor politice constructive ale țării, care susțin faptul că România este un stat național, suveran, independent, unitar și indivizibil, forma de guvernământ a statului român fiind republica. Stat democratic, România se raportează la valori cum sunt: demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenești, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic.

Statul de drept are menirea de a garanta, în prezent și în viitor, interesele fundamentale ale țării, coeziunea și independența statală, respectarea drepturilor omului potrivit normelor internaționale, justiția, democrația; asigură libertatea de opțiune, egalitatea șanselor, libertatea de inițiativă în condiții de responsabilitate civică.

- După 1989, responsabilitatea creării societății civile a fost preluată de intelectualitate, care a militat pentru respectarea drepturilor omului, constituindu-se **instituții non-guvernamentale**: Alianța Civică, Grupul pentru Dialog Social și Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului.

„Societatea civilă este reprezentată de instituțiile și organizațiile sociale și civice care constituie temelia unei democrații funcționale. Organizațiile societății civile se implică în luarea deciziilor privind dezvoltarea socială sau a deciziilor de interes public. «**Societatea civilă** este o noțiune care descrie forme asociative de tip apolitic și care nu sunt părți ale unei instituții fundamentale a statului sau ale sectorului de afaceri. Astfel, **organizațiile neguvernamentale** – asociații sau fundații, sindicatele, uniunile patronale – sunt actori ai societății civile, care intervin pe lângă factorii de decizie, pe lângă instituțiile statului de drept pentru a le influența, în sensul apărării drepturilor și intereselor grupurilor de cetățeni pe care îi reprezintă»”. (www.fdsc.ro)

- În **politica externă**, România a urmărit **integrarea în structurile euro-atlantice**: în anul 2004 a fost admisă în NATO, iar la 1 ianuarie 2007 a devenit membră a Uniunii Europene.

III.8.4. Instituțiile statului de drept prevăzute în Constituția României:

- **Evenimentele din 1989**, desființând toate structurile statului comunist, inclusiv Marea Adunare Națională, au deschis calea revenirii României la un regim democratic și parlamentar. **Legea electorală** din 14 martie 1990 și **Constituția** din decembrie 1991, revizuită în 2003,

prevăd că **PARLAMENTUL** este alcătuit din Adunarea Deputaților și Senat, fiind ales prin vot universal, egal, direct și secret, liber exprimat, iar reprezentarea populației de toate naționalitățile în forul suprem legislativ se realizează pe baza sistemului de repartizare proporțională a mandatelor rezultate în urma votării.

Noile reglementări constituționale restabilesc sistemul bicameral, Senatul nemaifiind o cameră superioară și având aceleași prerogative ca și Adunarea Deputaților. Mandatul ambelor Corpuri legiuitoare este de 4 ani. Parlamentul se întrunește în două sesiuni ordinare anuale: februarie-iunie și septembrie-decembrie.

- Potrivit Constituției, **PREȘEDINTELE** României reprezintă statul român în exercițiul funcțiilor sale, atât în relațiile interne, cât și în cele internaționale. În calitatea sa de șef al statului, este garantul independenței, al unității și integrității teritoriale a țării. Președintele veghează la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice. În acest scop, el exercită funcția de mediere între puterile statului, precum și între stat și societate. Președintele desemnează un candidat pentru funcția de prim-ministru și numește Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parlament. Alte atribuții ale președintelui sunt: încheie tratate internaționale și asigură legăturile diplomatice ale României cu alte state; este comandantul forțelor armate și îndeplinește funcția de președinte al Consiliului Suprem de Apărare al Țării; conferă decorații și titluri de onoare, în condițiile prevăzute de lege; acordă grațierea individuală.

- **GUVERNUL**, potrivit Constituției în vigoare, asigură realizarea politicii interne și externe a țării și exercită conducerea generală a administrației publice. Parlamentul acordă încredere guvernului, cu votul majorității deputaților și senatorilor. Actele guvernului se semnează de primul-ministru și se contrasemnează de miniștri, care au obligația executării lor. Din punct de vedere politic, guvernul răspunde numai în fața Parlamentului pentru întreaga activitate.

- **AUTORITATEA JUDECĂTOREASCĂ**. Justiția se înfăptuiește în numele legii și statuează principiul potrivit căruia judecătorii sunt independenți și se supun numai legii. Instanțele judecătorești includ Curtea Supremă de Justiție, care are un statut constituțional, celelalte instanțe urmând a fi stabilite prin lege. A treia componentă a autorității judecătorești este Consiliul Superior al Magistraturii.

- **ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ** cuprinde autoritățile publice centrale, aflate în subordinea guvernului, cât și autoritățile publice locale, la nivelul județelor, orașelor, comunelor și satelor. Armata este o instituție publică de interes național.

Autonomia locală în comune și orașe se realizează prin două autorități: **CONSILIUL LOCAL** și, respectiv, **PRIMARUL**. Autoritatea administrației publice, pentru coordonarea activității consiliilor comunale și orașenești, este **CONSILIUL JUDEȚEAN**. Guvernul numește câte un **PREFECT** în fiecare județ și în municipiul București. Acesta este reprezentantul guvernului pe plan local și conduce serviciile publice descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte organe centrale, din unitățile administrativ-teritoriale.

- **AVOCATUL POPORULUI**, numit de Senat pe o durată de 4 ani, are menirea de a depista și combate fenomenele care, prin natura lor, reprezintă încălcări ale drepturilor și libertăților cetățenești.

- **CURTEA CONSTITUȚIONALĂ** este organul politico-jurisdicțional special și specializat pentru a asigura supremația Constituției. Această instituție are atribuții de control, rezultatul exercitării acestora exprimându-se prin decizii și atribuții consultative și de urmărire a Constituției în cadrul anumitor prevederi. Atribuțiile de control privesc constituționalitatea legilor, a regulamentelor Parlamentului, a ordonanțelor, inițiativelor de revizuire a Constituției și constituționalitatea unui partid politic.

- **DREPTURI și LIBERTĂȚI FUNDAMENTALE**

„**Art. 23.** Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile.

Art. 25. Dreptul la liberă circulație, în țară și străinătate, este garantat. Legea stabilește condițiile exercitării acestui drept.

Art. 29. Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nicio formă.

Art. 30. Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.

Art. 31. Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit.

Art. 32. Dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instrucție și perfecționare.

Art. 36. Cetățenii au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți, până în ziua alegerilor inclusiv.

Art. 38. Dreptul de a fi ales în Parlamentul European. [...] (CONSTITUȚIA ROMÂNIEI, revizuită – 2003)

IV. RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

IV.1. SPAȚIUL ROMÂNESC ÎNTRE DIPLOMAȚIE ȘI CONFLICT ÎN EVUL MEDIU ȘI LA ÎNCEPUTURILE MODERNITĂȚII:

IV.1.1. Dicționar:

- ACHINGII = ostași turci destinați incursiunilor în teritoriul inamic înainte de atacul decisiv; alcătuiau trupe neregulate de cavalerie din secolele XVI-XVII.
- CRUCIADA TÂRZIE = lupta statelor creștine împotriva armatelor otomane în secolele XIV-XVI.
- PAȘALÂC/EYLAT = numele provinciilor turcești mari, aflate sub guvernarea unui pașă.
- BEGLERBEG = guvernator general al părții europene (*Rumelia*) sau asiatice (*Anatolia*) a Imperiului Otoman.
- TRIPLA ALIANȚĂ (PUTERILE CENTRALE) = alianță politico-militară constituită în anul 1882, din care fac parte Germania, Austro-Ungaria și Italia; în anul 1879, primele două state au încheiat un tratat de alianță, la care, în anul 1882, a aderat și Italia; a fost reînnoită în anii 1887, 1891, 1902 și 1912 și era îndreptată împotriva Rusiei și Franței.
- TRIPLA ÎNȚELEGERE (ANTANTA) = alianță politico-militară formată în urma unor *acorduri bilaterale*: între Franța și Rusia (1893), între Marea Britanie și Franța (1904) și între Marea Britanie și Rusia (1907); viza lupta comună împotriva Germaniei.
- PEȘCHEȘ = plocon, dar oficial pentru sultan și marii dregători.
- PORTOFOLIU = funcție de ministru.
- CORTINA DE FIER = termen folosit pentru a denumi împărțirea Europei după sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, între Estul comunist și Vestul democratic.
- RĂZBOIUL RECE = starea de neîncredere și ostilitate reciprocă, între lumea comunistă și cea liberă (1945-1989).
- PERESTROIKA = încercare de restructurare și modernizare a sistemului economic din U.R.S.S.
- ACORDUL GENERAL PENTRU TARIFE ȘI COMERȚ (GENERAL AGREEMENT ON TARIFFS AND TRADE – prescurtat G.A.T.T.) = tratat multilateral interguvernamental cu privire la tarife vamale și alte probleme de comerț internațional, încheiat în anul 1947.
- AUTONOMIE = autoguvernare cu privire la afacerile locale sau interne.
- CRUCIADĂ = expediții militare (în număr de 8), întreprinse – în perioada 1096-1270 – de către nobili și state din Europa Occidentală, la îndemnul Papalității, sub pretextul eliberării Locurilor Sfinte de sub dominația musulmanilor; la un secol, astfel de expediții au fost reînviolate sub numele de „cruciade târzii”, îndreptate împotriva turcilor otomani.

- SUZERANITATE = dreptul unui stat asupra altui stat care are guvern propriu, dar nu are autonomie completă.
- CRIZA ORIENTALĂ = problemă a relațiilor internaționale cauzată de decăderea Imperiului Otoman și care se referea la moștenirea acestui imperiu.
- INDEPENDENȚĂ = situație a unui stat care se bucură de dreptul de a rezolva liber problemele sale interne și externe, fără amestec din afară.
- AGRESIUNE = atac neprovocat întreprins de un stat împotriva altui stat.
- PACT = denumire dată unor tratate internaționale, privind relațiile politice între două sau mai multe state, încheiate în scopul menținerii păcii între semnatori.
- PROTOCOL = document diplomatic, cu valoare de acord internațional, care cuprinde hotărârile luate la o conferință internațională.
- HARACI = în teoria și practica judiciară musulmană, desemna un impozit funciar plătit de nemusulmani stăpânului musulman al pământului.
- DICTAT = act prin care un stat impune altui stat condiții împotriva voinței acestuia.
- ULTIMATUM = comunicare care conține condițiile irevocabile pe care o putere sau un stat le pune altuia, în vederea rezolvării unei situații litigioase de care depind relațiile reciproce.
- GLASNOST = termen folosit (rus. - „transparență”) de GORBACIOV pentru a denumi politica de reformare, în sens democratic, a sistemului economic și politic sovietic.
- GARANȚIE COLECTIVĂ = statut internațional care indică o autonomie limitată, sub controlul Marilor Puteri.
- ARTICOL ADIȚIONAL = articol adăugat de Rusia la Regulamentele Organice, prin care nu se admitea modificarea acestora fără acordul ei și al Porții.
- PROBLEMA ROMÂNEASCĂ = lupta românilor pentru emancipare națională, unitate și independență, pentru constituirea unui stat național modern.

IV.1.2. Situația internațională între secolele XIV-XVII:

- **Polonia** și **Ungaria** au atins un stadiu de creștere al forței lor, care le-a permis și le-a încurajat să se angajeze într-o acțiune militară de durată, vizând expansiunea lor spre răsărit și spre sud-est. Declinul Hoardei de Aur, pe la jumătatea secolului al XIV-lea, a înlesnit ascensiunea puterii Poloniei, Lituaniei, Ungariei și a cnezatului Moscovei.

- În secolul al XIV-lea a început și **expansiunea otomanilor în Peninsula Balcanică**. Mai mulți factori au contribuit, în același timp, consolidându-le poziția: divizarea țărilor bulgare, luptele interne din Bizanț, descompunerea Țaratului sârb.

- În aceste condiții, situația internațională pe parcursul secolului al XV-lea a fost influențată, în sud-estul Europei, de **constanta ascensiune a puterii otomane**.

- Secolul al XVI-lea a fost **epoca de culminație a puterii și expansiunii otomane**. **Ungaria** a fost zdrobită în bătălia de la Mohács (1526) și transformată în pașalâc (1541), iar **Transilvania** a devenit principat autonom sub suzeranitate turcească.

Aceste succese au impus Imperiul Otoman în Europa. El a fost acceptat ca **partener în concertul politic european**, încetând a mai fi considerat ca dușman, pe considerentul deosebirii de religie. Franța a făcut primul pas, încheind – cu sultanul – un *tratat* în martie 1536, la baza căruia stătea intenția cooperării împotriva Imperiului Habsburgic.

- În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, relațiile internaționale s-au caracterizat prin **constituirea și dezvoltarea unui sistem politic european și**, într-o măsură oarecare, **mondial**, în cadrul căruia deciziile și acțiunile tuturor statelor sunt într-o interdependență permanentă.

Situația internațională a Țărilor Române, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, a fost influențată – în mod direct – de **lupta dintre Imperiul Otoman și Imperiul Habsburgic pentru dominație în Europa Centrală și de atitudinea aparte a Poloniei**, în general ostilă imperialilor,

prudentă față de turci și interesată în asigurarea unei influențe proprii în Țările Române, în primul rând în Moldova.

Intervenția imperială în Transilvania a provocat o reacție negativă în Polonia și, cu atât mai mult, la Poartă. Aceasta a intensificat operațiunile militare împotriva imperialilor, a ocupat și a transformat Banatul în pașalâc (1552).

S-a format Liga creștină, care alături de Habsburgii următori: Spania, Papalitatea, ducatele de Mantua, Ferrara și Toscana. În această conjunctură internațională complexă, s-a dezvoltat lupta pentru independență și unire dintre anii 1594 și 1601, de sub conducerea lui MIHAI VITEAZUL.

IV.1.3. Țările Române și regatele catolice vecine:

- Desfășurarea rezistenței antiotomane a apropiat, în câteva rânduri, cele două state românești de Regatul ungar, amenințat, și el, de expansiunea turcă. În cadrul efortului antiotoman al Ungariei, un rol însemnat a revenit factorului militar românesc din Transilvania și Banat.

- MIRCEA cel BĂTRÂN (1386-1418), la începutul domniei, a continuat înfruntarea cu Regatul ungar. În 1389, el a încheiat o alianță cu regele Poloniei, Vladislav JAGIELLO, act cu caracter antiungar.

Expansiunea otomană a devenit, de la sfârșitul secolului al XIV-lea, cea mai constantă și mai gravă problemă în cadrul relațiilor internaționale ale Țărilor Române. În acest context, MIRCEA și-a orientat politica externă spre relațiile cu Ungaria lui SIGISMUND de LUXEMBURG. Alianța cu Ungaria s-a încheiat pe baza recunoașterii stăpânirii domnului Țării Românești în Amlaș și Făgăraș, în sudul Transilvaniei, cu titlul de feud, și în Banatul de Severin. În așteptarea ofensivei turcești, MIRCEA a încheiat un *tratată* de alianță cu regele SIGISMUND, la Brașov, în 7 martie 1395, primul tratat din sud-estul Europei îndreptat împotriva Imperiului Otoman.

- Pentru ȘTEFAN cel MARE, la începutul domniei, pe primul plan s-au aflat relațiile cu Ungaria și Polonia, puteri a căror rivalitate pentru Moldova și, îndeosebi, pentru gurile Dunării și Chilia a continuat să se manifeste puternic și în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Orientarea spre Polonia, care asigura Moldovei protecție împotriva tendințelor de dominație ale Regatului ungar, a rămas direcția principală a politicii externe a țării; ea i-a îngăduit să-și asigure, împotriva Ungariei, stăpânirea asupra Chilie și a drumului comercial pe care îl controla. ȘTEFAN a încheiat cu Polonia, în aprilie 1459, *tratatul de la Overchelăuți*, cu regele CAZIMIR (pe care l-a recunoscut ca și suzeran). O consecință a acestei înțelegeri a fost îndepărtarea – de la hotarul Moldovei – a rivalului său, Petru ARON.

Restabilirea legăturilor cu Polonia a însemnat îndepărtarea de Ungaria și Țara Românească.

În 1465, domnul Moldovei a reușit să aducă în stăpânirea sa cetatea Chilia, subminând interesele comerciale ale Ungariei și Țării Românești. Pentru a restabili situația, MATEI CORVIN a intrat în campanie în 1467, dar în drum, la Baia, ȘTEFAN a dezlănțuit contraatacul. Incapabil să-și continue înaintarea, MATEI CORVIN a părăsit Moldova fără a-și realiza obiectivul. Această confruntare a însemnat și ieșirea Moldovei de sub suzeranitatea Ungariei.

Înțelegând inevitabilitatea unei noi ofensive otomane, ȘTEFAN a început, după victoria de la Vaslui, să pregătească o nouă fază a luptei antiotomane. La 25 ianuarie 1475, ȘTEFAN a adresat o scrisoare principilor creștini, cu scopul de a lărgi coaliția antiotomană: „Și auzind noi aceasta, ne-am înarmat cu toții și am mers împotriva lor și i-am învins și i-am călcat în picioare și pe toți i-am trecut prin ascuțișul săbiei. Și după aceasta, auzind necredinciosul turc lucrul acesta, și-a pus în cap și-n gând ca-n luna lui mai să se răzbune asupra noastră. Voiește a-și

supune această poartă a creștinătății care e țara noastră”. (**Scrisoarea adresată** de ȘTEFAN cel MARE **principilor creștini**, 25 ianuarie 1475). În iulie 1475, punând capăt conflictului lor, ȘTEFAN și MATEI CORVIN au încheiat un tratat de alianță antiotomană, care punea pe baze noi raporturile dintre cele două țări.

După pierderea Chiliei și Cetății Albe în favoarea Imperiului Otoman (1484), ȘTEFAN a încercat să le recupereze cu concursul Poloniei. În acest sens, domnul moldovean a prestat la **Colomea**, în septembrie 1485, **omagiul vasalic regelui CAZIMIR**.

Devenit rege al Poloniei în 1492, IOAN ALBERT a început pregătirile militare pentru înlăturarea dominației otomane asupra Chiliei și Cetății Albe. Programul regelui polon prevedea și instaurarea controlului polon direct asupra Moldovei prin înlăturarea lui ȘTEFAN, care, din 1489, revenise la alianța cu Ungaria. În confruntarea cu polonezii, de la Codrii Cosminului (1497), ȘTEFAN cel MARE a ieșit învingător. **Tratatul de la Hârlău**, semnat – în 1499 – între Moldova și Polonia, stabilea „pacea veșnică” între cele două state, dar și emanciparea Moldovei de sub suzeranitatea Poloniei.

- MIHAI VITEAZUL, după victoria împotriva otomanilor, s-a orientat spre alianța cu Habsburgii, încheind un **tratată** (1598) orientat împotriva otomanilor. Prin această dublă suzeranitate, otomană și imperială, el se emancipa de consecințele **tratatăului încheiat cu principele Transilvaniei**, SIGISMUND BATHORY (20 mai 1595).

Alegerea lui ANDREI BATHORY, un aderent al politicii Poloniei, pe tronul Transilvaniei, agrava poziția Țării Românești. În aceste circumstanțe, printr-o **solie** trimisă la Praga, în iulie 1599, MIHAI solicita îngăduința intervenției în Ardeal. În toamna aceluiași an, el a pătruns în Transilvania și a învins oastea ardeleană la **Șelimbăr** (18 octombrie 1599).

MIHAI VITEAZUL, recunoscut – de Dieta Transilvaniei – ca **loctiitor al împăratului**, nu a modificat sistemul constituțional de stări. Domnul a schițat și o politică în favoarea nobilimii mici românești și, în special, a boierilor din Țara Făgărașului.

Hotărârea invadării Moldovei s-a precipitat datorită faptului că la curtea domnească a lui IEREMIA MOVILĂ s-a constituit **centrul uneltirilor împotriva lui MIHAI**. În mai 1600, MIHAI cucerește Moldova, invocând – ca motiv – alianța lui IEREMIA MOVILĂ cu turcii și tătarii. Prin cucerirea Moldovei, MIHAI a refăcut frontul antiotoman, dar, în același timp, a înfăptuit Unirea celor trei țări române. MIHAI se intitula, în 1600, „**domn al Țării Românești, și Ardealului, și Moldovei**”. Deși Principatele rămăneau separate sub aspect administrativ și politic, cu toate că nu ideea unității naționale a prezidat la unificare, ci ideea solidarității creștine, în perspectivă creația lui MIHAI a schițat un precedent ce s-a constituit, în timp, într-un ideal.

Înfăptuirea unirii nu a durat; creația politică s-a prăbușit ca efect al puternicilor competitori, ce nu puteau renunța la propriile pretenții. **Imperiul Otoman** năzuia la restaurarea suzeranității sale; **Polonia** urmărea, în concurență cu **Habsburgii**, propria ei hegemonie, iar **Imperiul austriac** tindea la acapararea moștenirii maghiare.

Nobilimea din Transilvania, ostilă unei supremații românești, s-a alăturat generalului imperial BASTA și l-a învins pe MIHAI VITEAZUL la **Mirăslău** (18 septembrie 1600). În același timp, polonii au pătruns în Moldova, restaurând dinastia MOVILĂ, cu intenția de a-l numi domn – în Țara Românească – pe SIMION MOVILĂ. În Transilvania, MIHAI a înfrânt armata lui SIGISMUND, în august 1601, la **Guruslău**. Dar, **Habsburgii**, care își aveau obiectivele lor precise și de durată în spațiul Principatelor, l-au înlăturat pe MIHAI VITEAZUL printr-un asasinat. Ieșirea din scenă a domnului Țării Românești a pus capăt **reconstituirii organismului militar al Ligii**, pe care MIHAI l-a creat, de fapt, și a încercat să-l subordoneze cruciadei antiotomane.

IV.1.4. Relațiile cu Imperiul Otoman:

- Cu mijloacele **diplomației** și ale **rezistenței armate**, Țara Românească și Moldova au reușit să-și salveze existența statală și să asigure continuitatea unei vieți politice românești autonome.

A. ȚARA ROMÂNEASCĂ:

→ Când otomanii se instalau la Dunăre, prin cucerirea – de către BIAZID I – a țaratelor de Târnovo (1393) și de Vidin (1396), Țara Românească se afla sub conducerea lui MIRCEA cel BĂTRÂN (1386-1418).

Începuturile conflictului dintre Țara Românească și puterea otomană a fost urmarea intervenției lui MIRCEA la sudul Dunării, în teritorii a căror stăpânire o revendica și sultanul BIAZID I. Preluând stăpânirea Dobrogei (1388) și intervenind în favoarea sârbilor (1389), MIRCEA a declanșat, inevitabil, **conflictul cu puterea otomană**. *Principala confruntare* dintre domnul Țării Românești și BIAZID I s-a desfășurat la *Rovine* (mai 1395), unde românii au ieșit victorioși.

Opușându-se rezistență cuceririi otomane, care amenința existența lor statală, românii s-au integrat ca factor de prim-plan în cruciada târzie. MIRCEA a participat, în fruntea unui contingent românesc, la cruciada de la *Nicopole* (1396), soldată cu înfrângerea creștinilor.

→ În secolul al XV-lea, apărarea Dunării de Jos a fost asumată de VLAD ȚEPEȘ (1448, 1456-1462, 1476). În 1459, Papa PIUS al II-lea a încercat să relanseze ideea de cruciadă împotriva turcilor. În acest context a acționat VLAD ȚEPEȘ, domnul Țării Românești, în înțelegere cu MATEI CORVIN, regele Ungariei.

Încetând să mai plătească tribut Porții, VLAD ȚEPEȘ a deschis lupta cu Poarta Otomană. **Atacul otoman** a început în iunie 1462, când sultanul a pătruns pe teritoriul Țării Românești. Domnul Țării Românești a reușit, și în această situație, să apere autonomia țării sale.

→ **Criza Imperiului Otoman**, la sfârșitul secolului al XVI-lea, s-a manifestat și în zona Țărilor Române, contribuind la agravarea dominației otomane, cu aspectele ei politice și economice.

→ Domnia lui MIHAI VITEAZUL (1593-1601) a coincis cu relansarea, de către Papa CLEMENT al VIII-lea, a unei alianțe – **Liga Sfântă**. Un loc aparte în planurile antiotomane trebuia să-l dețină **Țările Române**, care, prin poziția lor, erau interesate în acțiunea Ligii Sfinte. **Adeziunea Țării Românești** s-a datorat inițiativei domnului, care avea acordul Stărilor.

Integrarea Țărilor Române în alianța creștină a dus la răscoala antiotomană care a izbucnit la 13 noiembrie 1594, la București, prin suprimarea creditorilor levantini și a garnizoanei otomane. Cucerirea cetăților de pe linia Dunării a declanșat ostilitățile cu Imperiul Otoman.

În aceste condiții, fiind previzibilă reacția otomană, MIHAI VITEAZUL încheia la *Alba Iulia*, prin delegația Stărilor, la 20 mai 1595, un tratat cu SIGISMUND BATHORY, prin care Stările subordonează Țara Românească principelui Ardealului, devenit autoritatea supremă, iar pe domn atotputerniciei boierilor. Suzeranitatea lui SIGISMUND BATHORY asupra Țării Românești și Moldovei semnifică, însă, și necesitatea alcătuirii unui organism politic și militar, capabil să se opună Imperiului Otoman.

După răscoala antiotomană s-a deschis, în istoria sfârșitului de secol, **o epocă de confruntări militare între Țările Române și Imperiul Otoman**. *Confruntarea decisivă* pregătită de turci a avut loc la *Călugăreni* (23 august 1595). Acțiunea militară condusă de către MIHAI a continuat în octombrie 1595, prin recucerirea Târgoviștei și a cetății Giurgiu. Campania otomană la nordul Dunării s-a încheiat cu un eșec. MIHAI VITEAZUL deschidea **negocierile cu turcii**, pe care le-a încheiat printr-o **pace**; în schimbul plății tributului, domnului muntean i se recunoaște domnia.

„Când au ajuns la Giurgiu, s-au grăbit, care mai de care, să treacă peste pod. Cei care veniseră mai înainte au reușit să treacă, iar cei care sosiseră mai târziu au rămas pe partea Valahiei, deoarece ghiaurii au tăiat podul. Aproape o mie de suflete au pierit, murind în acele părți, și multe tunuri și muniții, precum și alte unelte de luptă au rămas risipite acolo.

O așa mare pierdere nu i se întâmplase oștirii islamice niciodată până acum”. (Ibrahim PECEVI - „**Episodul Călugăreni-Târgoviște-Giurgiu**”)

„Am plecat numai de cât la Giurgiu, iar despre ce am făcut când am ajuns acolo nu se mai cuvine să mai povestesc, pentru că știu că toată lumea le-a aflat de la cei mulți care au fost de față, precum și tot ce am făcut pentru creștinătate. Acolo se făcu mare pagubă și un mare omor turcilor, și fu cucerită și cetatea Giurgiului”. (Din **Memoriile lui MIHAI VITEAZUL către marele duce al Toscanei, 1600**)

B. TRANSILVANIA:

→ Începând cu anul 1443, voievodul Transilvaniei – IANCU de HUNEDOARA (1441-1456) – a adoptat **tactica de luptă ofensivă**. IANCU a pregătit și condus, în toamna anului 1443, o puternică acțiune militară în interiorul Peninsulei Balcanice, la care a participat și regele Ungariei – VLADISLAV. După ce încheiase, cu turcii, **pacea de la Seghedin** (iulie 1444), regele VLADISLAV s-a lăsat convins de legatul papal să reia ostilitățile împotriva Imperiului Otoman. Începută în toamna anului 1444, expediția regelui VLADISLAV I s-a încheiat cu un **dezastru**. Oastea Regatului ungar a fost nimicită la **Varna** (10 noiembrie 1444), iar regele VLADISLAV a căzut pe câmpul de luptă.

În 1446, IANCU de HUNEDOARA a fost numit guvernator al Ungariei, atribuție ce răsplătea lupta sa antiotomană.

Încercarea lui MAHOMED al II-lea de a cuceri Belgradul, în condițiile favorabile create de ocuparea Constantinopolului (1453), a fost oprită sub zidurile orașului apărat de IANCU de HUNEDOARA în iulie 1456.

C. MOLDOVA:

→ O altă etapă a rezistenței românești la Dunărea de Jos a fost ilustrată de ȘTEFAN cel MARE, domnul Moldovei (1457-1504). Predecesorul său, PETRU ARON, fusese silit să se încline în fața **ultimatumului** sultanului MEHMED al II-lea, recunoscând **suzeranitatea otomană** și acceptând plata tributului.

Pentru a scoate din luptă Moldova, MAHOMED al II-lea a fost silit să organizeze, la începutul anului 1475, o mare expediție sub comanda lui SOLIMAN. La **Vaslui**, într-o vale îngustă, ȘTEFAN a nimicit marea oaste trimisă de MEHMED împotriva sa (10 ianuarie 1475).

În iunie 1476, MAHOMED al II-lea a intrat în Moldova în fruntea unei **oști numeroase**. Sosirea sa fusese precedată de raiduri devastatoare ale tătarilor din Crimeea. **Confruntarea principală cu oastea otomană** s-a dat la **Războieni** (26 iulie 1476). În august 1476, sultanul a dat **semnalul de retragere**. A doua mare campanie împotriva Moldovei se încheia cu un eșec. Lipsa de dinamism a coaliției antiotomane l-a determinat pe ȘTEFAN să încheie pace cu turcii și să accepte plata tributului.

Revelatoare pentru dimensiunile capacității de rezistență a Principatelor Române este Moldova în timpul lui ȘTEFAN cel MARE în fața campaniei lui BIAZID al II-lea, din 1484. Neîndrăznind să se aventureze acolo unde nu reușise MAHOMED al II-lea prin campaniile din 1475 și 1476, sultanul s-a mulțumit cu o campanie de cucerire a cetăților Chilia și Cetatea Albă.

→ Țările Române au reușit să se afirme ca factori activi în relațiile internaționale, reușind, prin **acțiuni diplomatice și confruntări militare**, să-și mențină existența statală.

IV.2. DE CE N-AU CUCERIT OTOMANII ȚĂRILE ROMÂNE?

IV.2.1. Țările Române și Poarta:

→ Marile Puteri din regiune au avut interesul de a păstra Țările Române ca state-tampon între ele. Pe de altă parte, a contat și capacitatea de rezistență a Țărilor Române în fața atacurilor otomane. În acest context, otomanii au reînnoit – pentru Țările Române – statutul de **ahd (jurământ)**, adică de **state tributare**, acceptat – în mod curent – pentru Țara Românească după anii 1420 și accentuat în 1462, pentru Moldova din 1456 (și accentuat după 1484), iar pentru Transilvania după 1541.

Rațiunile economice au reprezentat un alt factor care a contribuit la menținerea autonomiei Țărilor Române în raporturile cu Imperiul Otoman. Un regim indirect de dominație, prin intermediul administrației românești, era mai rentabil, mai profitabil pentru statul otoman, interesat de proviziile pentru armată și pentru stat. Așadar, rațiunile economice au prevalat asupra celor politico-militare.

Schimbările esențiale au survenit în relațiile româno-otomane în anii '50-'70 ai secolului al XVI-lea. Aceste schimbări se înregistrează mai ales în domeniul economic, unde **tributul, peșcheșurile** cunosc cote nebănuite și unde **obligații noi de aprovizionare, de transport și în muncă**, vin să se adauge celor vechi, cu consecințe dintre cele mai importante atât asupra evoluției societății românești, cât și asupra vieții economice otomane.

Otomanii n-au cucerit Țările Române, pentru că, într-o primă etapă, a marilor confruntări militare de la sfârșitul secolului al XIV-lea până în prima jumătate a secolului al XVI-lea, ei s-au temut de complicații interne și internaționale, datorită remarcabilei capacități de rezistență românești și a intereselor Marilor Puteri creștine din zonă (Polonia, Ungaria, Imperiul Habsburgic) de a păstra Țările Române între ele și Imperiul Otoman, ca state-tampon. În a doua etapă, începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, datorită marilor avantaje economice aduse Porții de dominația indirectă.

IV.2.2. Statutul juridic al Țărilor Române față de Poartă:

- Din punct de vedere al dreptului islamic, **țările tributare** făceau parte din **Casa Păcii**, situată între **Casa Islamului** și **Casa Războiului**. Modelul juridic al statutului acestei zone l-a constituit **actul-legământ**. Existența acestui act înseamnă o păstrare nealterată a entității statale, o garantare a neamestecului în treburile interne, o intangibilitate a teritoriului propriu supus autoconducerii, în schimbul unor obligații materiale (plata unui *tribut în natură*) și militare (*furnituri de război*, cu titlu de împrumut, *încartiruirea limitată a unor trimiși ai comunității musulmane*).

- Statutul de **ahd** al Țărilor Române față de Înalta Poartă a fost rezultatul unui echilibru la care s-a ajuns între forța expansionistă a Imperiului Otoman și capacitatea de rezistență a Țărilor

Române, într-un context internațional favorabil unui asemenea statut. El era fixat – în chip expres – în **iahdname-le** („cărți de jurământ”, **acte de pace**), numite de europeni „**capitulații**”, datorită redactării acestor acte sub formă de articole (lat. „**capitula**”). De asemenea, ele erau stabilite prin **firmame** și **porunci**, care repetau principiile islamice binecunoscute și, uneori, chiar prin **jurăminte verbale**, care, ca și în islam, aveau valoare legală.

- **Prevederile capitulațiilor:**

„1. păstrarea domniei de rit creștin, după alegerea prealabilă a candidatului de către «țară» din sânul unei familii autohtone, cu drept la tron, și confirmarea acestuia de către padișah;
2. conservarea deplină a «drepturilor și a libertăților țării», a «legii și a credinței», «după datina cea veche», pe scurt autoguvernarea și autoadministrarea, fără niciun amestec otoman;
3. plata haraciului și a peșcheșurilor către sultan și marii săi dregători;
4. domnul să fie «prieten prietenilor și dușman dușmanilor» padișahului, adică să ducă o politică externă concertată cu cea a Porții și să furnizeze informații și detașamente auxiliare la caz de nevoie; la rândul său, Poarta era obligată să «apere» și să «protejeze» țara de orice agresiune externă”. („**Istoria Românilor**”, vol. IV)

- **Hegemonia otomană** s-a putut instaura efectiv și pe termen lung în Țările Române abia după anii 1538-1541, într-un **complex intern și internațional** schimbat cu totul în favoarea Imperiului Otoman, după *prăbușirea Regatului maghiar* și *încheierea păcii otomano-polone* din 1533 și după *campania sultanului SOLIMAN Magnificul în Moldova* din 1538. În plan economic s-a constatat o creștere a obligațiilor Țărilor Române față de Poartă.

IV.2.3. Regimul economic al dominației otomane:

- **Regimul economic al dominației otomane** a constat, mai întâi, într-un sistem de obligații economico-financiare ale acestor țări către Poartă, cuprinzând: **haraciul**, considerat a fi obligația de vasalitate; **peșcheșurile**; **obligații de aprovizionare**, adică, în primul rând, obligativitatea vânzării preferențiale către Imperiul Otoman; **obligații în muncă, de transport și obligațiile militare**. Dintre aceste sarcini, **haraciul** și **peșcheșurile anuale** aveau un caracter relativ fix și periodic. Acestea au fost, inițial, împreună cu unele sarcini militare, singurele obligații ale Țărilor Române către Imperiul Otoman, până la mijlocul secolului al XVI-lea.

- În afară de aceste obligații oficiale, solicitate și prestate în mod oficial, **regimul economic al dominației otomane** mai cuprindea și sistemul darurilor neoficiale, în cele mai diferite ocazii și unui cerc din ce în ce mai larg de demnitari otomani. Ca tendință generală, se observă creșterea treptată a ponderii sarcinilor neoficiale față de cele oficiale. O povară s-a dovedit a fi sistemul darurilor neoficiale (rusfeturile).

- Pentru români, **haraciul** a semnat, inițial, un preț al păcii sau al neagresiunii din partea otomană, pentru ca, ulterior, să devină simbolul suzeranității otomane și, după instaurarea dominației otomane, să se transforme într-un simplu impozit, într-o dare asemănătoare birului. Treptat au apărut și alte dări suplimentare pentru confirmarea tronului, care stă la originea **mucarerului**.

IV.2.4. Teritorii românești sub administrație otomană:

- **Instaurarea efectivă a suzeranității otomane asupra Țărilor Române** a fost pregătită și, apoi, asigurată printr-o **serie de posesiuni otomane**, cu teritorii rupte din trupul acestor țări și având misiunea de a supraveghea mai îndeaproape mișcările domnilor moldo-munteni și ale principilor ardeleni și de a controla mai direct punctele strategice și economice de mare însemnătate pentru menținerea dominației otomane în această zonă geografică.

- **Dobrogea** a fost cucerită, în cea mai mare parte, în urma campaniilor din 1419 și 1420. Această etapă se încheie în 1484, odată cu luarea în stăpânire a gurilor Dunării, în urma cuceririi

importantelor centre strategice și comerciale *Chilia* și *Cetatea Albă*, precum și transformarea Mării Negre în „lac otoman”, moment care înseamnă și instaurarea deplină și efectivă a administrației otomane în Dobrogea.

După campania lui SOLIMAN Magnificul în Moldova, în 1538, otomanii au transformat *cetatea Tighina* într-un complex militar aflat sub dominație otomană. Între 1538-1541 a fost ocupată și *cetatea Brăilei*, iar *Giurgiul* în 1546. În 1552, otomanii au cucerit *cetatea Timișoarei*, deschizând, astfel, oștilor otomane drumul spre *Transilvania*. Din punct de vedere administrativ, teritoriile ocupate au fost încadrate în sistemul teritorial-administrativ otoman. O situație specială o avea – pentru Principatul Transilvaniei – prezența *pașalâcurilor* de *Timișoara*, de *Buda* și, ulterior, *Oradea* în vecinătatea hotarelor sale.

IV.3. PRINCIPATELE ROMÂNE/ROMÂNIA CA MIZĂ A PROBLEMEI ORIENTALE:

IV.3.1. Context:

- Secolele XVIII și XIX aduc imagini noi în spațiul Moldovei și Țării Românești. **Manifestările ideologice și politice** se realizează în ritmul evoluției conjuncturii revoluționare și europene, în vreme ce **raporturile dintre Imperiul Otoman, Rusia și** puterile Europei Occidentale (**Franța și Marea Britanie**) sunt profund modificate de **Marea Revoluție Franceză** și **războaiele napoleoniene**, de **războaiele ruso-turce** care iau sfârșit odată cu căderea Imperiului Otoman. O jumătate de secol de conflicte apasă asupra spațiului moldo-valah, solidar cu mișcările de eliberare ale naționalităților din Balcani.

- Există o distorsiune între **factorii geopolitici** care apasă asupra Principatelor și **puterea influențelor ideologice**. Forța este a **Rusiei**, care vrea și deține mijloacele unei expansiuni în Balcani. Influența revendicată este cea a moștenirii Revoluției franceze, în timp ce **Franța**, între 1815 și 1848, nu intervine direct în zona Principatelor. Dacă, pentru spațiul balcanic, nu exista o politică directă a Franței, există, însă, un limbaj „francez” care s-a instalat în centrul mișcării naționalităților.

IV.3.2. Principatele în problema orientală: un câmp de luptă:

- Relațiile dintre Marile Puteri ale vremii au fost marcate de **declinul Imperiului Otoman**. Acest declin este legat și de **ascensiunea în forță a Imperiului Rus în Balcani**. Competiția se află în centrul relațiilor dintre **francezi**, care își protejează interesele din Orient, și **englezii** care protejează drumul Indiei, în timp ce **Austria** își propune să limiteze afirmarea hegemoniei ruse în estul Europei.

- Declinul otoman este combătut printr-o politică de **redresare** și de **reformă**. **Rușii** sunt considerați **eliberatorii**, care împart cu **creștinii ortodocși** aceeași comunitate de credință; ei sunt, de asemenea, **potențialii cuceritori**, care își susțin propria cauză imperială și panslavă. Conjuncturile externe, la scara intereselor balcanice și europene, apasă direct asupra Principatelor și sunt dirijate de diverse grupuri și partide care, fiecare în parte, își revendică o protecție din exterior: a Rusiei, a Franței și a Marii Britanii.

- **Asediul Vienei** în 1683, rezultat al relansării războiului antihabsburgic, ca soluție a redresării otomane, aduce sub zidurile capitalei imperiale pe principii celor trei țări românești. Planurile se năruiau o dată cu înfrângerea turcilor de către armatele austro-polone. Victoria coaliției a reprezentat, prin consecințele ce le-a declanșat, **mutații politice** în planul Europei Centrale și Răsăritene. Ele vor angaja, însă, o semnificativă evoluție în viața politică internă a Țărilor Române, confruntate, după succesele cu **Ungaria**, de competiția celor trei Mari Puteri: **Imperiul Habsburgic, Polonia și Rusia**.

- La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea s-au desfășurat, aproape continuu, **războaie ruso-turce**. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, câmpul de influență al Rusiei crește în detrimentul Imperiului Otoman. În 1774, prin **tratatul** încheiat între Rusia și Imperiul Otoman la **Kuciuk-Kainargi**, ECATERINA a II-a obținea concesiile care urmau să direcționeze, pentru aproape un secol, modalitățile intervențiilor rusești în Imperiul Otoman. Expansiunea teritorială a fost exprimată prin ocuparea hanatului Crimeei și a teritoriului dintre Bug și Nistru. Rusia obținea, astfel, **dreptul de navigație pe Marea Neagră și Strâmțori**.

- Interferența expansiunii puterii teritoriale, comerciale și spirituale ruse cu efectele războaielor napoleoniene din Mediterana și întinderea lor spre Balcani și Marea Neagră, obliga Constantinopolul la retrageri importante care vor defini rolul viitoarelor crize.

După pacea de la Kuciuk-Kainargi, care nu rezolvase diferendele internaționale, **„problema orientală”** s-a complicat în funcție de noile desfășurări militare. **Imperiul Rus** și **monarhia austriacă** manifestau, în continuare, tendințe expansioniste, iar **Franța** și **Anglia** deveneau tot mai active în aria stăpânirilor otomane.

IV.3.3. Încercări externe de organizare a Principatelor în timpul crizei orientale:

- În contextul războaielor ruso-austro-otomane, ECATERINA a II-a propune **crearea unui stat-tampon între cele 3 mari imperii (sub numele de Dacia)**, format din Moldova și Țara Românească, sub un suveran de religie creștin-ortodoxă. Statul urma să fie independent, fără a putea să fie încorporat de Rusia sau Austria ori să cadă sub o altă dependență. Atât **acest proiect**, cât și **proiectul grec al ECATERINEI a II-a** s-au lovit de asperitățile „problemei orientale”, împrejurare care face ca **„regatul dacic”** să rămână doar o recunoaștere a destinului comun al Țărilor Române.

- În urma păcilor care încheie confruntările dintre Marile Puteri, la 28 mai 1812, **Rusia încorporează teritoriul dintre Nistru și Prut (Basarabia)**; **Austria anexase Bucovina** încă din anul 1775.

- **Soarta politică** a Principatelor Române, în secolul al XVIII-lea, a ajuns **în dezbaterile internaționale**, fiind inserată **în actele păcilor** încheiate. În intervalul 1774-1802 s-a modificat **statutul juridic al Principatelor**: Poarta (puterea suzerană) a fost constrânsă să garanteze privilegiile Principatelor și să țină cont de clauzele tratatelor încheiate cu puterile străine.

- În urma unei noi confruntări ruso-otomane, s-a semnat **tratatul de la Adrianopol** (1829): prevederile *Convenției de la Akkerman** erau confirmate; rușii obțineau consolidarea protectoratului asupra Principatelor; Moldova și Țara Românească rămâneau sub suzeranitatea Porții; libertatea traversării Strâmțorilor Mării Negre (Bosfor și Dardanele) pentru navele de mărfuri; retragerea garnizoanelor otomane de la Turnu, Giurgiu și Brăila.

* [*Convenția de la Akkerman* a fost un tratat semnat, pe 7 octombrie 1826, de Imperiul Rus și Imperiul Otoman în orașul Cetatea Albă (denumit, pe atunci, de către turci, Akkerman; astăzi în Ucraina). Imperiul Otoman s-a obligat să accepte ca domnitorii Moldovei și Țării Românești să fie aleși de „Sfatul boieresc” din fiecare principat pentru un mandat de șapte ani. Domnii aleși urmau să fie confirmați de cele două puteri semnatare. Armata otomană a trebuit să se retragă din ambele Principate Dunărene, unde staționa încă din 1821, ca răspuns la acțiunea Eteriei (parte a Războiului de Independență al Greciei și a Revoluției lui TUDOR VLADIMIRESCU). Otomanii au fost, de asemenea, de acord să cedeze muntenilor controlul asupra porturilor dunărene Giurgiu, Brăila și Turnu. De asemenea, convenția a recunoscut autonomia Principatului Serbiei. Serbia recâștiga controlul asupra unor teritorii pierdute în 1813. Sârbii au primit și dreptul la libertate a mișcării prin Imperiul Otoman.

Repudierea acestei convenții de către sultanul MAHMUD al II-lea a fost pretextul pentru declanșarea războiului ruso-turc din 1828-1829.]

Reorganizarea celor două Principate a fost încredințată rușilor, care au impus o serie de regulamente administrative, după consultarea adunării boierilor, prezidată de contele rus KISSELEFF. **Regulamentele Organice** au intrat în vigoare în iulie 1831, în Țara Românească, și în ianuarie 1832, în Moldova.

- Printre **cauzele revoluțiilor de la 1848** se numărau: dependența Țării Românești și a Moldovei față de ruși și ponderea suzeranității otomane; dependența Transilvaniei față de Austria. Revoluționarii pașoptiști din Iași, București și din Transilvania afirmă **suveranitatea poporului și drepturile cetățenilor**.

După înfrângerea Revoluției de la 1848-1849, Poarta a semnat **Convenția de la Balta-Liman**, prin care domniile Principatelor sunt aleși de Rusia și de Poartă pe o perioadă de 7 ani, iar adunările au fost înlocuite cu divane, ale căror membri erau numiți de domni și de guvernul otoman. Trupele ruse vor rămâne în Principate până în anul 1851.

Sfârșitul revoluțiilor deschidea calea exilului. **Exilul** păstra visele revoluției: visul lui BĂLCESCU, care miza pe contactele cu republicanii francezi și cu revoluționarul italian Giuseppe MAZZINI. În timpul exilului s-a perfecționat **discursul românesc asupra dreptului**.

IV.3.4. **Principatele între diplomație și război:**

- **Izbucnirea Războiului Crimeei** (1853), între Rusia și Imperiul Otoman, a marcat o nouă fază a problemei orientale. În anul 1856 s-a desfășurat **Congresul de Pace de la Paris**, care a pus capăt războiului. Coaliția formată din Franța, Marea Britanie, Austria și Sardinia, care a intervenit pe lângă turci împotriva rușilor, a blocat expansionismul rușilor în Balcani.

Înfrângerea țarului (rus) a fost sancționată prin încheierea protectoratului pe care l-a exercitat asupra Principatelor. **Tratatul de la Paris** (30 martie 1856) favoriza Principatele și aducea modificări statutului politico-juridic al acestora. În cadrul Congresului de Pace, reprezentantul Franței (contele WALEWSKI) a ridicat **problema Unirii Principatelor sub un prinț străin**. Congresul s-a împărțit în două tabere: *pronionistă* (Franța, Rusia, Sardinia și Prusia) și *antiunionistă* (Austria și Turcia, la care s-a adăugat și Anglia). **Problema esențială a românilor**, în relațiile internaționale, **rămânea Unirea**. Tratatul de la Paris a favorizat lupta românilor pentru unire.

- Aplicarea clauzelor Tratatului de la Paris privind reorganizarea Principatelor se realizează în 3 ani de **lupte și negocieri cu Marile Puteri**. Prima miză a fost **alegerea adunărilor ad-hoc** din 1857, atât în Moldova, cât și în Țara Românească. Imperiul Otoman a falsificat alegerile, rezultând majorități antiunioniste. În iulie 1857, împăratul Franței (NAPOLEON al III-lea) amenința cu ruperea relațiilor cu Poarta. Poarta a refuzat să accepte ideea Unirii Principatelor, pe care o considera contrară clauzelor Tratatului de la Paris.

În august 1858 s-a încheiat un **acord**, prin care Rusia și Marea Britanie s-au raliat poziției Franței pentru a preveni tulburări grave în Moldo-Vlahia; acest acord a fost ratificat în cadrul **Tratatului de la Londra**: Principatele au rămas sub suzeranitatea Porții și sub garanția colectivă a puterilor semnatare ale Tratatului de la Paris.

Înfăptuirea Unirii (24 ianuarie 1859), prin **dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan CUZA**, pune la dispoziție garanțe în fața faptului împlinit.

CUZA a fost constrâns să abdice în anul 1866, printr-un **complot** care i-a unit pe conservatori și liberali. Căderea lui CUZA și ascensiunea, la tronul Principatelor, a prințului CAROL de HOHENZOLLERN, candidatul Franței și al Prusiei, ascundea **miza geopolitică majoră**, în care **Rusia devine puterea din Balcani în ascensiune față de Poartă**.

IV.4. ROMÂNIA INDEPENDENTĂ:

IV.4.1. O nouă etapă a chestiunii orientale:

- În anul 1875 a început o nouă etapă a problemei orientale, ca urmare a tulburărilor din Balcani. Două *mișcări insurecționale, în Bosnia-Herțegovina (1875) și, apoi, în Bulgaria*, reprimare de către turci, au provocat – în Rusia – dorința de a interveni în calitate de protectoare a creștinilor din Balcani. Imperiul Otoman s-a mai confruntat cu *o răscoală antiotomană în Bulgaria (în 1876), cu războiul sârbo-muntenegreano-otoman și cu revoluția „junilor” turci. Afirmarea naționalităților în Balcani* a făcut impracticabilă orice reformă venită de la Constantinopol. În Rusia, **naționalismul panslav** a câștigat și a impus războiul ca soluție a crizei. Anii 1875-1877 sunt marcați de **luările de contact între Curțile din Viena și Sankt-Petersburg**. Neutralitatea Vienei era indispensabilă Rusiei în condițiile în care s-ar hotărî să abandoneze politica de non-intervenție.

Decizia României de a folosi acest prilej pentru a dobândi independența a fost precipitată de **noua Constituție otomană** din 1876, care califică România drept „provincie privilegiată”.

A. ACȚIUNI DIPLOMATICE:

→ În politica externă, atât liberalii, cât și conservatorii, au înțeles că România nu poate dobândi independența sau deveni o putere regională dacă rămâne singură. Ca atare, prințul CAROL și conservatorii au elaborat o strategie pentru a câștiga *sprijin internațional în vederea obținerii independenței*; așadar, România a încheiat **tratate comerciale** fără aprobarea prealabilă a guvernului otoman.

Tratatul comercial dintre Austria și România (1875) a avut, îndeosebi, avantaje politice și a contribuit considerabil la apropierea de Austro-Ungaria, fapt care a culminat cu aderarea României la Tripla Alianță, în 1883.

În august 1876, *guvernul liberal* condus de Ion C. BRĂȚIANU *a reluat atitudinea de neutralitate și a hotărât să se alinieze la politica Austro-Ungariei și Rusiei*. În a doua jumătate a anului 1876, pe măsură ce relațiile dintre Rusia și Imperiul Otoman s-au deteriorat, guvernul român a apreciat că era necesar să se încheie o înțelegere cu Rusia. Primul ministru român (I.C. BRĂȚIANU) a discutat, încă din octombrie 1876, la Livadia (în Crimeea), cu țarul Rusiei (ALEXANDRU al II-lea) și cancelarul GORCEAKOV, **semnarea unei convenții militare ruso-române** în eventualitatea începerii războiului. Convenția româno-rusă din 4 aprilie 1877 garantează armatei ruse dreptul de trecere prin România și obliga guvernul rus să respecte „drepturile politice” și „integritatea existentă” a României. **Parlamentul român** a ratificat convenția și **a declarat război Imperiului Otoman** la 30 aprilie/12 mai. Majoritatea liberală și opinia publică au cerut declararea imediată a independenței. La 9/21 mai 1877, Mihail KOGĂLNICEANU a adoptat o **rezoluție** (în numele Adunării Deputaților) care confirma „independența absolută a țării”.

Mobilizarea generală fusese declarată încă de la începutul lunii aprilie 1877, armata ajungând să numere aproximativ 100.000 de soldați, din care 60.000 reprezentau armata activă. Situația creată de partea otomană prin incursiunile, jafurile și bombardamentele sale asupra teritoriului românesc au determinat riposta armatei române. Astfel, la 26 aprilie 1877, bateriile de artilerie de la Calafat au bombardat Vidinul. A doua zi, Poarta a declarat suspendarea legăturilor diplomatice cu România.

IV.4.2. Participarea la război:

- În timpul operațiunilor militare împotriva armatelor otomane de la sud de Dunăre, **relațiile dintre România și Rusia au fost încordate**. Prințul CAROL dorea ca armata română să se angajeze pe deplin în luptă și, prin aceasta, să câștige – pentru țară – statutul de cobeligeranță și să asigure recunoașterea independenței de către Marile Puteri, dar țarul și comandanții militari ruși afirmau că nu aveau nevoie de ajutorul militar al românilor.

- Participarea armatei române la operațiunile militare din sudul Dunării s-a produs în urma unei **telegrame a Marelui Duce NICOLAE (fratele țarului)**, care solicita domnitorului CAROL asistență militară. Atitudinea Rusiei s-a schimbat în august 1877, când **forțele otomane au oprit ofensiva rusă la Plevna**, în nordul Bulgariei. Pentru a-și menține pozițiile și a împiedica armata otomană să lanseze o contraofensivă generală, țarul și comandanții ruși au făcut apel la trupele române și au acceptat condițiile lui CAROL ca armata română să aibă propria bază de operații și comandă separată. Totodată, i-au oferit lui CAROL comanda supremă a forțelor aliate de la Plevna. La 30 august 1877, **armatele româno-ruse, sub comanda principelui CAROL, au declanșat un atac general asupra Plevnei**. Cu mari pierderi a fost cucerită reduta Grivița I: au murit în luptă maiorul George ȘONȚU și căpitanul Valter MĂRĂCINEANU și aproximativ 1.000 de ostași români. A urmat un nou atac prin încercuirea Plevnei, iar forțele române, pentru a întări blocada, au cucerit reduta Rahova la 9 noiembrie 1877. La 28 noiembrie 1877, OSMAN Pașa a fost nevoit să se predea după aproape 3 luni de asediu.

- După capitularea Plevnei, rușii au înaintat în direcția Sofia-Adrianopol, iar armata română a continuat înaintarea în direcția Vidin-Belogradcik. **Înfrângerea otomanilor pe toate fronturile** a pus capăt acestui conflict.

- Guvernul otoman a acceptat condițiile Rusiei pentru încheierea armistițiului la 9/21 ianuarie 1878, dar reprezentanții României nu au fost invitați la negocieri. Oficialii ruși au urmat aceeași conduită și în întocmirea tratatului de la San Stefano (19 februarie/3 martie 1878), care confirma condițiile armistițiului. Tratatul recunoștea independența României și a Serbiei, autonomia Bosniei și Herțegovinei, organizarea Marelui Principat al Bulgariei. Rusia a anexat cele 3 județe din sudul Basarabiei (Cahul, Bolgrad și Ismail) în schimbul Dobrogei, nerespectând convenția din aprilie 1877, prin care garanta integritatea teritorială a României. Prevederile acestui tratat au nemulțumit Austro-Ungaria, Germania, Anglia, dar și România. Ca urmare, în anul 1878 au avut loc **noi tratative de pace** desfășurate la Berlin.

IV.4.3. Consecințele crizei orientale:

- **Congresul de Pace de la Berlin**, care s-a deschis la 1/13 iunie 1878, a revizuit tratatul de la San Stefano pentru a micșora influența Rusiei în Europa de Sud-Est. **Tratatul final**, semnat la 1/13 iulie 1878, recunoștea independența României, dar punea două condiții: eliminarea restricțiilor religioase în exercitarea drepturilor politice și civile cuprinse în articolul 7 al Constituției din 1866 și acceptarea retrocedării sudului Basarabiei către Rusia. În compensație, România urma să primească Delta Dunării, Insula Șerpilor și Dobrogea.

Pentru România, rezultatul cel mai important al Congresului de la Berlin a fost recunoașterea independenței: România devine un stat egal în drepturi cu alte state, reușind să rupă legătura juridică, de 400 de ani, cu Imperiul Otoman.

Obținerea independenței a permis politicianilor și intelectualilor români să-și îndrepte atenția asupra desăvârșirii națiunii. O altă consecință a independenței a fost **proclamarea României ca regat și a lui CAROL ca rege**, la 14/26 martie 1881.

- Perioada de după 1878 a fost decisivă pentru **consolidarea României moderne**. În noul context, statul și-a asumat rolul de întreprinzător al dezvoltării generale a țării. Instituționalizarea mecanismelor economice, administrative și juridice, specifice modelului de dezvoltare capitalist occidental, a însemnat o integrare rapidă și definitivă a economiei românești în circuitul economic european.

Independența României și proclamarea regatului a influențat și lupta românilor din teritoriile românești aflate sub dominație străină, mai ales mișcarea națională a românilor din Transilvania.

IV.5. ROMÂNIA DE LA OBTINEREA INDEPENDENȚEI LA MARILE ALIANȚE ALE SECOLULUI XX:

IV.5.1. Poziția României ca stat independent în relațiile internaționale. Sisteme de alianță:

A. PERIOADA 1878-1920:

- Evenimentele din timpul Războiului pentru Independență și de la Congresul de la Berlin au atras **atenția României asupra riscului de a urmări obiective de politică externă fără patronajul uneia sau a mai multora dintre Marile Puteri**. CAROL I și oamenii politici români erau convinși că **numai afilierea la un sistem de alianțe va putea să promoveze interesele de politică externă ale țării**. În acest context, regele și Ion C. BRĂȚIANU au analizat diferite posibilități de încheiere a unei alianțe.

- **Aderarea României la Tripla Alianță (Puterile Centrale)** a luat forma unui *tratat bilateral cu Austro-Ungaria*, încheiat la 18 octombrie 1883. Regele CAROL I și I.C. BRĂȚIANU au insistat ca acordul să fie ținut *secret*, având în vedere că **politicienii și opinia publică erau – în majoritate – profrancezi**. Românii au urmărit, în egală măsură, **evoluția alianței franco-ruse** după 1891 și **apropierea dintre Marea Britanie și Franța**, semnalată de *Antanta Cordială* din anul 1904. În primăvara anului 1914, **apropierea dintre România și Antanta** era un fapt real.

- În condițiile izbucnirii Primului Război Mondial, în anul 1914, **Consiliul de Coroană a hotărât starea de neutralitate**. **Condițiile intrării României în război erau legate de înfăptuirea unirii cu teritoriile aflate sub stăpânire străină**. În virtutea acestui deziderat, s-au semnat **convențiile politice și militare cu statele Antantei**, la 4 august 1916, care stipulau condițiile intrării României în război.

- La **Conferința de Pace de la Paris**, care a început la 18 ianuarie 1919, **obiectivul principal urmărit de Ion I.C. (Ionel) BRĂȚIANU (prim-ministru) a fost acela de a obține recunoașterea internațională a noilor granițe ale țării sale**.

Tratatul cu Austria și tratatul minorităților (la Saint-Germain) a fost semnat la 9 decembrie 1919. *Tratatul de la Neuilly* (27 noiembrie 1919) a lăsat intactă frontiera din Dobrogea, între România și Bulgaria, stabilită prin *Tratatul de la București*, din anul 1913, încheiat în urma celui de-al doilea război balcanic. *Tratatul cu Ungaria* a fost semnat la *Trianon*, la 4 iunie 1920, și recunoștea unirea Transilvaniei cu România. Prin *Tratatul de la Paris* (28 octombrie 1920), s-a recunoscut actul unirii Basarabiei cu România.

B. PERIOADA 1920-1944: (Opțional)

- **Obiectivul principal al politicii externe a României pe tot parcursul perioadei interbelice a fost menținerea frontierelor trasate la sfârșitul Primului Război Mondial**. Guvernele României au urmărit să păstreze **sistemul de la Versailles**. În acest sens, ele au susținut **securitatea colectivă**, au sprijinit **eforturile de a transforma Liga Națiunilor în apărător de**

nădejde al păcii și stabilității în Europa, și au promovat alianțe regionale (Mica Înțelegere/Mica Antantă și Înțelegerea/Antanta Balcanică).

MICA ÎNȚELEGERE (1921) s-a format ca reacție la nevoia resimțită de România, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven (Iugoslavia, din anul 1929) de a-și asigura propria securitate, pe măsură ce au început să se îndoiască de eficiența garanțiilor cuprinse în tratatele de la Trianon și Neuilly. Artizanul Micii Antante, din partea României, a fost Take IONESCU.

România a jucat un rol activ în realizarea **ÎNȚELEGERII BALCANICE**, care a reprezentat extinderea – în Europa de Sud-Est – a principiilor securității regionale, întruchipate de Mica Înțelegere. Tratatul prin care s-a creat alianța, semnat de reprezentanții României, Iugoslaviei, Greciei și Turciei la 9 februarie 1934, s-a declarat a fi defensiv. Inițiatorul Înțelegerii Balcanice, din partea României, a fost Nicolae TITULESCU.

- Români au urmărit și încheierea unui sistem de **alianțe europene**. În acest sens, România a încercat semnarea unei alianțe cu Franța. Români au propus garantarea statu-quo-ului teritorial și promisiunea, din partea fiecărei părți, de a veni în ajutorul celeilalte în cazul unui atac neprovocat. **Tratatul** semnat la 10 iunie 1926 nu angaja **Franța** să vină în ajutorul României; cu toate acestea, conducătorii României îl considerau ca având o valoare politică deosebită.

- **Toate eforturile depuse**, în perioada 1920-1930, de guvernele românești succesive pentru a asigura inviolabilitatea noilor frontiere ale statului s-au dovedit, până la urmă, **lipsite de succes**. Ele nu au putut atenua diferențele dintre România și cele două state revizioniste, Ungaria și Uniunea Sovietică.

- **RELAȚIILE CU UNIUNEA SOVIETICĂ:**

→ **Obiectul de dispută** dintre România și Uniunea Sovietică era **Basarabia**. Reîncorporarea acesteia la România, în anul 1918, a precipitat **o ruptură** în relațiile dintre ele și va rămâne **obstacolul principal** în calea reluării acestora, în anul 1934. La 9 iunie 1934, LITVINOV și TITULESCU au făcut – la Geneva (sediul Ligii/Societății Națiunilor) – schimb de scrisori și au stabilit relații diplomatice normale.

→ **Încercarea lui Nicolae TITULESCU de a semna un tratat cu U.R.S.S.-ul** a fost urmată de demiterea sa din funcția de ministru de Externe (1936). **Demiterea lui TITULESCU** a simbolizat o schimbare subtilă – în politica externă a României – în favoarea Germaniei.

- **RELAȚIILE CU GERMANIA:**

→ O măsură a influenței crescânde a Germaniei în România, și mai ales în Europa de Sud-Est, a fost **tratatul economic** încheiat între cele două țări la 23 martie 1939. Valabil timp de 5 ani, acesta asigura o legătură mai strânsă între economiile celor două țări.

→ **Pactul de neagresiune între Germania și U.R.S.S.**, denumit și **Pactul Ribbentrop-Molotov** (23 august 1939), a însemnat – pentru România – orientarea spre o nouă etapă a relațiilor internaționale: alianța cu Germania, pentru a proteja integritatea țării. La 1 iulie 1940, guvernul român a renunțat la garanțiile franco-britanice din aprilie 1939 (acordate unilateral României și Greciei); la 4 iulie 1940, regele CAROL al II-lea a adus la putere un cabinet progerman condus de industriașul Ion GIGURTU. Guvernul și-a declarat dorința de a adera la axa Roma-Berlin și, la 11 iulie 1940, el a anunțat retragerea României din Liga Națiunilor.

→ **ANTONESCU** a pus bazele noului rol pe care România avea să-l joace într-o Europă de Sud-Est dominată de HITLER, întărind **legăturile militare și economice cu Germania**.

→ Până în primăvara anului 1944, forțele politice românești se uniseră în **efortul de a scoate țara din război**. Figura centrală era Iuliu MANIU, conducătorul opoziției democratice. Între noiembrie 1943 și martie 1944, MANIU trimisese o serie de **mesaje** guvernului britanic, în care explica rolul României în război și aspirațiile sale; el a subliniat faptul că opinia publică din

România se opusese continuării războiului împotriva Uniunii Sovietice dincolo de Nistru și acum cerea doar apărarea integrității teritoriale a țării, inclusiv a Transilvaniei de Nord (cedată Ungariei horthyste prin Dictatul de la Viena – 30 august 1940). Celălalt canal diplomatic românesc (spre Moscova) trecea prin Stockholm, unde, în intervalul decembrie 1943-ianuarie 1944, ministrul român Frederic NANU a avut **convorbiri** cu oficialii de la legația sovietică (în special cu ambasadoarea KOLLONTAY) în ceea ce privește interesul exprimat de anumite cercuri din România de a negocia retragerea României din război.

→ **Armistițiul între România și U.R.S.S.**, semnat în noaptea de 12/13 septembrie 1944, cerea guvernului român să se angajeze în efortul de război aliat cu cel puțin 12 divizii de infanterie, să permită deplasarea liberă a Armatei Roșii pe teritoriul său și să sprijine militar și logistic operațiunile militare ale Aliatilor împotriva Germaniei și Ungariei. România își asuma povara de a plăti despăgubiri (în produse) în valoare de 300 milioane de dolari către Uniunea Sovietică. Singurul punct favorabil pentru România era abrogarea dictatului de la Viena și redobândirea Transilvaniei de Nord-Vest. (Basarabia și nordul Bucovinei rămâneau în componența U.R.S.S.-ului, iar Cadrilaterul în componența Bulgariei)

IV.5.2. Pierderi teritoriale: (Opțional)

- La 26 iunie 1940, ministrul de Externe sovietic MOLOTOV a înmănat ministrului român de la Moscova un **ultimatum** prin care se cerea cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în decurs de 24 de ore. Regele CAROL al II-lea și consilierii săi nu au văzut altă soluție decât să cedeze.

- **Negocierile cu Bulgaria** pentru fâșia din sudul Dobrogei (Cadrilater, cu două județe: Durostor și Caliacra) pe care România o dobândise prin Tratatul de la București, din 1913, s-au încheiat repede. **Tratatul de la Craiova** (7 septembrie 1940) restaura frontiera din 1912, dintre cele două țări. România ceda 7 412 km² și aproximativ 360 000 de locuitori. Tratatul prevedea și un schimb de populație.

- România era angajată în **negocieri** mult mai importante **cu Ungaria**, referitoare la viitorul Transilvaniei. Punctele de vedere divergente ale celor două părți nu au putut fi reconciliate și negocierile, care au început la Turnu Severin (la 16 august 1940), au fost întrerupte. Lui Mihai MANOILESCU, la **Viena**, i s-a prezentat oferta de „**arbitraj**” a lui HITLER și i s-a dat posibilitatea s-o accepte sau să se confrunte cu un război declanșat de Ungaria și sprijinit de Axă. În dimineața zilei de 30 august 1940, **Consiliul de Coroană** din **București** a analizat opțiunile posibile fără a ști precis ce proporție din Transilvania va fi pierdută. O serie de oameni politici au cerut respingerea „arbitrajului” lui HITLER, dar regele CAROL al II-lea și majoritatea consilierilor au hotărât că acceptarea lui, împreună cu **garanțiile germano-italiene ale noilor frontiere**, era singura cale pentru a împiedica distrugerea țării.

Decizia lui HITLER a fost citită oficial la **Viena**, la 30 august 1940. Prin acest **dictat**, Ungaria primea o regiune tăiată din nordul Transilvaniei, de la Oradea în sud și Maramureș în nord, cuprinzând Clujul și regiunea de-a lungul pantelor vestice ale Carpaților, până în vecinătatea orașului Brașov (regiunea includea și ținuturile secuiești). România era deposedată de 42 243 km² și o populație de aproximativ 2 600 000 locuitori, circa 50% dintre ei români și 37% maghiari și secui.

- Ca rezultat al cedărilor teritoriale, **România Mare**, care se născuse la sfârșitul Primului Război Mondial, **a pierdut o treime din suprafața sa** (97 790 km²) **și din populație** (aproximativ 6 161 317 locuitori).

IV.5.3. Conflicte militare: (Opțional)

- Participarea României la **PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1916-1918)** s-a făcut **în slujba idealului național**. *Dezintegrarea imperiilor multinaționale și impunerea principiului naționalităților* a favorizat **formarea statului național unitar român**, în anul 1918.

- AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL:

→ La 22 iunie 1941, la câteva ore după ce începuse invazia germană a Uniunii Sovietice, regele MIHAI și Ion ANTONESCU au proclamat *începerea războiului pentru eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord de sub ocupația sovietică*. Până la mijlocul lunii iulie 1941, armatele română și germană atinseseră cursul superior și mijlociu al Nistrului. În decurs de o lună de la începerea ostilităților, obiectivele militare principale ale românilor (eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord) fuseseră atinse, dar **Ion ANTONESCU hotărâse, deja, să trimită trupele române dincolo de Nistru**. Conducătorul Statului era încredințat că victoria germană va urma în viitorul apropiat și intenționa să lupte alături de Germania până la distrugerea Uniunii Sovietice.

→ La sfârșitul anului 1941, România se afla în război cu Aliații occidentali. Sub presiunea Uniunii Sovietice, **Marea Britanie a declarat război României**, la 7 decembrie 1941. După intrarea în război a Statelor Unite, Germania a obligat **România** să-și onoreze angajamentele cuprinse în *Pactul Tripartit* din noiembrie 1940 și **să declare război Statelor Unite**, fapt care s-a produs la 12 decembrie 1941. **Statele Unite au declarat război României** cu mare întârziere, la 5 iunie 1942.

→ În vara anului 1942, un număr mare de efective românești au luat parte la ofensiva germană din sudul Rusiei și din Caucaz. **Dezastrul de la Stalingrad** a avut o influență hotărâtoare asupra politicii românești: l-a convins pe ANTONESCU că Germania nu poseda forța militară pentru a înfrânge Uniunea Sovietică și că trebuiau găsite alte mijloace pentru a proteja țara împotriva unei invazii a Armatei Roșii. El a făcut apel la Occident. În primăvara anului 1944 l-a autorizat pe Mihai ANTONESCU, adjunct al președintelui Consiliului de Miniștri și ministru de Externe, să inițieze contacte cu Marea Britanie și Statele Unite. ANTONESCU încerca, acum, protejarea României de „marele pericol” din est.

→ Situația a devenit critică o dată cu ofensiva sovietică inițiată, la 20 august 1944, pe frontul românesc. Armata Roșie a străpuns pozițiile defensive în câteva locuri.

→ În după-amiaza zilei de 23 august 1944, regele l-a invitat pe ANTONESCU la Palat. Când ANTONESCU a refuzat să accepte încheierea imediată a armistițiului, regele a ordonat arestarea lui și a lui Mihai ANTONESCU, care-l însoțise. Până la 28 august 1944, trupele române neutralizaseră pericolul german care amenința orașul București. La 31 august 1944, Armata Roșie a ocupat Bucureștiul.

→ Armata Roșie invadea România și comandanții sovietici tratau țara ca un teritoriu cucerit.

→ Înfrângerea Germaniei (mai 1945) a pus capăt grelelor încercări prin care a trecut România în cei 4 ani de război.

IV.6. ROMÂNIA ȘI RĂZBOIUL RECE: (Opțional)

IV.6.1. Războiul Rece: (Opțional)

- **Războiul Rece** (1947-1991) a fost o confruntare deschisă care s-a dezvoltat după Al Doilea Război Mondial, între două grupuri de state care aveau ideologii și sisteme politice diametral opuse. Într-un grup se aflau U.R.S.S. și aliații ei. Celălalt grup cuprindea S.U.A. și aliații lor. La nivel politico-militar a fost **o confruntare între NATO și Pactul de la Varșovia**. Războiul Rece a dominat politica externă a S.U.A. și U.R.S.S. încă din 1947 și până la căderea Uniunii Sovietice în 1991.

IV.6.2. Relațiile cu U.R.S.S. și blocul statelor comuniste: (Opțional)

- Perioada 1948-1953 s-a caracterizat prin supunerea politicii externe românești Moscovei, la fel ca a celorlalte țări comuniste din sud-estul Europei.

În februarie 1948, **România a semnat – cu U.R.S.S. – un tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală** valabil pe 20 de ani, urmat de **înțelegeri asemănătoare cu Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia și Ungaria**. **Tratatul încheiat cu Iugoslavia** a fost **denunțat** după excluderea acesteia din Cominform. Poziția României față de acest eveniment rezultă din poziția lui Gheorghe GHEORGHIU-DEJ, care s-a angajat într-o campanie prin care critica atitudinea lui TITO.

- **Evenimentele din Ungaria (octombrie-noiembrie 1956)** au pus în evidență opoziția lui Gheorghe GHEORGHIU-DEJ față de destalinizare. Comuniștii români au arătat ostilitate față de Imre NAGY și au susținut represiunea sovietică. Pe de altă parte, în decembrie 1956, ei vorbeau despre o cale românească de construire a socialismului și cereau ajutor economic sporit din partea Moscovei.

- **Îndepărtarea de Moscova**, după 1958, a fost vizibilă și în planul relațiilor cu statele vecine. În 1963, **DEJ a vizitat Iugoslavia**, încheind **acordul pentru construirea complexului hidroenergetic de la Porțile de Fier**.

- După 1965, limitele toleranței sovietice au fost puse la încercare. Românii și-au continuat **neutralitatea în conflictul sovieto-chinez**, apropiindu-se de Iugoslavia.

- Legăturile dintre Nicolae CEAUȘESCU și Leonid BREJNEV au cunoscut o oarecare îmbunătățire după 1974. Cu toate acestea, **apropierea româno-sovietică nu a fost de durată**, existând **neînțelegeri** în probleme cum ar fi: integrarea militară în cadrul Tratatului de la Varșovia sau cea a integrării și cooperării economice în cadrul CAER-ului.

- Izolarea lui CEAUȘESCU îl va face vulnerabil în lumina **glasnost-ului și perestroikăi**. Elita conducătoare a României a condamnat restructurarea. Comuniștii români au respins, în mod special, ideea creșterii proprietății private și a pieței, interzicând orice discuție pe această temă.

IV.6.3. România în cadrul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER): (Opțional)

- Din punct de vedere economic, **România era inclusă în sfera de interese sovietice** din mai 1945.

- **CAER a luat naștere ca ripostă la aplicarea „Planului Marshall” și ca alternativă la Organizația pentru Cooperare Economică Europeană.** În *proiectul* trimis de sovietici liderilor est-europeni, cu scopul de a constitui baza discuțiilor asupra noii organizații, era invocată – pentru fondarea acestui organism - „lipsa unor legături permanente de coordonare a politicii economice a țărilor de democrație populară și U.R.S.S. în legăturile comerciale cu alte state”. Înlăturarea acestei neconcordanțe urmărea să ajute la construirea, cu succes, a socialismului în țările de democrație populară. La propunerea Moscovei, *țările fondatoare* urmau a fi Polonia, România, Cehoslovacia, Ungaria și Bulgaria. Această organizație includea doar statele aflate în totală subordonare față de U.R.S.S. *Obiectivele stabilite de către CAER* în 1949 au vizat: lărgirea schimbului de mărfuri între țările membre ale CAER în anii 1949-1950, comerțul cu țările capitaliste, îndeplinirea planurilor și măsurilor de colaborare economică preconizate, politica de prețuri.

- Colaborarea tehnico-științifică trebuia intensificată, considerau reprezentanții CAER, prin intermediul schimbului reciproc de documentație tehnică. În cadrul sesiunilor CAER, se considera a fi extrem de importantă *discutarea unor proiecte de mare amploare*: construcția marilor hidrocentrale, a sistemelor de irigații și canalelor de transport, a construcției liniilor de cale ferată și a șoselelor, a porturilor maritime și fluviale, a construcției marilor combinate și uzine.

- Crearea CAER, la 8 ianuarie 1949, era destinată fluidizării relațiilor comerciale și colaborării economice și tehnico-științifice dintre țările fondatoare. Între 1950 și 1953, în presa sovietică s-a acordat prea puțină atenție activității Consiliului, dovadă a lipsei de interes din partea sovieticilor pentru acest organism. În 1950, într-o *ședință* a Consiliului s-a hotărât, la sugestia lui MOLOTOV, construirea unui pod peste Dunăre, între Bulgaria și România, la care să contribuie toate țările „lagărului socialist”. **Podul de la Giurgiu-Ruse** reprezintă un prim rezultat al activității CAER.

- Opoziția în creștere a României față de încercările de a da CAER-ului o altă destinație decât aceea pentru care fusese creat a înregistrat maximul de intensitate între anii 1963-1964, prelungindu-se și după 1965. Bătălia pentru o mai mare autonomie economică a României față de U.R.S.S. a culminat cu ***Declarația din aprilie*** 1964, a Partidului Muncitoresc Român, moment care a marcat apogeul opoziției românești față de tentativele conducerii de la Kremlin în direcția reînnoirii unui control strâns asupra economiilor țărilor satelite. Poziția aparte a României în cadrul lumii comuniste a avut – la origine – refuzul cercurilor conducătoare de la București de a accepta poziția U.R.S.S.-ului referitoare la „diviziunea socialistă a muncii”. România a respins propunerea Moscovei de a dezvolta, în principal, industria petrolieră și agricultura.

- Schimbarea în politica externă a României s-a produs în 1964, odată cu ***Planul VALEV***. Potrivit acestui plan se avea în vedere constituirea – pe teritoriul României, Bulgariei și în sudul U.R.S.S. – a unui complex economic interstatal. Planul a fost respins de către guvernul de la București, pe motiv că va duce la dezmembrarea economiilor naționale și a teritoriului național.

- Relațiile cu Moscova s-au agravat, în primul rând, din cauza insistenței cu care sovieticii urmăreau să transforme CAER-ul într-un organism economic supranațional, în cadrul căruia nordul urma să producă produse industriale, iar sudul să furnizeze materii prime și agricole. România se opunea integraționalismului și specializării cerute de CAER, încăpățânându-se să continue linia rapidă de industrializare, mai ales cu ajutorul Apusului.

- „Partidul nostru apreciază, ca obiectiv principal al colaborării economice și întraajutorării dintre țările socialiste, îmbinarea cooperării internaționale în producție cu dezvoltarea complexă, multilaterală, a economiei naționale, dezvoltarea producției materiale atât în fiecare țară socialistă, cât și pe ansamblul sistemului socialist, egalizarea, ca nivel economic, a țărilor socialiste. [...] Relațiile de colaborare economică dintre țările socialiste trebuie să asigure avantaje reciproce tuturor țărilor, să urmărească dezvoltarea economică, creșterea producției materiale în fiecare țară socialistă și pe ansamblul sistemului mondial socialist.”

(Poziția românească în CAER, 1964)

IV.6.4. România și Pactul de la Varșovia: (Opțional)

- Pactul de la Varșovia, creat la 14 mai 1955, este răspunsul comuniștilor la Alianța Nord Atlantică. Această alianță militară (NATO), care oferea autoapărare colectivă împotriva agresiunii sovietice, a sporit mult influența americană în Europa. În cadrul Pactului de la Varșovia, rolul și poziția U.R.S.S.-ului au fost considerabile. Această alianță militară nu a fost doar un instrument de apărare. Ea avea, ca misiune internă a blocului sovietic, „apărarea cuceririlor socialismului”.

- Din punct de vedere militar, dominația sovietică s-a manifestat prin ocuparea militară a țării, care a durat până în 1958, dar și prin încadrarea României în Pactul de la Varșovia.

- Retragerea trupelor sovietice trebuie înțeleasă și în contextul internațional al aceluși moment: valoarea strategică a României scăzuse considerabil după semnarea Tratatului de Pace cu Austria (1955). HRUȘCIOV a socotit că se poate dispensa de ocuparea unei țări înconjurate, și așa, de sateliți.

- România a fost singura membră a Pactului de la Varșovia care nu a participat la invadarea Cehoslovaciei, în 1968. În această perioadă, comuniștii români au refuzat să participe la manevrele militare ale Pactului de la Varșovia și să îngăduie astfel de manevre pe teritoriul țării, susținând, în paralel, ideea desființării simultane a blocurilor militare. România a refuzat să semneze declarația din noiembrie 1978, prin care Pactul condamna negocierile de pace israelo-egiptene, refuzând, de asemenea, să accepte creșterea cheltuielilor militare.

- Pactul de la Varșovia a fost reînnoit în 1985, pentru încă 20 de ani, dar transformările politice din Europa Centrală și de Est, de la sfârșitul anilor '80, au determinat dispariția alianței, care s-a dizolvat oficial în anul 1991.

„Părțile contractante [Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, România, Ungaria, U.R.S.S.] se obligă ca, în conformitate cu Carta ONU, să se abțină – în relațiile internaționale – de la amenințarea cu forța sau de la folosirea ei și să rezolve litigiile lor internaționale prin mijloace pașnice, în așa fel încât să nu pericliteze pacea și securitatea internațională [...]”

Art. 4. În cazul unui atac armat în Europa din partea vreunui stat sau grup de state împotriva unuia sau mai multor state semnatare ale tratatului, fiecare stat membru al Tratatului va acorda statului sau statelor care au fost supuse unui asemenea atac, ajutor imediat [...] și prin toate mijloacele care i se par necesare, inclusiv folosirea forței armate.”

(Tratatul de la Varșovia, 14 mai 1955)

„Pătrunderea trupelor celor cinci țări socialiste în Cehoslovacia constituie o mare greșală și o primejdie gravă pentru pacea din Europa, pentru soarta socialismului în lume. Este de neconceput în lumea de astăzi, când popoarele se ridică la luptă pentru a-și apăra

independența națională, pentru egalitatea în drepturi, ca un stat socialist, ca state socialiste să încalce libertatea și independența altui stat. Nu există nicio justificare, nu poate fi acceptat niciun motiv de a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenției militare în treburile unui stat socialist frățesc.”

(Din **cuvântarea** rostită de N. CEAUȘESCU la **mitingul** din București, din 21 august 1968)

IV.6.5. Relațiile României cu Europa Occidentală: (Opțional)

- **România s-a preocupat de promovarea relațiilor cu statele din afara blocului comunist.** În 1955 a devenit membră a Organizației Națiunilor Unite, iar în 1959 a fost aleasă vicepreședinte a celei de a XIV-a sesiuni a Adunării Generale a ONU.

- După 1958, **comerțul românesc a fost, treptat, reorientat spre Occident**, în timp ce țările apusene se anunțau dispuse să acorde credite României. După 1960, constatăm o reorientare a politicii externe românești. **România a încheiat – cu principalele guverne apusene – acorduri de compensare pentru bunurile naționalizate în 1948**, înlăturând o piedică juridică în calea unor legături economice normale. În planul relațiilor diplomatice, **legațiile Angliei și Franței** la București au fost **ridicate la rang de ambasadă**, iar 1963 a fost anul în care, la ONU, **România a votat, pentru prima dată, altfel decât Uniunea Sovietică și aliații ei.**

- Perioada 1965-1974 a fost martora unor **inițiative diplomatice românești care au sporit prestigiul României pe scena internațională.** *Președintele Franței, Charles de GAULLE, a vizitat România în 1968.* S-au stabilit *contacte la nivel înalt cu S.U.A.*, care au culminat cu vizita – la București – a președinților americani Richard NIXON, în 1969, și Gerald FORD, în 1975.

Apropierea de Bonn și stabilirea de relații diplomatice cu Republica Federală Germania în 1967, într-un moment în care nicio țară socialistă nu avea astfel de legături, precum și *menținerea relațiilor diplomatice cu Israelul după războiul de șase zile din 1967*, au fost acțiuni care au determinat **simpatia Occidentului față de România.**

Orientarea diplomatică spre Apus a fost dublată de **o restructurare a legăturilor comerciale externe:** *primele acorduri economice cu R.F.G.* au fost semnate în 1966, urmate de altele cu principalele țări capitaliste dezvoltate. *Tratatul pentru aderare la G.A.T.T.* au început în 1968 și s-au încheiat în 1971. În același an au început, la Washington, discuțiile privind *aderarea României la Fondul Monetar Internațional și la Banca Mondială*, România devenind membră celor două organizații în 1972. În aceeași perioadă, *delegații români cereau și Pietei Comune un regim comercial preferențial*, acordat în 1973.

- *Acordul de la Helsinki, din 1975*, a deschis ușa către **examinarea internațională a evenimentelor din România.** Acordul a marcat o cotitură prin importanța dată de comunitatea internațională respectării drepturilor omului și, prin extensie, drepturilor minorităților. Respectarea acestor drepturi a devenit o preocupare legitimă a comunității internaționale și, în practică, a condiționat creditele și comerțul de performanțele unei țări în acest domeniu.

Impunerea cultului personalității, nerespectarea acordurilor de la Helsinki și încălcările drepturilor omului au răcit considerabil relațiile cu S.U.A., în timp ce **impunerea taxei de emigrare** a avut un efect similar asupra legăturilor cu Bonn-ul, Ierusalim-ul și, desigur, Washington-ul.

- În preajma anului 1980, **relațiile cu Occidentul au devenit mult mai reci.** S.U.A. a votat pentru **suspendarea clauzei națiunii celei mai favorizate în raporturile comerciale cu România.** Românii au pierdut statutul preferențial în 1988.

Deteriorarea situației interne din România și atacurile, din partea guvernelor occidentale, împotriva politicii lui CEAUȘESCU de nerespectare a drepturilor omului, au dus la **izolarea**

internațională a României, concretizată în: *înrăutățirea relațiilor cu statele occidentale și diminuarea schimburilor economice*.

„Statele participante [...] declară hotărârea lor de a respecta și pune în practică fiecare dintre ele, în relațiile sale cu toate celelalte state participante [...], **principiile următoare**, care sunt, toate, de importanță primordială și guvernează relațiile lor reciproce: 1. Egalitatea suverană, respectarea drepturilor inerente suveranității; [...] 2. Nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță; 3. Inviolabilitatea frontierelor; 4. Integritatea teritorială a statelor; 5. Reglementarea pașnică a diferendelor; 6. Neamestecul în treburile interne; 7. Respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”.

(Actul final al Conferinței de la Helsinki)

IV.7. STUDIU DE CAZ: DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE TRATATUL DE LA VARȘOVIA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ: (Opțional)

IV.7.1. România între Tratatul de la Varșovia și alianța cu statele democratice: (Opțional)

- NATO și Pactul de la Varșovia nu au intrat, niciodată, în conflicte armate directe, dar au fost părți în Războiul Rece pentru mai mult de 35 de ani. În decembrie 1988, Mihail GORBACIOV, liderul Uniunii Sovietice din acea perioadă, a propus așa-numita **doctrină Sinatra**, prin care țările din Europa Răsăriteană erau îndreptățite să facă ceea ce doreau. Când a fost clar că Uniunea Sovietică nu va mai folosi forța pentru a controla Pactul de la Varșovia, au început să apară o serie de schimbări rapide în Europa Răsăriteană, în 1989. Noile guverne au început să fie din ce în ce mai puțin interesate de menținerea Pactului de la Varșovia, iar, în ianuarie 1991, Cehoslovacia, Ungaria și Polonia au anunțat că se vor retrage din organizația militară până la 1 iulie al aceluiași an. Bulgaria a luat o decizie asemănătoare în februarie. **Pactul de la Varșovia a fost, în mod oficial, dizolvat la întâlnirea de la Praga, din 1 iulie 1991. Pe 12 martie 1999, fostele membre ale Pactului de la Varșovia: Republica Cehă, Ungaria și Polonia au aderat la NATO. Bulgaria, statele baltice (Estonia, Letonia, Lituania), România, Slovacia și Slovenia s-au alăturat, și ele, Alianței Nord-Atlantice în martie 2004.**

- Aderarea României și a altor state la NATO

„Noi, șefii de state și de guverne ai statelor membre NATO, reuniți, astăzi, pentru a extinde și întări Alianța, pentru a face față noilor amenințări și serioaselor provocări la adresa securității [...] decidem să invităm Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, România, Slovacia și Slovenia să înceapă procesul de aderare la Alianța noastră. Noi le felicităm cu această ocazie, care are loc la Praga. Accesul acestor noi membri va întări securitatea tuturor statelor din spațiul euro-atlantic și va contribui la atingerea scopului nostru comun asupra unei Europe întregite și libere, unită în pace și în valorile comune. Ușa NATO va rămâne deschisă democrațiilor europene dornice și capabile să-și asume responsabilitățile și obligațiile de membri [...]”.

(Praga, 21 noiembrie 2002)

- Sursele occidentale par a se pune în acord asupra faptului că, începând cu 1964, și mai ales după 1968, **România și-a câștigat o poziție diplomatică specială în cadrul Pactului de la Varșovia**. În urma *discursului* din 21 august 1968, România a părut, pentru câțiva ani, a se afla pe o traiectorie ce conducea către conflictul cu U.R.S.S. **România** putea fi percepută atât ca **o punte de legătură între Est și Vest**, cât și ca **un aliat disident al Uniunii Sovietice**. Până în anii '80, inclusiv, un număr însemnat de analiști occidentali subliniau rolul pe care l-a avut România în dinamizarea relațiilor Est-Vest.

- Odată cu trecerea anilor '80, perspectivele occidentale păreau a-și modifica opiniile vizând poziția diplomatică a României comuniste. **Regimul comunist de la București a început a fi perceput, tot mai mult**, nu ca un potențial disident în interiorul blocului, ci, mai degrabă, **ca un guvernământ brutal, care nu se conforma cerințelor Acordului de la Helsinki**. Mai mult, la sfârșitul decadei apărea, din ce în ce mai evident, că **regimul de la București devenea tot mai dependent**, în privința politicilor sale economice, **de livrările sovietice de petrol și de piața oferită de CAER**.

IV.7.2. România și Uniunea Europeană: (Opțional)

- **Prăbușirea regimurilor comuniste din Europa de Est**, în 1989, și **încetarea divizării Europei** a avut, drept consecință, și **reîntoarcerea României în marea familie a popoarelor europene**.

- Uniunea Europeană s-a bazat, de la început, pe *principiul* conform căruia fiecare țară europeană poate fi o posibilă candidată la integrarea în marea familie europeană. Începând cu anul 1990, **relația dintre România și Uniunea Europeană a început să evolueze într-un ritm rapid**, mai ales după momentul ***ianie 1995***, când ***România și-a exprimat dorința de a adera la Uniunea Europeană***. La ***Summit-ul de la Helsinki***, din decembrie 1999, s-a constatat evoluția pozitivă a procesului de integrare și s-a hotărât **deschiderea negocierilor cu România, Slovacia, Letonia, Lituania, Bulgaria și Malta**. România a încheiat provizoriu cele 31 de capitole de negociere în perioada februarie 2000-decembrie 2004 și **a primit, la Summit-ul de la Bruxelles**, din decembrie 2004, **votul celor 25 de state membre**. **Proiectul Tratatului de aderare** a fost aprobat de Parlamentul European, la 13 aprilie 2005, și **semnat la Luxemburg**, la 25 aprilie 2005. Următoarele ***rapoarte de țară*** din 25 octombrie 2005, 16 mai 2006 și 25 septembrie 2006 au confirmat progresele făcute de România, dar au și avertizat asupra întârzierilor, în special în domeniul independenței justiției, luptei împotriva corupției și securității alimentare. **Integrarea efectivă a României și Bulgariei s-a realizat la 1 ianuarie 2007**.

- **Procesul de extindere va continua și după 2007**, deoarece încă două țări, Turcia și Croația, și-au exprimat dorința politică de a adera la Uniunea Europeană. În viitor, însă, orice țară europeană care dorește să adere la Uniunea Europeană își poate exprima interesul în acest sens.

- Uniunea Europeană are **trei principale sfere de activitate: cooperarea economică, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate și cooperarea instituțiilor naționale în domeniul justiției și al afacerilor interne**. În aceste sfere de activitate se înscrie și politica României din 2007. **Activitatea liberă de circulație a persoanelor din zona Uniunii Europene** reprezintă un alt beneficiu pentru statele membre. **Alți factori de schimbare** sunt: **aplicarea – în România – a legislației europene; dezvoltarea politică, socială și economică**. **Integrarea în Uniunea Europeană nu înseamnă pierderea valorilor identitare**, ci contribuția activă și împărtășită la diversitatea valorilor europene.

„ [...] Am fost întrebat, adesea, unde sunt frontierele Europei? Răspunsul meu este că **harta Europei este definită în mintea europenilor**. Geografia fixează cadrul, dar, fundamental, valorile sunt cele care definesc frontierele Europei. **Extinderea înseamnă lărgirea ariei valorilor europene**, în care cele mai importante sunt ***libertatea, solidaritatea, toleranța și drepturile omului, democrația și statul de drept***. [...] Conform prevederilor tratatelor, care sunt baza legală, **porțile Uniunii sunt deschise «tuturor statelor europene care îi respectă valorile și se angajează să le promoveze»**”.

(Olli REHN, Membru al Comisiei Europene)

-